

VII

REGII
BLESTEMAȚI

Când un rege
pierde Franța

Maurice Druon

EDIȚIE SPECIALĂ
- pentru stocare electronică -

B I B L I O T E C A E L E C T R O N I C Ă

CÂND UN REGE PIERDE FRANȚA

Maurice Druon

QUAND UN ROI PERD LA FRANCE, 1977

EDIȚIE REVIZUITĂ ȘI REDACTATĂ DE

BRONTO BOOKS

2013

**Cel mai lung război al nostru,
Războiul de o Sută de Ani, nu a fost
decât o dezbatere judiciară, întreruptă
de recurgerea la arme.
Paul Claudel**

CUVÂNT ÎNAINTE

Tragediile Istoriei îi dezvăluie pe oamenii de seamă; dar mediocrii sunt cei care le provoacă.

La începutul secolului al XIV-lea, Franța este regatul creștin cel mai puternic, cel mai populat, cel mai activ, cel mai bogat, cel ale cărui intervenții au devenit de temut, arbitrajele respectate, protecția căutată. Este limpede, așadar, că pentru Europa începea un secol francez.

Atunci, ce anume a făcut ca, peste patruzeci de ani, aceeași Franța să fie strivită pe câmpurile de bătăie de către o națiune de cinci ori mai puțin numeroasă, iar nobilimea să se dividă în partide potrivnice, burghezia să se revolte, poporul să cadă sub povara dărilor, provinciile să se desprindă unele de altele, cetele de soldați prădători să făptuiască omoruri și tot soiul de ravagii, autoritatea să fie terfelită, banul devalorizat, comerțul paralizat, mizeria și nesiguranța pretutindeni instalate? Pentru ce asemenea prăbușire? Ce anume a inversat destinul?

Mediocritatea. Mediocritatea câtorva regi, vanitoasa lor infatuare, ușurătatea în afaceri, incapacitatea de a se înconjura de oameni valoroși, nepăsarea, trufia și neputința lor de a concepe planuri mărețe sau, măcar, de a le continua pe cele născute înaintea lor.

Pe tărâm politic, nimic grandios nu poate fi săvârșit și nimic nu dăinuie fără prezența unor oameni al căror geniu, caracter și

voință să inspire, să înmănuncheze și să îndrume energiile unui popor.

Totul se destramă de îndată ce la conducerea unui stat se perindă personaje insuficient dotate. Unitatea se dizolvă când măreția se prăbușește.

Franța este o idee logodită cu Istoria, o idee voluntară care, cu începere de la anul o mie, stăpânește asupra unei familii domnitoare și care se transmite cu atâta cerbicie din tată în fiu, încât primogenitura în ramura primului născut devine grabnic o legitimitate suficientă.

Norocul și-a avut și el partea lui, ca și cum destinul ar fi urut să favorizeze, printr-o dinastie robustă, națiunea care se năștea. De la alegerea celui dintâi Capet și până la moartea lui Filip cel Frumos, doar unsprezece regi s-au succedat în trei veacuri și un sfert, fiecare având un moștenitor de sex bărbătesc.

Nu toți suveranii aceștia au fost, firește, vulturi. Dar aproape întotdeauna unui incapabil sau unui nefericit i-a urmat, parcă prin grația cerească, un monarh destoinic, ori un ministru mare a știut guverna în locul câte unui prinț toarte slab.

Mult prea tânăra Franța fu cât pe ce să piară sub Filip întâiul, bărbat cu mărunte vicii și vastă incompetență. A apărut atunci trupeșul Ludovic al VI-lea, neobositul, care găsim la venirea sa o putere amenințată până la cinci leghe de Paris, a lăsat-o - la moartea sa - restaurată și stăpână până la Pirinei. Șovăielnicul, inconsecventul Ludovic al VII-lea angajează regatul în dezastruoase aventuri dincolo de ocean; dar abatele Suger menține, în numele monarhului, coeziunea și activitatea țării.

Apoi, norocul Franței, noroc repetat, a fost acela de a avea, între sfârșitul secolului al XII-lea și începutul celui de al XIV-lea trei suverani geniali sau de excepție, fiecare beneficiind de o

durată destul de mare la tron – patruzeci și trei, patruzeci și unu și douăzeci și nouă ani de domnie; țelul ei principal a devenit astfel ireversibil. Trei bărbați mult diferiți ca fire și virtuți, dar toți trei aflați deasupra unor regi obișnuiți.

Filip August, făurarul Istoriei, începe, cu adevărat – în jurul și dincolo de posesiunile regale – să pecetluiască unitatea patriei. Ludovic cel Sfânt, smeritul, începe să statornicească, în jurul justiției regale, unitatea dreptului. Filip cel Frumos, cârmuitor de înaltă spiță, începe a impune, în jurul administrației regale, unitatea statală. Nici unul nu a vrut, în primul rând, să placă, ci să fie activ și util. Fiecare s-a văzut silit să bea amara licoare a lipsei de popularitate. Dar au fost mai regretați după moarte, decât ponegriți, batjocoriți ori urâți în timpul vieții. Iar urerile lor începură a prinde viață.

O patrie, o justiție, un Stat: fundamentele definitive ale unei nații. Mulțumită celor trei artizani supremi ai ideii franceze, Franța ieșise din epoca virtualităților. Conștientă de sine, ea se afirmă în lumea occidentală ca o realitate indiscutabilă și rapid preeminentă.

Douăzeci și două de milioane de locuitori, frontiere bine păzite, o armată foarte repede mobilizabilă, feudali menținuți în supunere, circumscripții administrative destul de bine controlate, drumuri sigure, un comerț activ... Ce altă țară creștină putea, pe atunci, să se compare cu Franța? Și care, dintre toate, nu o invidiază? Poporul se plânge, desigur, că simte asupra sa o mână pe care o socotește mult prea fermă; dar și mai mult se va căina când va cădea în mâini prea molatice ori prea violente.

Cu moartea lui Filip cel Frumos apare dintr-o dată frângerea. Îndelunga norocire succesorală și-a pierdut puterile.

Cei trei fii ai Regelui de Fier defilează la tron fără urmași pe linie bărbătească. Am istorisit mai sus dramele trăite atunci de către Curtea Franței în jurul unei coroane care a trecut și răstrecut prin licitația ambițiilor.

În paisprezece ani, patru regi au luat calea mormântului; iată o pricină de uluire pentru orice imaginație! Franța nu era învățată să dea de atâtea ori fuga la Reims. Trunchiul arborelui capetian este ca și fulgerat. Iar lunecarea coroanei în ramura Valois, ramură agitată, nu este deloc în măsură să aducă liniștire. Prinți ostentativi, necugetați, de o trufie fără margini, împărțitori de gesturi dar lipsiți de profunzime, toți cei din neamul Valois își închipuie că este de-ajuns să suradă pentru ca regatul să fie fericit. Înaintașii lor își confundau propria persoană cu Franța. Ei, confundă Franța cu ideea pe care și-o făuresc despre ei înșiși. După blestemul morților rapide, blestemul mediocrității.

Cel dintâi Valois, Filip al VI-lea, poreclit "regele găsit", altfel spus parvenitul, nu a știut să-și asigure în zece ani puterea, de vreme ce la capătul acestui răstimp vărul său primar, Eduard al III-lea al Angliei, se hotărăște să redeschidă dinastica ceartă; el se declară în drept regele Franței, ceea ce îi îngăduie să susțină în Flandra, în Bretania, în Saint-Germain, în Aquitania orașele și seniorii care au a se plânge de domnia cea nouă. În fața unui monarh mai iscusit, englezul ar fi continuat desigur să șovăie.

Nici primejdiile nu a știut Filip de Valois să le respingă; flota sa avea să fie distrusă la Écluse din vina unui amiral ales, pasă-mite, tocmai fiindcă nu avea habar de marină; el însuși, regele, rătăcește pe câmpii, în seara bătăliei de la Crécy, întrucât și-a lăsat cavaleria să șarjeze peste propria infanterie.

Când Filip cel Frumos instituia impozite care stârneau nemulțumiri, el o făcea pentru a trece Franța în stare de apărare.

Când Filip de Valois pune taxe încă și mai împovărătoare, el o face pentru a-și plăti înfrângerile.

În ultimii cinci ani de domnie, cursul monezii avea să fie schimbat de o sută șaiszeci de ori; banii pierdeau trei sferturi din valoare. Merindele, zadarnic impozate, ating prețuri amețitoare. O inflație fără precedent iscă nemulțumirea orașelor.

Când aripile nenorocirii se rotesc pe deasupra țării, totul are de suferit, iar calamitățile naturale se adaugă erorilor umane.

Ciuma, marea ciumă, pornită din afundul Asiei, lovește Franța mai crud decât orice altă regiune din Europa. Străzile orașelor sunt locuri de sfârșire, mahalalele adevărate osuare. Aici piere un sfert din populație, în alte părți o treime. Sate întregi dispar, din ele nu se vor mai vedea, printre pârlouă, decât cocioabe dărăpănate.

Filip de Valois a avut un fiu pe care, din păcate, ciuma l-a ocolit.

Câteva trepte doar îi mai rămăseseră Franței pentru a coborî deplin în ruină și deznădejde; va fi această opera lui Jean al II-lea, supranumit din greșeală cel Bun.

Spița aceasta de oameni mediocri fu cât pe ce să îndepărteze, încă din Evul mediu, un sistem care încredința naturii producerea, în sânul aceleiași familii, a deținătorului puterii suverane. Să fie oare popoarele mai adesea câștigătoare la loteria urnelor decât la cea a cromozomilor? Mulțimile, întrunirile, chiar și colegiile restrânse nu se înșeală mai puțin decât natura; iar providența este, oricum, zgârcită cu măreția.

NENOROCIRILE VIN DE DEPARTE

CARDINALUL DE PÉRIGORD ÎȘI ZICEA CĂ...

AR FI TREBUIT SĂ FIU PAPĂ. Cum să nu mă tot gândesc mereu-mereu la asta, când de trei ori până acum am ținut în mâinile mele mitra papală; de trei ori! Iar când a fost vorba de Benoît al XII-lea, ori de Clement al VI-lea și chiar de actualul nostru pontif, tot eu am fost cel care, până la urmă, am hotărât pe-al cui cap să fie așezată mitra. Prietenul Petrarca îmi zice "făcător de Papi"... Nu-s prea bun "făcător", de vreme ce nu pe capul meu am știut-o pune. În sfârșit, asta-i urerea Domnului... Ciudat lucru un conclav! Cred că sunt singurul Cardinal în viață care a asistat la trei. Și poate că-mi va fi dat să fiu de față și la al patrulea, dacă Inocențiu al VI-lea o fi chiar așa de bolnav după cum se vaită...

Oare ce acoperișuri să fie cele de colo? A, da, le recunosc, sunt ale mănăstirii Chancelade, în valea apei Beauronne... Prima dată eram prea tânăr, se-nțelege, treizeci și trei de ani, vârsta lui Hristos; lucru care se șoptea ici-colo prin Avignon, de îndată ce s-a știut că Jean al XXII-lea - Dumnezeule, păstrează-i sufletul în sfânta-ți lumină, căci mi-a fost binefăcător - nu s-ar împotriivi. Dar cardinalii nu aveau să-l aleagă pe cel mai tinerel dintre frații lor; așa și trebuie, o pot mărturisi deschis, într-o asemenea funcție trebuie să ai experiența pe care am câștigat-o eu de-atunci încoace. Totuși, aveam și eu destulă, astfel încât să nu-mi umplu capul cu iluzii... Făcându-i cam mult pe italieni să murmure cum că niciodată, niciodată cardinalii francezi nu l-ar vota pe Jacques Fournier, am izbutit să-i fac să-l voteze, fiind astfel ales în unanimitate. "Ați ales un prostălău, un măgar!" Acestea au fost cuvintele de mulțumire pe care ni le-a aruncat în față, imediat

după ce a fost proclamat Papă. Își cunoștea mărghinirea. Nu tocmai măgar; dar nici leu. Un bun general al Ordinului, care știuse destul de bine să se facă ascultat cât timp se aflase în fruntea călugărilor ordinului Sfântului Bruno. Dar de aici și până la a conduce întreaga creștinătate... e prea tipicar, prea chițibușar, prea suspicios. Reformele sale au făcut mai mult rău decât bine. Numai că, avându-l pe el, eram siguri că Sfântul-Scaun nu avea să se reîntoarcă la Roma. Din punctul acesta de vedere, era zid, era stânca... și ar fi fost esențialul.

A doua oară, la conclavul din 1342... ah, a doua oară toate șansele ar fi fost de partea mea, dacă... dacă Filip de Valois nu ar fi urut ca alesul să fie cancelarul său, arhiepiscopul de Rouen. Noi, cei din Périgord, am fost întotdeauna supuși coroanei Franței. Și-apoi, cum aș fi putut continua să fiu șeful partidei franceze, dacă m-aș fi apucat să mă opun regelui? De altfel Pierre Roger a fost un Papă mare, fără îndoială cel mai bun dintre cei pe care i-am slujit. Este suficient, pentru aceasta, să vezi ce a ajuns cetatea Avignon, palatul care a fost construit din porunca lui, afluența aceasta mare de literați, de savanți și de artiști... Apoi, a reușit să cumpere Avignon-ul. Negocierea aceasta eu am făcut-o, cu regina Neapolelui; pot spune că este, într-adevăr, opera mea. Optzeci de mii de florini, o nimica toată, o pomană, ce mai... Regina Jeanne avea mai puțină nevoie de bani decât de indulgențe pentru toate căsătoriile ei succesive, fără să-i mai pomenim și pe amanți.

Li s-au pus, firește, cailor mei de povară hamuri noi. Lectica mea nu este confortabilă. Așa se întâmpla întotdeauna la început, de drum, așa se întâmpla... Din clipa aceea vicarul Domnului a încetat de a fi ca un chiriaș, așezat pe marginea marginilor unui tron nesigur. Și ce Curte am avut, una care devenise pildă lumii

întregi! Toți regii dădeau buzna într-acolo. Ca să fii papă, nu-i destul să fii preot; trebuie să te pricepi, să fii și prinț. Clement al VI-lea a fost un mare om politic; îmi ascultă cu luare-aminte sfaturile. O, liga aceea navală care îi reunea pe latinii din răsărit, pe regele Ciprului, pe venețieni, pe cel din Ordinul ospitalierilor... Am curățat arhipelagul Greciei de barbarii din nordul Africii care îl năpădiseră; și puteam face mai mult. Pe urmă a fost războiul acela absurd dintre regii francezi și englezi, încât mă și întreb dacă o să se sfârșească ureodată, război care ne-a împiedicat să ne ducem proiectul până la capăt, adică să readucem biserica răsăriteană la sânul celei romane. După aceea a dat peste noi ciurma... apoi a murit Clement...

A treia oară, la conclavul care a avut loc cu patru ani în urmă, mi-a fost piedică propria-mi obârșie. Eram un senior prea mare, pare-se și tocmai avusesem unul de felul acesta. Eu, Hélié de Talleyrand, căruia i se zice cardinal de Périgord... ar fi fost o adevărată insultă pentru săracii care m-ar fi ales! Există momente în care Biserica se vede cuprinsă de un neașteptat acces de umilință, de micime. Lucru care nu-i folosește la nimic. Dacă ne-am da jos podoabele, dacă ne-am ascunde patrafirele, dacă am vinde anafornițele de aur și am oferi trupul Domnului într-o strachină de două parale, dacă ne-am îmbrăca precum vagabonzii, cât mai soios cu putință, nu am mai fi respectați de nimeni și, în primul rând, de vagabonzi... Ei, fir-ar să fie, păi dacă ne-am face asemenea lor, pentru ce ne-ar mai aduce cinstire? Ba chiar am ajunge să nu ne mai respectăm nici noi... Când le vorbești despre asta habotnicilor într-ale umilinței, te vâra imediat cu nasul în Evanghelie, de parcă numai ei ar cunoaște-o și tot vorbesc despre ieslea dintre bou și măgar, despre maghernița dulgherului... Fiți asemenea Domnului nostru Iisus...

Dar Domnul nostru Iisus unde este el acum, vanitoșii mei clericiuți? Nu oare la dreapta Tatălui, contopit în marea sa putere? Nu este oare un Hrist majestuos care tronează în lumina astrilor și în cânturile cerului? Oare nu este el mai-marele lumii, înconjurat de oștile serafimilor și de preafericiți? Cine vă dă dreptul să hotărâți ce anume imagine se cuvine să oferiți credincioșilor, prin persoana dumneavoastră. Imaginea scurtei sale existențe pământene ori cea a unei eternități triumfătoare?

... Dacă trec prin ureo dioceză și îl văd pe episcop cam prea înclinat să-l coboare pe Dumnezeu, îmbrățișând idei cu totul noi, iată ce aş propovădui... Nu-i ușor să suporti douăzeci de livre de aur țesut plus mitra și crosa, nu-i ușor să înduri asta în fiecare zi, mai cu seamă când o faci de treizeci de ani. Dar este o necesitate.

Nu cu oțet atragi sufletele. Când un păduchios spune altor păduchioși "frații mei", asta nu are mare efect. Dacă le-o spune un rege, se schimbă treaba. A insufla oamenilor puțină stimă față de ei înșiși, iată cea dintâi calitate pe care o ignoră frățiorii noștri clerici și acoliții lor. Tocmai fiindcă oamenii sunt săraci, suferinzi, păcătoși și mizerabili trebuie să le dai oarecare speranță în lumea de apoi. Ei da, cu tămâie, cu aurării, cu muzică. Biserica trebuie să ofere credincioșilor viziunea unei împărății cerești și, orice preot, începând cu Papa și cardinalii săi, trebuie să reflecte puțințel imaginea Pantocratorului...

La urma urmei nu-i deloc rău că-mi vorbesc astfel mie însumi; găsesc argumente pentru viitoarele mele predici. Dar prefer să le găsesc în tovărășia altora... Sper că Brunet nu a uitat să-mi pregătească hapurile. A, nu, iată-le. De altfel, nu uită niciodată...

Eu, care nu sunt un mare teolog, precum cei care cam plouă de pretutindeni în vremurile noastre, dar care am sarcina de a ține în bună ordine și curăție casa lui Dumnezeu, refuz să-mi simplific

traiful, să renunț la bunăstare; de altfel chiar Papa, care știe cât de mult îmi datorează, nici nu se gândește să mă constrângă la asemenea lucru. Dacă are poftă să fie foarte modest pe tronul său, asta-l privește. Dar eu, care îi sunt ambasador, veghez în a-i păstra gloria sacerdotală.

Știu că unii mă iau peste picior pentru lectica mea purpurie bătută în cuie aurite, pentru caii cu valtrapuri stacojii, pentru cei două sute de lăncieri din escorta mea, ca și pentru cei trei lei de Périgord brodați pe stindardul și pe liureaua sergenților mei. Dar din cauza aceasta, când intra într-un oraș, lumea toată mi se prosternează, îmi sărută poala mantiei și îi silesc pe regi să îngenuncheze... Întru gloria voastră, Seniore, întru gloria voastră.

Numai că toate lucrurile acestea nu pluteau în atmosfera ultimului conclav și m-au făcut să o simt prea bine. Voiau un om de rând, unul simplu, umil, dezbrăcat. Abia am reușit să nu fie ales Jean Birel, un bărbat prea cuvios, desigur, prea cuvios, dar care nu avea habar de treburile conducerii și care s-ar fi dovedit un al doilea Pierre de Morone. Am știut arăta cu destulă elocință confrăților mei din conclav cât de primejdioasă ar fi fost, în starea în care se găsea Europa, greșeala de a alege un alt Celestin al V-lea. Ei da, nu l-am menajat deloc pe Birel! L-am elogiat atât de tare, arătând că admirabilele sale virtuți îl împiedicau să guverneze biserica, încât l-am strivit de-a dreptul. Și am reușit să fie proclamat Etienne Aubert, dintr-o obârșie săracă, din neamul Pompadourilor, a cărui carieră, destul de lipsită de strălucire, îi putea aduna pe toți în jurul numelui său.

Ni se spune mereu că Sfântul Duh ne luminează întru desemnarea celui mai bun dintre toți; de fapt cel mai adesea noi votăm pentru a îndepărta răul.

Mă decepționează Sfântul nostru Părinte. Geme, șovăie, hotărăște, se răzgândește. Altfel aș fi condus eu biserica! Și-apoi ideea asta de a-l trimite cu mine pe cardinalul Capocci, ca și cum ar fi fost nevoie de doi legați, ca și cum nu aș fi putut fi în stare și singur să duc lucrurile la bun sfârșit! Rezultatul? Ne certăm încă de la sosire, fiindcă îi arăt cât de prost este; atunci Capocci al meu o face pe ofensatul; se retrage; și în timp ce alerg de la Breteuil la Montbazon, de la Montbazon la Poitiers, de la Poitiers la Bordeaux, de la Bordeaux la Périgueux, el nu face altceva decât să scrie, de la Paris, în toate părțile, ca să-mi dea peste cap negocierile. Sper să nu nimeresc din nou peste el la Metz, la împărat...

Périgues, Périgord-ul meu... Dumnezeu, să le fi văzut oare pentru ultima dată?

Mama era ca și încredințată că voi ajunge Papă. Nu o dată m-a făcut să înțeleg treaba asta. Este și motivul pentru care m-a supus tonsurii la vârsta de șase ani și a obținut de la Clement al V-lea, care-i purta o prietenie mare și frumoasă, să fiu înscris, ca școlar papal, apt a primi drepturi ecleziastice. Ce vârstă aveam eu oare când m-a dus mama la el?... "Fie ca fiul dumneavoastră, doamnă Brunissande, pe care îl binecuvântăm anume, să dovedească, în cariera ce i-ați ales-o, virtuțile ce putem aștepta de la el, dată fiind spița din care se trage și să se poată ridica grabnic spre cele mai înalte culmi ale sfintei noastre biserici..." Nu, nu aveam mai mult de șapte ani. M-a făcut canonic la Saint-Front; cea dintâi pelerină clericală. Sunt de-atunci aproape cincizeci de ani... Mama mă și vedea Papă. Să fi fost doar vis născut din ambiție maternă sau, într-adevăr, viziune profetică, așa cum îi se întâmpla femeilor să aibă? Cred însă că, din păcate, nu voi fi Papă.

Și totuși... totuși, în zodia mea Jupiter se însoțește cu Soarele, în frumoasă culminare, semn de dominație și de stăpânire în bună pace. Nici un alt cardinal nu are o situație astrologiei atât de frumoasă. Mult mai bună decât a lui Inocențiu în ziua alegerii. Dar poftim... domnește în bună pace, domnește în bună pace; și noi ne aflăm în război, în tulburare, furtună. Prea frumoși sunt aștrii mei pentru asemenea timpuri. Cei ai lui Inocențiu, care uestesc greutăți, erori, înfrângeri s-ar fi potrivit mult mai bine cu perioada aceasta întunecată. Dumnezeu realizează o armonie între oameni și momentele istorice respective, alegându-și Papii care convin planurilor sale – cutare merit măreției și gloriei, cutare umbrei și prăbușirii...

Dacă nu aș fi urcat treptele bisericești, așa după cum a urut mama, aș fi fost conte de Périgord, întrucât fratele meu cel mare s-a stins fără să aibă urmași exact în anul primului meu conclav, astfel că, nemaiputându-mi fi destinată, coroana a trecut la fratele mai mic, Roger-Bernard... Nici Papă, nici conte. Ce mai încolo și înapoi, trebuie să acceptăm locul în care ne așază Providența și apoi să ne străduim a ne face cât mai bine datoria. Pesemne că mă voi rândui printre bărbații care au îndeplinit un rol mare și au închipuit o figură importantă în secolul nostru, dar care vor fi dați uitării de îndată ce vor fi dispărut. Memoria popoarelor este leneșă; nu reține decât numele regilor... E voia ta, Doamne, voia ta...

La urma urmei nu are nici un rost să mă tot gândesc la lucrurile acestea pe care mi le-am repetat de sute și sute de ori... Acum, sunt atât de mișcat mai cu seamă pentru că am revăzut locurile copilăriei, Périgueux-ul și colegiul clerical de la Saint-Front și pentru că din nou le-am părăsit. Să privim mai degrabă

peisajul acesta pe care poate că-l văd pentru ultima oară. Îți mulțumesc, Doamne, că mi-ai prilejuit asemenea bucurie...

Dar pentru ce mă duc ăștia atât de repede? Am și trecut de Château-l'Évêque; urmează Bourdeilles, așa că peste două ore am și ajuns. În ziua plecării nu trebuie să zăbovești decât foarte puțin. Luările de rămas-bun, ultimele jalbe ce ți se aduc și ultimele binecuvântări care ți se cer, bagajul uitat... nu pleci niciodată la ora hotărâtă. Dar de data aceasta chiar că etapa a fost scurtă...

Brunet!.. Hei, prietene Brunet! Du-te în față și spune-le să mai încetinească puțin. Cine o ia așa la goană? Să fie Cunhac sau La Rue? De ce să fiu scuturat atât de tare? Și-apoi spune-i monseniorului Archambaud, nepotul meu, să coboare de pe cal și să vină aici lângă mine, în lectică. Îți mulțumesc, hai, du-te...

La reîntoarcerea de la Avignon îl luasem cu mine pe nepotul meu Robert de Durazzo; s-a dovedit un foarte plăcut tovarăș de drum. Aceleași trăsături ale feței, ca sora mea Agnès, ca mama noastră... De ce s-o fi dus la Poitiers, ca să moară acolo ucis de bătăranii ale englezi în bătălia regelui Franței! O, dar nu-l dezaproab, chiar dacă de ochii lumii am făcut-o. Cine-ar fi crezut că regele Jean o să fie bătut măr! Și-a aliniat cei treizeci de mii de oameni împotriva a șase mii, iar seara s-a pomenit prizonier. Ce prinț absurd și nătâng! Când ar fi putut foarte bine să câștige fără luptă, dacă ar fi acceptat convenția, pe care i-am prezentat-o ca pe un platou cu ofrande!

Archambaud îmi apare a fi mai puțin vioi și mai puțin sclipitor decât Robert. N-a cunoscut Italia - cea care dă aripi tinereții. În fine, el o să fie conte pe Périgord dacă Cerul o va voi. Faptul că mă însoțește în călătorie o să-l formeze pe tânărul ăsta. Are multe

de învățat de la mine... Nu-mi place să rămân singur după ce mi-am încheiat predicile.

CARDINALUL DE PÉRIGORD VORBEȘTE

NU CĂ MI-AR FI GREU SĂ CĂLĂRESC, Archambaud, sau că vârsta m-ar fi făcut neputincios pentru aceasta. Pot să bat de minune cele cincisprezece leghe călare, crede-mă și cunosc pe foarte mulți, mai tineri decât mine, pe care i-aș lăsa de căruță, De altfel, după cum vezi, mă urmează întotdeauna, un cal de paradă, gata înhămat, pentru situația în care aș avea poftă sau chiar nevoia să-l încălec. Dar îmi dau prea bine seama că o zi întreagă petrecută în șa deschide mai degrabă pofta de mâncare decât mintea și te îndeamnă să bei și să mănânci mai mult decât ți se cuvine, ca să rămâi cu capul limpede, așa cum îmi trebuie mie când am a inspecta, a dirija sau a negocia încă de la sosirea mea undeva.

Mulți regi și în primul rând cel al Franței, și-ar conduce mult mai bine statele, dacă și-ar osteni mai puțin șalele și mai mult creierul și dacă nu s-ar încăpățâna să trateze problemele cele mai de seamă la masă, la sfârșitul unui popas sau la întoarcerea de la vânătoare. Ține minte că nu te deplasezi deloc mai încet cu lectica, așa cum fac eu, dacă solide făpturi de povară ți-o duc și dacă ai prudența să le schimbi des... Nu urei o acadea, Archambaud? Le găsești în cufărașul ce-ți este la îndemână... ei, bine, dă-mi și mie una...

Știi câte zile mi-au trebuit ca să ajung de la Avignon la Breteuil, în Normandia, unde mă duceam să-l văd pe regele Jean, care organiza acolo un asediu absurd? Ia spune-mi!... Nu, nepoate, mai puțin, mult mai puțin. Am plecat la 21 iunie, ziua solstițiului și nici măcar la prima oră. Fiindcă știi - sau mai

degrabă nu știi – cum are loc plecarea unui nunțiu, sau a doi, câți eram în situația dată... Bunul obicei cere ca, după slujbă, tot colegiul cardinalilor să-i escorteze, cale de o leghe, pe cei care pleacă; Lume puzderie stă și privește de o parte și de alta a drumului. Și trebuie mers în pas de procesiune, pentru a imprima demnitate cortegiului. Pe urmă se face o haltă, cardinalii se rânduiesc în ordinea priorităților, iar nunțul acordă fiecăruia sărutul păcii. Toată ceremonia aceasta le depărtează mult de zorii zilei... Așadar, am plecat la 21 iunie și am ajuns la Breteuil la 9 iulie, asta înseamnă optsprezece zile. Nicola Capocci, confratele meu, era bolnav. Drept este că-l cam scuturasem pe multpreasimțitorul ăsta. Nici când nu mai călătorise el așa de iute. Dar la o săptămână după aceea, Sfântul Părinte primea, adusă de călăreți, relatarea primei mele convorbiri cu regele.

De data aceasta nu avem a ne grăbi atât de mult. Mai întâi, în această perioadă a anului, zilele sunt scurte, chiar dacă anotimpul ni se arată milostiv... Nu-mi amintesc ca noiembrie să fi fost ureodată în Périgord atât de blând ca ziua de astăzi. Ce lumină frumoasă! Dar se prea poate ca vremea să se strice, de îndată ce vom înainta spre miazănoapte. Am socotit că avem nevoie de o lună ca să ajungem la Metz de Crăciun, dac-o urea Domnul. Nu, nu mă zoresc că vara trecută, de vreme ce, în pofida strădaniilor mele, războiul acesta tot a avut loc, iar regele Jean este prizonier.

Cum de s-a putut întâmpla asemenea tărașenie? O, nu ești singurul care se miră, nepoate. Europa întreagă este uluită și întoarce de luni și luni, pe toate fețele, pricina, rațiunile... Nenorocirile regilor vin de departe și adesea considerăm drept accident în viața lor ceea ce de fapt nu reprezintă decât

fatalismul propriei lor naturi. Și cu cât nenorocirile sunt mai mari, cu atât rădăcinile acestora sunt mai lungi.

Treaba aceasta o știu amănunțit... trage puțin spre mine cuvertura... și o așteptam, îți spun. Așteptam ca o lovitură grea, o înjosire să-l lovească pe regele acesta și, prin urmare, țara. La Avignon suntem datori să cunoaștem tot ceea ce interesează o Curte sau alta – toate intrigile și comploturile năboiesc spre noi. Nici o căsătorie nu este proiectată fără să fim avertizați, chiar înaintea logodnicilor... "În cazul în care doamna cutărei coroane ar putea fi acordată domnului unei anumite alte coroane, care îi este văr de-al doilea, oare Sfântul Părinte ar binevoi să-i acorde dispensă?"... Nici un tratat nu se negociază fără ca, dintr-o parte și din alta, să nu ne fi fost trimiși, mai întâi, câțiva agenți; nici o crimă care să nu-și ceară aici izbăvirea... Biserica furnizează regilor și prinților cancelari și un mare număr de legiști...

De optsprezece ani Franța și Anglia se află în luptă deschisă. Cauza acesteia? Desigur, pretențiile regelui Eduard la coroana Franței! Acesta ar fi pretextul, un bun pretext juridic, sunt de acord, căci pe seama lui se pot duce dezbateri la nesfârșit; dar nu acesta e singurul și adevăratul motiv. De când lumea, există hotare deloc bine definite între Guyenne și comitatele învecinate, începând chiar cu al nostru, cu Périgord-ul, toate viziunile acestea neclar înscrise, în care se încalcă tot soiul de drepturi feudale; există și dificultățile de înțelegere de la vasalet la suzeran, când amândoi sunt regi; și rivalitățile pe tărâm comercial, în primul rând pentru lăneturi și țesături, ceea ce a dus la ciorovăielile cu Flandra; și sprijinul pe care, dintotdeauna, Franța l-a acordat scoțienilor care înseamnă o neconținută primejdie pentru regele englez, pentru nordul țării sale... Războiul nu a izbucnit din pricina unui singur temei, ci pentru zece care

mocneau ca jarul sub cenușă. Iar pe deasupra, Robert de Artois, proscris și cu onoarea pierdută, s-a dus în Anglia să sufle peste tăciuni. Papă era pe atunci Pierre Roger, adică Clement al VI-lea, care a făcut totul ca să împiedice izbucnirea scârbaunicului război. A propovăduit compromisul, concesiile bilaterale. A trimis și el un emisar, care nu era altul decât actualul pontif, cardinalul Aubert. A urut să reactualizeze proiectul unei cruciade la care să participe cei doi regi și nobilimea lor. Ar fi fost un mijloc bun de a-i abate de la poftetele lor războinice și o speranță privind reunificarea creștinătății... În loc de cruciadă, am avut bătălia de la Crécy. Tatăl tău a fost acolo; ai auzit de la el istorisirea aceluia dezastru...

Ehei, nepoate, vei vedea de-a lungul vieții că nu e nici un merit să slujești din toată inima un rege bun; te îmbie să-ți faci datoria, iar osteneala pe care ți-o dai nu te costă fiindcă simți că ea concurează la binele suprem. Greu este să slujești bine un monarh prost... sau un Papă prost. Tare mai erau fericiți oamenii din vremea primei mele tinereți – îl slujeau pe Filip cel Frumos. A fi credincios acestor de Valois trufași cere un mare efort. Nu ascultă nici un sfat și nu încep a vorbi cu judecată decât când sunt înfrânți și huliți.

Abia după Crécy a acceptat Filip al VI-lea un armistițiu pe baza unor propuneri pregătite de mine. Destul de bună treabă, zic eu, de vreme ce armistițiul acesta a durat, una peste alta, în afară de câteva angajamente locale, de la 1347 până la 1354. Șapte ani de pace relativă. Ar fi putut să fie aceasta o perioadă fericită. Dar poftim: în uremurile noastre blestемate, abia s-a sfârșit războiul că a început ciuma.

Voi, cei din Périgord, ați fost destul de cruțați... Știu, nepoate, știu că ați plătit și voi tribut flagelului; da, ați avut partea voastră

de orori. Dar nu u-ați putea compara cu numeroasele orașe înconjurate de sate foarte populate, ca Florența, Avignon sau Paris. Știi că flagelul acesta a venit din China, prin India, țara tătarilor și Asia mică? S-a răspândit, pare-se, până în Arabia. Este o boală a paginilor trimisă Europei drept pedeapsă pentru preamultele ei păcate. De la Constantinopol și de pe țărmurile Levantului, navele au transportat ciuma în arhipelagul grecesc, de unde a ajuns în porturile Italiei; a trecut, apoi, Alpii și a venit să ne pustiască înainte de a cotropi Anglia, Olanda, Danemarca și de a-și sfârși călătoria în țările nordului, în Norvegia, Islanda. Ați avut aici, cumva, cele două forme de ciumă, cea care ucidea în trei zile, cu febră mare și scuiări de sânge? Nefericiții loviți de ea ziceau că îndură chinurile iadului... Apoi cealaltă formă, cu agonie mai lungă, de cinci-șase zile, tot cu febră și cu bășicuțe la vintre și subsuori?

Șapte luni de-a rândul am îndurat asta în Avignon. Când ne culcăm seara, ne întrebam dacă o să ne mai sculăm a doua zi. În fiecare dimineață ne pipăiam subsuorile și încheietura pulpelor. La cel mai mic val de căldură pe care și-l simțeau în trup, oamenii erau cuprinși de spaimă și te priveau înnebuniți. La fiecare respirație îți spuneai că, poate, odată cu gura aceea de aer a pătruns și răul. Nu te despărțeau de un prieten fără să nu gândești: "Lui o să-i vină rândul, mie sau amândurora?" Țesătorii mureau în maghernițele lor în fața războaielor oprite, giuvaiergiii pe lângă creuzetele răcite, comercianții pe sub tejghele. Copiii își sfârșeau și ei zilele pe patul de mizerie al mamei moarte. Și duhoarea aceea, Archambaud, duhoarea din Avignon! Străzile erau pavate cu cadaure.

Jumătate din populație a pierit atunci... Da, ai auzit bine. Din ianuarie până în aprilie 1348, șaiszeci și două de mii de morți.

Cimitirul cumpărat în grabă de către Papă s-a umplut într-o singură lună; unsprezece mii de trupuri a înghițit. Oamenii mureau fără servitori în jurul lor și erau îngropați fără preot. Fiul nu mai cuteza să-și viziteze tatăl, nici acesta fiul. Șapte mii de case închise! Toți cei care aveau posibilitatea se refugiau în conacele lor de la țară.

Clement al VI-lea, dimpreună cu câțiva cardinali printre care m-am numărat și eu, a rămas în oraș. "Dacă Domnul ne urea, ne va lua". Și a ținut locul pe cei mai mulți dintre cei patru sute de ofițeri ai palatului pontifical; nu s-au dovedit prea mulți cei care au dat ajutoare. Papa a plătit salarii tuturor medicilor și învățaților, a făcut lefegii din căruțași și gropari, a poruncit să se distribuie hrană și a prevăzut măsuri severe de combatere a contagiunii. Nimeni nu l-a învinuit atunci că ar fi cheltuit prea mult. l-a muștrat cu asprime pe călugării și pe călugărițele care nu s-au arătat îndestul de milostivi cu bolnavii și muribunzii... Mi-a fost dat să aud atunci destule spovedanii și căinți din partea unor bărbați puternici și sus-puși, chiar dintr-a unor slujitori ai bisericii, care veneau să-și curețe sufletele de păcate, cerând iertare! Același lucru îl făceau și marii bancheri lombarzi și florentini, care se spovedeau clănțănind din dinți și dezvăluindu-se dintr-o dată generoși. Și ibovnicele cardinalilor... ei, da... ei, da, nepoate; nu toți au; unii însă... și veneau frumoasele cucoane să-și agațe giuvaerurile de statuia Fecioarei! Își țineau pe sub nas o batistă muiată în esențe aromitoare și, înainte de a se întoarce acasă, își aruncau încălțările. Cei care învinuiesc Avignon-ul de a fi devenit un oraș al impietății, un fel de Babilon, nu l-au văzut în uremea ciumei. A fost atunci pioasă lumea, te încredințez, nepoate!

Ciudată ființă mai este omul! Oare nu când totul îi surâde, când se bucură de o sănătate înfloritoare, când îi prosperă afacerile, când nevasta îi dăruiește copii, iar provincia sa trăiește în pace, oare nu atunci ar trebui să-și înalțe neîncetat cugetul întru slăvirea Domnului, spre a-i mulțumi pentru multele sale binefaceri? Aș, îl uită pe creator, se împăunează și îi nesocotește poruncile. Dar de îndată ce îl lovește năpasta și se ivește o calamitate, dă fuga la Dumnezeu. Și se roagă și se învinuește și promite să se îndrepte... Cerul are așadar tot dreptul să-l apese, de vreme ce se pare că aceasta ar fi singura posibilitate de a-l readuce pe calea cea bună...

Nu eu mi-am ales situația în care mă aflu. Mama mi-a hotărât-o, poate știi, pe când eram copil. Dacă m-am supus, este - cred - fiindcă dintotdeauna i-am fost recunoscător Domnului pentru toate cele primite și mai întâi fiindcă trăiesc. Îmi amintesc cum, mic de tot fiind, în vechiul nostru castel de la Rolphie, în Périgueux, unde chiar dumneata te-ai născut, Archambaud, dar unde nu mai locuiești de când tatăl dumitale a preferat, de vreo cincisprezece ani încoace, să stea la Montignac... Îmi amintesc, da, că în castelul acela mare, așezat într-o arenă de-a vechilor romani, mă minunam dintr-o dată că sunt viu într-o lume atât de vastă, mă minunam că respir, că pot contempla cerul; țin minte că simțeam astfel mai ales în serile de vară, când lumina se prelungește și când mă trimiteau la culcare înainte de asfințit. Albinele zumzăiau în vița ce se cățara pe zid până sub camera mea, în timp ce umbrele serii umpleau încet-încet curtea ovală, pardosită cu pietre uriașe; cerul nu era încă al nopții și păsările îl cutreierau și cea dintâi stea își făcea loc printre vălurile norilor ce se păstrau trandafirii. Simțeam nevoia să mulțumesc cuiva, iar

mama m-a făcut să înțeleg că Domnului se cuvenea să-i mulțumesc. De-atunci nu am mai uitat lucrul acesta.

Chiar astăzi, de-a lungul drumului pe care îl străbatem, inima simte nevoia să mulțumească ades pentru uremea aceasta blândă, pentru pădurile roșcate prin care trecem, pentru câmpurile încă verzi, pentru slujitorii credincioși care mă escortează, pentru caii noștri dolofani și frumoși care tropăie pe lângă lectică. Îmi place să privesc chipul oamenilor, mișcarea animalelor, toată această mare varietate care este opera infinită și infinit de minunată a Domnului.

Toți doctorii noștri teologi care discută în săli închise și se ciuruie cu vorbe goale și se ocărăsc cât îi ține gura și se pisează aruncându-și cuvinte născocite pentru a numi în alt fel ceea ce știam înaintea lor, toți oamenii aceștia ar face mai bine să-și însănătoșească mintea contemplând natura. Eu socot teologie cea primită drept învățătură, extrasă de la părinții bisericii; nu am de gând să caut alta...

Știi că aș fi putut fi Papă... da, nepoate. Unii mi-o spun, după cum tot ei susțin că aș mai putea fi și acum, dacă Inocențiu ar trăi mai puțin decât mine. Cum va voi Domnul. Nu mă plâng de ceea ce mi-a făcut. Îi mulțumesc că m-a pus acolo unde m-a pus, că m-a ținut în viață până la vârsta pe care o am, vârstă la care puțin ajung... cincizeci și cinci de ani, dragă nepoate... și încă așa de vioi. Este și aceasta o binecuvântare a Domnului. Celor care nu m-au mai văzut de zece ani greu le vine a crede că m-am schimbat atât de puțin, că obrazul îmi este tot trandafiriu și barba abia înspicată.

Faptul că mi-aș fi putut sau nu așeza mitra pe creștet nu mă zgândăre, în fapt... ți-o destăinui ca unei rude bune... decât când am sentimentul că aș fi putut acționa mai bine decât cel care o

poartă. Or, sentimentul acesta nu m-a încercat niciodată lângă Clement al VI-lea. El înțelesese prea bine că Papa trebuie să fie monarh peste monarhi, generalul de divizie al Domnului. Într-o zi, pe când Jean Birel ori un alt propovăduitor al renunțării îl muștra pentru că ar fi mult prea larg și prea generos cu solicitanții, el a răspuns: "Nimeni nu trebuie să plece nemulțumit de la print". Apoi, întorcându-se spre mine, a adăugat printre dinți: "Predecesorii mei nu au știut să fie Papi". Iar în timpul ciumei aceleia cumplite ne-a dovedit, într-adevăr, că este cel mai destoinic. Nu cred că aș fi putut face ca el. Cinstit să fiu și mulțumesc Cerului că nu m-a desemnat să conduc creștinătatea suferindă într-o astfel de încercare.

Nici o clipă nu a renunțat la măreția sa; și a dovedit din plin că este Sfântul Părinte, părintele tuturor creștinilor și chiar al celorlalți, de vreme ce când popoarele s-au ridicat – cam peste tot, dar mai cu seamă în provinciile renane, la Maienza și la Worms – împotriva iudeilor, acuzându-i că ei ar fi vinovați de blestematul flagel, el a condamnat soiul acesta de persecuții. Ba chiar a făcut mai mult: a hotărât să-i ia pe iudei sub protecția sa, i-a excomunicat pe cei care îi prigoneau, a oferit năpăstuiților adăpost și slujbe în statele sale unde – să o recunoaștem – ei au readus prosperitatea în doar câțiva ani.

Dar de ce ți-am vorbit, oare, atât de mult despre ciumă? A, da!... Din pricina marilor consecințe pe care le-a avut asupra coroanei Franței și asupra lui Jean însuși, într-adevăr, către sfârșitul epidemiei, în toamna lui 1349, trei regine una după alta sau mai degrabă două regine și o prințesă pe cale să devină...

Ce-mi spuneai, Brunet? Vorbește mai tare! Ne apropiem de Bourdeilles?... A, da, ureau să privesc. Poziția este fortificată într-adevăr, iar castelul bine așezat pentru a stăpâni împrejurimile.

Iată așadar, Archambaud, castelul pe care fratele meu cel mic, tatăl tău, mi l-a lăsat drept mulțumire pentru că am eliberat Périgueux-ul. Căci, dacă nu am reușit să-l scot pe regele Jean din mâinile englezilor, cel puțin am putut-o face cu orașul nostru, redobândindu-ne în același timp autoritatea.

Garnizoana engleză, îți amintești, nu voia să plece. Dar lăncierii care mă însoțesc și cu care se împăunează unii, s-au dovedit încă o dată foarte utili. A fost de-ajuns să apar cu ei, venind dinspre Bordeaux, pentru că englezii să-și ia pe fugă catrafusele. Două sute de lăncieri și un cardinal e mult... Da, cea mai mare parte dintre slujitorii mei sunt instruiți într-ale armelor, ca și secretarii mei, ca și doctorii în drept care mă însoțesc. Și credinciosul meu Brunet este cavaler; l-am înnobilit de curând.

În fond, cedându-mi Bourdeilles-ul, fratele meu își întărește poziția. Căci cu domeniul Auberoche de lângă Sauvignac și cu orașul fortificat Bonneval din apropiere de Thenon, pe oare le-am răscumpărat cu douăzeci de mii de florini, în urmă cu zece ani, de la regele Filip al VI-lea... zic eu răscumpărat, dar în realitate suma reprezenta, în parte, banii ce-i împrumutasem... și cu mănăstirea fortificată Saint-Astier, al cărei abate sunt și cu stărețiile mele de la Fleix și Saint-Martin-de-Bergerac, înseamnă la un loc șase puncte, la bună distanță jur-împrejurul Périgord-ului, care depind de o înaltă autoritate bisericească, aproape ca și când ar fi ținute de însuși Papa. Oricine s-ar feri să le atace. În felul acesta asigur pacea în comitat.

Cunoști Bourdeilles-ul, desigur; ai venit deseori pe-aici. Eu nu l-am mai vizitat de mult... Ia te uită, nici nu-mi mai reamintesc donjonul ăsta mare, octogonul. Ce mândru este! Acum e-al meu, dar numai pentru o noapte, cât să-l instalez pe guvernatorul ales de mine; nu știu când mă voi mai putea întoarce aici și nu știu

dacă o voi mai face... Am prea puțin timp liber. În sfârșit, să mulțumim Cerului pentru asemenea vreme bună. Sper că ni se va fi pregătit o cină strașnică... Oricum, chiar făcut cu lectica, drumul lung te înfometează.

MOARTEA BATE LA TOATE PORȚILE

ȘTIAM EU, NEPOATE, am spus eu că astăzi nu o să putem trece de Nontron. Și încă nu o să ajungem acolo decât după asfințit, pe noapte întunecoasă. La Rue îmi împuia capul cum că: "Monseniorul încetinește... Monseniorul nu se va mulțumi cu o etapă de opt leghe..." Și poftim, La Rue merge de parcă ar avea foc pe sub șa. Oricum, asta nu-i rău, căci în felul acesta escorta mea nu poate ațipi. Dar știam eu că nu o să putem ieși din Bourdeilles înainte de amiază. Prea am avut multe de hotărât și de făcut, prea multe semnături de împărțit.

Îmi place Bourdeilles-ul, vezi tu... Sunt sigur că aici aș putea fi fericit, dacă Domnul mi-ar îngădui să și stau în el, nu numai să-l stăpânesc. Cel care nu-i stăpân decât pe un singur bun, unul singur și modest, profită de el din plin. Cel cu mai multe și mai întinse nu se bucură de ele decât în gând. Pronia cumpănește totdeauna cele dăruite.

Când te vei întoarce în Périgord, Archambaud, fă-mi plăcerea de a te duce la Bourdeilles să vezi dacă au fost bine drese acoperișurile, așa după cum le-am poruncit eu adineauri. Și-apoi, coșul sobei din camera mea scotea fum... Mare noroc că nu au distrus englezii Bourdeilles-ul. Ai văzut cum arată Brantôme, pe lângă care am trecut mai adineauri; ai văzut cum au părăduit un oraș atât de pașnic și de frumos așezat pe-un mal de râu. După câte mi s-a spus, prințul de Galles a rămas aici peste noapte, la 9 august. Iar dimineața soldății lui au dat foc la toate înainte de plecare.

Dezaprob foarte tare felul acesta al lor de a distruge, arde, alunga ori ruina tot ce le iese în cale, obicei cărui parcă i se dedau din ce în ce mai tare. Mai înțeleg să se ucidă oamenii în războaie; dacă Domnul nu mi-ar fi arătat calea bisericii și dacă ar fi trebuit să conduc în luptă baniere, nu aș fi cruțat pe nimeni. Jaful, mai treacă-meargă și el, trebuie să lași oarecare plăcere oamenilor cărora le ceri să obosească și să-și primejduiască viața. Dar să călărești așa numai pentru a răspândi în popor mizeria, pentru a-i pârjoli așezările și recoltele, lăsându-l pradă foametei și frigului, asta mă înfurie. Știu care le este ținta: din provinciile ruinate regele nu mai poate percepe dări, așa că numai pentru a-i slăbi puterea distrug ei bunurile supușilor săi. Dar atunci mă întreb: dacă englezul pretinde că are drepturi asupra Franței de ce o pustiește? Și cum își închipuie că, biruind-o prin tratate, după ce a biruit-o prin arme, ar mai putea, acționând astfel, să fie tolerat în țara aceasta? El seamănă ură. Îl lipsește, desigur, de bani pe regele Franței, dar îi furnizează suflete animate de mânie și răzbunare. Ar mai putea găsi, ici-colo, seniori care să-i jure credință din interes, da, din aceștia regele Eduard va mai găsi; dar poporul i se va împotrivi pe veci, fiindcă purtările lui nu pot găsi iertare. Vezi, de pildă, ce se întâmplă chiar acum: oamenii de treabă nu-i poartă pică regelui Jean fiindcă s-a lăsat învins, ci îl căinează, îi zic Jean cel Viteaz sau Jean cel Bun în timp ce, de fapt, ar trebui să-l poreclească Jean Prostul sau Jean încăpățânatul, sau Jean Nevolnicul. Și o să mai vezi că vor ști să facă sacrificii bănești ca să-i poată plăti răscumpărarea.

Mă întrebi pentru ce îți spuneam ieri că ciuma a avut asupra lui și asupra soartei regatului un efect grav? Ei bine, dragă nepoate, pentru câteva morți prost rânduite, moartea unor femei și a

nevestei sale în primul rând, Doamna Bonne de Luxemburg, înainte ca el să devină rege.

Doamna de Luxemburg a fost răpusă de ciumă în septembrie 1349. Ar fi trebuit să fie regină și ar fi fost chiar o regină bună. Era, după cum știi, fiica regelui Boemiei, Ioan cel Orb, care iubea atât de mult Franța, încât spunea că numai la Curtea acesteia se mai putea trăi într-un chip nobil. Regele acesta este un adevărat exemplu de cavalerism dar pare puținel cam nebun. Deși nu se pricepea la războaie, și-a legat calul de șaua celor doi călăreți care îl încadrau, virându-se astfel toți trei în vâlmășag. Au fost găsiți morți cu toții și încă legați unul de altul. Regele Boemiei purta trei pene de struț albe la creasta coifului. Moartea sa nobilă l-a impresionat puternic pe tânărul prinț de Gales... mergea pe șaisprezece ani; era prima sa luptă și s-a comportat bine, chiar dacă regele Eduard a socotit că ar fi politic să exagereze întrucâtva meritul moștenitorului său în afacerea aceasta. Prințul de Gales fu prin urmare atât de impresionat, încât îl rugă pe tatăl său să-l lase a purta de-acum înainte aceeași emblemă ca și fostul rege orb. De aceea vedem acum trei pene albe prinse de creasta coifului princiar.

Dar ceea ce ni se părea mai important în legătură cu doamna Bonne era fratele său, Carol de Luxemburg, căruia Papa Clement al VI-lea și cu mine îi favorizasem alegerea la coroana Sfântului Imperiu. Nu că ne-am fi gândit că o să avem nicaiva necazuri cu acest bătăran șiret ca un târgoveț... o, nu avea nimic din tatăl său, vei vedea în curând, dar cum prevedeam că Franța avea să treacă prin momente și mai grele, ne-am gândit că o putem întări făcându-l pe viitorul rege cumnat al împăratului. Cu moartea surorii dispărea și alianța. Necazuri am avut cu Bula de Aur; dar sprijin Franței el nu a dat și de aceea mă duc la Metz.

Regele Jean, care nu era pe atunci decât duce de Normandia, nu se arată prea deznădăjduit de moartea Doamnei Bonne. Prea puțină înțelegere fusese între ei și deseori chiar certuri. Deși era o femeie plăcută, care i-a făcut câte un copil în fiecare an, unsprezece cu totul, de când i s-a dat a înțelege regelui că era timpul să se apropie de soția lui, monseniorul Jean înclina mai degrabă - în ce privește partea afectivă - spre un văr de-al său, mai mic cu opt ani și destul de frumușel, Carol de la Cerda, căruia i se mai zicea și Domnul de Spania, pentru că aparținea unei ramuri înlăturate de la tronul Castiliei.

Imediat după înhumarea Doamnei Bonne, ducele Jean se retrase la Fontainebleau, în compania frumosului Carol de Spania, ca să scape de ciumă... O, nepoate, viciul acesta nu este prea rar. Nu-l înțeleg defel și mă scoate din fire; este dintre acelea față de care nu dovedesc deloc indulgență. Dar trebuie să recunoaștem că este răspândit chiar și în rândul regilor, cărora nu le face decât rău. De așa ceva poți să-ți dai seama dacă te gândești la regele Eduard al II-lea al Angliei, tatăl actualului rege. Sodomia l-a costat și tronul și viața. Regele nostru Jean nu este până într-atât de pe față sodomit, are însă destule trăsături de acest fel, lucru dovedit mai cu seamă în funesta sa pasiune pentru vărul din Spania cu chip prea-grațios...

Ce s-a întâmplat, Brunet? Pentru ce ne-am oprit? Unde am ajuns? La Quinsac? Nu era prevăzut... Ce mai vor și țărănoii ăștia? A, o binecuvântare! Să nu mi se oprească, pentru atâta lucru, cortegiul; știi foarte bine că eu binecuvântez din mers... *In nomine patris... filii... sancti...* Hai, haideti, oameni buni, sunteți binecuvântați cu toții, mergeți în pace... Dacă ar trebui să stăm locului ori de câte ori mi se cer binecuvântări, am ajunge la Metz abia peste șase luni.

Prin urmare, după cum îți spuneam, în septembrie 1349 Doamna Bonne moare, lăsându-l văduv pe moștenitorul tronului. În octombrie i-a venit rândul reginei de Navara, Doamnei Jeanne, de curând supranumită Jeanne cea Mică, fiica Margaretei de Burgundia și – poate de sau poate nu – a lui Louis Hutin; cea care fusese înlăturată de la succesiunea la tronul Franței, lăsând să apese asupra ei bănuiala că ar fi bastardă... ei da, copilul din Turnul Nesle... Răpusă și ea de ciumă. Nici moartea ei nu a fost salutăată cu îndelungi hohotiri de plâns. Era de șase ani văduva vărului ei, monseniorul Filip d'Évreux, ucis undeva prin Castilia într-o luptă împotriva maurilor. Coroana Navarei le fusese lăsată de către Filip al VI-lea, la urcarea sa pe tron, pentru a preîntâmpina eventualele lor revendicări asupra celei franceze. Manevra a făcut parte din toate acele tratative care au asigurat dinastiei de Valois tronul.

Nu am încuviințat niciodată aranjamentul acesta navarez, care nu era bun nici în drept, nici în fapt. Dar încă nu aveam a spune vreun cuvânt. Abia fusesem numit episcop de Auxerre. Și-apoi chiar dacă aș fi spus ceva... tot nu ar fi avut nici o valoare. Navara venea dinspre mama lui Louis Hutin. Dacă Jeanne cea Mică nu ar fi fost fiica acestuia, ci a vreunui scutier oarecare, ea nu ar fi avut drepturi nici asupra Navarei, nici asupra Franței. Așadar, recunoscându-i-se dreptul la coroana uneia, i-ar fi fost recunoscut *ipso facto* și dreptul asupra celeilalte – pentru ea și urmașii ei. Prea era limpede că fusese înlăturată de la tron nu atât pentru că i s-ar fi bănuțt originea bastarda, cât pentru că era femeie, într-un timp în care dăinuia o născocită lege care dădea întâietate părții bărbătești.

În ce privește rațiunile de fapt... Filip cel Frumos nu ar țt consimțit niciodată și, pentru nimic în lume, ca regatul său să fie

amputat de ceea ce i se adăugase. Nu-ți consolidezi tronul tăindu-i un picior. Jeanne și Filip de Navara dovediseră mult calm – ea, pentru că prea era fiica mamei, el, pentru că semăna cu tatăl său, Ludovic d'Évreux, om cu demnitate și cugetat. Păreau mulțumiți cu bogatul lor comitat normand și cu micul regat din Pirinei; Lucrurile aveau să se schimbe datorită fiului lor Charles, un tânăr cam agitat pentru cei optsprezece ani ai săi, care arunca priviri răzbunătoare asupra trecutului familiei sale și pline de ambiție asupra propriului viitor. "Dacă bunică-mea nu ar fi fost o ușuratecă năbădăioasă, dacă mama s-ar fi născut bărbat... aș fi acum rege al Franței". Eu însumi l-am auzit vorbind astfel... Se cuvenea așadar să i se dea atenție Navarei care, prin așezarea ei la sudul regatului, dobândea o importanță cu atât mai mare cu cât englezii stăpâneau, în clipa aceea, toată Aquitania. Și-atunci, ca întotdeauna în asemenea cazuri, hai să aranjăm o căsătorie.

Ducele Jean s-ar fi lipsit ușor de o nouă înșurătoare. Dar avea să fie rege, iar imaginea unui asemenea om se cerea cu soție alături; mai ales în cazul său. O soție l-ar împiedica a apărea mult prea fățiș la brațul Domnului de Spania. Pe de altă parte, cum să-l încânți mai tare pe niciodată neastâmpăratul Carol d'Évreux-Navarre și cum să-i legi mai bine mâinile, decât alegând-o pe viitoarea regină a Franței chiar dintre surorile lui? Cea mai vârstnică, Blanche, avea șaisprezece ani. Foarte frumoasă și mult dăruită cu haruri ale spiritului. Respectivul proiect a fost supus dezbaterilor, apoi au fost cerute Papei dispensele necesare; iar căsătoria ca și anunțată, deși fiecare se întreba atunci, în cumplita perioadă prin care se trecea, cine va mai trăi în săptămâna următoare.

Căci moartea continua să bată la toate ușile. La începutul lui decembrie, ciuma o răpuse pe însăși regina Franței, pe Jeanne de

Bourgogne cea șchioapă, regina cea rea. Doar buna-cuviință nu a îngăduit să se facă auzite strigăte de bucurie și să se încingă hore în stradă. Era foarte urâtă de popor; cred că ți-a spus tatăl tău lucrul acesta. Șterpelea sigiliul soțului, pentru a azvârli oameni în temnițe; turna otrăvuri în apă cu care se îmbăiau oaspeții ce nu-i erau pe plac. Chiar un episcop a fost cât pe ce să dispară astfel... Uneori, regele o snopea în bătaie, dar fără să o poată îndrepta. Mă temeam tare de regină aceasta. Firea ei bănuitoare umplea Curtea cu dușmani închipuiți. Era mereu cuprinsă de furii, mincinoasă, odioasă; o criminală. Moartea ei apăru ca o târzie justiție cerească. De altfel, imediat după aceea, flagelul ciumei a început să dea înapoi, de parcă marea hecatombă, venită din depărtări, nu avusese altă țintă decât să răpună, în sfârșit, o scorpie ca aceasta.

Din toată suflarea Franței, omul care a încercat cea mai mare ușurare a fost însuși regele. La mai puțin de o lună, în gerul lunii ianuarie, se recăsători. Chiar văduv al unei femei unanim detestate, tot dovedea că nu prea ține seamă de un anumit ritm al conveniențelor. Dar nu în graba aceasta dăinuia răul cel mai mare. Oare cu cine se recăsătorea? Cu logodnica fiului său, cu Blanche de Navara, tinerica de care s-a îndrăgostit nebunește de cum a văzut-o apărând la Curte. Oricât de indulgenți s-ar arăta francezii față de zburdălniciile unora și ale altora, nu le place deloc ca suveranul să aibă rătăcirii de acest fel.

Filip al VI-lea avea cu patruzeci de ani mai mult decât frumusețea pe care i-o suflă, cu atâta brutalitate, moștenitorului său. Și nici măcar nu putea să invoce – ca în cazul atâtor însoțiri princiare nepotrivite – ureun interes superior al imperiilor. Își încrusta în coroană un giuvaer de scandal, în timp ce succesorului său îi impunea pata ridicolului. O căsătorie celebrată în mare

fugă, la Saint-Germain-en-Laye. Jean de Normandia nu a asistat la ea, firește. Nu avusese niciodată prea mare afecțiune pentru tatăl său, care îi răspundea, de altfel, cu aceeași monedă. Acum îl ura.

Iar moștenitorul tronului se recăsătorea la rândul-i peste o lună. Dornic să șteargă rușinea. O făcu pe fericitul cu Doamna de Boulogne, văduva ducelui de Burgundia. Chiar fratele meu, cardinalul Guy de Boulogne, a rânduit unirea aceasta, spre binele familiei sale și al său personal. Din punctul de vedere al averii, Doamna de Boulogne era o partidă foarte bună, ceea ce ar fi trebuit să ducă la echilibrarea treburilor prințului și așa fire cheltuitoare; dar lui nu-i folosi decât să-l împingă la o și mai mare risipă.

Noua ducesă de Normandia era mai vârstnică decât soacra ei; când apăreau împreună la recepțiile de la Curte, produceau un efect cu atât mai ciudat, cu cât în privința siluetei și a chipului comparația nu era deloc în avantajul nurorii. Ducele Jean era în ciudat; își vârî în cap ideea că nutrea puternică iubire pentru Doamna Blanche de Navara care îi fusese într-un chip atât de josnic răpită și trăia o adevărată tortură văzând-o lângă tatăl său, care nu mai înceta cu alinturile în văzul lumii. Toate acestea nu favorizau deloc nopțile ducelui Jean cu Doamna de Boulogne, dimpotrivă, îl împingeau și mai mult către Domnul de Spania. Risipa îi sluji de revanșă. Ai fi zis că voia să-și recapete onoarea delapidând.

De altfel, după atâtea luni de groază și nenorocire trăite de oameni în timpul ciumei, se cheltuia pretutindeni nebunește, la Paris mai cu seamă, iar în jurul Curții, adevărată dementă. Se pretindea că dezmățul acesta într-ale luxului dădea de lucru oamenilor mărunți. Totuși, un asemenea efect nu era vizibil în

cocioabe și chițimii. Între prinții îndatorați și poporul de rând căzut în mizerie, exista o treaptă profitului de care se bucurau marii negustori ca alde Marcel, de pildă, cu negoțul lor de postăvărie, mătăsuri și alte marafeturi de podoabă; s-au îmbogățit atunci de-a binelea. O modă extravagantă își croia lesne drumul iar ducele Jean, deși avea treizeci și unu de ani, arbora în compania Domnului de Spania tunici dantelate atât de scurte încât li se vedeau și fesele. Stârneau hazul celor pe lângă care treceau.

Doamna Blanche de Navara devenise regină mai deureme decât se prevăzuse; a fost regentă mai puțin decât s-ar fi crezut. Filip de Valois scăpase din război, scăpase și de ciumă; dar nu a rezistat iubirii. Cât își dusesse traiul lângă urâcioasa lui șchioapă, se păstrase bărbat chipeș, puținel cam gras, dar vânjos, sprinten la mers, bun mânuitor al armelor, călăreț iscusit, vânător fără odihnă. Șase luni de vitejii galante alături de frumoasă-i soată îl biruiră. Nu ieșea din pat decât cu dorința de a se întoarce în el cât mai repede. Obsesie, frenezie. Cerea medicilor amestecuri care să-l ferească de istovire în plăceri... Dar ce s-a întâmplat?... Te miră că... Nu ai de ce, nepoate... Chiar dacă biserica, sau poate tocmai pentru că biserica... trebuie să știm lucrurile acestea, mai ales când este vorba de regi.

Doamna Blanche suporta – conștientă, neliniștită și măgulită – patima aceasta dovedită clipă de clipă. Regele se lăuda în public că ea obosea mai repede decât el. Dar peste puțină vreme slăbi și nu mai arătă nici un interes pentru cele ale cârmuirii. Fiecare săptămână îl împrăștia cu un an. Își dădu duhul la 22 august 1350, la cincizeci și șapte de ani, după douăzeci și doi de ani de domnie.

Sub niște aparențe splendide, suveranul acesta căruia i-am fost fidel – era regele Franței, nu-i așa, iar pe de altă parte nu

puteam uita că el a cerut pentru mine pălăria de cardinal – se dovedise a fi un căpitan jalnic și un om de finanțe și mai jalnic. Pierduse Calais, pierduse Aquitania; lăsa Bretania în revoltă și anumite locuri din regat nu prea bine apărate sau chiar pustiite. Pe deasupra, pierduse orice prestigiu. Dacă cel puțin ar fi cumpărat regiunea Dauphiné! Nimeni nu poate fi ghinionist întruna. Eu am încheiat afacerea asta – e bine să o știi – cu doi ani înainte de Crécy. Prințul moștenitor Humbert era atât de îndatorat. Că nu mai știa de la cine să împrumute ca să înapoieze nu știu cui... O să-ți istorisesc treaba asta altă dată, cu amănunte, dacă te interesează și cum m-am descurcat, făcându-l pe cel mai vârstnic fiu regesc al Franței să poarte coroana Delfinului, aducând Viennois-ul în aria regatului... De aceea pot spune, fără să mă împăunez, că am slujit mai bine Franța decât regele Filip al VI-lea, căci el nu s-a priceput decât să o micșoreze, în timp ce eu am mărit-o.

Au și trecut șase ani! Șase ani de când a murit regele Filip și de când monseniorul duce Jean a devenit regele Jean al II-lea! Șase ani care au trecut atât de repede, încât tot la începutul domniei lui te-ai crede. Să fie legată impresia aceasta de faptul că noul nostru rege a făcut destul de puține lucruri memorabile sau fiindcă odată cu îmbătrânirea ni se pare că timpul fuge mai repede? Când ai douăzeci de ani, fiecare lună, fiecare săptămână, îmbogățite de noutăți, par lungi... Ai să-ți dai seama de asta, Archambaud, când vei avea vârsta mea, de o vei atinge, ceea ce îți doresc din toată inima... Te întorci atunci și îți spui:

"Cum, a și trecut un an? Atât de repede!" Poate și pentru că dăruim clipe multe amintirilor, re trăirii timpului trăit...

Ia te uită, s-a lăsat înserarea. Știam eu că nu o să ajungem la Nontron decât în toiul nopții.

Brunet! Brunet!... Măine trebuie să plecăm înainte de ivirea zorilor, căci avem de parcurs o etapă mare. Înhamarea cailor să se facă din timp și fiecare să aibă asupra lui hrană, fiindcă nu o să avem deloc vreme de popas. Cine a plecat spre Limoges să-mi vestească sosirea? Armand de Guillermin; foarte bine... Așa îmi trimit eu tinerii viitori cavaleri, pe rând, să vegheze asupra locuinței și pregătirilor de primire, cu o zi, două înainte; dar nu cu mai mult. Atât trebuie ca oamenii să dea zor și nu destul pentru ca jălbuitorii din eparhie să aibă timp a mă copleși cu jalbele lor... Cardinalul? A, nu am știut decât în ajun; din păcate, a și plecat... Altfel, nepoate, aș fi un adevărat tribunal ambulant.

CARDINALUL ȘI STELELE

EI, NEPOATE, uăd că începe a-ți place lectica mea și micile mese care mi se servesc aici. Și însoțitorilor mei și însoțitorilor mei, desigur... la din carnea asta de rață păstrată în untură ce ne-a fost dăruită la Nontron. Este o specialitate a orașului. Nu știi cum o fi reușit maestrul nostru bucătar să ne-o păstreze caldută...

Brunet!... Brunet, să-i spui bucătarului șef cât de mult apreciez faptul că ține puțin la cald mâncărurile pe care mi le pregătește. Pentru drum; e priceput... A, are cărbuni în căruța lui... Nu, nu, deloc nu mă plâng că mi se servesc de două ori la rând aceleași feluri de mâncare, de vreme ce mi-au fost pe plac. Și știu că aseară mi s-a părut savuroasă carnea asta păstrată în untură. Să-i mulțumim Domnului că ne-a dat-o din belșug.

Vinul este, firește, cam acrișor și apos. Nu-i el vinul de Sainte-Foy sau cel de Bergerac cu care ești învățat, Archambaud, ca să nu mai vorbim de cele de Saint-Emilion și de Lussac, care sunt o adevărată sărbătoare dar care acum pleacă toate de la Libourne – sunt pline de ele vapoarele – spre Anglia... Francezii nu le mai pot simți gustul...

Nu-i așa, Brunet, că vinul ăsta nu-i de schimbat pe un păhărel de Bergerac? Cavalerul Aymar Brunet este din Bergerac și nimic nu poate fi bun decât numai ceea ce crește la el acasă. Îl cam iau eu peste picior în privința asta...

În dimineața aceasta mi-a ținut companie dom Francesco Calvo, secretar papal. Voiam să-mi reamintească problemele ce-mi vor sta în față la Limoges. Vom zăboui acolo două zile pline, poate chiar trei. Oricum, doar dacă nu sunt zorit de ureo urgență

sau, de ureo nevoie anume, evit să călătoresc duminica. Doresc ca escorta mea să poată merge la biserică și să se odihnească.

O, nu-mi pot ascunde emoția care mă încearcă la gândul că voi revedea Limoges-ul! A fost primul meu episcopat. Aveam... aveam... eram mai tânăr decât ești dumneata acum, Archambaud? Aveam douăzeci și trei de ani. Iar eu te tratez ca pe un copilandru! Asta e o meteahnă care vine odată cu vârsta, adică să-i tratezi pe tineri ca și cum ar mai fi copii, uitând cum am fost și noi la aceeași vârstă. O să trebuiască să mă tragi de mânecă, nepoate, ori de câte ori mă vei vedea căzând în greșeala aceasta. Episcop... Întâia mea mitră! Tare mai eram mândru de ea! Cât pe ce să dau în păcatul trufiei. Se cam vorbea, desigur, că scaunul mi-l datoram unor protectori, că, așa după cum primele venituri ecleziastice îmi fuseseră acordate de către Clement al V-lea pe baza mării prietenii ce o purta mamei mele, tot astfel Jean al XXII-lea îmi dăduse un episcopat, întrucât o dădusem pe ultima mea soră, pe mătușa dumitale Aremburge, unuia dintre nepoții săi, Jacques de La Vie. Drept să-ți spun, era oarecum adevărat. Să fii nepot de Papă este, firește, o brodeală frumoasă, dar profitul ei nu durează decât dacă te însoțești cu ureo nobilime de înaltă spiță ca a noastră... Unchiul dumitale La Vie a fost un om de ispravă.

În ce mă privește, oricât aș fi fost eu de tinerel, cred că nu am lăsat în urmă amintirea unui episcop nevolnic. Când văd în juru-mi atâția episcopi de dioceze încărunțiți, cave nu știu să-și țină în frâu nici clerul, nici enoriașii, care ne scot sufletul cu doleanțele și judecățile lor, îmi spun că m-am descurcat binișor și chiar fără să-mi dau prea multă osteneală. Aveam vicari buni... mai toarnă-mi, te rog, puțin vin; să se ducă mai bine carnea... aveam, deci, vicari buni cărora le dădeam în grijă treburile administrative. Porunceam să nu fiu stânjenit decât pentru chestiuni grave, ceea

ce m-a făcut și mai respectat, ba chiar puțin de temut. În felul acesta am avut libertatea să-mi urmez studiile. Ajunsesem deja destul de înuătat într-ale canoanelor, ale dreptului bisericesc; am cerut și obținut să vină la reședința mea și alți profesori buni care să mă desăvârșească în știința dreptului civil. Aceștia mi-au venit de la Toulouse, unde îmi luasem și gradele, universitatea de acolo fiind la fel de bună ca și cea din Paris și tot atât de bogată în oameni de mare știință. Drept recunoștință, am hotărât - ureau să te avertizez de lucrul acesta, nepoate, de vreme ce tot s-a ivit prilejul, că am consemnat ideea în ultimele mele dorințe, în cazul în care nu mi-aș putea duce la capăt gândul fiind încă în viață - am hotărât, deci, să fondez la Toulouse un colegiu pentru școlarii săraci din Périgord... la cârpa asta, Archambaud și șterge-ți degetele...

Tot la Limoges am început să studiez astrologia. Căci cele mai trebuitoare științe pentru cei chemați să guverneze sunt dreptul și știința astrilor; prima te inițiază în legile care reglementează raporturile și obligațiile dintre oameni ori dintre aceștia și regat sau biserică, iar a doua îți dă cunoștințe despre legile care dirijează raporturile dintre oameni și providență. Dreptul și astrologia; legile pământului, legile cerului. Din sfera lor nu se poate ieși, îți spun eu. Domnul îl aduce pe fiecare în lume la ceasul voit, iar ceasul acesta există în orologiul ceresc în care ne-a îngăduit, prin bunătatea lui, să citim.

Știu că există creștini prostănaci, care își bat joc de astrologie, fiindcă în știința aceasta abundă, ce-i drept, șarlatanii și negustorii de minciuni. Dar așa ceva s-a întâmplat în toate timpurile, iar scripturile ne arată că romanii și alte popoare antice îi denunțau pe falșii magi vânzători de preziceri și pe proștii cititori de horoscoape; dar asta nu-i împiedica să-i caute pe bunii

cititori în stele, care – adesea – își făceau meseria prin sanctuare. Nu fiindcă există preoți simoniaci sau necumpătați trebuie închise toate bisericile.

Sunt bucuros că te văd împărtășindu-mi asemenea păreri. Este atitudinea umilă ce i se potrivește creștinului în fața poruncilor date de Domnul, creatorul tuturor lucrurilor și care se află dincolo de stele...

Ai dori să știi... Dar cu plăcere, nepoate, pentru dumneata o voi face cu plăcere. Știi ora la care te-ai născut?... Da, ar trebui să o cunoști; trimite pe cineva la mama dumitale, spre a-ți spune ceasul primului tău țipăt. Mamele sunt cele care țin minte asemenea lucruri...

În ce mă privește, nu am avut decât a mă lăuda că practic știința astrală. Acest lucru mi-a îngăduit să dau sfaturi folositoare prinților care voiau să-mi dea ascultare, dar și să cunosc firea oamenilor din fața mea și să mă păzesc ele cei a căror soartă îmi era potrivnică. Astfel am știut dintotdeauna că trebuie să mă feresc de Capocci, într-un tot adversar mie... Datorită astrilor am reușit să înfirip anumite negocieri și să închei aranjamente favorabile, ca de pildă pentru sora mea de la Durazzo sau pentru însurătoarea lui Ludovic de Sicilia; iar beneficiarii recunoscători mi-au sporit averea. Știința aceasta mi-a adus prețioase servicii mai întâi și mai întâi pe lângă Jean al XXII-lea, aibă-l Dumnezeu în pază; mi-a fost binefăcător... Căci acest Papă era el însuși un mare alchimist și astrolog. Făptui că mă dedam aceleiași arte și nu fără succes, l-a făcut să-mi arate un prisos de simpatie și să asculte dorința regelui Franței de a mă numi cardinal la treizeci de ani, lucru puțin obișnuit. M-am dus așadar la Avignon să-mi primesc pălăria. Știi cum se desfășoară asta, nu?

Papa dă un banchet mare, la care sunt poftiți toți cardinalii întru intrarea celui nou în parohie. La sfârșitul mesei, Papa se așază pe tronul său și-i dă noului cardinal pălăria; acesta stă în genunchi și îi sărută mai întâi picioarele, apoi gura. Eram mult prea tânăr pentru că Jean al XXII-lea - avea pe atunci optzeci și șapte de ani - să mi se adreseze cu *venerabilis frate*; atunci mi-a zis *dilectus filius*. Și, înainte de a mă invita să mă ridic, mi-a șoptit la ureche: "Știi cât mă costă pălăria ta? Șase livre, șapte centime și zece parale". Era un fel al pontifului de a-ți turti orgoliul - exact în clipa în care acesta te-ar fi putut copleși - strecurându-ți o ironie la adresa grandorilor. Este cea mai vie amintire din viața mea. Sfântul Părinte, uscat și încrețit sub boneta-i albă care-i strângea obraji... Era într-un 14 iulie al lui 1331...

Brunet! Oprește lectica! Mă duc să-mi dezmoțesc puțin picioarele, dimpreună cu nepotul meu, în timp ce tu o să aduni firimiturile. Drumul este neted, iar soarele ne răsplătește cu razele-i puține. O să ne ajungi din urmă. Doar doisprezece oameni mă escortează; am nevoie de puțină liniște... Salut, Vigier... salut, Volnerio... salut, du Bousquet... Pacea Domnului să vă acopere pe toți, bunii mei fii și slujitori.

ÎNCEPUTURILE DOMNIEI ACESTUI REGE ZIS CEL BUN

ZODIA REGELUI JEAN? O cunosc, desigur; nu o dată m-am aplecat asupra ei.. Dacă am prevăzut? Bineînțeles că am prevăzut; de aceea m-am și zbatut atât de tare să împiedic războiul acesta, fiindcă știam că o să-i aducă nenorocire – lui și deci Franței. Dar încercă să lămurești un om și mai ales un rege, ai cărui aștri tocmai în această îi dezuăluie limitele: în ale înțelegerii și rațiunii!

Regele Jean al II-lea avea la naștere pe Saturn culminând în constelația Berbecelui, în mijlocul cerului. Funestă, configurație pentru un rege; este cea a suveranilor detronați, a domnilor cu viață scurtă sau pe care le încheie întâmplări tragice. Adaugă la aceasta o Lună care se înalță în semnul Racului, el însuși lunar, marcând astfel o fire extrem de feminină. În sfârșit, o grupare dificilă, în care întâlnim Soarele, pe Mercur și pe Marte intim uniți cu Taurul – și nu ți-am relevat decât trăsăturile cele mai evidente, cele care sar în ochii oricărui astrolog. Iată, așadar, un cer cam apăsător care alcătuiește un om prost cumpănit și destul de greoi în aparență, dar la care, deși bărbat, tot ceea ce ar trebui să fie virilitate este ca și castrat, inclusiv puterea de înțelegere; în același timp, un brutal, un violent, cotropit de vise și spaime tainice, care îl împing la neașteptate furii și omucideri, incapabil să asculte o părere sau să se stăpânească și ascunzându-și slăbiciunile sub aparențe ostentative; în fond, un prost, inversul unui învingător sau al unei firi în stare să cârmuiască.

Se pare că există oameni pentru care înfrângerea înseamnă totul, că au pentru ea o secretă înclinație și că nu au liniște până ce nu o întâlnesc. A fi înfrânți este un lucru care le place; amarul eșecului le este licoarea preferată, precum altora hidromelul victoriilor; aspiră la dependență și nimic nu le place mai mult decât să se contemple într-o supunere impusă. Mare este nenorocirea când asemenea trăsături native se abat asupra unui rege.

Cât timp a fost monsenior de Normandia și a trăit în chinga unui tată pe care nu-l iubea, Jean al II-lea părea un principe acceptabil, iar neștiutorii își închipuiau că avea să domnească bine. De altfel, atât popoarele, cât și Curțile, mereu pradă iluziilor, așteaptă întotdeauna de la un rege nou să fie mai bun decât înaintașul său, de parcă noutatea ar cuprinde în sine cine știe ce virtute miraculoasă. Abia se pomeni cu sceptrul în mină, că aștrii și firea sa începură a-și dezuălui nefericitele efecte.

Nu era decât de zece zile rege, când Domnul de Spania a fost bătut pe mare în dreptul așezării Winchelsea, în augustul lui 1350, de către regele Eduard al III-lea. Flota pe care Carol de Spania o comanda era castiliană, iar regele nostru Jean nu răspundea de expediție. Totuși, cum învingătorul era englez, iar învinsul foarte apropiatul prieten al regelui Franței, însemna pentru acesta un început prost.

Ungerea ca rege a avut loc la sfârșitul lui septembrie. Domnul de Spania se întorsese, iar la Reims lumea se purtă foarte frumos cu biruitul acesta, spre a-l consola pentru înfrângerea suferită.

La jumătatea lui noiembrie, conetabilul Raoul de Brienne, conte d'Eu, intră în Franța. Era de patru ani captivul regelui Eduard, dar un captiv destul de liber, lăsat la nevoie să circule între cele două țări, căci era amestecat în negocierile ce se

duceau pentru o pace generală în numele căreia și noi lucrăm mult la Avignon. Eu însumi corespundam cu conetabilul. De data aceasta venea ca să adune prețul răscumpărării sale. Nu eu trebuie să-ți spun că Raoul de Brienne era un personaj foarte înalt, puternic, de vază, altfel spus al doilea din regat, îi urmasese în funcție tatălui său Raoul al V-lea, ucis într-un turnir. Era proprietarul unor vaste feude din Normandia, din Touraine, printre care Bourgueil și Chinon, al altora din Bourgogne și Artois. Poseda pământuri, momentan confiscate, în Anglia și Irlanda; de asemenea în ținutul Vaud. Era vărul prin alianță al contelui Amédée de Savoie. Când un asemenea bărbat s-a așezat de curând pe tron, îi arăți anumită considerație; nu crezi, Archambaud? Ei bine, după ce i-a adresat în seara sosirii câteva muștrări furioase, dar nu prea limpezi, Jean al II-lea a poruncit pe loc să fie întemnițat. Iar peste două zile, dimineața, i-a hotărât decapitarea, fără nici o judecată... Fără nici un temei mărturisit. Mai mult decât atât nu am putut afla în parohia noastră și nici voi în Périgueux. Cu toate că ne-am străduit să elucidăm afacerea asta, crede-mă! Pentru a explica o astfel de execuție pripită, regele Jean a afirmat că deținea dovezi scrise privind trădarea conetabilului; dar niciodată nu le-a dezvăluit. Niciodată. Până și Papei care îl încolțea, în propriul său interes, să-i aducă faimoasele probe, până și lui i s-a împotrivit cu o tăcere încăpățânată.

Atunci, la toate Curțile Europei a început să se șușotească să se facă presupuneri... S-a vorbit despre o corespondență amoroasă pe care conetabilul ar fi întreținut-o cu Doamna Bonne de Luxemburg și care, după moartea acesteia, ar fi căzut în mâinile regelui... A, și dumneata ai auzit palavrele astea!... Ciudată legătură, într-adevăr, căreia greu i-am putea descoperi latura

păcătoasă, dacă ne gândim că ea era o femeie veșnic însărcinată, iar el de patru ani întemnițat! Poate că în scrisorile lui de Brienne se găseau lucruri neplăcute regelui spre citire; dar chiar așa de-ar fi fost, acestea ar fi trebuit să privească mai degrabă propria sa conduită decât cea a primei soții... Nu, nimic nu îndreptățește execuția aceasta, dacă nu doar firea pornită pe ură și ucigașă a noului rege, destul de asemănătoare cu a mamei sale, șchioapa cea rea. Adevăratul motiv a ieșit la iveală la puțină vreme după aceea, când funcția de conetabil a fost încredințată... știi bine cui... ei, da! Domnului de Spania, cu o parte din bunurile defunctului, ale cărui întinse pământuri și proprietăți au fost împărțite, în întregime, celor din preajma regelui. Astfel, contele Jean d'Artois se alege cu o bucată bună, cu comitatul Eu.

Asemenea acte mărinimoase creează mai puțini îndatorați decât dușmani. Monseniorul de Brienne era plin de rubedenii, prieteni, vasali, servitori, o întreagă clientelă legată de el și care, curând, se preschimbă într-o rețea de nemulțumiți. Pune-i la socoteală și pe oamenii din anturajul regelui, care nu s-au ales cu nici o firimitură din toată moștenirea și care au devenit pizmași, recalcitranți...

O, dar ce bine vedem de-aici Châlus-ul cu cele două castele ale sale. Cât de frumos se armonizează perechea aceea de donjoane înalte despărțite de firul unei ape! Ținutul întreg este o desfătare pentru ochi, sub goana aceasta a norilor...

La Rue! La Rue, nu mă înșel deloc, în fața castelului din dreapta, pe colină, acolo a fost rănit grav Richard Inimă de Leu – o săgeată i-a răpit viața... Nu doar de azi, de ieri, s-au învățat oamenii noștri să fie năpădiți de englezi și să se apere...

Nu, La Rue, nu sunt câtuși de puțin obosit; mă opresc numai pentru a contempla... Firește că pasul mi-e bun! O să mai merg

puțin așa, iar lectica o să mă ajungă din urmă. Nimic nu ne zorește. Dacă mi-aduc, bine aminte, de la Châlus până la Limoges sunt mai puțin de nouă leghe. Trei ore și jumătate ne vor ajunge, chiar fără să forțăm caii... Fie patru ore! Lasă-mă să mă bucur de ultimele zile frumoase dăruite de Domnul. Destul sta-voi ascuns după perdele, când se va porni ploaia...

Îți istoriseam așadar, Archambaud, cum și-a făcut regele Jean primul mănunchi de dușmani în chiar sânul regatului. A hotărât atunci să-și creeze prieteni, oameni devotați, atașați lui printr-o legătură nouă, meniți să-l ajute în timp de război și de pace și să-i asigure gloria domniei. Pentru aceasta, încă din zorii anului următor, a instituit Ordinul Steaua, sortit să înalțe ordinul cavalerilor și să dea o nouă strălucire coroanei. Această așa-zisă noutate nu era chiar așa de nouă, întrucât regele Eduard al Angliei instituisese deja Ordinul Jaretiereii. Dar regele Jean își bătea joc de ordinul acesta creat în jurul unui picior de femeie. "Steaua" avea să fie, mă rog, cu totul altceva. Poți reține o trăsătură constantă a regelui – nu știe decât să copieze, dându-și însă întotdeauna aere de inovator.

Cinci sute de cavaleri, nu mai puțini, care trebuiau să jure pe Sfânta Scriptură că nu vor da înapoi nici măcar cu un pas în bătălie și că nu se vor preda. Atâta măreție se cuvenea subliniată prin vădite semne exterioare. Jean al II-lea nu se zgârci în privința dărnicii, astfel că tezaurul său – care și așa nu era prea mare – începu a se scurge ca apa dintr-un butoi găurit. Pentru a crea un sediu Ordinului, a poruncit amenajarea casei de la Saint-Ouen, care de atunci nu se mai numi altfel decât Nobila Casă, plină toată de mobile minunate, sculptate și ajurate, cu incrustații de fildeș și de alte materiale prețioase. Nu am văzut Nobila Casă, dar mi-a fost descrisă. Pereții sunt – sau mai bine zis erau – acoperiți

cu o pânză țesută din aur și argint ori cu catifea peste care fuseseră presărate stele și flori de crin din aur. Regele dăruia tuturor cavalerilor o tunică de mătase albă, o îmbrăcăminte ce se purta pe deasupra acesteia jumătate alb, jumătate rubiniu; o glugă tot de un roșu-închis, împodobită cu o închizătoare de aur în formă de stea. Cavalerii mai primiră și câte un stindard alb brodat cu stele, precum și un inel gros de aur și email, pentru a demonstra că erau, cu toții, ca și logodiți cu regele... ceea ce te făcea, într-un fel, să surâzi. Cinci sute de închizători, cinci sute de stindarde, cinci sute de inele; socotește puțin câtă cheltuială! Se pare că însuși regele a desenat și pus în discuție fiecare dintre piesele acestui echipament. Tare mai ținea la Ordinul acesta al Stelei! Cu niște aștri atât de răuvoitori că ai săi, mai bine și-ar fi ales altă emblemă.

O dată pe an, după o rânduială de el poruncită, cavalerii trebuiau să se reunească la un mare ospăț, în cadrul căruia fiecare era dator să-și istorisească eroicele aventuri și propriile fapte de arme săvârșite în răstimpul dat; doi grămăticii trebuiau să le noteze, trecându-le în cronică. Masa Rotundă avea deci să reînuie, iar regele Jean să-l întreacă în renume pe regele Arthur din Bretania! Gândea la mari și nelimpezi proiecte. Lumea începea să vorbească din nou de o cruciadă...

Cea dintâi adunare a Stelei, stabilită pentru Ziua regilor din 1352, se dovede cam dezamăgitoare. Viitorii viteji nu aveau de povestit mărețe fapte de arme. Nu avuseseră timp să le săvârșească. Ienicerii spintecați în două, din creștet până la armătura șei și fecioarele scăpate din barbare temnițe aveau să fie lucruri petrecute într-un alt an. Cei doi grămăticii tocmiți să scrie cronică Ordinului nu trebuiau să folosească prea multă cerneală, doar dacă bețiile nu ar fi fost cumva socotite tot vitejii.

Căci Nobila Casă devenise sălașul celor mai mari chefuri pomenite în Franța de la Dagobert încoace. Cavalerii aceia în alb și purpuriu se dăruiră până într-atât ospetelor, încât chiar înainte de servirea dulciurilor, țipând, urlând, cântând, beți turtă, nepărăsind masa decât pentru anume nevoință și pentru a vărsa, reîntorcându-se apoi pentru a se înfrupta din nou din alte mâncăruri, luându-se cu foc la întrecere în golirea cupelor, nu li s-ar fi cuvenit decât cel mult titlul de cavaleri ai chiolhanelor. Frumoasa văsărie din aur, pentru ei migălită, fu deteriorată sau spartă; își aruncau peste mese farfuriile, asemenea unor ștregari sau le spărgeau cu pumnul. Din mobila ajurată și încrustată nu au mai rămas decât bucăți. Beția i-a făcut probabil pe unii să-și închipuie că se și aflau în război, căci pe loc se apucaseră să prade. Astfel, drapajul de aur și argint de pe pereți dispăru, furat.

Dar iată că în aceeași zi în care englezii ocupară cetatea Guines, în urma unei trădări neîndoielnice, căpitanul sub a cărui comandă se afla fortăreața aceasta benchetuia la Saint-Ouen.

Din toate acestea regele se alese cu mare înciudare și începu a se complăce în ideea că inițiativele sale cele mai valoroase erau sortite eșecului numai datorită unui destin funest.

La puțină vreme după aceea avu loc prima luptă la care cavalerii Stelei trebuiră să ia parte, nu într-un Orient al fanteziei, ci într-o parte a unei păduri din Bretania de Jos. Cincisprezece dintre ei, urând a-și dovedi puterea și prin alte fapte de seamă decât cele ale ulciorului, își respectară jurământul de a nu bate în retragere; și în loc să se desprindă la timp din vălmășag, așa cum ar fi făcut-o niște oameni de bun simț, ei se lăsară încercuiți de un adversar care prin numărul său mare nu le lăsa nici o șansă, nici cea mai palidă șansă. Nici unul dintre ei nu s-a mai întors să-și istorisească vitejiile. Dar rudele cavalerilor morți nu se feriră să

spună că noul rege avea totuși minte strâmbă dacă putuse impune căpitanilor săi de baniere un jurământ până într-atâta de smintit și că, de-ar fi avut cu toții de gând să și-l țină, el avea să se trezească foarte curând singur la consiliul sfetnicilor...

Dar iată lectica mea... Nu cumva preferi, acum, să călărești?... Eu cred că o să trag un pui de somn, ca să fiu proaspăt la sosire... Dar acum înțelegi, Archambaud, pentru ce Ordinul Steaua nu a avut prea mare răsunet, pentru ce an de an se vorbește despre el tot mai puțin.

ÎNCEPUTURILE DOMNIEI ACESTUI REGE ZIS CEL RĂU

A I BĂȚAT DE SEAMĂ, NEPOATE, că oriunde ne oprim, la Limoges, Nontron sau în altă parte, lumea ne întreabă ce vești avem despre regele Navarei? De parcă prințul acesta ar depinde soarta regatului! într-adevăr, ciudată mai e situația în care ne aflăm. Regele Navarei se află prizonier într-un castel din Artois, prizonier al vărului său, regele Franței. Regele Franței este prizonier, într-o casă din Bordeaux, prizonier al vărului său, prințul moștenitor al Angliei. Delfinul, moștenitor al Franței, se zbate în palatul din Paris între burghezii săi agitați și Statele sale Generale care îl critică. Dar toată lumea nu pare să se intereseze decât de regele Navarei. Ai auzit ce spunea însuși episcopul: "Se vorbea cum că Delfinul ar fi bun prieten cu Monseniorul de Navara. Oare nu o să-l elibereze?". Dumnezeule sfinte, sper să nu o facă! Mă neliniștește tentativa de evadare pusă la cale de către clanul navarez întru eliberarea căpeteniei lor. A eșuat, să ne felicităm, dar sunt semne că o vor lua de la capăt.

Da, da, am înuățat multe cât ne-am oprit la Limoges. Și chiar am de gând să scriu Papei despre toate acestea, de îndată ce vom ajunge diseară la La Péruse.

Dacă mare a fost prostia regelui Jean întemnițându-l pe Domnul de Navara, la fel de mare ar fi și a Delfinului dacă l-ar scoate de acolo. Nu cunosc mai aprig certăreț ca acest Carol zis cel Rău; tare bine au mai știut să-și dea mâna regele Jean și cu el întru aruncarea Franței în nefericirea ei de astăzi. Știi de când s-a

ales cu porecla? Încă din primele sale zile de domnie. Repede și-a mai câștigat-o!

Mama lui, fiica lui Louis Hutin, a murit, după cum îți istoriseam mai deunăzi, în toamna lui '49. În vara lui 1350, s-a dus să se încoroneze în capitală să, la Pampelune, unde nu mai pusese piciorul de când se născuse, la Évreux, deci de optsprezece ani. Urând a se face cunoscut, și-a străbătut Statele, ceea ce nu implica deloc drumuri prea lungi; apoi se duse să-și viziteze vecinii și rudele, cumnatul, contele de Foix și de Béarn, cel căruia îi place să i se zică Phoebus și pe celălalt cumnat al său, regele de Aragon, Pierre Ceremoniosul; de asemenea și pe regele Castiliei.

Dar iată că într-o bună zi, după ce se reîntorsese la Pampelune și în timp ce trecea călare pe un pod, întâlni o delegație de nobili navarezi care veneau la el cu plângeri, întrucât îngăduise să le fie violate drepturile și privilegiile. Și cum nu voi să-i asculte, ceilalți se cam încinseră; atunci, porunci soldaților săi să-i aresteze pe cei care strigau mai aproape de urechea lui și pe loc ordonă să fie spânzurați de copacii din preajmă, zicând că de urei să fii respectat trebuie să fii iute la osânda.

Am observat că principii mult prea grăbiți în a pedepsi se supun adesea unor porniri de teamă. Carol acesta nu face deloc excepție, căci mai curajos cred că-i în vorbe decât în fapte. Brutala pedepsire prin spânzurătoare despre care îți vorbesc și care a îndoliat Navara, a făcut să fie supranumit curând de către supușii săi *el malo*, adică cel Rău. De altfel, nu peste multă vreme, se depărta de regat, a cărui guvernare i-o încredința mezinului, său, Louis, care nu avea pe atunci decât cincisprezece ani; el a preferat să se întoarcă, pentru a se agita la Curtea Franței în tovărășia celui alt frate al său, Filip.

Ei bine, o să mă întrebi atunci cum de poate să fie atât de numeros și de puternic partidul navarez. Dacă o parte din nobilimea Navarei se opune regelui său? Iar eu o să-ți răspund, nepoate, așa: fiindcă partidul acesta este alcătuit mai cu seamă din cavaleri normanzi ai contelui d'Évreux. Iar ceea ce îl face pe Carol de Navara atât de primejdios pentru coroana Franței sunt nu atât posesiunile sale din sudul regatului, ci acelea pe care le deține sau le deținea în apropiere de Paris, cum ar fi de pildă senioriile din Mantes, Pacy, Meulan sau Nonancourt, de care atârna accesul în capitală pentru un sfert din apusul țării.

Lucrul acesta regele Jean l-a înțeles bine sau a fost făcut să-l înțeleagă; astfel că, măcar o dată, a dat dovadă de bun simț, înclinând spre înțelegere și bună pace cu vărul său de Navara. Și cum ar fi putut să și-l apropie mai bine? Printr-o căsătorie. Și ce căsătorie i s-ar fi putut care să-l lege de coroană la fel de tare ca aceea care vreme de șase luni făcuse din sora sa Blanche regina Franței? Ei bine, căsătoria cu însăși fiica mai mare a regelui, cu micuța Jeanne de Valois. Nu avea decât opt ani, dar era o partidă care merita să aștepti până la înfruptarea deplină. De altfel, Carol de Navara nu ducea lipsă de o companie galantă care să-i secondeze răbdarea. Între altele, se vorbește despre o anumită domnișoară Gracieuse... da, acesta este numele ei, sau cel pe care îl mărturisește... Micuța Jeanne de Valois era văduvă, întrucât o mai măritaseră o dată la vârsta de trei ani cu o rudă a mamei sale pe care Cerul a avut grijă să o ia la sine curând.

Am fost de acord la Avignon cu sus-numita logodnă care părea să asigure pacea. Căci contractul reglementa toate treburile dintre cele două ramuri ale familiei Franței, începând cu acel comitat la Angoulême de atâta vreme făgăduit mamei lui Carol în schimbul renunțării sale la Brie și la Champagne, apoi din nou

schimbat pentru Pontoise și Beaumont, dar fără să fi existat hotărâre judecătorească în acest sens. De data aceasta se reuenea la acordul inițial; Navara avea să primească Angoumois, precum și mai multe fortărețe și domenii care constituiau zestrea. Regele Jean ținea să-și arate autoritatea încercându-și viitorul ginere cu bunuri și zicând de fiecare dată: "Vei avea aceasta, eu ureau astfel; îți dăruiesc această, așa am hotărât..."

Navara glumea cu cei apropiați pe seama noilor sale legături cu regele Jean. "Eram veri din naștere; am fost pe punctul de a deveni cumnați; dar tatăl său, căsătorindu-se cu sora mea, m-am pomenit că-i sunt unchi; și poftim că în prezent îi voi deveni ginere". Dar în timp ce i se negocia contractul de căsătorie, el avea grijă să-și facă parte și încă una bună. Lui nu i se cerea de fapt nimic, doar un avans de bani: o sută de mii de scuzi, o datorie a regelui Jean față de niște negustori din Paris și pe care Carol ar binevoi să o plătească. Suma toată nu o avea nici el în bani peșin; i-a fost găsită însă la bancherii din Flandra cu care se înțelese să le lase zălog o parte din bijuteriile sale. Mai lesne putea face lucrul acesta ginerele regelui decât regele însuși...

Cu acest prilej mi se pare că a luat Navara legătură cu starostele Marcel... despre care de asemenea ar trebui să-i scriu Papei, întrucât prezentele uneltiri ale sale mă cam neliniștesc. Dar asta-i altă treabă...

Cei o sută de mii de scuzi fură menționați în contractul de căsătorie ca fiind dați de Navara; urmau să-i fie vărsați neîntârziat și pe fracțiuni. În afară de aceasta fu numit cavaler al Stelei și chiar i se dădu speranța că va ocupa funcția de conetabil, deși nu împlinise douăzeci de ani. Căsătoria fu oficiată cu mare pompă și în mare veselie.

Dar iată că frumoasa prietenie pe care și-o arătau socrul și ginerele se tulbură curând. Din a cui vină? Dintr-a celui alt Carol, Domnul de Spania, chipeșul La Cerda, gelos prin însăși forța împrejurărilor de marea trecere a lui Navara, neliniștit văzând cât de sus urca astrul pe firmamentul Curții. Carol de Navara are cusurul acela al multor tineri - cusur împotriva căruia te poftesc să lupți, Archambaud - și anume de a vorbi prea mult când soarta le surâde și de a nu rezista tentației de a mai scăpa și vorbe răutăcioase. La Cerda auu grijă să-i aducă regelui Jean la cunoștință înțepăturile ginerelui, punând foc peste paie. "Uă cam ia în zeflema, dragă sire; își îngăduie tot soiul de cuvinte. Nu puteți tolera asemenea lezări ale majestății voastre și, chiar dacă le tolerați, eu - din dragoste pentru dumneavoastră - nu le pot îndura". Și tot așa i-a strecurat otravă regelui în creier, zi de zi. Că Navara a zis una, că Navara a dres alta; că Navara dădea prea mult târcoale prințului moștenitor; că Navara țesea intrigi cu nu știu care ofițer din Marele Consiliu. Nici că există om mai dispus ca regele Jean să-și bage în cap, influențat de altul, un gând vătămător, de care apoi să nu se mai poată descotorosi. Este, totodată, încrezător și încăpățânat. Nimic mai ușor decât să-i născocesc dușmani.

Curând i-a fost luată lui Carol de Navara locotenența din Languedoc. În profitul cui? Al lui Carol de Spania. Apoi funcția de conetabil, vacantă după decapitarea lui Raoul de Brienne, i-a fost atribuită nu lui Carol de Navara, ci lui Carol de Spania. Din cei o sută de mii de scuzi pe care urma să-i primească înapoi, Navara nu văzu nici o lețcaie, în timp ce tot felul de daruri și beneficii îl copleșeau pe amicul regelui. Și în sfârșit, în sfârșit, comitatul de Angoulême fu dat, în pofida tuturor acordurilor, Domnului de

Spania, Navara trebuind să se mulțumească din nou cu altă vagă promisiune.

Atunci se înstăpâni între Carol cel Rău și Carol de Spania mai întâi o răceală, apoi disprețul și curând ura deschisă și mărturisită. Domnului de Spania îi era acum foarte la îndemână să-i spună regelui: "Vedeți câtă dreptate aveam, dragă Sire! Ginerile măriei voastre, ale cărui urzeli le-am dibuit, se ridică împotriva hotărârilor pe care le-ați luat. Mă atacă, deoarece vede că vă slujesc cu prea mare credință".

Alteori se prefăcea că ar urea să plece de la Curte, el care se afla în culmea favorurilor, dacă frații Navara aveau să continue a-l mai vorbi de rău. Se exprimă ca o ibounică: "Pleca-voi undeva în pustie, departe de regatul măriei voastre, pentru a trăi acolo cu amintirea dragostei pe care mi-ați arătat-o. Sau pentru a muri! Căci departe de măria voastră, sufletul îmi va părăsi trupul". Ciudatul conetabil fu văzut chiar vărsând lacrimi!

Și cum regele Jean nu-l mai avea în cap decât pe spaniol, nu mai vedea decât prin ochii lui, a dovedit multă încăpățânare în a-și face un dușman neîmpăcat din vărul ales drept ginere, anume pentru a-și asigura un aliat.

Ți-am spus: nu s-ar putea găsi rege mai nerod ca ăsta, rege care să-și facă sieși chiar atâta rău... ceea ce nici n-ar fi un mare păcat dacă, în același timp, nu ar fi și atât de dăunător regatului său.

Gâlceava aceasta umplu Curtea de freamăt. Regina, mult delăsată, găsea alinare la Doamna de Spania... căci conetabilul era căsătorit - o legătură de ochii lumii - cu o verișoară de-a regelui, Doamna de Blois.

Sfetnicii regelui, deși pe față își adulau cu toții stăpânul, erau împărțiți în două tabere, după cum gândeau că ar fi bine să treacă

de partea conetabilului sau a ginerelui. Iar luptele acestea vătuite, care îi învrăjbeau, erau cu atât mai aprige cu cât regele, care ar urea să dea impresia că rezolvă totul singur, a lăsat totdeauna pe seama anturajului dezlegarea celor mai serioase treburi.

Vezi aşadar, dragă nepoate, că intrigi se ţes în jurul tuturor regilor. Dar nu se conspiră şi nu se complotază decât în jurul celor slabi, sau al celor pe care ureun viciu ori urma unei oarecare boli îi ulăguiesc. Tare aş mai fi urut să văd pe cineva conspirând în jurul lui Filip cel Frumos! Nimeni nu s-ar fi gândit la aşa ceva, nimeni nu ar fi cutezat. Ceea ce nu înseamnă defel că regii puternici sunt scutiţi de comploturi; dar atunci intră în joc adevăraţii trădători. Pe când în preajma principilor slabi pare firesc să devină complotişti chiar oamenii cinstiţi.

Cu o zi înainte de Crăciunul lui 1354, într-un palat din Paris, Carol de Spania şi Filip de Navara şi-au spus cuvinte şi insulte atât de grele, încât cel din urmă şi-a scos spada, astfel că de nu ar fi fost oprit la timp, l-ar fi lovit pe conetabil! Acesta se prefăcu a râde şi strigă către tânărul Navara cum că mult mai puţin ameninţător s-ar fi arătat dacă nu ar fi fost în jurul lui oameni care să-l oprească de la faptă. Filip nu este atât de iscusit, dar se arată mai înflăcărat în luptă decât fratele său mai vârstnic. Nu a putut fi scos din sală înainte de a fi strigat că se va răzbuna curând, înjosindu-l pe duşmanul familiei pentru ultragiul adus. Ceea ce şi săvârşi de altfel peste două săptămâni, în noaptea de sărbătoare a regilor magi.

Domnul de Spania se ducea să o viziteze pe verişoară sa, pe contesa de Alençon. Se opri peste noapte la Laigle şi trase la un han al cărui nume nu ar putea fi dat uitării, hanul Scroafa-care-toarce. Prea sigur de respectul pe care funcţia sa şi prietenia

regelui o inspirau – cel puțin așa gândea el – își zicea că nu are a se teme de primejdii în timp ce străbate regatul, astfel că nu luase cu el decât o escortă mică. Dar orașelul Laigle este situat în comitatul Éureux doar la câteva leghe de orașul în care frații d'Éureux–Navara trăiau în marele lor castel. Înștiințați de trecerea pe acolo a conetabilului, ei îi pregătiră acestuia o capcană frumoasă.

Către miezul nopții, douăzeci de cavaleri normanzi, cu toții seniori de temut: Graville, de Clères, de Mainemares, de Morbecque, cavalerul d'Aunay... ei, da, descendentul unuia dintre îndrăgostiții din Turnul Nesle; nici nu de mirare că putea fi regăsit în partidul Navara... În fine, îți spun, ureo douăzeci cu nume bine cunoscute de vreme ce regele a fost nevoit să le dea după aceea, împotriva voinței sale, scrisori de iertare... au tășnit în burgul acela, sub comanda lui Filip de Navara, au smuls din tâțâni porțile hanului și s-au năpustit în camera conetabilului.

Regele de Navara nu se găsea printre ei. Pentru orice eventualitate, în cazul în care tărășenia ar fi luat o întorsătură proastă, hotărâse să aștepte la marginea orașului, lângă hambar, în tovărășia unor ține-cai. O, mi-l închipui pe-al meu Carol cel Rău, mic, vioi, înfășurat în mantia sa ca fumul iadului, topăind în sus și în jos pe pământul înghețat bocnă, asemenea unui diavol care nici nu atinge pământul. Așteaptă. Privește la cerul de iarnă. Frigul îl ciupește de degete. Sufletul i se răsucesce de teamă și ură totodată. Își încordează auzul. Și din nou tropăie neliniștit.

Apare atunci Jean de Fricamp, zis Friquet, guvernatorul orașului Caen, consilierul său și cel mai priceput montor de mașinațiuni care îl înștiințează cu sufletul la gură: "S-a făcut, monseniore!"

Apar îndată și Graville, Mainemares, Morbecque, însuși Filip de Navara și toți conjurații. Acolo, la han, chipeșul Carol de Spania pe care l-au scos de sub pat unde se refugiase, și-a dat într-adevăr duhul. Tare urât l-au mai ciopârțit, chiar așa prin ueșmântu-i de noapte. Optzeci de răni i-au fost numărate pe trup, optzeci de lovituri ca de cuțit. Fiecare a ținut să-și înfigă vârful spadei de patru ori... Iată așadar, preacinstite nepoate, cum și-a pierdut regele Jean pe bunul său prieten și cum monseniorul de Navara a intrat în răzmeriță...

Iar acum o să te rog să cedezi locul lui don Francesco Calvo, secretarul meu papal, cu care am a stat de vorbă înainte de a ajunge la popas.

VEȘTI DIN PARIS

ÎNTRUCÂT, DRAGĂ DON CALVO, tare ocupat voi fi când voi sosi la La Péruse, pentru a inspecta mănăstirea și a constata dacă ea a fost într-adevăr atât de mult pustiiată de către englezi încât să trebuiască să-i scutesc pe călugări, - ureme de un an, așa cum mi-o cer - de a-mi mai vărsa beneficiile ce mi se cuvin ca stareț, aş urea să-ți spun din capul locului ce anume trebuie să conțină scrisoarea mea către Sfântul Părinte. Ți-aș fi recunoscător dacă mi-ai pregăti această scrisoare, de îndată ce vom ajunge acolo, folosind frumoasele cuvinte pe care le știi bine ticlui.

Trebuie să-i aducem la cunoștință anumite vești din Paris, vești pe care le-am aflat la Limoges și care mă îngrijorează.

În primul rând, mașinațiile lui Etienne Marcel, starostele neguțătorilor din Paris. Aflu că omul acesta a hotărât, de o lună încoace, construirea unor fortificații și săparea de șanțuri în jurul orașului, dincolo de străvechea centură, de parcă s-ar pregăti să țină piept unui asediu. Date fiind însă actualele tratative de pace, se pare că englezii nu manifestă deloc intenția de a veni cu primejdie asupra Parisului și nu-i înțeleg nicidecum grabă în a iniția tot soiul de fortificații. Dar, în afară de aceasta, el și-a organizat burghezii în corporații orășenești pe care le înarmează și le instruiește cu ofițeri de pază pe cartiere și pe grupe, pentru a asigura executarea ordinelor, întocmai ca milițiile din Flandra care își guvernează singure cetățile; el i-a impus Delfinului, locotenent regesc, să consimtă la constituirea acestei miliții, iar pe deasupra - în timp ce toate taxele și birurile regești au devenit o țintă generală de împotriviri și doleanțe - el a stabilit, pentru a-

și echipa oamenii, un impozit pe băuturi, impozit pe care îl încasează direct.

Acest jupân Marcel, care nu demult s-a îmbogățit ca furnizor regal, dar care de patru ani a pierdut postul acesta, lucru care l-a închiudat peste măsură, pare că ar urea să se bage în toate treburile regatului, mai cu seamă după dezastrul de la Poitiers. Nu i se pot încă desluși prea bine planurile, în afară de cel de a se pretinde important; oricum, el nu pășește pe calea unei liniștiri așa cum o dorește Sfântul Părinte. De aceea, pioasa mea îndatorire este de a-l sfătui pe Papă - în cazul în care i s-ar înfățișa ureo cerere din partea aceluia - să se arate foarte reținut, să nu dea nici un sprijin, nici chiar aparența ureunui sprijin, starostelui Parisului și întreprinderilor sale.

M-ai și înțeles, don Calvo. Cardinalul Capocci se află la Paris. S-ar prea putea ca, necugetat cum este și făcător de boacâne, să se creadă grozav legând ște cu sus-amintitul staroste... Nu, nu mi s-a spus nimic precis; dar îmi spune mie nasul că al meu confrate nu ar pierde nici acum prilejul să se angajeze pe un drum întortocheat...

În al doilea rând, ureau să-l invite pe suveranul pontif să ceară informații de la slujbașii din Statele Generale ai *dialectului "d'oïl"*¹, care s-au ferecat la Paris la începutul acestei luni și să răspândească lumina sfintei sale luări-aminte asupra ciudățeniilor care au apărut pe-acolo.

Regele Jean făgăduise că va convoca aceste State Generale în luna decembrie; dată fiind însă tulburarea, dezordinea și deznădejdea în care s-a aflat țara după înfrângerea de la Poitiers, Delfinul Charles a crezut că mai înțelept ar fi să grăbească evenimentul, să-l fixeze deci în Octombrie. În realitate, nu mai avea de ales - trebuia să-și consolideze autoritatea mult scăzută

în nenorocirea aceasta, tânăr cum este, cu o armată dezlânată în urma înfrângerilor și cu un tezaur secătuit.

Dar cei opt sute de deputați ai *dialectului "d'oïl"*, dintre care patru sute burghezi, nu luară deloc în discuție punctele pentru care fuseseră invitați.

Biserica are o îndelungată experiență a conciliilor ce scapă din mâna celor care le-au convocat. Ureau să-i spun Papei că Statele acestea Generale se aseamănă întru totul cu un conciliu care se rătăcește și își arogă dreptul de a guverna autoritar, aplică de-a valma reforme dezordonate și profită de slăbiciunea puterii supreme.

În loc să se preocupe de eliberarea regelui Franței, oamenii noștri din Paris s-au arătat dintr-o dată grijulii să o ceară pe cea a regelui de Navara, lucru care demonstrează limpede hramul purtat de cei care îi mână.

Mai mult decât atât, cei opt sute au ales o comisie de optzeci care s-a apucat să lucreze în mare taină pentru a întocmi o listă lungă de dojeni în care puține sunt lucrurile bune și multe cele rele. Mai întâi, ei cer destituirea și trimiterea în judecată a principalilor sfetnici ai regelui, pe care îi acuză de a fi delapidat ajutoarele bănești, socotindu-i răspunzători de înfrângere...

Trebuie totuși să-ți spun, Calvo - asta nu privește scrisoarea, dar ureau să-mi destăinui un gând - că dojenile nu sunt chiar întru totul nedrepte. Printre oamenii cărora regele Jean le-a încredințat guvernarea, îi știu pe unii care nu fac două parale și care sunt chiar niște pramatii. Este firesc să te îmbogățești într-o funcție mare, altfel cine s-ar mai osteni, cine și-ar mai asuma riscuri. Dar trebuie să te ferești să treci peste limitele necinstei și să-ți faci treburile pe seama interesului public. Și-apoi, înainte de

toate, trebuie să fii capabil. Or, regele Jean fiind el însuși prea puțin capabil, alege ușor oameni care nu sunt chiar deloc.

Pornind de la aceasta, deputații s-au apucat să ceară lucruri ce întrec măsura. Ei pretind ca regele – sau, în prezent, locotenentul său, Delfinul – să nu mai guverneze decât prin consilierii desemnați de către cele trei State, patru prelați, doisprezece cavaleri, doisprezece burghezi. Consiliul acesta ar avea puterea de a face și porunci totul – ca regele înainte – de a numi în toate funcțiile, de a reforma Camera de conturi și toate companiile din regat, de a hotărî răscumpărarea prizonierilor și multe, multe altele. În realitate nu este vorba de altceva decât de a-i răpi regelui atributele suveranității.

Astfel, conducerea regatului nu ar mai fi exercitată de către omul uns pentru aceasta, potrivit religiei noastre; ea ar urma să fie încredințată așa-zisului Consiliu care nu s-ar sprijini decât pe o adunare guralivă și nu ar acționa decât dependent de aceasta. Câtă slăbiciune, câtă învâlmășeală! Aceste pretinse reforme – mă înțelegi, Calvo de ce insist, căci nu se cade ca Sfântul Părinte să poată spune că nu a fost avertizat – aceste pretinse reforme, zic, sunt o ofensă adusă bunului simț și, în același timp, ele miros a erezie.

Dar iată că – și lucrul este regretabil – chiar oameni ai bisericii înclină în partea aceea, cum ar fi de pildă episcopul de Laon, Robert le Coq și el ajuns în dizgrația regelui și, din această cauză, foarte legat de staroste. Este unul dintre cei mai vehemenți.

Sfântul Părinte trebuie să înțeleagă foarte bine că îndărătul tuturor acestor manevre se află regele Navarei, care pare să conducă treburile din afundul temniței sale și care mai abitir ar înrăutăți totul dacă le-ar modela în libertate. În marea sa înțelepciune, Sfântul Părinte va socoti prin urmare că nu trebuie

să intervină în nici un fel pentru eliberarea lui Carol cel Rău, ureau să spun a monseniorului de Navara, – ceea ce unele jalbe, venite din toate părțile, îi cer.

În ce mă privește, uzând de prerogativele mele de emisar papal și de nunțiu – mă ascuți, Calvo? – i-am poruncit episcopului de Limoges să facă parte din suita mea, pentru a se prezenta la Metz. Ne vom întâlni la Bourges. Și am hotărât să fac același lucru cu toți ceilalți episcopi, de-a lungul, drumului ale cărui dioceze au fost jefuite și devastate de către cavalcadele prințului de Galles, astfel încât să aducă mărturie în fața împăratului. Voi fi deci sprijinit în spusele mele, care vor dezuălui cât de dăunătoare este alianța dintre regele navarez și cel al Angliei...

Dar ce ai de te uiți numai afară, don Calvo?... A, știu, legănarea lecticei îți întoarce stomacul pe dos! Eu sunt foarte obișnuit cu asta, aș putea chiar spune că îmi stimulează spiritul; și văd că nici pe nepotul meu, seniorul de Périgord, care îmi ține deseori companie de când am plecat, nu-l stânjenește... Da, într-adevăr, nu arăți bine, deloc. Haide, coboară. Dar nu uita cele ce ți-am spus, când îți vei ascuți penele de scris.

TRATATUL DE LA MANTES

UNDE AM AJUNS? Am trecut oare de Mortemart?... Încă nu! Ei bine, mi se pare că am ațipit puțin... O, cât de tare se întunecă cerul și cât de mult se scurtează zilele! Visam, nepoate, da, visam un prun înflorit, un prun mare, alb tot, rotund, plin de păsărele de parcă fiecare floare cânta. Iar cerul era albastru ca și covorul Fecioarei. O viziune angelică, un adevărat colț de paradis. Ciudat lucru mai sunt visele! Ai băgat de seamă că în Evangheliile nu există deloc vise, în afară de cel al lui Iosif la începutul Evangheliei lui Matei? Este singurul. În timp ce în Vechiul Testament patriarhii au neîncetat vise, în cel Nou nu se visează defel. M-am întrebat deseori pentru ce, fără să pot găsi răspuns... Nu te-ai mirat niciodată de asta? Înseamnă că nu prea citești Sfintele Scripturi, Archambaud... Oricum, eu văd în treaba aceasta un subiect gras pentru savanții noștri doctori din Paris, sau din Oxford, un subiect de dispută, care să ne furnizeze tratate groase și discursuri scrise într-o latinească atât de stufoasă, încât nimeni nu s-ar pricepe să deslușească o iotă. În orice caz, am fost bine inspirat făcând acest ocol prin La Péruse. I-ai văzut pe benedictinii aceia de treabă care voiau să tragă folos de pe urma cavalcadei engleze, ca să nu plătească beneficiile starețului? O să dispun să li se dea o altă cruce de email și cele trei potire de argint aurit pe care s-au grăbit să le ofere englezilor, pentru a scăpa de jaf; și își vor solda anuitățile.

Căutau, plini de bunăvoință, să se amestece cu oamenii de pe celălalt mal al râului Vienne unde soldații prădători ai prințului de Gales devastaseră, jefuiseră, pârjoliseră totul, așa cum am

văzut azi-dimineață la Chirac sau la Saint-Maurice-des-Lions. Și mai cu seamă la mănăstirea Lesterps unde canonicii regulați s-au dovedit curajoși. "Mănăstirea noastră este întărită, o vom apăra". Și s-au bătut canonicii aceștia, ca niște bărbați buni și bravi pe care nu-i silești. Unii au pierit în afacerea asta, comportându-se cu mult mai multă noblețe decât au făcut-o la Poitiers anumiți cavaleri pe care îi cunosc prea bine.

Dacă toți oamenii din Franța ar dovedi un asemenea curaj... Mai mult chiar, canonicii aceștia de treabă s-au străduit, în mănăstirea lor scrumită, să ne ofere o cină atât de bogată și de bine pregătită, încât mi-a venit somnul. Și ai băgat de seamă sfânta veselie de pe chipul lor? "Frații noștri au fost uciși? Sunt acum în pace; în marea sa bunătate, Domnul i-a luat la el... Ne-a lăsat pe pământ? Anume ca să putem săvârși binefaceri... Mănăstirea noastră este pe jumătate distrusă? Iată un prilej să o reclădim și mai frumoasă..."

Adevărații cucernici sunt voioși, nepoate, așa să știi: Nu am încredere în cei ce țin posturi mult prea severe, în cei cu mutre acre și ochi apropiați unul de celălalt aruncând întruna priviri aprinse, de parcă numai către iad s-au tot uitat. Cei cărora Domnul le face suprema cinste de a-i chema la el simt ca un fel de îndatorire să se arate veseli; este aceasta, din partea lor, un fel de pildă și de politețe cuvenită celorlalți muritori.

După cum și regii - de vreme ce Dumnezeu i-a ridicat deasupra tuturor celorlalți oameni - sunt datori să arate neconținut stăpâni pe ei înșiși. Filip cel Frumos, care era prototipul adevăratei majestăți, știa să condamne fără să se înfurie; și doliul îl purta fără să verse lacrimi.

Cu prilejul asasinării Domnului de Spania, despre care ți-am istorisit ieri, regele Jean a arătat - și încă în chipul cel mai jalnic -

că nu este în stare să-și înfrângă simțirile. Nu milă trebuie să inspire un rege; mai bine să ni-l închipuim că nu-i în stare să simtă durere. Timp de patru zile regele nostru nu a putut rosti nici un cuvânt, nu a spus nici măcar dacă urea să mănânce sau să bea. Rătăcea prin încăperi, cu ochii înroșiți de lacrimi, fără să mai cunoască pe nimeni și oprindu-se uneori, ca să izbucnească în plâns așa, dintr-o dată. Zadarnic i s-ar fi vorbit despre cine știe ce treburi. Dacă dușmanul i-ar fi năvălit în palat, l-ar fi lăsat să-l ia de mână. Nu a arătat nici pe sfert atâta tristețe când a murit mama copiilor săi. Doamna de Luxemburg, ceea ce Delfinul Charles a și subliniat. A fost chiar prima oară când a fost văzut exprimând dispreț față de tatăl său și chiar spunându-i că nu era decent să se lase astfel în voia durerii. Dar regele nu vedea, nu auzea.

Nu a ieșit din starea aceasta de tristețe decât pentru a urla. A urlat să i se înșeeze pe loc armăsarul, să fie adunată oastea; a urlat că o să alerge la Évreux pentru a face dreptate și că toată lumea o să aibă a se teme... Cei din preajma sa îl readuseră anevoie la o stare de bun simț, arătându-i că pentru a strânge oaste, chiar fără chemarea sub arme a tuturor vasalilor, ar fi trebuit o lună încheiată; că, de-ar urea să atace Évreux, ar înurăjbi Normandia; că, pe de altă parte, suspendarea ostilităților cu regele Angliei se apropia de sfârșit și că de i-ar fi venit cumva acestuia din urmă gândul să profite de vălmășag, țara s-ar fi putut afla în primejdie.

I s-a mai demonstrat încă o dată că, poate, dacă ar fi respectat contractul de căsătorie al fiicei sale și dacă și-ar fi respectat angajamentul de a înapoia orașul Angoulême lui Carol de Navara, în loc să-l ofere în dar preascumpului său conetabil...

Jean al II-lea deschidea larg brațele și exclamă: "Ce sunt eu dacă nu pot nimic? Uăd prea bine că nici unul dintre voi nu mă iubește și că mi-am pierdut sprijinul". În sfârșit, a rămas totuși în palatul său, jurându-se pe Cei de Sus că nu va mai gusta nici o fericire până ce nu va fi răzbunat.

Între timp, Carol cel Rău nu stătea cu mâinile în sân. Scria Papei, scria împăratului, scria tuturor principilor creștini, explicându-le că nu voise moartea lui Carol de Spania, ci numai să pună mâna pe el pentru toate relele și ultragiile suferite din parte-i; că ordinele sale fuseseră înțelese anapoda, adică depășite, dar că lua totul asupra sa, acoperind rubedeniile, prietenii și servitorii care nu fuseseră mânați, în tumultul de la Laigle, decât de prea marele zel ce i-l dovedeau.

Deși montase capcana ca un ticălos ieșit la drumul mare, își puneă, în felul acesta, mânuși de cavalier.

Și, mai ales, îi scria ducelui de Lancaster, care se afla la Malines și însuși regelui Angliei. De conținutul acestor scrisori am aflat când s-au încurcat lucrurile. Cel Rău nu pășea pe căi ocolite. "Dacă porunciți căpeteniilor din Bretania să fie gata - de îndată ce voi trimite către ei armata - deci pregătiți să intre în Normandia, o să le dau bună și sigură intrare. Binevoiește a ști, vere prea drag, că toți nobilii din Normandia sunt alături de mine întru viață și moarte". Prin asasinarea Domnului de Spania, omul nostru se dovedise un rebel; acum înainta în trădare. Dar, în același timp, asmuțea asupra regelui Jean doamnele din Melun.

Nu știi cui i se spune astfel?... Ah, dar iată că plouă. Era și de așteptat; ploaia asta se vestea încă de la plecare. Abia acum o să-mi binecuvântezi lectica, Archambaud; nu-i mai bine așa, decât să simți apa curgându-ți pe după guler, pe sub tunica-ți cutezătoare, iar noroiul să te umple până la brâu?...

Cine sunt doamnele din Melun? Sunt cele două regine văduve și Jeanne de Valois, nevestica lui Carol, care așteaptă să fie nubilă. Toate trei trăiesc în castelul din Melun, denumit din această pricină castelul celor Trei Regine sau Curtea Văduvelor.

Întâi și întâi este Doamna Jeanne d'Éureux, văduva regelui Carol al IV-lea și mătușa regelui nostru cel Rău. Da, da încă mai trăiește; nici nu-i chiar așa de bătrână pe cât îi crede. Abia a împlinit cincizeci; are cu patru sau cinci ani mai puțin decât mine. De douăzeci și opt de ani este văduvă, de douăzeci și opt de ani umblă îmbrăcată în alb. Doar trei ani a împărțit tronul regesc. Dar continuă să aibă influență. Fiindcă este decana, ultima regină a celei dintâi ramuri capetiene. Dacă din cele trei nașteri ale sale – trei fete dintre care una singură, ultima, trăiește – ar fi avut un fiu, ar fi fost regină mamă și regentă. Dinastia s-a stins în sânul ei. Când spune: "Monseniorul d'Éureux, tatăl meu... unchiul meu Filip cel Frumos... cumnatul meu Filip cel Lung..." toată lumea tace. Ea este supraviețuitoarea unei monarhii de necontestat și dintr-o vreme în care Franța era alt fel puternică, alt fel glorioasă, nu ca astăzi. Ea înseamnă un fel de cauciuc pentru nouă familie. Ei bine și atunci există lucruri care nu se fac deloc, fiindcă doamna d'Éureux le-ar dezaproba.

Mai mult decât atât, în jurul ei se spune: "Este o sfântă". Trebuie să recunoaștem că nu-i nevoie de prea mult, când ești regină, ca să fii privită drept sfântă de către o Curte mică și trândavă, unde osanalele țin loc de ocupație. Doamna Jeanne d'Éureux se scoală înainte de ivirea zorilor; își aprinde singură lumânarea pentru a nu-și stânjeni slujitoarele. Apoi începe să citească în cartea ei de rugăciuni, cea mai mică din lume după cum se spune, un dar al soțului ei care o comandase unui artist desenator, Jean Pucelle. Se roagă mult și face pomeni numeroase.

Douăzeci și opt de ani a tot repetat că nu are viitor, fiindcă nu a putut aduce pe lume un fiu. Văduvele trăiesc din idei fixe. Ar fi putut însemna mai mult în regat dacă inteligența i-ar fi fost pe măsura virtuții.

Apoi este Doamna Blanche, sora lui Carol de Navara, cea de a doua soție a lui Filip al VI-lea, care nu a fost regină decât șase luni, doar cât să se obișnuiască să poarte o coroană. Are faima de a fi cea mai frumoasă femeie din regat. Am văzut-o de curând și subscriu la judecata aceasta. Are douăzeci și patru de ani acum și de șase își tot pune întrebarea la ce-i slujesc pielea sa albă, ochii ca de email, trupul desăvârșit. Dacă natura i-ar fi hărăzit o înfățișare mai puțin minunată, acum ar fi regină, de vreme ce fusese destinată regelui Jean! Tatăl nu a luat-o pentru sine decât fiindcă frumusețea ei l-a fulgerat.

După ce la numai o jumătate de an și-a trecut bărbatul din pat în mormânt, ea a fost cerută în căsătorie de către regele Castiliei, don Pedro, pe care supușii săi l-au supranumit cel Crud. A trimis următorul răspuns și poate că s-a cam pripit: "O regină a Franței nu se recăsătorește". A fost mult lăudată pentru purtarea aceasta plină de măreție. Dar acum ea se întreabă dacă nu este prea mare sacrificiul făcut în numele gloriei trecute. Domeniul de la Melun este partea de avere ce i se cuvine din partea soțului decedat. Îl înfrumusețează mult, dar zadarnic își schimbă de Crăciun și Paște covoarele și tapetele din camera ei, că tot singură doarme.

În sfârșit, mai este și cealaltă Jeanne, fiica regelui Jean, a cărei căsătorie nu a avut drept rezultat decât grăbirea neînțelegerilor. Carol de Navara a încredințat-o mătușii și surorii sale până la împlinirea vârstei măritişului. Fata asta e ca o calamitate mică, așa cum poate fi o puștoaică de doisprezece ani, care își amintește că a rămas văduvă la șase ani și care se știe deja

regină, fără să fi ajuns încă să ocupe locul respectiv. Nu are nimic altceva de făcut decât să aștepte să crească, dar așteaptă cum nu se cade, împotriviindu-se la tot ceea ce i se poruncește, cerând tot ceea ce i se refuză, exasperându-și însoțitoarele și făgăduindu-le mii de torturi în ziua în care va fi ajuns la pubertate. Doamna d'Éureux, care nu se joacă deloc cu problemele de comportament, este adesea nevoită să-i ardă câte o palmă.

Cele trei doamne țin, la Melun și la Meaux – Meaux este proprietatea după soț a doamnei d'Éureux – o așa-zisă Curte. Au un cancelar, un trezorier, un "maître d'hôtel". Titluri foarte înalte pentru funcții foarte reduse. Ești uimit să găsești acolo o sumă de oameni pe care îi credeai morți; într-atât de mult au fost dați uitării, nu însă și de ei înșiși. Bătrâni servitori scăpați teferi din domniile precedente, bătrâni confesori ai unor regi defuncți, secretari deținători ai unor taine bine vânturate, oameni care au părut puternici o clipă, fiindcă se aflau în preajma puterii, tropăie în propriile amintiri, dându-și importanță doar pentru că au luat parte la evenimente care nu mai au nici o importanță. Când unul dintre ei începe cam așa: "În ziua în care regele mi-a spus..." trebuie să ghicești despre ce suveran este vorba dintre cei șase care au ocupat tronul de la începutul veacului. Iar spusele regelui sunt, îndeobște cine știe ce gravă și memorabilă confidență, cum ar fi: "Azi e vreme frumoasă Gros-Pierre..."

De aceea, când apare cine știe ce daravelă, cum ar fi a regelui de Navara, Curtea Văduvelor – dintr-o dată smulsă viselor ei – socotește aceasta drept o întâmplare fericită. Toată lumea se tulbură, se pune în mișcare, se agită... Să nu uităm că, pentru cele trei regine, monseniorul de Navara ocupă, dintre vii, locul întâi în gândurile lor. El este nepotul preaiubit, fratele drag, soțul adorat.

Zadarnic le-ar spune cineva că în Navara este poreclit cel Rău! La urma urmelor face totul pentru a fi pe placul lor – le copleșește cu daruri, vine să le vadă foarte des... cel puțin în perioada de neîntemnițare... le distrează cu poveștile sale, le informează despre propriile răfuieli, le face, să se pasioneze pentru tot ceea ce întreprinde, fermecător cum se pricepe a fi, jucând rolul supusului față de mătușă, al afectuosului față de soră, al îndrăgostitului față de fetița-nevastă, toate acestea dintr-un calcul judicios, spre a-i servi de piese în jocul său.

După asasinarea conetabilului și de îndată ce regele Jean s-a mai calmat puțin, ele au venit împreună la Paris, la cererea monseniorului de Navara.

Căzând la picioarele regelui, micuța Jeanne de Valois îi turui strașnic de bine lecția de la alții învățată: "Sire, tată al meu, nu se poate că soțul meu să fi săvârșit ureo trădare față de luminăția. Dacă nu s-a purtat cum trebuie, este fiindcă l-au înșelat, desigur, niște iude. Din iubire pentru mine, te conjur să-l ierți".

Doamna d'Éureux, peste măsură de mâhnită și investită cu autoritatea pe care i-o confereau anii, spuse: "Sire și văr al meu, cutez să te sfătuiesc – ca fiind cea mai în vârstă care a purtat coroană în regatul acesta – să te împaci cu nepotul meu. Dacă ți-a greșit, a făcut-o întrucât vinovați față de el erau alții care te slujesc, iar el a fost înclinat să-și închipuie că voiai să-l dai pe mâna urămașilor săi. În ce îl privește însă, nutrește față de tine numai gânduri bune și o afecțiune loială. Rău v-ați face amândurora dacă ați continua să pășiți pe calea discordiei..."

Doamna Blanche nu a scos nici un cuvânt. L-a privit pe regele Jean și atât. Știe că el nu poate uita că trebuia să-i fie soție. În fața ei, bărbatul acesta înalt și greoi, tăios în alte situații, devine

șouăitor. Privirile sale se feresc de ale ei, vorba i se împleticește. Și întotdeauna, în prezența ei, hotărăște contrariul voinței sale.

Imediat după întrevvedereea aceasta, îi desemnă pe cardinalul Boulogne, Robert Le Coq, episcop de Laon și pe Robert de Lorris, Șambelanul său, să negocieze cu ginerele și să facă pace cu el. Recomanda ca treaba să fie dusă repede la îndeplinire. Așa s-a și întâmplat, de vreme ce numai cu o săptămână înainte de sfârșitul lui februarie negociatorii celor două părți au semnat înțelegerea, la Mantes. Din câte țin eu minte, nu a existat ureodată tratat obținut în mai mare grabă.

Regele Jean își dezveli vârtos, cu prilejul acesta, ciudățeniile de caracter și inconsecvența în afaceri. Cu o lună înainte nu se gândea decât la întemnițarea și uciderea monseniorului de Navara; acum, încuviința toate urerile acestuia. Dacă cineva venea să-i spună că ginerele său ar dori să se facă stăpân pe Clos de Cotentin dimpreună cu Valognes, Coutances și Carentan, el răspundea pe dată:

"Dați-i, dați-i!" Poate și vicecomitatele Pont-Audemer și Orbec? "Dați-i-le, repeta, de vreme ce ureți să mă împac cu el". Și iată că astfel Carol cel Rău a primit și marele comitat de Beaumont, cu domeniile feudale de la Breteuil și Conches, care constituiseră cândva fieful contelui Robert d'Artois. Frumoasă revanșă, *post mortem* pentru Margareta de Burgundia; nepotul ei preluă bunurile bărbatului care o ruinase. Conte de Beaumont! Era în culmea fericirii tânărul Navara. El însuși, prin acest tratat, nu ceda aproape nimic; dădea înapoi Pontoise, apoi confirma solemn că renunța la Champagne, lucru statornicit de douăzeci și cinci de ani și mai bine.

Despre asasinatul lui Carol de Spania nu avea să se mai vorbească. Nici o osândire nu a urmat, nici măcar a personajelor

secundare și nici acordare de satisfacție. Toți complicitii Scroafei-care-toarce și care de pe atunci nu mai șovăiră în a-și spune deschis numele, primiră scrisori de iertare.

Ah, tratatul acesta de la Mantes! Nu a înnobilat deloc chipul regelui Jean. "După ce îi este ucis conetabilul, cedează jumătate din Normandia. Dacă îi vor fi uciși fratele sau fiul, va ceda Franța toată". Uite-așa vorbea lumea.

În ce-l privește pe micul rege de Navara, nu se arătase un nepriceput. Cu Beaumont, cu Mantes și Éureux pe deasupra, el putea izola Parisul de Bretania; cu Cotentin, el stăpânea drumurile directe ce duceau spre Anglia.

De aceea, când a venit la Paris, pentru a-și dobândi iertarea, el era cel care avea aerul să o acorde.

Da. Ce spui, Brunet?... Vai-vai, ploaia asta! S-a udat de tot perdeaua... Ajungem la Bellac? Foarte bine. Aici, cel puțin, suntem asigurați de un culcuș confortabil și nici că ar avea ureo scuză localnicii dacă nu ne-ar primi cu mare alai. Cavalcada engleză a curățat Bellac-ul din ordinul Prințului de Galles, pentru că era o moștenire dinspre partea soțului, a contesei de Pembroke, care este o Châtilon-Lusignan. Sunt în stare războiniciei de astfel de drăgălășenii...

Să-ți închei, nepoate, povestea tratatului de la Mantes. Regele de Navara apăru, așadar, la Paris, ca și când ar fi câștigat bătălia, iar regele Jean ținu, întru primirea lui, ședință cu Parlamentul, cele două regine văduve șezându-i alături. Un avocat al regelui îngenunche în fața tronului... O, ce pline de măreție păreau toate acestea!... "Mult prea-temute stăpân, doamnele regine Jeanne și Blanche au auzit că Domnul de Navara a căzut în dizgrația măriei-voastre și vă roagă să-l iertați..."

Acestea fiind zise, noul conetabil Gauthier de Brienne, duce de Atena – da, un văr al lui Raoul, cealaltă ramură a Briennilor; de data aceasta, nu aleseseră un tinerel – îl luă pe Navara de mână... "Din prietenie pentru regine, regele vă iartă de bunăvoie și din toată inima".

La care cardinalul de Boulogne avu sarcina să adauge cu glas bubuitor: "De aici înainte nimeni din spița regelui să nu mai cuteze a face la fel, căci fiu regesc de-ar fi, tot s-ar face dreptate".

Frumoasă dreptate într-adevăr, o dreptate de care fiecare râdea în barbă. În fața întregii Curți socrul și ginerele se îmbrățișară. Urmarea o să ți-o istorisesc mâine.

CEL RĂU LA AVIGNON

CA SĂ-ȚI SPUN DREPT, nepoate, prefer bisericile de odinioară, cum ar fi cea din Dorat, pe unde am trecut acum, celor care ni se fac de o sută cincizeci sau două sute de ani încoace și care sunt niște cutezante în piatră, dar în care bezna este atât de adâncă, ornamentele atât de numeroase și ades atât de înfricoșătoare, încât îți simți inima apăsată de o neliniște, ca și cum te-ai pomeni pierdut noaptea în inima unei păduri. Nu e prea bine văzută, știu, o părere ca a mea, dar îmi aparține și mi-o păstrez. Poate că dăinuie fiindcă am crescut în vechiul nostru castel din Périgueux, înfipt pe un monument al Romei antice, foarte aproape de Saint-Front și de Saint-Etienne și că-mi place să regăsesc formele care mi le reamintesc, stâlpii aceștia frumoși, simpli și regulați, boltirile acestea înalte, mult rotunjite, sub care lumina se revarsă în voie.

Vechii călugări se pricepeau să clădească sanctuare din acestea a căror piatră pare ușor aurită, într-atât de bogat pătrunde soarele în ele și în care imnurile de sub boltile înalte, închipuind acoperământul celest, se învorburează și capătă minunata înaripare a glasurilor îngerești din paradis.

Din grație divină, englezii, chiar dacă au jefuit ținutul Dorat, nu au distrus îndestul această capodoperă între capodopere, astfel încât să fim nevoiți a o reconstrui. Altfel pun rămașag că arhitecților noștri din nord le-ar fi plăcut să înalțe cine știe ce navă greoaie sprijinită pe labe de piatră, ca un animal fantastic și în care, când pătrunzi, să-ți vină a crede că lăcașul Domnului este anticamera infernului. Ei ar fi înlocuit îngerul de alamă aurită

din vârful fleșei, cel care a dat parohiei numele său, ei, da, lou dorat, cu un diavol rânjitor și cu copite despicate.

Infernul... Binefăcătorul meu, Jean al XXII-lea, primul meu Papă, nu credea în infern sau mai degrabă propovăduia ideea că acesta este gol. Mergea cam prea departe, cred. Dacă oamenii nu s-ar teme de infern, cum s-ar mai putea scoate de la ei obolul și penitențele întru răscumpărarea păcatelor? Fără infern, biserica și-ar putea trage obloanele. Era această o ciudățenie de bătrân măreț. Am fost nevoiți să-i cerem, pe patul său de moarte, să-și retracteze spusa. Eram și eu de față...

O, dar uremea se răcește, se răcește! Se simte bine că peste două zile intrăm în decembrie. Un frig din cele umede. Cum e mai rău.

Brunet! Aymar Brunet, vezi, prietene, dacă nu găsești în căruța cu provizii o ulcică cu jar să mi-o pui în lectică. Blănurile nu-mi mai ajung și, dacă o ținem tot așa, la Saint-Benoit-du-Sault o să-și facă apariția un cardinal tare zgribulit. Și acolo, după câte mi s-a spus, a făcut ravagii englezul... Și dacă nu-i destul jar în căruța maistrului-bucătar, căci îmi trebuie mai mult decât ar fi nevoie pentru a ține călduță o tocană, să mi se caute în primul cătun prin care vom trece... Nu, n-am nevoie de don' Vigier. Lasă-l să-și vadă de treabă. De cum îmi vine un medic la lectică, toată escorta își închipuie că am și intrat în agonie. Mă simt minunat. Am însă nevoie de jar și-atâta tot.

Așadar urei să știi, Archambaud, ce a urmat după tratatul de la Mantes despre care ți-am istorisit ieri... Ești un ascultător bun, nepoate și este o adevărată plăcere pentru cineva să te instruiască, să-ți spună ceea ce știe. Ureau chiar să cred că-ți vei întocmi și ceva notițe scrise când vom ajunge la popas; nu-i așa?... Bine, am gândit cum se cuvine. Doar seniorii din nord se

arată mândri în a fi mai ignoranți decât niște măgari, de parcă a citi și a scrie ar fi doar treabă de notar mărunț sau de om nevoiaș. Au nevoie de un slujitor, pentru a afla ce stă scris în cea mai neînsemnată hârtie ce li se trimite. Noi, cei din sudul regatului, care am avut mereu de-a face cu romanitatea, nu disprețuim învățătura. Lucrul acesta ne aduce întâietate în multe treburi.

Prin urmare, notezi. Asta e foarte bine. Căci, în ce mă privește, nu voi putea lăsa mărturie despre ceea ce am văzut și făcut. Toate scrisorile și scrierile mele vor fi vărsate la registratura papalității pentru a nu mai ieși de-acolo niciodată; asta-i rânduiala. Dar dumneata vei exista, Archambaud și vei putea, cel puțin în privința afacerilor Franței, să spui ceea ce știi și să-mi cinstești memoria dacă unii – cum nu mă îndoiesc că ar face-o un Capocci; o, de m-ar ține Domnul pe pământ măcar o zi mai mult decât pe el – ar încerca să o întineze.

Deci, curând după tratatul de la Mantes, cu prilejul căruia arătase o inexplicabilă generozitate față de ginerele său, regele Jean îi acuză pe negociatorii săi, pe Robert Le Cocq, Robert de Lorris și chiar pe unchiul nevestei-sale, cardinalul de Boulogne, cum că s-ar fi lăsat cumpărați de Carol de Navara.

Între noi fie spus, nu cred că era prea departe de adevăr. Robert Le Cocq este un tânăr episcop ros de ambiție care excelează în intrigi, se delectează cu ele, înțelegând foarte repede ce folos ar putea trage dintr-o apropiere de navarez, de a căruia parte a și trecut de altfel, în chip deschis, după gâlceava sa cu regele. Robert de Lorris, șambelanul, este desigur devotat stăpânului său; dar el coboară dintr-o familie de bancheri în care nici unul nu a rezistat să nu vâre în buzunar, măcar în trecere, câțiva, pumni de galbeni. L-am cunoscut pe acest de Lorris când a venit la Avignon, în urmă cu ureo zece ani, ca să negocieze

împrumutul de trei sute de mii de florini pe care regele Filip al V-lea i-a luat de la Papă de-atunci. În ce mă privește, mi-a mulțumit cinstit cu o mie de florini pentru faptul că l-am pus în contact cu bancherii lui Clement al VI-lea, Raimondi din Avignon și Mattei din Florența; el și-a luat însă o parte mult mai mare. Iar în privința lui Boulogne, cât ar fi el de rudă cu regele...

Înțeleg foarte bine că este drept ca noi, cardinalii, să fim pe deplin răsplătiți pentru intervențiile făcute în profitul principilor. Altfel nici nu am putea face față sarcinilor. Nu am ascuns niciodată și chiar m-am simțit onorat că am primit douăzeci și două de mii de florini de la sora mea de Durazzo pentru că m-am îngrijit, în urmă cu douăzeci de ani – au și trecut douăzeci de ani! – de afacerile ei ducale foarte compromise. Iar anul trecut mi s-a mulțumit cu cinci mii de florini pentru dispensa necesară căsătoriei lui Ludovic de Sicilia cu Constance d'Avignon. Dar niciodată nu am acceptat ceva decât de la cei care își încredințau cauza talentului și. Influenței mele. Dezonoarea își face loc în clipa în care te lași plătit de adversar. Și sunt încredințat că Boulogne nu a rezistat unei asemenea tentații. De-atunci, prietenia dintre el și Jean al II-lea s-a răcit mult.

După ce regele l-a ținut o vreme la distanță, Lorrin i-a reintrat în grații, așa cum se întâmpla întotdeauna cu un Lorrin. El s-a aruncat la picioarele monarhului în ultima vinere mare, a jurat că i-a fost cu desăvârșire loial și a aruncat toate duplicitățile sau complezențele pe spinarea lui Le Cocq, care a rămas mai departe în urajbă și a fost alungat de la Curte.

Este avantajos să-i dezavuezi pe negociatori. Îți poate servi la neexecutarea tratatului. Lucru de care regele nu s-a ferit. Când i se arăta că și-ar fi putut controla mai bine deputații și să cedeze mai puțin decât cedase, el răspundea iritat: "A trata, a dezbate, a

argumenta nu sunt nicidecum treburi pentru un cavaler". A urut să arate întotdeauna că disprețuiește negocierea și diplomația, ceea ce îi permite să-și renege obligațiile.

În fapt, el nu făcuse atâtea promisiuni decât pentru că avea de gând să nu și le țină.

Dar, în aceeași perioadă, își copleșea ginerele cu mii de atenții prefăcute, voind a-l avea neîncetat lângă el la Curte și nu numai pe el, ci și pe fratele său mai mic, Filip și chiar pe mezinul Louis, pe care îl rechema cu insistență din Navara. Își zicea protector al celor trei frați și îl îndemna pe Delfin să le arate prietenie.

Cel Rău nu se supunea fără aroganță unor atât de excesive purtări prevenitoare, unei solitudini de necrezut și mergea până la a spune regelui în toiul mesei: "Recunoașteți că v-am făcut un bun serviciu, descotorosindu-vă de Carol de Spania care voia să țină frâiele regatului. Nu spuneți lucrul acesta dar eu v-am ușurat". Îți imaginezi cât de mult gusta regele Jean asemenea drăgălășenii.

Apoi, într-o zi de vară, pe când la palat se dădea o serbare, iar Carol de Navara se ducea acolo însoțit de frații săi, îl văzu pe cardinalul de Boulogne ieșindu-i grabnic în întâmpinare și zicându-i: "Dacă țineți la viață, întoarceți-vă din drum și mergeți acasă. Regele a hotărât să vă ucidă chiar în seara asta pe toți trei în timpul serbării".

Nu era vorba de nici o bănuială și nici doar de palide zvonuri. Regele Jean hotărâse acest lucru în chiar dimineața aceea, la Consiliul restrâns din care făcea parte și Boulogne... "Am așteptat pentru fapta aceasta ca frații cei trei să se afle împreună, căci ureau să fie uciși odată, astfel încât să nu mai rămână ulăstar bărbătesc din această rea spiță de oameni".

În ce mă privește, nu-l blamez pe Boulogne că le-a dat de știre Navarilor, chiar dacă lucrul acesta putea adevăra că se vânduse lor. Căci un preot al sfintei biserici – care pe deasupra este și membru al curiei pontificale, un frate al Papei întru Domnul – nu poate auzi cu sânge rece că se va săvârși un omor întreit și nu poate accepta ca acesta să aibă loc fără să fi încercat măcar ceva. Era ca și cum, într-un anume fel, prin tăcere ar fi încuviințat fapta. Pentru ce se apucase regele Jean să vorbească în fața lui Boulogne? N-avea decât să-și posteze sergenții... Dar nu, dumnealui s-a crezut isteț. Ah, ah, ah, când regele ăsta urea s-o mai facă și pe șiretul! Niciodată nu s-a priceput să mute o piesă pe tabla de șah. Își zicea, pesemne, că va putea spune fără ocol Papei, dacă acesta avea să-l dojenească pentru însângerarea palatului: "Dar cardinalul dumneavoastră nu m-a dezaprobat". Boulogne nu era un pui de potârniche abia ieșit din găoace, așa încât să-l poți vârî într-o asemenea belea, prin urmare, astfel înștiințat, Carol de Navara se retrase în mare grabă spre casă, unde își pregăti escorta. Băgând de seamă că cei trei frați nu se ivesc la serbare, regele Jean trimise după ei cu aspră poruncă. Dar solul său nu primi drept răspuns decât vânturile cailor, căci în aceleași clipe frații Navara se îndreptau spre Normandia.

Regele Jean își dezlănțui atunci apriga mânie, o mânie cu care își acoperea ciuda făcând-o pe ofensatul: "Vedeți ce fiu nemernic, ce trădător care nu primește prietenia regelui său și care, din proprie voință, îmi părăsește Curtea! Are de ascuns, se vede treaba, urâte uneltiri".

Și găsi astfel pretext pentru a proclama sus și tare că el suspendă urmarea tratatului de la Mantes pe care de altfel nici nu începuse a-l pune în aplicare.

Aflând acestea, Carol îl trimise înapoi pe fratele său Louis în Navara, iar pe fratele Filip în Cotentin spre a strânge oaste; nici el nu rămase la Évreux.

Căci în aceeași vreme, Sfântul nostru Părinte, Papa Inocențiu, hotărâse ținerea unei conferințe la Avignon – a treia, a patra sau, mai degrabă, aceeași mereu reîncepută – între trimișii regelui Franței și cei ai Angliei, spre a negocia nu un armistițiu reînnoit, ci o pace adevărată și definitivă. Inocențiu voia de data aceasta, așa zicea el, să ducă la bun sfârșit opera predecesorului său și se mândrea că va reuși într-o chestiune în care Clement al VI-lea eșuase. Trufia, Archambaud, se cuibărește până și în inima pontifilor...

Cardinalul de Boulogne prezidase negocierile anterioare; Inocențiu apela și el la serviciile lui. Boulogne fusese întotdeauna suspectat, ca și mine, de regele Eduard al Angliei care îl socotea mult prea aproape de interesele Franței. Iar după tratatul de la Mantes și după fuga lui Carol cel Rău devenise suspect și pentru regele Jean. Poate că din cauza aceasta Boulogne a condus întâlnirea mai bine decât s-ar fi crezut; nu avea de menajat pe nimeni. Se înțelese la fel de bine cu episcopii din Londra și Norwich, mai cu seamă cu ducele de Lancaster, un bun războinic și un senior adevărat. Eu însumi, într-ascuns, am pus umărul la treabă. O fi auzit de asta micul navarez...

A, uite jarul! Brunet, lunecă ulcica la picioarele mele. Sper că-i închisă cum trebuie, să nu mă ardă. Da, așa e bine.

Prin urmare Carol de Navara trebuie să fi aflat că ne îndreptăm spre pace, ceea ce desigur îi cam încurca afacerile, căci într-o bună zi de noiembrie – sunt de-atunci doi ani încheiați – iată-l apărând la Avignon, unde nimeni nu-i aștepta. Atunci l-am văzut eu pentru prima oară. Douăzeci și patru de ani, dar nepărând mai

mult de optsprezece, din pricina scurtimii sale, căci este într-adevăr foarte scund, cel mai scund dintre regii Europei; dar atât de bine legat, de drept, de sprinten și vioi, încât nu-ți mai vine a te gândi la cusurul acesta. Pe deasupra, un chip fermecător, neurîțit de un nas totuși cam proeminent, ochi frumoși de vulpe, încrețiți în stea pe la colțuri, din cauza malitiei. Înfățișarea îi este atât de plăcută, purtările atât de politicoase și de firești totodată, exprimarea atât de ușoară, de curgătoare și de plină de neprevăzuturi, este atât de spontan în compliment, știe să treacă pe loc de la gravitate la glumă și de la veselie la o mare seriozitate, în sfârșit pare atât de dispus să arate oamenilor prietenie, încât înțelegem de ce femeile îi rezistă atât de puțin și de ce pe bărbați îi îmbrobodește așa de ușor. Nu, într-adevăr, nu am auzit să mai fi existat un vorbitor mai strașnic decât acest rege mititel! Ascultându-l, uiți răutatea care se ascunde sub atâta bunăvoință, uiți că s-a și călit în stratageme, în minciună și crimă. Are o spontaneitate care te face să-i ierți secretele sale mârșavii.

Când a apărut în Avignon, afacerea lui nu era dintre cele mai bune. Se găsea în stare de nesupunere față de regele Franței care încerca să-i smulgă castelele și îl jignise adânc pe regele Angliei semnând tratatul de la Mantes fără să-i dea de veste. "Iată un om care mă cheamă în ajutorul său și care îmi propune intrarea liberă în Normandia. Pun în mișcare pentru el trupele mele din Bretania. Pregătesc altele pentru debarcare; iar când, datorită sprijinului meu, a devenit destul de puternic spre a-și intimida adversarul, tratează cu el fără să mă prevină... Acum să se adreseze cui îi place; să se adreseze Papei..."

Ei bine, chiar la Papă venea acum Carol de Navara. Și, după o săptămână, îi atrăsese pe toți de partea sa.

În prezența Sfântului Părinte și în fața mai multor cardinali, printre care mă aflu și eu, el jură că cel mai mult își dorește să se împace cu regele Franței, arătând înflăcărarea de care era nevoie pentru ca fiecare să-l creadă. Cu delegații lui Jean al II-lea, cancelarul Pierre de La Forêt și ducele de Bourbon, merge chiar mai departe, dându-le a înțelege că, drept preț al unei prietenii pe care el ar urea s-o reînnoiască, ar putea strânge oaste în Navara pentru a-i ataca pe englezi în Bretania sau pe propriile lor țărmuri. Dar în zilele următoare, prefăcându-se a ieși din oraș cu escorta sa, se înapoiază noaptea de mai multe ori și pe ascuns, pentru a discuta cu ducele de Lancaster și cu emisarii englezi. Își adăpostea tainicele întâlniri când la Pierre Bertand, cardinalul de Arras, când la Guy de Boulogne însuși. L-am și muștrat, de altfel, mai târziu pe Boulogne care trăgea cam multă spuză pe turta sa. "Voiam să știu ce unelteau, mi-a răspuns el. Punându-le la dispoziție propria-mi casă, iscoadele mele îi puteau auzi". Dar iscoadele trebuie să fi fost tare surde, căci n-au știut nimic ori s-au prefăcut a nu ști. Dacă n-a făcut parte din complot, înseamnă că regele de Navara i-a jucat o festă bună.

Eu am știut. Și ți-ar place să afli, nepoate, cum a făcut Navara ca să-l câștige pe Lancaster? Ei bine, i-a propus cu o semeție fără seamăn să-l recunoască pe regele Eduard al Angliei drept rege al Franței. Nici mai mult nici mai puțin! Ba chiar au mers atât de departe cu treabă, încât au proiectat un tratat de bună alianță.

Punctul unu: așadar Navara ar fi recunoscut în Eduard pe regele Franței. Punctul doi: se învoiau să ducă împreună războiul împotriva regelui Jean. Punctul trei: Eduard recunoștea lui Carol de Navara ducatul de Normandia, Champagne, Brie, Chartres, precum și locotenența Languedocului, bineînțeles în plus față de

regatul său Navara și de comitatul d'Éureux. Altfel spus, își împărțeau Franța. Te las să înțelegi singur restul.

Cum am aflat eu de proiectul acesta? A, îți pot spune că el a fost notat chiar de mâna episcopului de Londra care însoțea pe seniorul de Lancaster. Dar să nu mă întrebi cine mi-a spus aceasta ceva mai târziu. Amintește-ți totuși că sunt canonicul catedralei din York și că, oricât de prost aș fi văzut dincolo de Canalul Mânecii, mi-am păstrat totuși acolo câteva legături.

Nu mai este deloc nevoie să te încredințez că și de-aș fi avut la început câteva șanse de a înainta pe drumul unei păci dintre Franța și Anglia, ele au fost total subminate de trecerea mititelului rege atât de uioi.

Oare cum s-ar fi putut înțelege mai profund ambasadorii când fiecare dintre cele două părți se credea încurajată în pornirea războiului de către făgăduielile monseniorului de Navara? Lui Bourbon îi spunea: "Vorbesc eu cu Lancaster, dar îl mint ca să te servesc". Pe urmă venea și îi șoptea lui Lancaster: "Bineînțeles că nu m-am întâlnit cu Bourbon decât pentru a-l înșela. Sunt omul dumitale". Nemaipomenit era însă faptul că cei doi îl și credeau.

Până într-atât, încât după ce s-a îndepărtat de Avignon; pentru a merge în Pirinei, cele două părți au fost convinse, având totuși grijă să nu-și dezvăluie gândul, că le plecase un prieten.

Dar atmosfera de la Conferință începuse să se înăcrească; nimeni nu mai făcea nimănui concesii iar orașul căzu ca într-o amorteală. Ureme de trei săptămâni, toată lumea se ocupase de Carol cel Rău. Papa însuși se trezi din uimire, redevenind, o ureme, posac și tânguitor; urăjitorul cel rău îl amuzase...

Ah, ia te uită, dar ce tare m-am încălzit! E rândul tău, nepoate; trage oala cu jar mai spre dumneata și dezmoștește-te puțin.

ANUL CEL RĂU

BINE GRĂIEȘTI, Archambaud, foarte bine și sunt de-o părere cu tine. Zece zile doar s-au scurs de când am plecat din Périgueux și mi se pare că alergăm de-o lună. Călătoria parcă lungește timpul. Diseară ne culcăm la Châteauroux. Nu mă sfiesc să-ți mărturisesc că nu m-ar supăra deloc să ajung mâine la Bourges, de-o urea Domnul și să mă odihnesc acolo cel puțin trei zile, poate chiar patru. Încep să mă cam plictisească mănăstirile acestea în care ni se servește o masă slabă și abia reușesc să-mi încălzească patul – și toate astea pentru a-mi da a înțelege că războiul i-a secătuit. Să nu-și închipuie călugărașii ăștia că punându-mă la post și făcându-mă să dorm în frig vor fi scutiți de dări! Și-apoi, oamenii din escortă au la rândul lor nevoie să se odihnească, să repare hamurile, să-și usuce hainele. Căci ploaia asta nu-i de nici un ajutor. Auzindu-i pe discipolii mei cum strănută în jurul lecticei, pun rămășag că mai toți or să-și petreacă timpul de ședere la Bourges doctoricindu-se cu scorțișoară, cuișoare și vin fiert. În ce mă privește, nu-mi voi putea îngădui nici o pierdere de timp. O să am de citit corespondența din Avignon, de dictat răspunsuri...

Poate că te miri, Archambaud, că-mi mai scapă uneori vorbe mai puțin îngăduitoare la adresa Sfântului Părinte. Da, mă aprind repede și îmi dezuălui prea fățiș nemulțumirile; asta fiindcă îmi dă destul de furcă. Dar am eu grijă, crede-mă, să-i arăt deschis prostiile pe care le face. Nu o dată mi s-a întâmplat să-i spun așa: "Prea sfinte Părinte, fie ca Domnul să te lumineze în privința neroziei acum săvârșite".

O, dacă totuși cardinalii francezi nu s-ar fi îndărătnicit dintr-o dată să țină la ideea că un om de obârșia noastră nu se cade să... – umilința, trebuia să fii născut în umilință – și că pe altă parte cardinalii italieni, Capocci și alții, s-ar fi încăpățânat mai puțin în privința reinstalării Sfântului-Scaun la Roma... Roma, Roma! Ei nu văd altceva decât statele lor din Italia; Capitoliul le ascunde chipul Domnului.

Dar ceea ce mă face să turbez cel mai mult la Inocențiu al nostru este politica pe care o duce față de împărat. Cu Pierre Roger, ureau să spun cu Clement al VI-lea, ne-am opintit șase ani pentru că împăratul să nu fie încoronat. Să fie ales, mă rog, treacă-meargă. Eram de acord să guverneze. Dar trebuia să se abțină de la ungere câtă vreme nu se supunea angajamentelor pe care noi voiam ca el să și le ia. Știam eu prea bine că a doua zi după ungere împăratul ăsta avea să ne aducă dezamăgiri.

Și, peste toate, Aubert al nostru își pune tiara și începe să îngâne: "Să conciliem, să conciliem". Iar în primăvara anului trecut își atinge scopul. "Împăratul Carol al IV-lea va fi încoronat. Ordon!", sfârșește el prin a-mi spune. Papa Inocențiu este dintre suveranii aceia care își descoperă energia doar pentru a bate în retragere. Mișună în jurul nostru oameni dintr-aceștia. Își închipuia că a câștigat o mare victorie, doar fiindcă împăratul se angajase să nu pătrundă în Roma decât în dimineața încoronării, pentru a ieși de acolo în aceeași seară și că nu avea să doarmă în oraș: Aiurea! Fleacuri! Cardinalul Bertrand de Colombiers – vezi, numesc un francez; sunteți, cred, satisfăcut – a fost trimis să așeze pe fruntea nomadului coroana lui Carol cel Mare. Peste șase luni, în schimbul acestei bunăvoințe, Carol al IV-lea ne răsplătea cu Bula de aur prin care papalitatea nu mai avea de-aici înainte nici glas, nici privire în alegerea unui împărat.

De aici înainte, imperiul este desemnat între șapte electori germani care își vor reuni statele într-o confederație... care vor face adică din minunata lor anarhie o regulă continuă. În același timp însă nu s-a hotărât nimic în privința Italiei și nimeni nu știe, cu adevărat, prin cine și cum se va exercita acolo puterea. Lucrul cel mai grav pe care Inocențiu nu l-a văzut în această Bulă este faptul că ea desparte temporalul de spiritual, consfințind independența națiunilor față de papalitate. Aceasta înseamnă sfârșitul, dispariția principiului monarhiei universale exercitate de către succesorul Sfântului Petru în numele Atotputernicului, îl trimitem înapoi pe Dumnezeu în cer și facem ce vrem pe pământ. Numim asta "spirit modern" și ne împăunăm. Eu îi zic - iartă-mă, nepoate - praf aruncat în ochi.

Nu există spirit antic și spirit modern. Există pur și simplu de o parte spiritul, de cealaltă... prostia. Ce-a făcut al nostru Papă? A tunat, a fulgerat, a excomunicat? I-a trimis împăratului o scrisoare tare blândă și amicală, plină de binecuvântările sale... O, nu! O, nu! Nu sunt eu cel care i-am pregătit-o. Dar eu sunt cel care la Dieta din Metz va trebui să admită cu solemnitate publicarea acestei Bule care nu face altceva decât să renege puterea supremă a Sfântului Scaun și care nu poate aduce Europei decât tulburări, dezordine și necazuri.

Strașnicul afront pe care va trebui să-l înghit este, pe deasupra și acceptat de bunăvoie; căci acum, când Germania s-a depărtat de noi, trebuie să încercăm mai mult ca oricând să salvăm Franța, altfel nu-i va mai rămâne chiar nimic lui Dumnezeu. Oh, cât de îndreptățit va fi viitorul să blesteme acest an 1355! Și încă nu i-am recoltat toate fructele spinoase.

Și ce făcea în timpul acesta navarezul? Ei bine, se afla în Navara, plin de încântare că la gâlcevile și încurcăturile pe care

ni le făcuse, iată că se mai adăugau și cele care ne veneau de la cheștiunile imperiale.

Mai întâi el aștepta să se înapoieze omul său, Friquet de Fricamps, plecat în Anglia cu ducele de Lancaster și care avea să se întoarcă însoțit de un șambelan al acestuia, aducător al opiniilor regelui Eduard privind proiectul de tratat schițat la Avignon. Iar șambelanul se întorcea la Londra, însoțit de data aceasta de Colin Doublel, un scutier al lui Carol cel Rău, alt ucigaș al Domnului de Spania – care avea să prezinte observațiile stăpânului său.

Carol de Navara este opusul regelui Jean. Se pricepe mai bine decât un notar să dezbată fiecare articol, fiecare punct, fiecare virgulă dintr-un acord. Se pricepe să reamintească de una, să prevadă alta... Și să se sprijine pe cutare tradiție bine dovedită, căutând întotdeauna să-și ajusteze puținel obligațiile proprii și să le sporească pe cele ale părții adverse... Apoi, încetinind rezolvarea problemelor sale cu englezul, găsea ceva timp și pentru cele ale Franței.

Ar fi fost momentul, pentru regele Jean, să se arate generos. Dar omul acesta acționează mereu în contratimp. Și iată că făcând-o pe grozavul, se echipează de război și, năpustindu-se spre Caen, poruncește ocuparea tuturor castelelor normande ale ginerelui său, în afară de Évreux. Frumoasă campanie care, din lipsă de inamici, a fost mai ales o campanie a chiolhanurilor, necăjindu-i tare pe normanzi care îi vedeau pe arcașii regelui jefuindu-le puținele cu sărături și cămările.

Între timp, navarezul mobiliza liniștit în Navara, iar cumnatul său, contele de Foix, Phoebus – despre asta o să-ți vorbesc eu altă dată; nu-i deloc un senior oarecare – se ducea să pustiască puțin comitatul de Armagnac, spre a-i aduce pagubă regelui Franței.

Așteptând vara pentru a porni pe mare fără a risca prea mult, tânărul nostru Carol debarcă la Cherbourg, într-o frumoasă zi de august, cu două mii de oameni.

Iar Jean al II-lea află cu uluire, în aceeași perioadă de timp, că prințul de Galles – care în aprilie fusese făcut prinț de Aquitania și locotenent al regelui Angliei în Guyenne – ambarcase cinci mii de războinici pe navele sale, venind cu toate pânzele sus spre Bordeaux; și unde mai pui că fusese nevoit să aștepte vânturi prielnice. Ce să zic, tare bine informat mai e regele Jean! Noi, cei din Avignon, vedeam pregătindu-se, pe mare, această frumoasă mișcare încrucișată al cărei scop era să cuprindă Franța ca într-un clește. Mai mult decât atât, era anunțată și iminenta sosire a însuși regelui Eduard, care ar fi și trebuit să se afle la Jersey, dacă furtuna nu l-ar fi silit să facă întoarsă cale spre Portsmouth. Am putea spune că vântul și nimic altceva a salvat Franța în anul ce a trecut.

Neputând să lupte pe trei fronturi deodată, regele Jean n-a ales nici unul. Se duce din nou la Caen, dar de data aceasta pentru a purta tratative. Îl însoțeau cei doi veri ai săi de Bourbonne, Pierre și Jacques, precum și Robert de Lorris, reintrat în grații după cum ți-am spus. Dar Carol de Navara nu veni. Îi trimise pentru negocieri pe domnii de Lor și de Couillarville, doi seniori de-ai săi. Regele Jean nu avu decât a se înapoia, lăsându-i în loc pe cei doi Bourboni și instruindu-i doar să se grăbească întru găsirea unei căi de înțelegere.

Acordul fu încheiat la Valognes în ziua de 10 septembrie. Carol de Navara regăsea în acest acord tot ceea ce îi fusese recunoscut prin tratatul de la Mantes și chiar ceva mai mult.

Iar peste două săptămâni, la Luuru, avu loc o nouă împăcare solemnă dintre socru și ginere, bineînțeles în prezența reginelor

văduve, a doamnei Jeanne și a doamnei Blanche..., Sire, vărul meu, iată-l pe nepotul și fratele tău, pe care te rugăm din dragoste pentru noi..." Și își deschid brațele și se sărută pe obraji cu dorința de a se mușca și își jură iertare și loială prietenie...

Ah, uit un lucru nicidecum lipsit de importanță: pentru a forma o escortă de onoare regelui Navarei, Jean al II-lea îi trimisese în întâmpinare pe fiul său, pe Delfinul Charles pe care îl numise mai înainte locotenent general în Normandia. De la Vaudreuil pe Eure, unde au stat mai întâi patru zile și până la Paris cei doi cumnați au mers, așadar, împreună. Era pentru prima oară că se vedeau unul cu altul atâtea zile de-a rândul, călărind, sporovăind, pierzându-și uremea, cinând și dormind laolaltă. Monsenior Delfinul este opusul navarezului: el înalt – celălalt scund, el fire înceată – celălalt vioi, el zgârcit în cuvinte – celălalt guraliv. În afară de aceasta, șase ani mai puțin și nici un fel de precocitate în nimic. În plus, Delfinul este apăsător de o suferință, o adevărată infirmitate: mâna sa dreaptă se umflă și devine violacee de îndată ce urea să ridice o greutate ceva mai mare sau să strângă cu ea un obiect. Nu poate purta spadă. Tatăl și mama sa l-au făcut prea deureme și încă imediat după ce și unul și celălalt se ridicaseră abia după o boală; rodul a avut deci de suferit.

Dar din toate acestea, nu trebuie să tragem încheierea, așa cum o fac mult prea repede unii, începând cu însuși regele Jean, cum că Delfinul este prost și că nu va fi un rege bun. I-am studiat cu grijă zodia – 21 ianuarie 1338 – soarele este încă în Capricorn, chiar înainte de a intra în Vărsător... Cei născuți în zodia Capricornului izbâdesc târziu, dar izbâdesc dacă sunt dăruți cu luminile spiritului. Plantele de iarnă se dezvoltă încet... Pe prințul ăsta sunt gata să pun rămașag mai tare decât pe mulți alții care ne oferă o înfățișare mai bună. Dacă va străbate marile primejdii

ce-l amenință în anii de-acum - a și biruit unele, dar greu îl mai stă în față - va ști să se impună în cârmuire. Trebuie să recunoaștem însă că aspectul său exterior nu-i este deloc favorabil.

Ah, iată că acum vântul începe să bată în rafale: Archambaud, desfă, te rog, cordelele de mătase care adună perdelele. Mai bine să continuăm a sporovăi în beznă decât să ne stropească ploaia. Și-apoi, în felul acesta o să auzim mai puțin tropotul copitelor în fleșcăială de-afară; ne-a cam asurzit. Și spune-i lui Brunet, diseară, să-mi îmbrace lectica în mușamale, să le vâre pe sub pânzele vopsite. Este puțințel mai greu pentru cai, știu, dar o să-i schimbăm mai des...

Prin urmare, îți spuneam că îmi închipui foarte bine cum monseniorul de Navara, în timpul călătoriei de la Vaudreuil la Paris - Vaudreuil se găsește într-unui dintre cele mai frumoase meleaguri ale Normandiei; regele Jean a urut chiar să-l treacă în rândul reședințelor sale, se pare că ceea ce a poruncit el să se facă acolo este minunat; nu am văzut nimic, dar știu că totul a însemnat mulți bani luați din vistierie; există pe ziduri imagini pictate cu aur curat - îmi închipui, zic, cât de tare s-o fi străduit monseniorul Carol de Navara, cu toată limbuția și ușurința lui de a contesta prietenia, să-l câștige pe Charles de Franța. Tineretul își ia ușor modele. Iar pentru Delfin, mai vârstnicul acesta decât el cu șase ani, era un tovarăș nespus de plăcut - atât de mult călătorise, văzuse și făcuse, știa să-i istorisească taine diferite și îl distra forfecându-i pe curteni și spunându-i: "Tatăl vostru, regele nostru, v-a prezentat probabil un portret al meu mult diferit de ceea ce sunt în realitate... Să fim aliați, să fim prieteni, să fim într-adevăr frați cum și suntem". Delfinul, bucuros că se vede atât de

apreciat de o rudă mai înaintată în viață decât el, deja domnitor și atât de plăcut, fu prin urmare ușor cucerit.

Apropierea aceasta dintre ei nu rămase fără urmări și contribui serios la neînțelegerile și la înfruntările care au survenit după aceea.

Dar aud că escorta își strânge rândurile pentru defilare. Dă puțin la o parte perdeaua... Da, zăresc foburgurile. Intrăm în Châteauroux. Nu o să ne primească prea multă lume. Trebuie să fii sau un mare cucernic sau un mare curios ca să te lași murat de ploaie doar pentru a vedea trecând lectica unui cardinal.

REGATUL SE FISUREAZĂ

DRUMURILE ACESTEIA din Berry au avut dintotdeauna o faimă proastă. Dar văd că războiul nu le-a îmbunătățit-o... Ei, Brunet, La Roue, încetiniți, pentru numele lui Dumnezeu! Știu că fiecare este grăbit să ajungă la Bourges, dar asta nu-i un motiv să mă macin aici, în lada asta precum piperul. Opriți, opriți odată! Și să se oprească cei din frunte. Bun... Nu este vina cailor mei. Este vina voastră, a tuturor care îi îmboldiți de parcă ați avea foc sub șei... Acum să pornim iarăși și fiți, vă rog, cu băgare de seamă, păstrați alura urednică de un cardinal. Altfel, vă voi sili să-mi neteziți drumul umplând făgașurile din fața mea. Diavolii ăștia ar fi în stare să-mi frângă oasele numai să se culce cu o oră mai devreme! În sfârșit, ploaia a încetat... Ia te uită, Archambaud, încă un cătun pârjolit. Englezii au venit să se hârjonească până în foburgurile Bourges-ului pe care le-au incendiat și chiar au trimis o unitate care s-a arătat sub zidurile Nevers-ului. Uezi dumneata, n-am nimic cu arcașii din Țara Galilor, cu spadasiinii irlandezi și cu altă pedestrimă pe care prințul de Galles o folosește într-o asemenea treabă. Sunt doar niște, sărmani momiți de strălucirea banului. Sunt săraci, ignoranți și mereu bruftuluiți. Sunt încredințați că războiul înseamnă a jefui, a se îmbuiba și a distruge. Ei îi văd pe oamenii din sate fugind din calea lor, cu brațele împovărate de copii și urlând: "Englezii, englezii! Apără-ne, Doamne!" Strașnică ispravă pentru niște nemernici să înfricoșeze alți nemernici! Se simt foarte puternici. Mănâncă pasăre și porc gras în fiecare zi; găuresc toate butoaiele ca să-și stingă setea și devastează înainte de plecare tot ce n-au putut

bea sau mânca. După ce au șterpelit cai pentru remontă, sugrumă tot ce mugește sau behăie de-a lungul drumurilor sau în staule. Apoi, beți turtă și cu mâini mânjite aruncă, făcând haz, torțe peste căpițe, peste hambare, peste tot ce poate lua foc. Mare bucurie pentru armata aceasta de golani și de netrebnici să se supună unor asemenea ordine. Sunt ca niște copii răi poftiți să facă rele.

Și de fapt nu port pică acestor călăreți englezi. La urma urmei sunt în afara țării lor, au fost recrutați pentru război. Iar Prințul Negru le dă pildă cum să jefuiască cerând să i se aducă cele mai frumoase obiecte din aur, fildeș și argint, cele mai frumoase stofe, pentru a-și umple căruțele sau pentru a-și plăti gras căpitanii. A jefui pe nevinovați pentru a-și răsplăti din plin prietenii, iată în ce stă măreția acestui bărbat.

Dar cei cărora eu le urez să piară de moarte grea și să se pâRJolească în gheena cea veșnică – da, da, așa creștin bun cum mă aflu – sunt cavalerii gasconi, aquitani, poatevini și chiar câțiva dintre mărunții noștri seniori din Périgord, care preferă să-l urmeze pe ducele englez decât pe regele lor francez și care din plăcerea de a prăda sau dintr-un urât orgoliu, din pizmă de vecinătate sau fiindcă tăinuiesc în suflet cine știe ce murdară împricinare, își tot pustiesc propria țară. Da, pe aceia să nu-i ierte Dumnezeu, tare mult îl rog.

Nu au drept justificare decât nerozia regelui Jean care nu le-a dovedit nicidecum că ar fi un om în stare să-i apere, ridicând întotdeauna prea târziu banierele la luptă și trimițându-i fără milă înspre partea din care dușmanii au plecat. Mare neorânduiala a mai îngăduit Domnul lăsând pe un atât de nevolnic principe să vadă lumina zilei!

Oare de ce acceptase tratatul de la Valognes, despre care ți-am vorbit ieri și pentru ce schimbase, cu ginerele său de Navara,

un nou și apăsător sărut de iudă? Pentru că se temea de armata prințului Eduard al Angliei care se îndrepta cu flota spre Bordeaux. Atunci, dreptatea cea dreaptă ar fi cerut ca el, luându-și de grijă dinspre partea Normandiei, să dea fuga spre Aquitania. Nu trebuie să fii cardinal ca să te gândești la atâta lucru. Dar nu. Neajutoratul nostru rege pierde vremea, împărțind ordine mari pentru lucruri mărunte. Îl lasă pe prințul de Galles să debarce pe Gironde și să-și facă o intrare triumfală în Bordeaux. Știe, prin iscoade și călători, că prințul își adună trupele și că le sporește cu toți gasconii și poatevinii pe care îi spuneam adineauri cât de mult îi stimează. Totul îi demonstrează deci că se pregătește o expediție grea. Un altul s-ar fi năpustit ca vulturul să-și apere țara și supușii. Dar această perlă a cavalerilor nici nu se clintește!

Avea, ce-i drept, necazuri financiare în acel sfârșit de septembrie al anului trecut; chiar puțin mai multe ca de obicei. Și, în timp ce prințul Eduard își echipa trupele, regele Jean anunța că avea să amâne cu șase luni plata datoriilor sale și soldele ofițerilor.

Deseori, când un rege nu mai are finanțe, își aruncă oamenii în luptă. "Fiți învingători și veți fi bogați! Asigurați-vă prăzi, câștigați răscumpărări". Regele Jean a preferat să se afunde în sărăcie, îngăduind englezului să ruineze, nestingherit, sudul regatului.

Prielnică și lesnicioasă a fost pentru regele Angliei cavalcada! Doar o singură lună i-a trebuit pentru a-și conduce armata de pe malurile Garonnei până la Narbonne și la marea sa, plăcându-i a băga groaza în Toulouse, dând foc Carcassonului, pustiind Béziers. Lăsa în urmă o dâră de teroare și dobânda, cu prea puțină osteneală, un renume.

Arta lui războinică e simplă. Périgord-ul nostru a resimțit-o chiar anul acesta; el atacă tot ce este lipsit de apărare. Mai întâi

trimite o avangardă care să cerceteze drumul până departe și să descopere satele sau castelele foarte bine apărate. Pe acelea le ocolește. Asupra celorlalte aruncă un corp mare de călăreți și de războinici care dau năvala peste sate într-un vuiet ca de sfârșitul lumii, risipindu-i pe locuitori, strivindu-i de pereți pe cei care nu au putut fugi destul de repede, vârand în țeapă sau ciomăgind tot ceea ce se oferă lăncilor și măciucilor lor; apoi se răsfire – în spic – spre cătunele, conacele sau mănăstirile învecinate.

Vin în urma lor arcașii, care pradă subzistența necesară oastei și golesc casele înainte de a le da foc. După ei, postăvării și ordonanțele care îndeasă prada în cărucioare și desăvârșesc incendierile.

Toată lumea bea până își stinge setea și înaintează cu trei până la cinci leghe pe zi; dar teama pe care această armată o răspândește o ia cu mult înaintea ei.

Scopul Prințului Negru? Ți l-am spus: să subrezească puterea regelui Franței. Trebuie să convenim că ținta a fost atinsă.

Marii beneficiari sunt locuitorii din Bordeaux și viticultorii; înțelegem atunci pentru ce i-au căutat atâta în coarne ducelui lor englez. În anii din urmă nu au avut parte decât de un lanț de nenorociri: pustiirea adusă de război, viile vătămăte de atâtea lupte, drumurile de negoț devenite foarte nesigure, vânzările în pierdere și peste toate ciuma cea mare pentru care a fost nevoie, spre asanarea orașului, să fie ras un întreg cartier din Bordeaux. Și iată că acum calamitățile războiului se abat asupra altora; ei bine, nici că le pasă. Fiecăruia îi vine rândul la necaz, nu-i așa?!

Imediat după debarcare, prințul de Galles a bătut monedă și a pus în circulație bani frumoși de aur cu emblema crinului și a leului – a leopardului cum vor să spună englezii – mult mai grași și mai grei decât cei ai Franței, care poartă semnul mielului; leul a

mâncat mielul, spun oamenii în glumă. Viile rodesc bine. Provincia este păzită, portul freamătă de viață – în câteva luni au pornit pe apă douăzeci de mii de butoaie de vin, aproape toate spre Anglia, astfel că, începând cu iarna trecută, burghezii din Bordeaux au fețe vesele și pânțecă rotunde ca și butoaiele lor. Nevestele acestora dau năvală la postăvari și bijutieri. Orașul trăiește în sărbătoare și fiecare nouă venire a prințului, în această armură neagră pe care o îndrăgește și care i-a adus poreclă, este salutăată cu veselie publică. Toate burghezele se dau în vânt după el. Soldații, îmbogățiți după jafurile făcute, cheltuiesc fără socoteală. Căpitani din Țara Galilor și din Cornouailles sunt în frunte; mulți încornorați au apărut la Bordeaux în vremea aceea, căci avuția nu încurajează virtutea! S-ar putea spune că de un an încoace Franța are două capitale; este lucrul cel mai rău ce i se poate întâmpla unui regat. La Bordeaux, opulența și puterea; la Paris, sărăcia și slăbiciunea. Ce urei? De la începutul domniei banii parizieni au avut a suferi de optzeci de ori! Da, Archambaud, de optzeci de ori! Livra bătută la Tours nu mai valorează decât a zecea parte din cât valora la înscăunarea regelui. Cum să conduci un stat cu asemenea finanțe? Când lași să crească fără de măsură prețul tuturor grânelor și când, în același timp, subțiezi monedă, trebuie să te aștepti, oricum, la tulburări mari și la cumplite necazuri. Pe acestea Franța le cunoaște; iar de tulburări acum începe să aibă parte.

Oare ce-a făcut atât de mărginitul nostru rege iama trecută pentru a înlătura primejdiile pe care oricine le-ar fi văzut? Nemaiputând obține deloc ajutoare de la ținuturile unde se vorbește *dialectul "d'oc"*, după cavalcada engleză, a convocat Statele Generale ale ținuturilor cu *dialectul "d'oïl"*. Adunarea nu s-a desfășurat într-o satisfacție sa.

Pentru a accepta ordonanțarea unei creșteri excepționale cu opt bani la livră, la orice vânzare – ceea ce însemna un impozit greu pentru toate meșteșugurile și negoțurile, precum și un anumit impozit pus pe sare – deputații au cerut mită și au emis pretenții mari. Ei voiau ca încasările să fie efectuate de către perceptori speciali aleși de ei – anume pentru că banii strânși de pe urma acestor impozite să nu ajungă nici la rege, nici la ofițerii din serviciul său... pentru ca nici o ridicare de noi ajutoare să nu se facă în cazul izbucnirii unui alt război, înainte ca ei să fi deliberat... și mai știu eu câte altele. Cei din starea a treia erau foarte vehemenți. Aveau pilda comunelor din Flandra, unde burghezii se guvernează singuri, sau a Parlamentului Angliei, care exercită asupra regelui o putere mai mare decât Statele Generale în Franța. "Să facem ca englezii, lor le reușește!" Este acesta un cusur al francezilor, să caute – când se găsesc într-o dificultate politică – modele străine, în loc să aplice cu scrupuloasă exactitate legi proprii. Să nu ne mirăm că noua adunare a Statelor, pe care Delfinul a fost nevoit să o convoace mai devreme, a pornit-o rău, după cum îți spuneam deunăzi. Starostele Marcel și-a exersat gâttelejul încă de anul trecut... Pe don Calvo nu l-am mai luat de-atunci cu mine, nu-i priște lectica deloc.

Dar, poate că o să mă întrebi ce făcea în uremea asta navarezul... Se străduia să-l convingă pe regele Eduard că nu-l înșelase când acceptase să trateze cu Jean al II-lea la Valognes, că îi purta aceleași sentimente, că nu se prefăcuse a se înțelege cu regele Franței decât pentru a sluji și mai bine interesele lor comune și că timpul îi va dovedi acest lucru. Altfel spus, că aștepta prima ocazie să-l trădeze, între timp, lucra la consolidarea prieteniei sale cu Delfinul, prin tot felul de răsfățuri,

de lingușiri, de plăceri și chiar prin mijlocirea femeilor. Căci cunosc domnișoare, printre care și Gracieuse, despre care ți-am mai vorbit, precum și o anume Biette Cassinel, foarte devotate regelui de Navara; se spune despre ele că au știut să anime micile serbări ale celor doi cumnați. Devenind, așadar, dascălul întru păcat al Delfinului, navarezul începu să-l asmută încetinel-încetinel împotriva tatălui.

Îi arăta că regele Jean nu-l iubea deloc pe el, fiul cel mai mare. Lucru adevărat, de altfel. Că la urma urmei ar fi o operă pioasă să-l ajuți pe Dumnezeu, nu până la a-i scurta regelui zilele, dar măcar până la a-l alunga de pe tron. "Ai fi, frățioare, un rege mult mai bun decât el. Nu aștepta să-ți lase un regat gata prăbușit". Ușor cucerești un tânăr cu asemenea cântare. "Te asigur că noi doi am putea face treaba asta, dar trebuie să ne căutăm puncte de sprijin în Europa". Și iată că s-au dus la împăratul Carol al IV-lea, unchiul Delfinului, spre a-i cere sprijin și trupe. Nici mai mult nici mai puțin. Oare cui i s-a năzărit să-l cheme pe străin pentru a pune rânduiala în treburile regatului și a oferi împăratului – care și așa dă destul de furcă papalității – să arbitreze soarta Franței? Poate că episcopului Le Coq, acest prelat incapabil pe care Navara îl readusese în anturajul Delfinului... Cert este că afacerea era bine ticluită și dusă foarte departe..

Ce este? De ce ne oprim când eu n-am poruncit așa ceva? A, niște care încurcă drumul. Înseamnă că intrăm în foburguri. Faceți loc, faceți loc! Nu-mi plac opririle acestea neprevăzute. Nu știi niciodată... Când totuși se produc, ureau ca escorta să se strângă mai tare în jurul lecticei mele. Există și căruțași cam prea îndrăzneți, pe care sacrilegiul nu-i sperie și pentru care un cardinal ar fi o pradă frumoșică...

Prin urmare, călătoria celor doi Charles, cel al Franței și cel al Navarei fu hotărâtă în taină; și acum chiar știu cine anume trebuia să facă parte din echipajul care urma să-i conducă la Metz: contele de Namur, contele Jean d'Harcourt, cel foarte gras, căruia avea să i se întâmple o mare nenorocire după cum o să-ți și istorisesc mai departe. De asemenea un Boulogne, Godefroy și Gaucher de Lor: apoi, bineînțeles, seniorii de Graville, de Clères și d'Aunay, Maubué de Mainemares, Colin Doublel și inevitabilul Friquet de Fricamps, adică toți conjurații de la Scroafa-care-toarce; de asemenea – și lucrul mi se pare foarte important, căci sunt convingeți că ei finanțau expediția – Jean și Guillaume Marcel, doi nepoți ai starostelui aflați în mare amicitie cu regele Navarei care îi poftea la petrecerile sale. A complota cu un rege este un lucru care îi încântă totdeauna pe tinerii burghezi bogați!

Plecarea era prevăzută pentru ziua Sfântului Ambrozie. Treizeci de navarezi trebuiau să-l aștepte pe Delfin la bariera Saint-Cloud, pe înserat, spre a-l conduce la Mantes, la vărul său, iar de-acolo, toate mărimile astea aveau să ajungă în imperiu.

Și pe urmă și pe urmă... Totul nu poate fi întotdeauna potrivnic unui om sortit răului și nici chiar cel mai prostănac dintre regi nu ajunge să piardă totul... În ajun, de ziua Sfântului Nicolae, Jean al II-lea al nostru află ce era de aflat. Își cheamă fiul, îl muștruluiește serios, iar Delfinul, mărturisindu-i planul, înțelege dintr-o dată că s-a amăgit, făcând în același timp un rău și țării sale.

De data aceasta, regele Jean, trebuie să o recunosc, se comportă cu mai multă înțelepciune ca de obicei. Nu-l mustră pe fiul său decât pentru faptul de a fi urut să părăsească regatul fără îngăduința să, i se arată recunoscător pentru sinceritate, acordându-i pe loc iertare pentru greșeala făptuită și,

descoperind că moștenitorul său știa să dovedească hotărâre, declară că urea să-l asocieze și mai mult la bunul mers al treburilor tronului, făcându-l duce de Normandia. Încredințându-i acest ducat, plin de partizani ai familiilor Évreux-Navara, însemna că-l trimite negreșit într-o capcană.

Monsenior Delfinul nu mai avea decât să-l prevină pe Cel Rău că reda libertatea tuturor celor amestecați în taina complotului lor.

Îți dai prea bine seama că afacerea asta nu sporea deloc afecțiunea tatălui față de fiu, chiar dacă înclaudarea se ascundea sub darul acesta mărunț. Mai tare se răscocea însă ura regelui față de ginerele său; se învârtoșa precum un aluat de șase ori pus la foc. Să-i ucidă conetabilul, să ațâțe la răzmeriță, să debarce trupe, să caute înțelegere cu dușmanul englez – și nici măcar nu știa până unde mersese! – în sfârșit să-i îndepărteze fiul, toate astea însemnau prea mult; regele Jean aștepta ceasul potrivit să i-o plătească navarezului cu vârf și îndesat.

Noi, cei care observasem lucrurile acestea din Avignon, ne îngrijoram tot mai mult și simțeam că se vor ivi situații foarte grave: unele provincii desprinse, altele pustiite, o monedă nesigură, un tezaur golit, o datorie crescândă, deputați nemulțumiți și vehemenți, vasali tot mai îndărătniciți în conspirațiile lor, un rege care nu mai este slujit decât de către sfetnicii săi cei mai apropiați și, în sfârșit, colac peste pupăză, un moștenitor al tronului gata să ceară din nou ajutor străin împotriva propriei sale dinastii. I-am spus Papei: "Preasfinte părinte, Franța se fisurează". Nu greșeam. Doar asupra momentului m-am înșelat.

Prevăzusem că vor trece doi ani până la prăbușire. Nu a fost nevoie nici măcar de unul. Și n-am văzut încă totul. Ce urei? Când

capul nu-i zdravăn, cum să fie mădulele? Acum trebuie să încercăm să relipim cât de cât cioburile, iar pentru asta iată-ne siliți să recurgem la bunele servicii ale Germaniei, să acordăm dintr-o dată mai multă autoritate acestui împărat la a cărui aroganță am fi. Dorit mai degrabă să punem o botniță. Recunoaște că am de ce să mă înfurii!

Du-te acum, Archambaud, reia-ți calul și treci în fruntea cortegiului. Ureau ca pentru intrarea în Bourges, chiar dacă ora este înaintată, să poată fi văzut fluturând stegulețul dumitale din Périgord alături de cel al Sfântului Scaun. Și trage puțin perdelele lecticei mele, să pot împărți binecuvântări.

BANCHETUL DE LA ROUEN

DISPENSE ȘI BENEFICII

MONSENIORUL ACESTA de Bourges m-a cam scos din sărite în cele trei zile pe care le-am petrecut în palatul său. Iată, așadar, un prelat a cărui ospitalitate este cam stânjenitoare pentru cât se milogește! Tot timpul te trage de sutană ca să obțină ceva. Și câți protejați, câți clienți are omul acesta cărora le-a făcut promisiuni și pe care ți-i aruncă în cârcă! "Pot prezenta sfintei voastre eminențe un cleric de mare merit... Eminența voastră ar urea oare să-și coboare privirea binevoitoare asupra acestui canonic de-nu-știu-ce... Îndrăznesc să recomand bunătății eminenței voastre..." Abia m-am stăpânit aseară să nu i-o întorc: "Du-te și ia o curățenie, episcoape și binevoiește să dai puțină pace eminenței mele sfinte".

Te-am luat cu mine azi-dimineață, Calvo... Începi să suporti mai bine, sper, legănarea lecticei mele; de altfel voi fi scurt. Pentru a recapitula cu exactitate ceea ce i-am acordat și nimic mai mult. Căci nu va evita, acum când ne stă în cale, să vină să te piseze cu pretinsele încuviințări pe care le voi fi acordat tuturor cererilor sale. Mi-a și spus: "Pentru dispensele mărunte, nu ureau să obosesc preasfânta dumneavoastră eminență; le voi înfățișa lui don Francesco Calvo care este, fără îndoială, om cu știință multă sau lui jupân du Bousquet..."

Până aici! Nu am luat cu mine un auditoriu pontifical, doi doctori, doi licențiați în drept și patru bacalaureați pentru a scoate din anonimat pe toți fiii de preoți care slujesc în această parohie sau se bucură aici de cine știe ce avantaje. De altfel este minune totuși că, după toate dispensele pe care sfântul meu

protector, Papa Ioan al XXII-lea le-a acordat în timpul pontificatului său - aproape cinci mii, dintre care mai mult de jumătate bastarzilor unor preoți, cerând penitență în bani, bineînțeles, ceea ce a contribuit mult la refacerea tezaurului Sfântului Scaun - astăzi reapar tot atâția clerici care nu sunt altceva decât rodul păcatului.

Ca legat al Papei am dreptul să dau în timpul misiunii mele zece dispense, nu mai mult. Două i le acord monseniorului de Bourges; este și asta prea mult. Pentru serviciile de notar am dreptul să confer douăzeci și cinci de dispense și anume unor clerici care îmi vor fi adus servicii personale, nu unor oameni care s-au strecurat în hârtiile monseniorului de Bourges. O să-i dai una, alegându-l pe cel mai prost și mai puțin meritoriu, ca să nu aibă de pe urma lui decât necazuri. Dacă cineva o să se mire cumva, îi vei răspunde: "A fost recomandat în mod expres de către Monsenior..." În ce privește beneficiile raportate la uzufructul abațiilor, aceasta să fie treaba ecleziaștilor sau a laicilor, noi nu distribuim nici unul. "Monseniorul de Bourges cerea prea multe, Eminența sa nu a urut să stârnească invidii". Și voi acorda una sau două monseniorului de Limoges, care s-a arătat mai discret. S-ar zice că am venit din Avignon doar pentru a răspândi favoruri și profituri în jurul acestui monsenior de Bourges.

Îi apreciez prea puțin pe oamenii care dau din coate făcând caz de numărul mare al acelor ce le sunt obligați și se amăgește episcopul ăsta închipuindu-și că o să vorbesc mai departe pentru pălăria sa de cardinal, și-apoi l-am găsit cam prea indulgent față de "frățiorii" lui întru credință care tot mișună pe culoarele palatului său. M-am văzut silit să-i reamintesc scrisoarea sfântului Părinte împotriva acestor franciscani rătăciți - o știu cu atât mai bine, cu cât eu am fost cel care a redactat-o - care își

arogă dreptul de a predica, îi încânta pe cei săraci cu duhul purtând ueșmânt de prefăcută umilință și întocmesc discursuri primejdioase împotriva credinței și a respectului datorat Sfântului Scaun. I-am reamintit că are datoria să îndrepte și să pedepsească pe acești vătămători, potrivit canoanelor, implorând – la nevoie – brațul lumesc, așa cum a făcut anul trecut Inocențiu al VI-lea, dând voie să fie arși Jean de Chastillon și Francois d'Arquate, care susțineau erezii... "Erezii, erezii... greșeli, desigur, dar trebuie să le înțelegi. Nu păcătuiesc chiar întru totul. Și-apoi, timpurile se mai schimbă..." Iată ce mi-a răspuns monseniorul de Bourges. Mie nu-mi plac deloc prelații aceștia care arată prea multă înțelegere față de predicatorii cei dăunători și care, în loc să pună stavilă răului, vor să devină populari mergând încotro bate vântul.

Ți-aș fi recunoscător, don Calvo, dacă mi l-ai ține puțin sub observație pe omul acesta în timpul călătoriei, spre a evita îndoctrinarea învățăcelilor mei; și mai veghează să nu se apropie prea tare de monseniorul de Limoges sau de alți episcopi care ni se vor alătura în drumul nostru.

Fă în așa fel încât să i se pară aspru drumul, cu toate că nu vom mai avea decât popasuri scurte, întrucât zilele se micșorează, iar frigul se întetește. Între zece și douăsprezece ore pentru o zi de drum, nu mai mult. Nu ureau să călătorim noaptea. De aceea, astăzi nu vom merge mai departe de Sancerre. Vom avea o seară prelungită. Ia seamă la vinul pe care îl bem. Are aromă de fructe și lunecă ușor pe gâtlee, dar este mai tare decât s-ar crede. Înștiințează-l de asta și pe La Rue și spune-i să-mi supravegheze escorta. Nu ureau bețivani sub liurea de Papă... Dar te uăd pălind, Calvo. Este limpede că nu suporti lectica... Nu... Coboară, coboară repede, te rog.

MÂNIA REȚELUI

AȘADAR, AVENTURA din Țermania se încheiase brusc, lăsându-l pe navarez în grea încludare. Reîntors la Éureux, are din nou grijă să se agite. Au trecut trei luni; suntem la finele lui martie, anul trecut... Da, al anului trecut, am spus bine... sau, dacă vrei, al anului acestuia... dar întrucât anul acesta Paștele a căzut la 24 aprilie, tot de anul trecut putem vorbi...

Da, nepoate, știi... Este destul de prost obiceiul care urea ca, în Franța, deși Anul nou se sărbătorește la întâi ianuarie, pentru registre, tratate și toate cele câte trebuie rememorate, nu se începe numerotarea decât de la Paște. Nerozia stă mai ales în aceea că, legând începutul anului de o sărbătoare deloc fixă, se creează astfel destulă neorânduială. Astfel că anumiți ani au de două ori lună martie, în timp ce alții n-o mai au pe aprilie... Firește că asemenea situație s-ar cădea schimbată, sunt de acord cu dumneata.

Despre așa ceva se vorbește demult, clar fără să se ia nici o hotărâre. Sfântul Părinte ar trebui să decidă odată pentru totdeauna, în numele întregii creștinătăți. Și crede-mă că încurcătura cea mai mare se petrece la noi, la Avignon; căci în Spania, ca și în Țermania, anul începe în ziua de Crăciun; la Veneția, în ziua de 1 martie; în Anglia, la 25. Și iată de ce, când mai multe state se prezintă, primăvara, să încheie un tratat, nu se știe niciodată despre ce an este vorba. Închipuiește-ți, de pildă, că între Franța și Anglia s-ar fi semnat un tratat de armistițiu în zilele premergătoare Paștelui; regele Jean l-ar dată cu anul 1355, englezii cu 1356. O, da, recunosc, este cea mai mare prostie; dar

nimeni nu urea să-și revizuiască obiceiurile, până și cele detestabile, ba chiar s-ar zice că notarii, ajutoarele de notari, magistrații și celelalte categorii de funcționari din administrație găsesc o adevărată plăcere în a se îngrădi în dificultăți zăpăcitoare pentru omul de rând.

Iată-ne ajunși acum cu istorisirea noastră la finele acelei luni de martie, în care regele Jean se arată mânios tare... Împotriva fiului său, firește. Între noi fie spus, pricini de neplăcere avea destule. În cadrul Statelor Generale din Normandia, convocate la Vaudreuil în prezența fiului său de curând numit duce, fuseseră rostite la adresa sa cuvinte grele, nemaiauzite ureodată până atunci, proferate chiar de către deputații nobilimii, montați de familiile Éureux-Navara. După câte mi s-a spus, mai violenți au fost cei doi d'Harcourt – unchiul și nepotul; iar nepotul, cel gras ca și Jean, se înfuriase atât de tare, încât ajunsese să strige: "La naiba, ce om rău este regele ăsta; nu-i un rege bun și mă voi feri de el". Asemenea cuvinte au ajuns, îți închipui prea bine și la urechea lui Jean al II-lea. Apoi, la noile State Generale ale ținuturilor cu *dialectul "d'oïl"*, convocate după aceea, deputații de Normandia nu au venit. Au refuzat pur și simplu să se prezinte. Nu mai voiau să se asocieze la ajutoare și subvenții, nici să le plătească.

Adunarea a fost, de altfel, nevoită să constate că gabela² și impunerea pe vânzări nu aduseseră sumele la care se așteptaseră. Atunci a fost luată hotărârea să fie înlocuite cu un impozit perceput pe venitul net la sfârșitul de an la care ne găseam.

Te las să-ți dai singur seama cât de bună a fost măsura luată – să-i plătești regelui o parte din tot ceea ce ai primit, încasat sau câștigat de-a lungul anului și adesea deja cheltuit... Nu, măsura nu a fost deloc aplicată în Périgord și nici în ținuturile cu *dialectul*

"d'oc". Dar cunosc persoane de la noi care au trecut la englezi, pur și simplu din teamă de a nu fi siliți să i se supună. Impozitul acesta pe venitul net, adăugat scumpirii alimentelor, a stârnit răsculare în diverse locuri și mai ales la Arras, unde oamenii de rând s-au răzurătit; iar regele Jean a trebuit să-și trimită conetabilul, cu mai multe companii de oșteni, pentru a-i aresta pe șefi... Firește că toate acestea numai temeieri de bucurie nu erau. Dar oricât de mari ar fi necazurile unui rege, el trebuie să-și țină firea. Ceea ce nu a făcut în următoarea împrejurare.

Se găsea la mănăstirea Beaupré-en-Beauvaisis, pentru botezul primului născut al monseniorului Jean d'Artois, conte d'Eu de când primise bunurile și titlurile lui Raoul de Brienne, conetabilul decapitat... Da, este chiar fiul contelui Robert D'Artois, căruia de altfel îi și seamănă foarte mult la înfățișare. Când îl vezi, asemănarea te izbește, îți vine a crede că-l ai în față pe tată la aceeași vârstă. Un uriaș, un turn umblător. Păr roșu, nas scurt, obraji acoperiți cu păr ca de porc și mușchi care îi unesc, otova, maxilarul cu umărul. Pentru remontă are nevoie de cai de povară, iar când, prins în luptă, atacă, știe să facă breșe într-o armată. Dar aici se oprește asemănarea. În privința minții este contrariul. Tatăl era șiret, subtil, iute, răutăcios, chiar prea răutăcios. Ăstălalt are mintea ca un mortar de uar foarte închegat. Contele Robert era cârcotaș complotist, șarlatan, sperjur, asasin. Contele Jean se urea un model de onoare, de loialitate și fidelitate, de parcă ar urea să răscumpere greșelile paterne. Și-a văzut tatăl decăzut și alungat. El însuși stătuse puțin la închisoare, în copilărie, împreună cu mama și frații săi. Am impresia că tot nu s-a obișnuit cu iertarea primită și cu recăpătarea avuției. Se uită la regele Jean ca la Mântuitor. Și-apoi

este uluit că are același prenume. "Vărul meu Jean... vărul meu Jean..."

Una-două, vărul Jean. Cei de vârsta mea, care l-au cunoscut pe Robert d'Artois și care au avut poate de suferit de pe urma acțiunilor sale, încearcă totuși un anume regret privind la foarte palidă copie pe care el ne-a lăsat-o. Altă plămadă de om contele Artois, ce mai! A umplut perioada în care a trăit cu turbulența sa. Când și-a dat duhul, s-ar fi zis că veacul întreg lunecă în tăcere. Până și războiul părea să-și mai fi stins din vuiet. Ce vârstă ar fi avut acum? Stai puțin, să vedem... Hm... În jur de șaptezeci. Ar fi putut să trăiască și azi de nu l-ar fi răpus o săgeată rătăcită, în tabăra engleză, la asediul de la Vannes... Tot ce putem spune este că dovezile de loialitate, din ce în ce mai multe, ale fiului nu au adus coroanei mai mult bine decât actele de trădare ale tatălui.

Căci Jean d'Artois a fost cel care, cu puțin înainte de botez, pentru a-i mulțumi parcă regelui pentru marea cinste a nașiei, i-a dezvăluit complotul de la Conches sau ceea ce credea el a fi un complot.

Conches... da, ți-am spus... este unul dintre castelele confiscate cândua de către Robert d'Artois și pe care monseniorul de Navara l-a cerut pentru sine prin tratatul de la Valognes. Au rămas însă acolo câțiva slujitori bătrâni de-ai familiei Artois căreia îi sunt mai departe credincioși.

Astfel, Jean d'Artois putu șopti regelui - o șoaptă care se auzea până la celălalt capăt al circumscripției monarhice - cum că regele Navarei s-a întâlnit la Conches cu fratele său Filip, cu cei doi d'Harcourt, cu episcopul Le Coq, cu Friquet de Fricamps, cu mai mulți seniori normanzi, vechi cunoștințe, cu Guillaume Marcel sau Jean, în fine unul dintre nepoții Marcel și cu un senior care venea de la Pampelune, Miguel d'Espelette și că ar fi

complotat cu toții să-l ia prin surprindere pe regele Jean, cu primul prilej în care acesta s-ar duce în Normandia și să-l ucidă. Era, nu era adevărat? Îmi vine a crede că un sâmbure de adevăr dăinuia în toate astea și că un gând tot avuseseră, chiar dacă nu puseseră conjurația pe picioare. Căci totul se potrivește eu firea lui Carol cel Rău care, după ce ratase operațiunea ce ar fi trebuit să decurgă cu anume măreție prin cererea de ajutor împăratului Germaniei, nu se da probabil în lături să o săvârșească în josnicie, repetând lovitura Scroafei-care-toarce. Va trebui să așteptăm a ne vedea în fața tribunalului ceresc pentru a cunoaște adevărul-adevărat.

Lucru sigur însă este că se discutasese foarte mult la Conches, pentru a se ști dacă aveau să meargă la Rouen peste o săptămână, în marțea dinaintea postului mic, la ospățul la care Delfinul, duce de Normandia, îi invitasese pe cei mai de seamă cavaleri normanzi, pentru a încerca să se înțeleagă cu ei. Filip de Navara era de părere că ar trebui să refuze; Carol, dimpotrivă, era înclinat să accepte. Bătrânul Godefroy d'Harcourt, cel care șchioapătă, era împotrivă și o spunea sus și tare. De altfel, certat cândva cu fostul rege Filip al VI-lea, pentru o afacere de căsătorie din care avuseseră a suferi niște iubiri ale sale, el nu se mai socotea dator cu nici o legătură de vasalitate față de coroană. "Regele meu este englezul", îi plăcea să spună.

Nepotul său, obezul conte Jean, pe care mireasma unui banchet l-ar fi dus până la celălalt capăt al regatului, ar fi urut să meargă. În cele din urmă, Carol de Navara spuse că fiecare nu avea decât a face după pofta inimii, că el însuși avea să se ducă la Rouen cu ceilalți doritori să meargă acolo, dar că în aceeași măsură îi aprobă pe oponentii care nu voiau să se înfățișeze

Delfinului și că era chiar înțelept să existe și unii mai retrași, întrucât niciodată nu-i bine să-i uâri pe toți în aceeași oală.

I se mai aduse regelui la cunoștință încă o bănuială care putea veni în sprijinul ideii de complot. Că, ar fi spus Carol de Navara, dacă moare regele Jean, el dezuăluie pe loc tratatul încheiat cu regele Angliei prin care îl recunoștea rege al Franței și că el avea să se comporte în regat ea locotenent al acestuia.

Regele Jean nu a cerut dovezi. Cea dintâi grijă a unui principe trebuie să fie aceea de a verifica un denunț – atât cel mai plauzibil, cât și cel mai de necrezut. Dar regelui nostru îi lipsește cu desăvârșire simțul prudenței. Soarbe, ca pe niște ouă proaspete, tot ceea ce-i hrănește nădufurile. O minte mai chibzuită ar fi ascultat, apoi ar fi căutat să adune informații și mărturii în legătură cu tratatul acesta secret ce abia îi fusese dezuăluit. Iar dacă din această supoziție ar fi ieșit adevărul, atunci s-ar fi putut declara foarte tare împotriva ginerelui său.

Dar el, într-o clipită a și pus temei pe cele auzite; foc și pară, a intrat în biserică. Mi s-a spus că a avut o purtare ciudată, că nici nu auzea rugăciunile, că rostea alandala răspunsurile, că se uita la fiecare cu un aer furios și că a aruncat peste patrafirul unui diacon jăratecul unei cădelnițe de care se izbise. Nu știu prea bine cum a fost botezat ulăstarul neamului Artois; dar cu un asemenea naș socot că va trebui reînnoit legământul creștinesc al micuțului acestuia, dacă vrem ca bunul Dumnezeu să-l aibă în pază.

Imediat după încheierea ceremoniei s-a dezlănțuit uraganul. Nici când nu mai auziseră călugării de la Beaupré atâtea cumplite înjurături, de parcă diavolul se aciuase în gâttelejul regelui. Ploua, dar nici că-i păsa regelui Jean. Ureme de un ceas întreg, în timp ce ora cinei fusese deja trâmbițată, el se udă learcă tot bătând grădina călugărilor ale cărei băltoace le pritocea cu încălțările

sale ciudate - o încălțăminte caraghioasă, cu vârfurile îndoite în sus, impuse modei de către prechipeșul Domn de Spania și de către el însuși, silindu-și totodată întreaga suită - adică pe Nicolas Braque, administratorul palatului său, pe monseniorul de Lorris și pe ceilalți șambelani, pe mareșalul d'Audrehem și pe mătăhălosul Jean d'Artois, uluit foarte și rușinat - să se ude ca el. S-au stricat atunci metri întregi de catifea, de broderii și blănuri.

"Nu mai există alt stăpân în Franța în afară de mine", urla regele. "Voi face în așa fel încât să crape omul ăsta rău, pleava, viezurele ăsta putred care conspiră dimpreună cu toți dușmanii mei dorindu-mi sfârșitul. Mă duc să-l ucid eu însumi. Cu mâinile mele o să-i smulg inima și o să-i sfârtec în bucățele trupul putregăios, m-auziți? În atâtea de multe bucățele, că destule fi-vor ca să atârne câte una la poarta fiecăruia dintre castelele pe care i le-am dăruit din slăbiciune. Și să nu mai vină nimeni să-i țină parte și nici unul dintre voi să nu cuteze a-mi propovădui împăcarea. De altfel, pentru trădătorul ăsta nu va mai putea pleda nimeni, iar Blanche și Jeanne vor vărsa zadarnic toate lacrimile din lume; se va ști că nu mai există alt stăpân în Franța în afară de mine". Și se întorcea întruna la cuvintele, nu mai există alt stăpân în Franța în afară de mine", de parcă avea nevoie să se încredințeze că el este regele.

Se calmă doar pe jumătate ca să întrebe când avea să aibă loc banchetul acela pe care măgarul său de fiu îl oferea cu atâta curtoazie șarpelui său de ginere... "De ziua sfintei Irina, la 5 aprilie"... "La 5 aprilie, de ziua sfintei Irina", a repetat el, ca și cum anevoie își putea vârî în minte un lucru atât de simplu. O clipă și-a scuturat capul, precum un cal, spre a-și zuânta părul galben lipit de ploaie. "În ziua aceea voi merge să vânez la Gisors", făcu el.

Lumea se obișnuise cu toanele lui; fiecare își zicea că mânia regească se stinsese în cuvinte și că lucrurile aveau să rămână la atât. Apoi urmă ceea ce se petrecu la banchetul de la Rouen... Da, însă nu știi cum s-au întâmplat toate, cu de-amănuntul. O să ți le istorisesc, dar mâine, căci astăzi orele sunt înaintate și ne apropiem de clipa sosirii.

Vezi, tot pălăvrăgind așa, drumul pare mai scurt. În seara asta altă treabă nu avem decât să cinăm și să ne culcăm. Mâine vom fi la Auxerre, unde voi avea vești de la Avignon și Paris. Ah, încă un cuvântel, Archambaud. Fii circumspect cu monseniorul de Bourges care ne însoțește, dacă o să se țină cumva de capul dumitale. Nu-mi place defel și nu știu ce mă face să cred că omul ăsta întreține relații de complicitate cu Capocci. Aruncă în discuție, așa că din întâmplare, numele ăsta, fără să dai semne că te-ar interesa și îmi vei spune dacă ți s-a părut ceva...

SPRE ROUEN

REGELE JEAN S-A DUS într-adevăr la Gisors, dar nu a stat acolo decât atât cât i-a trebuit ca să-și ia o sută de sulitași din garnizoană. Apoi a plecat, ostentativ, pe șoseaua de la Chaumont și Pontoise, astfel încât toată lumea să creadă că se întorcea la Paris. Îl avea cu sine pe cel de-ai doilea fiu al său, pe ducele d'Anjou și pe fratele său, ducele d'Orléans, care s-ar zice că-i este fiu, căci monseniorul d'Orléans - are douăzeci de ani - numără cu șaptesprezece mai puțin decât regele și numai doi îl despart de Delfin.

Regele era escortat de către mareșalul d'Audrehem și de către șambelanii săi secunzi, Jean d'Andrisel și Guy de la Roche, deoarece cu câteva zile în urmă îi trimisese la Rouen pe Lorris și pe Nicolas Rraque, sub pretextul că i-ar împrumuta Delfinului, spre a veghea la pregătirile banchetului.

Oare cine se mai afla în spatele regelui? O, își constituise el bine trupa. Luase cu el pe frații d'Artois, adică pe Charles și pe celălalt... "vărul meu Jean"... care-i călărea alături, depășind cu un cap întreaga cavalcadă; îl mai avea cu el pe Louis d'Harcourt, aflat în zavistie cu fratele și unchiul său Godefroy, ținând din pricina această parte regelui. Nu ți-i mai pomenesc pe scutierii de vânătoare și pe vânătorii cu copoi, cum ar fi Corquilleray, Huet des Ventes și alți Maudétour. Pasă-mi-te că regele se ducea să vâneze și voia să asigure toate aparențele acestei acțiuni; își călărea calul de vânătoare, un napolitan iute, brau și vânjos la care ține în chip deosebit. Nimeni nu s-ar fi putut mira că îl urmau sergenți din garda personală, comandați de doi ulăjgani renumiți

pentru mușchii lor: Enguerrand Lalemant și Perrinet Taurul; sunt în stare să-ți răsucească un om doar luându-l de mână... Este bine ca un rege să aibă totdeauna în preajmă o gardă apropiată. Sfântul Părinte o are pe a sa. Și eu am oamenii mei de protecție, care călăresc foarte aproape de lectica mea, după cum cred că ai văzut. Sunt atât de obișnuit cu ei, că sfârșesc prin a nu-i mai vedea; ei însă nu mă slăbesc din ochi.

Ceea ce ar fi putut surprinde – dar pentru asta ar fi fost nevoie de ochi foarte bine deschiși – era faptul că valeții, adică feciorii de casă, probabil Tassin și Poupart Bărbierul, purtau atârinate de oblânc coiful, calota metalică, spada cea mare, întregul harnașament de bătlie al regelui. Și-apoi se mai afla cu el regele, desfrânaților, unul pe nume... Guillaume... Guillaume și nu mai știu cum... care veghează nu numai la bună ordine în bordelurile din orașele în care își are reședința regele, ci este chiar însărcinat cu directă justiție regească. De când se află la tron Jean al II-lea, în postul acesta este treabă și mai multă. Dacă punem la socoteală scutierii ducilor, pajii, slujitorii tuturor seniorilor, precum și sulițașii luați la Gisors, ajungem la ureo două sute de călăreți, dintre care mulți înarmați cu lăncii – un echipaj cam prea mare doar pentru a dibui prin tufișuri căprioare.

Regele luase direcția Chaumont-en-Vexin, dar nimeni nu l-a văzut trecând prin burgul acesta. Trupa i se mistui pe drum. ca prin farmec. Tăiase câmpia, spre a urca apoi drept spre miazănoapte, către Gournay-en-Bray, unde nu zăbovi deloc, atâta doar cât să-l ia cu sine pe contele de Tancarville, unul dintre puținii mari seniori normanzi care i-a rămas fidel, fiindcă se încolțește rău cu alde d'Harcourt. Un Tancarville uluit, căci îl aștepta acolo, înconjurat de douăzeci de călăreți din baniera sa, pe mareșalul d'Audrehem și nicidecum pe rege.

"Fiul meu Delfinul nu te-a poftit mâine la Rouen, seniore conte?"; "Ba da, Sire, dar mesajul pe care l-am primit de la seniorul mareșal, care venea să inspecteze fortărețele acestui ținut, m-a scutit să apar într-o societate în care multe ar fi fost pentru mine fețele neplăcute."; "Ei, bine, te vei duce totuși la Rouen, Tancarville și o să-ți arăt acum ce vom face acolo".

Acestea fiind zise, călărimea toată o pornește spre miazăzi, odată cu lăsarea serii – un drumuleț acolo, ureo trei-patru leghe, dar care se adăugau celor optsprezece parcurse de dimineață și până atunci, pentru a se duce să doarmă într-un castel foarte lăaturalnic, la marginea pădurii Lyons. Iscoadele regelui de Navara, dacă o fi avut din acestea și pe acolo, i-ar fi putut spune cu greu pe unde alerga regele Franței, pe un drum hârtopit și ca să facă ce?... Regele a fost văzut plecând la vânătoare... regele inspectează fortărețele...

Regele era în picioare înainte de zori, grăbit și încordat, zorindu-și oamenii și deja în șa pentru a se năpusti, de data aceasta mult mai de-a dreptul, prin pădurea Lyons. Cei care voiau să îmbuce un coltuc de pâine și o felie de slănină trebuiră să o facă doar cu o mână, cu frâiele adunate la îndoitura brațului, cu cealaltă ținându-și lancea, fără să se oprească din drum. Este deasă și lungă pădurea Lyons; are peste șapte leghe și, cu toate acestea, în două ore ai și străbătut-o. Mareșalul d'Audrehem își zice că în ritmul ăsta vor ajunge fără îndoială mult prea deureme. Ar putea să se mai și oprească o clipă, fie chiar și numai pentru a lăsa caii să se ușureze. Fără a mai pune la socoteală că și el... Chiar mareșalul mi-a povestit toate acestea... Aveam o nevoie care îmi săgeta măruntaiele, să mă ierte eminența voastră. Dar un mareșal de oaste nu se poate ușura stând în șa, așa cum fac arcașii de rând, când nevoia îi împunge și nu le pasă că udă pielea

șeii. Atunci i-am spus regelui: "Sire, la ce slujește să ne grăbim până într-atât, nu astfel putem zori soarele... Și-apoi, caii au nevoie să bea apă". Iar regele mi-a răspuns: "Iată scrisoarea pe care o voi scrie Papei, pentru a-i explica dreptatea pe care o fac și ca să previn urâtele zvonuri ce s-ar putea scoate pe seama aceasta... Îndelungă vreme, Preasfinte Părinte, actele mele de bunătate și învoielile pe care le-am îngăduit din blândețe creștinească acestei rude rele l-au încurajat la ticăloșii, astfel că din pricina lui s-au abătut asupra regatului necazuri și blestemății, îmi pregătea o încercare și mai cumplită urând a-mi lua viața; și pentru a preîntâmpina săvârșirea unei alte crime..."

Și-a pornit mai departe ca vântul, fără să mai ia seamă la nimic, a ieșit din pădurea Lyons, a străbătut o câmpie, pentru a intra apoi într-o altă pădure. Audrehem mi-a spus că nu l-a mai văzut niciodată cu asemenea expresie, avea o privire de nebun, iar bărbia-i greoaie tremura sub barba rară. Deodată, Tancarville dă piteni calului și ajunge în dreptul regelui, pentru a-l întreba, cu multă cuviință, dacă a hotărât să meargă la Pont-de-l'Arche. "Da' de unde, strigă regele, mă duc la Rouen!

- Atunci, Sire, mă tem că nu ați luat-o bine pe-aici. Ar fi trebuit să o tăiem spre dreapta, la ultima răspântie".

Iar regele își sili calul napolitan să se întoarcă și să galopeze, în răspăr, de-a lungul coloanei, ordonând cu glas răsunător să fie urmat, ceea ce nu se săvârși decât în mare neorânduială, dar tot fără de ușurarea rinichilor, întru marea suferință a mareșalului... Spune-mi, nepoate, nu simți nici o schimbare în mersul nostru?... Ei bine, eu da. Brunet, hei, Brunet, oprește! Unul dintre animalele mele de povară șchioapătă... Nu-mi spune: "Nu, monseniore", ci uită-te. E cel din spate. Și chiar mă gândesc că șchioapătă cu piciorul drept din față... Oprește... Ei, ce se întâmplă?... A... Își

pierde potcoava? De la care picior?... Așadar, cine avea dreptate? Șalele mele sunt mai treze decât ochii dumitale.

Hai să coborâm, Archambaud. O să facem pe jos câțiva pași, cât ni se schimbă caii... E răcoare, dar vremea nu-i urâtă. Ce zărim de-aici? Știi, Brunet? Saint-Amand-en-Puisaye... Tot așa cred că a zărit și regele Jean orașul Rouen în dimineața zilei de 5 aprilie.

BANCHETUL

NU CUNOȘTI ORAȘUL ROUEN, Archambaud, prin urmare nici castelul Bouvreuil. O, este un castel impunător, cu șase-șapte turnuri așezate în cerc, cu o curte mare, centrală. A fost clădit în urmă cu o sută cincizeci de ani de către regele Filip-August, pentru a ține sub supraveghere orașul și portul și pentru a domina cursul râului Sena aproape de vărsare.. Rouen este un punct important, una dintre deschiderile regatului către Anglia, așadar și o închidere. Marea urcă până la podul său de piatră care leagă cele două părți ale ducatului Normandiei.

Donjonul nu se află în mijlocul castelului; este unul dintre turnuri, puțin mai înalt și mai gros decât celelalte. Avem astfel de castele în Périgord, dar ele au îndeobște mai multă fantezie în toată înfățișarea lor.

Floarea cavalerilor Normandiei se găsea întrunită acolo, în ueșminte cât se poate de bogate. Șaizeci de seniori veniseră, fiecare cu cel puțin un scutier. Trâmbițașii abia vestiseră aducerea apei, când un scutier al seniorului Godefroy d'Harcourt, nădușit tot după un galop întins, veni să-l vestească pe contele Jean că unchiul său îl chemă în mare grabă și că îl ruga să părăsească imediat Rouen-ul. Mesajul era imperios, de parcă seniorul Godefroy ar fi avut știință de un anume lucru. Jean d'Harcourt se supuse, strecurându-se afară; ajunsese deja la piciorul scării donjonului pe care aproape că-l umplea cu persoana să, într-atât era de gras, un adevărat poloboc, când dădu peste Robert de Lorris care îi tăie calea cu aerul cel mai binevoitor. "Senior conte, plecați, senior? Dar monseniorul Delfin

nu vă așteaptă decât pe dumneavoastră pentru a se așeza la cină! Aveți loc la stânga sa". Necutezând a-l jigni pe Delfin, grasul d'Harcourt se resemnă și își amâna plecarea. Avea să o facă după cină. Și urcă din nou scara, fără prea multă părere de rău căci masa Delfinului era uestită; se știa că la ea se aduc minunății iar Jean d'Harcourt nu-și câștigase osânda cu care era învelit doar sugând ierburi.

Și apoi, ce ospăț! Nu în van îl ajutase Nicolas Braque pe Delfin să-l pregătească. Cei care au fost acolo și care au scăpat teferi nu l-au putut da uitării. Șase mese rânduie în sala cea mare, rotundă. Pereții erau acoperiți cu adevărate tapiserii de verdeață, atât de proaspătă, încât ai fi zis că cinezi în mijlocul unei păduri. În preajma ferestrelor, pâlcuiri de lumânări, pentru a spori lumina care se strecura prin ferestrele oblice precum soarele printre ramuri. În spatele fiecărui mesean, câte un dregător însărcinat cu tăiatul cărnii – pentru seniorii cei mari, scutierul personal, pentru ceilalți, câte unul din casa Delfinului. Se foloseau cuțite cu mâner de abanos, aurite și emailate, având încrustate pe ele armele Franței, anume rezervate pentru perioada postului. Este un obicei al Curții să nu fie folosite cuțitele cu mânere de ivoiu decât cu începere de la Paște.

Ce-i drept, postul era respectat. Pateuri de pește, tocană de pește, crape, știucă, lin, plătică, somn și lupi de mare, mâncăruri cu ouă, găini, vânat cu pene; fuseseră golite eleșteele, curțile cu păsări, fuseseră scotocite râurile. Pajii de la bucătării, alcătuind un lanț continuu pe scară, duceau platourile de argint ori de argint aurit pe care grataragiii, maiștrii bucătari și pregătitorii de sosuri așezaseră, potriviseră, asezonaseră mâncărurile pregătite la plitele din turnul bucătăriilor. Șase paharnici turnau vinurile de Beaune, de Meursault, d'Arbois și de Touraine... Ah, uăd eu că și

dumitale, Archambaud, povestirea mea îți stârnește poftă de mâncare! Sper să fim bine omeniți când vom ajunge acum la Saint-Sauveur...

Delfinul, la mijlocul mesei de onoare, îl avea pe Carol de Navara la dreapta și pe Jean d'Harcourt la stânga. Era îmbrăcat într-un costum din postav de Bruxelles albastru cu vinișoare, iar pe cap purta o scufă din aceeași stofă, ornată cu broderii din perle dispuse în formă de frunziș. Nu ți l-am descris niciodată pe monsenior Delfinul... Subțiratic, cu umeri lați și slabi, chip prelung, nas mare ușor arcuit spre mijloc, o privire despre care nu ai putea ști dacă este atentă ori visătoare, buza de sus subțire, cealaltă carnoasă, bărbie adusă.

Se spune că seamănă destul de bine – atât cât se poate ști – cu strămoșul său Ludovic cel Sfânt, care era, ca și el, lung tare și puțin adus de spate. În familia domnitoare a Franței apare când și când soiul acesta de bărbați foarte sanguini și provocatori.

Aprozii de la bucătărie veneau, cu pas greoi, înfățișând, rând pe rând, mâncărurile; iar el, Delfinul, indica masa către care trebuiau duse, onorând astfel pe fiecare dintre oaspeții săi – pe contele d'Étampes, pe seniorul de la Ferté, pe primarul Rouen-ului, însoțind cu un surâs și multă demnitate curtenitoare gestul schițat cu mâna, stânga întotdeauna. Căci ți-am spus, îmi pare, că dreapta este umflată, roșie, îl doare; se servește de ea cât mai puțin. Abia de poate juca mingea o jumătate de oră, căci pe dată i se umflă. Ăsta-i mare beteșug pentru un prinț... Nici tu vânătoare, nici tu război. Tatăl îl disprețuiește fățîș. Cât de mult îi pizmuia, probabil, bietul Delfin pe toți seniorii aceia pe care îi trata – de Clères, de Graville, du Bec Thomas, de Mainemares, de Braquemont, de Sainte-Bemre sau d'Houdetot – cu toții cavaleri puternici, siguri pe ei, gălăgioși, mândri de faptele lor războinice,

îl invidia pesemne chiar și pe grasul d'Harcourt, al cărui chintal de grăsime nu-l împiedica să strunească un cal, nici să fie un temut luptător în turnire – dar mai cu seamă pe seniorul de Biville, un bărbat cu faimă, pe care lumea îl înconjoară de îndată ce apare în societate, rugându-l să-și istorisească vestita-i faptă de arme... Da, da, acela este – vezi, ai auzit de numele lui – cel care, dintr-o singură lovitură de spadă, a spintecat un turc în două, sub ochii regelui Ciprului. La fiecare nouă povestire, mai crește puțin lungimea spintecăturii. Până ce, într-o bună zi, va fi tăiat și calul...

Dar să mă întorc la Delfinul Charles. Știe băiatul ăsta la ce anume îl obligă obârșia și rangul; știe pentru ce l-a adus Dumnezeu pe lume, locul merit de Providență, în capul scării omenești și că, de nu-i va fi dat să moară înaintea tatălui, va fi rege. Știe că în calitate de suveran va avea de guvernat regatul; știe că va fi Franța. Și dacă în tainița sufletului se mârșăiește pentru că Domnul nu i-a dăruit, pe lângă marea sa îndatorire și robustețea care l-ar ajuta să și-o îndeplinească bine, știe că trebuie să suplinească neputințele trupului prin bunăvoință, prin solitudinea arătată celorlalți, printr-o supraveghere a expresiilor feței și a cuvintelor, printr-un aer îndatoritor și totodată exprimând siguranță, care nu te lasă nicicum să uiți cine este, alcătuindu-și astfel un fel de majestate. Lucru deloc ușor când ai optsprezece ani și abia ți-au dat tuleiele în barbă!

Să recunoaștem că s-a înhămat la toate acestea cam de timpuriu. Avea unsprezece ani când bunicul său, regele Filip al VI-lea, a reușit în cele din urmă să răscumpere Dauphiné-ul de la Humbert al II-lea de Vienne³. Asta mai trecea puțin în uitare înfrângerea de la Crécy și pierderea Calais-ului. Ți-am spus ce de

negocieri au urmat după aceea... Ah, credeam... Urei poate să cunoști și detalii?

Delfinul Humbert era, în aceeași măsură, plin de trufie și de datorii. Dorea să vândă, dar să și continue să guverneze o parte din cele cedate și voia ca statele sale să-i rămână apoi independente. Mai întâi se gândise să trateze cu contele de Provence, rege al Siciliei; dar prea urcase mult prețul. Atunci și-a întors fața către Franța, moment în care am fost chemat eu, spre a mă ocupa de tratative. Într-o primă înțelegere el cedă coroana, dar numai după moarte – își pierduse unicul fiu – o parte cu bani peșin, o sută douăzeci de mii de florini, dacă nu te superi și o parte sub forma unei pensii viagere. Ar fi putut trăi, astfel, liniștit. Dar în loc să-și stingă datoriile, risipi tot ceea ce primise și căută gloria în lupta cu turcii. Hărțuit de către creditorii, se văzu silit să vândă ce-i mai rămăsese, adică drepturile viagere. Până la urmă acceptă și asta, pentru două sute de mii de florini și douăzeci și patru de mii de livre rentă, dar nu fără a continua să o facă pe trufașul. Din fericire pentru noi, nu mai avea prieteni.

Eu sunt cel care – și o spun cu modestie – am găsit soluția menită a satisface atât onoarea lui Humbert cât și cea a supușilor săi. Titlul de Delfin al Viennois-ului nu avea să fie purtat de către regele Franței, ci de mai vârstnicul nepoților lui Filip al VI-lea și mai apoi de fiul cel mare. În felul acesta locuitorii din Dauphiné, până atunci independenți, rămâneau cu iluzia că-și păstrasera un prinț care nu domnea decât asupra lor. Este și motivul pentru care tânărul Charles de Franța avu de îndeplinit, în iarna lui 1349 și în primăvara lui 1350 – după ce primi investitura la Lyon – vizitarea noilor sale state. Cortegii, recepții, serbări. Nu avea, îți repet, decât unsprezece ani. Dar cu ușurința aceea a copiilor de a intra în pielea unui personaj, el se obișnuie să fie primit în orașe cu urale,

să treacă printre șiruri de oameni cu frunțile plecate, să se așeze pe un tron în timp ce alții se grăbeau să-i lunece pe sub picioare destule pernițe de mătase, ca să nu șadă ca atârnat în gol, să primească direct omagiul marilor seniori, să asculte cu un aer grav doleanțele orașelor. Surprinsese prin demnitatea și amabilitatea sa, prin bunul simț al întrebărilor pe care le punea. Oamenii se înduioșau când îl vedeau cât este de serios; ochii bătrânilor cavaleri și ai soațelor acestora se umpleau de lacrimi când regele-copil îi asigura de dragostea și prietenia sa. Când îi lăuda pentru virtuțile lor și le spunea că se bizuie pe fidelitatea pe care i-au jurat-o. Cea mai neînsemnată vorbă venită din partea unui prinț devine obiectul unor nesfârșite comentarii prin care cel care a primit-o își dă importanță. Dar mi-te de la un băiat atât de tânăr, de la o miniatură de prinț - câte istorisiri emoționate nu stârnea cea mai mărunță frază a sa! "La vârsta asta nu te poți preface". Ba da, se prefăcea și chiar îi plăcea, ca tuturor ștregarilor, să se prefacă. Să arate, chipurile, interes fiecăruia, chiar dacă cel ce i se înfățișa era sașiu sau știrb, să simuleze mulțumirea față de darul ce i se oferea, chiar dacă mai primise patru de același fel, să o facă pe autoritarul când consiliul ureunii oraș venea să se plângă pentru cine știe ce afacere de vamă sau litigiu comunal... "Uă ueți recăpăta dreptul, dacă s-a greșit. Ureau să se facă urgent o anchetă". Înțelesese foarte repede că a ordona o anchetă, pe un ton hotărât, produce un efect mare, fără să te angajeze cu nimic.

Încă nu știa că sănătatea îi va fi atât de șubredă, deși fusese bolnav câteva săptămâni, la Grenoble. Chiar în timpul acestei călătorii a aflat despre moartea mamei sale, apoi despre cea a bunicii și curând după aceea despre recăsătorirea bunicului și a tatălui său, una după alta, înainte de a fi fost anunțat că el însuși

avea să ia curând în căsătorie pe Jeanne de Bourbon, verișoara sa, de-o vârstă cu el. Ceea ce s-a și săvârșit la Tain l'Hermitage, în prag de aprilie eu mare pompă, cu multe fețe bisericești și de-ale nobilimii... Nu s-au scurs de-atunci decât șase ani.

Mare minune că nu i s-au sucit mințile, că nu și le-a tulburat de atâta fast în sus și în jos. Își dezuăluise doar înclinarea comună tuturor principilor din familia sa pentru cheltuială și lux. Mână spartă. Cu dorința de a avea pe loc tot ceea ce își dorește. O ureau pe asta, o ureau pe ailaltă. Pentru Delfin, ca pentru toți ceilalți din sorgintea sa, semnul puterii și dovada – în propriii ochi – a majestății lor era să cumpere, să posede lucrurile cele mai frumoase, mai rare, mai ciudate și mai cu seamă cele mai costisitoare – animale de menajerie, giuvaeruri somptuoase, cărți împodobite cu miniaturi, să cheltuiască, să viețuiască în camere cu pereții acoperiți de mătase și aurită țesătură de Cipru, să-și coasă pe ueșminte averi de pietre scumpe, să strălucească... Era această o naivitate moștenită de la bunicul lor. Cel dintâi Charles, fratele lui Filip cel Frumos, împăratul titular al Constantinopolului. Bărzăunele acela mare care atât de mult s-a agitat și a agitat Europa și care, la un moment dat, s-a gândit chiar la imperiul german. Dacă a existat ureodată un mare cheltuitor, apoi el a fost acela... Au cu toții treaba asta în sânge. Când în familia aceasta se comandă pantofi, este vorba de douăzeci și patru, patruzeci sau cincizeci și cinci de perechi odată – pentru rege, pentru Delfin, pentru monseniorul d'Orléans. Drept este că încălțările lor caraghioase cu vârful întors nu țin la noroi; tocmai vârfurile acestea se deformează, broderiile își pierd strălucirea și în trei zile se strică un lucru care a dat de furcă, cel puțin o lună, celor mai buni artizani din prăvălia lui Guillaume Loisel de la Paris. Știu asta, pentru că tot de acolo mi se aduc și

mie papucii roșii; dar mie îmi ajung opt perechi pe an. Și, privește, nu sunt eu bine încălțat întotdeauna?

Și cum Curtea este aceea care dă tonul, seniorii și burghezii se ruinează cu toții cumpărându-și pasmanterii, blănuri, giuvaericele, irosind bani din vanitate. Se iau la întrecere care mai de care. Imaginează-ți că pentru a orna scufa pe care o purta Delfinul în ziua banchetului de la Rouen despre care vorbim acum, fusese folosită o marcă⁴ de perle mari și încă una de mai mărunte, comandate la Belhommet Thurel în schimbul a trei sute sau trei sute douăzeci de scuzi! Te mai miră atunci că sipetele sunt goale, de vreme ce fiecare cheltuie mai mulți bani decât i-au rămas?

A, dar uite că mi se întoarce lectica. I-au schimbat caii. Să urcăm...

În orice caz, există cineva care trage foloase de pe urma acestor dificultăți financiare și care își potrivește bine afacerile pe seama penuriei casei de bani a regelui; este jupân Nicolas Braque, primul *maître d'hôtel*, care este și trezorierul și guvernatorul banilor. A pus pe picioare o mică antrepriză bancară, mai bine zis o mare înșelăciune, care răscumpără uneori la două treimi sau la jumătate, ba chiar la o treime datoriile regelui și ale rubedeniilor acestuia. Mecanismul este simplu. Un furnizor al Curții este la ananghie pentru că de doi ani și mai bine nu i s-a mai dat nici un ban și deci nu mai știe cum să-și plătească asociații sau să cumpere marfă. Atunci el vine la jupân Braque și îi flutură pe sub nas conturile. Jupân Braque este un ins impozant – bărbat chipeș, întotdeauna corect îmbrăcat, nu vorbește niciodată mai mult decât se cuvine. Știe să închidă oamenilor gura ca nimeni altul. Dacă vreunul vine la el cu o falcă în cer și cu una în pământ, zicându-și: "... de data asta o să-mi dea ascultare; am destule să-i

spun și o să i le zic pe față...", se pomenește dintr-o dată că îngaimă și se milogeste. Jupân Braque revărsă asupra-i, ca o apă de burlan, câteva cuvinte reci și aspre: "Prețurile dumitale sunt umflate ca întotdeauna când este vorba de lucrări făcute pentru rege... Clientela Curții îți prilejuiește anumite practici care te fac să câștigi din gros... iar dacă regele nu poate plăti aceasta se datorește faptului că întreg tezaurul său se duce pe cheltuieli de război... iar vina aparține burghezilor de teapa jupânului Marcel care se împotrivesc contribuțiilor suplimentare... Și fiindcă ai așa o mare problemă să-i furnizezi regelui cele trebuitoare, ei bine, îți vom retrage comenzile..." Și când doleantul este binișor pus la punct, foarte amărât și tremurând tot, Braque îi spune: "Dar dacă ești într-adevăr strâmtorat, o să încerc totuși să-ți vin în ajutor. Voi încerca să conving o companie de schimb, unde am câțiva prieteni, să-ți preia creanțele. Voi încerca, îți spun, ca ele să-ți fie răscumpărate la patru șesimi; și vei da chitanță pentru totul. Compania va fi rambursată când Domnul va voi să umple din nou Tezaurul... dacă va mai voi-o ureodată. Dar nu mai spune asta nimănui, altfel m-aș pomeni la ușa cu nu știu câți care mi-ar cere același lucru. Îți fac o mare favoare".

După care, de cum reapar în casetă niscaiva bănuți, Braque găsește un prilej să-i șoptească regelui: "Sire, pentru onoarea și renumele dumneavoastră nu voiam să mai las nerezolvată datoria aceasta presantă, cu atât mai mult cu cât creditorii erau cam întărâtați și amenințau că vor face scandal. Din dragoste pentru măria voastră am stins datoria cu propriii mei bănuți". Și, din favoare prioritară, ajunge să primească totul înapoi. Pe de altă parte, tot el fiind cel care ordonă cheltuielile ce se fac la palat, are grijă să fie tămâiat cu plocoane frumoase la fiecare comandă. Suge la două oi, preacinstitul.

În ziua banchetului, mult mai puțin se zorea să negocieze plata ajutoarelor refuzate de către Statele Normandiei decât să trateze cu primarul orașului Rouen, cu Mustel, răscumpărarea creditorilor neguțătorilor rouenezi.

Căci note de plată care datau de la ultima călătorie a regelui și chiar dinainte, rămăseseră neplătite. În ce-l privește pe Delfin, de când devenise locotenent al regelui în Normandia, chiar înainte de a fi fost numit duce, comanda, comanda întruna, fără să-și lichideze ureodată conturile. Iar jupân Braque se ocupa mai departe de traficul său obișnuit, asigurându-l pe primar că din prietenie pentru el și din stimă pe care o nutrea față de oamenii de treabă din Rouen avea să le ciupească o treime din profituri. Ba chiar mai mult, căci urma să facă plata în monezi de argint^s adică la o valoare foarte scăzută; și prin cine? Prin el, care hotăra toate modificările... Să recunoaștem că ori de câte ori Statele Generale se plâng de marii ofițeri regali, au și de ce. Când mă gândesc că seniorul Enguerrand de Marigny a fost spânzurat nu demult, fiindcă i se imputa – după zece ani – că a redus o dată moneda! Dar era un adevărat sfânt pe lângă suprintendenții din zilele noastre!

Și oare ce mai era la Rouen care să merite a fi amintit, în afară de servitorii obișnuiți și de Mitton Nebunul, piticul Delfinului, care topăia printre mese, purtând și el o scufă bătută în perle – perle pentru un pitic, te întreb și eu să fie ăsta un chip înțelept de a cheltui banii pe care nu-i ai? Delfinul îl îmbracă în haine de postav dungat, anume țesut la Gand... Dezaprob felul în care sunt folosiți piticii. Sunt siliți să facă pe bufonii, li se dă câte un picior în spate, toată lumea îi ia în râs. Sunt, la urma urmei, făpturi ale Domnului, deși mai puțin izbutite. Un motiv în plus pentru a le arăta puțină milă. Se spune că în familii venirea unui pitic este

socotită o binecuvântare. "Ah, ce mic este! De n-ar mai crește. O să-l putem vinde unui duce sau, poate, regelui..."

Cred că ți i-am pomenit pe oaspeții cei mai de seamă, când i-am numit pe Friquet de Fricamps, pe Graville, pe Mainemares... Da, i-am înșirat pe toți... și, bineînțeles, pe cel mai important dintre toți, regele Navarei.

Delfinul îi dădea cea mai mare atenție. Pentru grăsanul d'Harcourt nu avea de făcut prea mari eforturi. Acela nu stătea de vorbă decât cu felurile de mâncare și zadarnic i s-ar fi vorbit în timp ce înghițea cu nemiluita.

Dar cei doi Charles, al Normandiei și al Navarei, cei doi cumnați, discutau întruna. Sau, mai degrabă, Navara era cel care vorbea. Nu se mai văzuseră de la "aventura" din Germania; și era în firea navarezului să caute a recâștiga influență asupra tinerei sale rude, lingușind, manifestându-și gălăgios prietenia, reîmprospătând vesele amintiri și venind cu tot felul de snoave.

În timp ce scutierul său, Colin Doublel, îi așeza în față mâncărurile, Navara, fermecător și numai zâmbet, vesel și dezinvolt, nu înceta deloc cu: "... este sărbătorirea regăsirii noastre; îți mulțumesc mult, Charles, că-mi îngădui să-ți dovedesc atașamentul ce ți-l port; de când te-ai depărtat, mă plictisesc..."; apoi îi reamintea rafinatele petreceri din iarnă trecută și plăcutele cuconițe pentru care dădeau cu zarul - care cu blonda, care cu bruna? "... Cassinel este acum gravidă și nimeni nu se mai îndoiește că tu ești făptașul...", apoi trecea la dojeni afectuoase... "Ce te-ai mai apucat să-i spui tatălui tău toate planurile noastre!... Te-ai ales cu ducatul de Normandia, te-ai descurcat bine, recunosc. Dar cu mine, ai putea avea acum regatul întreg..." Pentru ca, la urmă, să-i strecoare obișnuitul refren: "Recunoaște că ai fi un rege mult mai bun decât el!"

Apoi se informa, fără să dea impresia că o face anume, când trebuia să se întâmple întâlnirea dintre Delfin și regele Jean, dacă dată era cumva hotărâtă, dacă avea să aibă loc în Normandia... "Am auzit că a plecat la vânătoare spre Gisors".

Dar acum avea de-a face cu un Delfin mai rezervat, mai tăcut decât înainte. Binevoitor, desigur, dar circumspect și dispus să nu răspundă la atâta curtenie decât prin surâsuri sau încuviințări din cap.

Deodată, un zgomot mare de văsărie acoperi glasurile comesenilor. Mitton Nebunul, care tocmai se străduia să-i maimuțărească pe meșterii bucătari prezentând o mierlă pe cel mai mare platou de argint pe care îl putuse găsi; Mitton scăpă din mâini platoul. Și, cu gura larg deschisă, arăta spre ușă.

Cavalerii normanzi, bine amețiți deja, drăguții de ei, se înveseleau de năzbâtia pe care o socoteau șucară. Dar curând râsul le îngheță pe buze.

Căci în ușă apăruse brusc mareșalul d'Audrehem, înarmat, împungând aerul cu vârful spadei sale din dreapta și strigând cu glas de bătălie: "Nici unul dintre voi să nu cuteze a se clinti la cele ce va vedea, dacă nu urea să piară de sabia aceasta".

A, dar mi s-a oprit lectica... Da, da, iată că am ajuns; nici na-mi dădeam seama. Îți voi istorisi restul după cină.

ARESTAREA

MII DE MULȚUMIRI, dragă abate, îți rămân obligat... Nu, nimic, nimic, te asigur, nu mai am nevoie de nimic... doar să-mi mai pună pe foc câteva buturugi... nepotul îmi va ține de urât, am de vorbit cu el. Da, abate dragă, noapte bună. Îți mulțumesc pentru rugile pe care le vei înălța spre cinstirea Preasfântului Părinte și a umilei mele persoane... da, precum și pentru întreaga, pioasa dumitale comunitate... Onoarea este de partea mea. Da, te binecuvântează; bunul Dumnezeu să te aibă în pază...

Ufff! Dacă i-aș fi dat voie, ne-ar fi ținut până la miezul nopții abatele ăsta! S-o fi născut de ziua sfântului Bavard⁶...

Și-acum, ia să vedem, unde rămăsesem? Nu ureau să te fac să aștepti. A, da... la mareșalul cu spada ridicată...

Iar în spatele mareșalului au răsărit ureo douăzeci de arcași care îi izbiră cu brutalitate, de perete, pe toți paharnicii și valetii, au apărut apoi Lalemant și Perrinet le Buffle, iar imediat în urma lor chiar regele Jean al II-lea, înarmat până în dinți, pe cap cu coif și aruncând priviri de foc prin viziera ridicată. Îl urmau îndeaproape Chaillouel și Crespi, alți doi sergenți din garda personală.

"Gata, am căzut în capcană", își spuse Carol de Navara.

Escorta regală continua să se reverse prin ușa aceea, escortă în care apucase să recunoască pe câțiva dintre, cei mai aprigi dușmani ai săi, pe frații d'Artois, pe Tancarville...,.

Regele se îndreaptă neșovăielnic spre masa de onoare. Seniorii normanzi schițară o mișcare slabă, urând a-i face o reverență.

Dintr-un singur gest al ambelor mâini, le impuse să rămână așezați.

Îl apucă pe ginere de gulerul împlănit al hainei, îi scutură, îl ridică, strigându-i din adâncurile coifului: "Trădător ticălos! Nu ești vrednic să te așezi lângă fiul meu. Pe sufletul tatălui meu, nu voi mai mânca și nu voi mai bea cât vei fi în viață".

Văzându-și stăpânul într-atât de muștruluit, scutierul lui Carol de Navara, Colin Doublel, fu cuprins de o pornire nebunească și scoase un cuțit, urând a-l loui pe rege. Dar gestul său fu stăvilit de Perrinet le Buffle care îi răsuci brațul.

Regele îl lăsă atunci pe Navara și, pierzându-și o clipă cumpătul, îl privi cu uimire pe scutierul acela de rând care îndrăznise să ridice mâna asupra-i. "Înșfăcați-l pe băiatul acesta și, de asemenea, pe stăpânul său", porunci el.

Suita regelui se năpusti în față, dintr-o singură mișcare, avându-i în rândul dintâi pe frații d'Artois care îl încadrară pe Navara, strâmtorându-l ca pe un biet alun între doi stejari. Cei înarmați încercuiseră întreaga sală, tapiseriile păreau înțesate de sulite, meșterii bucătari ar fi urut parcă să intre în pereți. Delfinul se ridicase și spunea: "Sire, tată; Sire, tată..."

Carol de Navara încercă, să se explice, să se apere. "Monsenior, dar nu înțeleg! Cine v-a informat atât de rău împotriva mea? Domnul să mă ajute, dar credeți-mă, niciodată nu am nutrit gând trădător, nici împotriva măriei voastre, nici împotriva monseniorului ce vă este fiu! Dacă există în lumea asta cineva care urea să mă acuze, atunci să o facă în fața pairilor măriei-voastre și jur că mă voi disculpa și că îl voi reduce la tăcere".

Până și în împrejurarea aceasta atât de primejdioasă glasul îi era limpede, iar vorbirea curgătoare. Era într-adevăr foarte

scund, foarte plăpând în mijlocul acelor războinici; dar își păstra siguranța în pălăvrăgeală.

"Sunt rege, monseniore, al unui regat mai mic decât al măriei-voastre, dar merit să fiu tratat ca un rege. – Ești conte d'Éureux, ești vasaletul meu și ești trădător! – Sunt vărul măriei-voastre, sunt soțul Doamnei, fiica voastră și nu am săvârșit nici o nelegiuire. Este adevărat că am mijlocit uciderea Domnului de Spania. Dar îmi era urăjmaș și mă jignise. Mi-am făcut penitența. Am încheiat pace între noi și ați acordat scrisori de iertare tuturor... – La închisoare, trădătorule! Destul te-ai lăfăit în minciuni. Haideți, închideți-l, amândoi să fie întemnițați! strigă regele arătând spre Navara și spre scutierul său. Și pe acela, adăugă el, desemnând cu mânușa pe Friquet de Fricamps pe care tocmai atunci îl zărise și despre care știa că montase atentatul Scroafei-care-toarce.

În timp ce sergenții și arcașii îi târau pe cei trei bărbați spre o cameră învecinată, Delfinul se aruncă la picioarele regelui. Oricât de speriat ar fi fost în fața mâniei tatălui, rămăsese totuși destul de lucid pentru a-și da seama de consecințe, în privința lui cu deosebire.

"Vai, sire, tată al meu, Domnul fie laudat, mă dezonoarăți! Ce se va spune despre mine? I-am poftit pe regele de Navara și pe baronii săi, la cină, iar măria-voastră îi tratați astfel. Se va zice despre mine că i-am trădat. Vă implor, în numele lui Dumnezeu, să vă calmați și să vă schimbați hotărârea."; "Calmează-te, tu, Charles! Nu știi ceea ce știu eu. Sunt trădători spurcați, iar nelegiuirile lor vor ieși curând la iveală. Nu, nu știi tot ceea ce știu eu".

Zicând acestea, Jean al II-lea apucă armele unui sergent și îl lovi pe contele d'Harcourt cu atâta putere, încât oricare altul mai puțin gras decât el, s-ar fi pomenit cu umărul strivit.

"Sus, trădătorule! Treci și tu la închisoare. Prea isteț ai fi dacă mi-ai scăpa!"

Și întrucât grăsanul d'Harcourt, năucit peste măsură, nu se ridica destul de repede, îl înșfacă de tunică albă pe care i-o sfâșie, dimpreună cu restul hainelor, până la cămașă.

Împins de arcași, Jean d'Harcourt, astfel jumulit, trecu prin fața mezinului său Louis și îi spuse ceva de neînțeles, dar ceva urât, vorbe cărora celălalt îi răspunse printr-un gest care putea însemna orice... nu am putut face nimic, sunt șambelan al regelui, tu singur ți-ai făcut-o, noroc bun...

"Sire, tată al meu, stăruia ducele de Normandia, nu faci bine că te porți astfel cu vitejii aceștia..."

Dar Jean al II-lea nu-l mai auzea. Schimba priviri cu Nicolas Braque și cu Robert de Lorris care îi arătau, în tăcere, anumiți meseni. "Și ăsta să treacă la închisoare!... Și cel de colo..." poruncea el, îmbrâncindu-l pe seniorul de Graville și lovind cu pumnul pe Maubué de Mainemares, doi cavaleri care aveau amestecul lor în asasinarea lui Carol de Spania, dar care de doi ani primiseră scrisori de iertare semnate de însăși mâna regelui. După cum bine vedeți, toate acestea însemnau ură coaptă și răscoaptă.

Mitton Nebunul, cocoțat pe o bancă de piatră, în deschizătura unei ferestre, făcea stăpânului său semne arătând spre mâncărurile așezate pe o măsuță, apoi spre rege, agitându-și degetele în dreptul gurii... să mănânce...

"Nu urei, tată, să ți se servească de mâncare?" întrebă Delfinul. Ideea se dovedi fericită; în felul acesta nu mai era expediată în temnițe întreaga Normandie.

"La naiba, sigur că da! Este adevărat că mi-e foame. Știi, Charles, că sunt plecat de dincolo de pădurea Lyons și că din zori

tot alerg ca să-i pedepsesc pe răufăcătorii ăștia? Să fiu servit"

Și făcu un semn cu mâna, spre a i se desface chivăra. Apăru cu părul lipit de cap și cu fața împurpurată; sudoarea i se prelingea în barbă. Așezându-se pe locul fiului, dăduse uitării jurământul potrivit căruia nu avea să mănânce, nici să bea câtă vreme îi mai era în viață ginerele.

În timp ce toată lumea se zorea să-i așeze masa, să-i toarne vin, să-l facă a nu-și pierde răbdarea, oferindu-i dintr-un pateu de știucă abia început, precum și o lebadă rămasă intactă și călduță încă, se iscă printre prizonierii luați de acolo și vaeții care din nou se năpusteau spre bucătării o neorânduială și în sală și pe scări; seniorii normanzi profitară de ea pentru a o șterge, ca de, pildă seniorul de Clères care se număra și el printre ucigașii frumosului spaniol și care scăpă ca prin urechile acului. Regele părea să nu mai urea nici o arestare, arcașii îi lăsau să treacă.

Escorta crăpa și ea de foame și de sete. Jean d'Artois, Tancarville, sergenții trăgeau mereu cu ochiul spre mâncăruri. Așteptau un gest din partea regelui, un gest care să le îngăduie să se ospăteze. Și cum gestul acesta nu se schița, mareșalul d'Audrehem apucă pulpa unui clapon uitată pe o masă și începu să mănânce, în picioare. Louis d'Orléans făcu o mutră care exprima iritarea. Într-adevăr, prea puțin îi păsa fratelui său de cei care îl slujeau. Se așeză în jilțul ocupat cu puțin înainte de către Navara, spunând: "Îmi fac o datorie din a vă ține tovărășie, fratele meu".

Atunci, cu un soi de blândețe indiferentă, regele își invită rudele și baronii să se așeze. Și pe dată se rânduiriă cu toții în jurul fețelor de masă pătate, spre a da gata rămășițele chiolhanului. De schimbarea blidelor de argint nu se mai sinchisi nimeni. Fiecare apucă din cele ce treceau pe lângă el, prăjitura cu lapte înainte

de rața păstrată în untură, gâsca grasă înainte de supă de scoici. Se mâncau rămășițe de friptură rece. Arcașii se îndopau cu felii de pâine sau dădeau fugă pe la bucătării să îmbuce câte ceva. Sergenții dădeau pe gât paharele negolite și lăsate pe mese.

Regele își răscrăcărare pe sub masă picioarele uârâte în cizme și stătea adâncit într-o visare brutală. Mânia nu i se domolise, părea chiar pe cale să se reaprindă odată cu ghiftuiala. Ar fi trebuit să aibă, totuși, motive de mulțumire. Se afla în rolul său de justițiar prea bunul rege! În sfârșit câștigase o victorie; avea acum la activul său o faptă de vitejie pe care grămăticii săi urmau să o consemneze pentru viitoarea adunare a Ordinului Steaua. "Cum i-a provocat regele Jean pe trădători, arestându-i la castelul Bouvreuil..." Deodată păru a se mira că nu-i mai vede pe cavalerii normanzi și chiar se neliniști. Nu avea încredere în ei. Dacă unelteau o revoltă, dacă ridicau orașul și-i liberau pe prizonieri?... Își dezuăluia astfel toată firea, șiretul. Mai întâi, împins de o furie îndelung rumegată, se năpustea cu capul înainte, fără să mai cugete; pe urmă își făcea tot soiul de închipuiri, mereu alături de drumul, dar din care era greu de smuls. Acum vedea Rouen-ul în răzurătire, așa cum - cu o lună înainte - fusese orașul Arras. Ceru să vină primarul. Dar ia-l de unde nu-i pe jupân Mustel. "Cum, era aici mai adineauri", zicea Nicolas Braque. Primarul fu prins în curtea castelului. Apăru alb ca varul din cauza unei digestii întrerupte în fața regelui ce se îmbuiba. Auzi cum i se poruncește să închidă porțile orașului și să strige pe străzi ca fiecare să stea acasă. Nimeni, nici burghez, nici om de rând, nu avea voie să circule, pentru nici un fel de pricină. Stare de asediu, stingere în plină zi. Nici chiar o armată urăjmașă, ocupând orașul, nu ar fi acționat astfel.

Mustel avu curajul să se arate ofensat. Locuitorii Rouen-ului nu făcuseră nimic, nu meritau luarea unor asemenea măsuri... "Ba da, refuzați să vărsați ajutoarele, urmând înflăcările imbolduri ale acestor răufăcători pe care am venit să-i reduc la tăcere. Dar, jur pe sfântul Denis că n-or să vă mai îmboldească la rele".

Văzându-l pe primar cum se retrage, Delfinul gândi, pesemne cu tristețe, că toate răbdătoarele sale eforturi de luni și luni pentru a-și atrage pe normanzi erau zădărnicate. Acum toată lumea avea să-i fie potrivnică – și nobilimea și burghezia. Cine să mai creadă, într-adevăr, că nu era complice în organizarea acestei curse? Urât rol îi mai dădea tatăl său.

După aceea, regele ceru să fie chemat Guillaume... Ah, Guillaume și mai cum... Îmi scapă numele, deși l-am știut... În sfârșit mai-marele pedestrașilor. Și fiecare înțelese că luase hotărârea neîntârziată de a-i executa imediat pe prizonieri.

"Pentru cei care nu știu păzi tagma cavalerilor nu există nici un temei să li se păstreze viața", zicea regele. "Firește, vere Jean", încuviința Jean d'Artois, acest monument de prostie.

Dar te întreb, Archambaud; era acesta un gest cavaleresc să uii cu alai de mare bătălie pentru a pune mâna pe niște oameni dezarmați, slujindu-te de fiul tău ca de o momeală? Avea, desigur, Navara destule ticăloșii la activul său; dar avea regele Jean, îndărătul unor aparențe impunătoare, mai multă onoare în sufletul său?

PREGĂTIRILE

GUILLAUME LA CAUCHE... Da, uite, mi-am amintit! Țsta e numele pe care îl căutam; mai-marele pedestrașilor... Curioasă funcția asta a lui rezultată dintr-o instituție de-a regelui Filip August. El organizase pentru garda sa personală un corp de sergenți, toți niște uriași, cărora li se spunea *ribaldi regis*, adică pedestrașii regelui. Inversiune genetivală sau joc de cuvinte, căpetenia acestei gărzi a devenit *rex ribaldorum*. Cu numele, el îi comandă pe sergenți, cum ar fi Perrinet Taurul și alții; el este acela care, seara, la ora cinei, dă ocol casei regale, ca să vadă dacă au ieșit toți cei veniți la Curte, dar care nu trebuie să rămână acolo și peste noapte. El trebuie, însă, mai ales – așa după cum cred că ți-am spus – să supravegheze locurile dubioase din toate orașele prin care se oprește regele. Adică, el reglementează mai întâi și inspectează casele de prostituție din Paris, deloc puține la număr, fără a mai vorbi de ușuraticile care lucrează pe cont propriu în străzile ce le sunt rezervate. De asemenea, se ocupă de casele unde se practică jocurile de noroc. Toate locurile acestea urâte sunt cuibare unde pot fi cu ușurință depistați hoții, borfașii, șarlatanii și ucigașii plătiți! Tot el trebuie să dibuie și viciile unor oameni, uneori foarte de sus, cu mutrișoare cât se poate de onorabile.

În felul acesta, regele pedestrașilor a devenit șeful unui soi de poliție cu totul specială. Are iscoade aproape în tot locul. Ține și întreține o întreagă pleavă de taverne care îi furnizează rapoarte și indicații. Dacă urei să urmărești un călător, să-i explorezi cufărul său să știi cu cine se întâlnește, nu ai decât să i te

adresezi. Nu-i un om iubit, dar e temut. Îți spun asta, ca să știi când vei fi la Curte. Înțelept este să te ai bine cu el.

Câștigă din gros, căci slujba lui e os cu măduvă. Să ții sub veghere târfele. Să inspectezi locurile rău famate, toate astea îți aduc un profit. În afară de salariul în bani și de avantajele în natură de care se bucură în casa regelui, el încasează o redevență de două parale pe săptămână pentru toate casele-bordel și de la toate femeile care țin asemenea case. Frumos impozit, nu-i așa? Iar încasarea lui îți dă mai puțină bătaie de cap decât gabela. Totodată, el încasează câte cinci centime de la femeile adultere... În fine, de la cele descoperite ca atare. În același timp însă, tot el este cel care tocmește prostituate pentru Curte. Este deci plătit ca să stea cu ochii deschiși, dar adesea și pentru a-i închide. Și-apoi, el mai este omul care execută sentințele regale sau pe cele ale tribunalului de mareșali când monarhul este plecat. El rânduiește legea supliciilor; iar în cazul acesta, rămășițele, adică tot ceea ce au condamnații asupra lor în clipa arestării, i se cuvin. Și cum, îndeobște, nu criminalii mărunți stârnesc mânia regească ci tot oamenii puternici și bogați, ueșmintele și giuvaerurile adunate de la ei nu-s deloc o pradă oarecare.

Ziua ospățului de la Rouen a însemnat un adevărat chilipir. Cinci seniori dintr-o dată! Și un rege de scos din belea! Nici când mai-marele pedestrașilor nu mai cunoscuse, de la Filip August încoace, asemenea baftă. Un prilej fără egal de a fi apreciat de către suveran. De aceea nici nu a pregetat. Un supliciu este un spectacol... A trebuit să găsească, adresându-se primarului, șase cotigi, fiindcă regele ceruse câte una de fiecare condamnat. Astfel, cortegiul avea să fie mai lung. Așteptau cotigile în curtea castelului, cu cai de povară, mari în copite, gata înhămați la ele. A trebuit să găsească și un călău... deoarece călăul orașului nu

era acolo sau nici unul nu era tocmit în momentul acela. Mai-marele pedestrimii scosese din temniță un ciudat om rău pe nume Bétrouue, Pierre Bétrouue... uite, uezi, numele ăsta mi-l amintesc, întreabă-mă de ce... un ins care avea patru omucideri pe conștiință, lucru bun pentru treaba ce avea să i se încredințeze, în schimbul unei scrisori de iertare eliberată de rege. Scăpa ieftin Bétrouue al nostru. Dacă ar fi existat un călău în oraș...

Trebuie să mai găsească și un preot; marfă mai puțin rară și nimeni nu se ostenise în a-l mai și alege... primul călugăr capucin ieșit în cale, în mănăstirea cea mai apropiată, fu găsit bun.

Cât au durat pregătirile acestea, regele Jean a ținut sfat în sala banchetului, oarecum curățată...

Hotărât lucru, vremea e ploioasă. Așa o să ne țină toată ziua. Ce-are a face! Avem blănuri bune, jăratec în ulcelele noastre de încălzit, hapuri, vin tonic care să ne întărească împotriva umezelii; avem cu ce ține piept până la Auxerre; asta o să-mi reîmprospăteze amintirile...

Așadar, regele ținea sfat, un sfat în care aproape numai el vorbea. Fratele său d'Orléans tăcea; fiul său d'Anjou, de asemenea. Audrehem era întunecat. Regele citea lesne pe chipurile sfetnicilor săi că până și cei mai înverșunați în a-l trimite la pieire pe regele Navarei nu încuviințau ca el să fie decapitat astfel, fără proces, în mare grabă. Asta reamintea prea ușor executarea lui Raoul de Brienne, fostul conetabil, hotărâtă în același fel, la o mânie, pentru motive niciodată limpezite și care marcaseră urât începuturile domniei.

Numai Robert de Lorris, primul șambelan, părea să-i secondeze pe suveran în urerea sa de răzbunare imediată; dar o făcea mai mult din servilism decât din convingere. Câteva luni fusese în dizgrație întrucât, după părerea regelui, se cam dăduse de partea

navarezilor când cu tratatul de la Mantes. Lorris trebuia, prin urmare, să-și dovedească fidelitatea.

Nicolas Braque, șiret și pricepându-se în a-l manevra pe rege, căută să-i abată gândurile aducând vorba despre Friquet de Fricamps. Era de părere să fie lăsat în viață, provizoriu, spre a-i impune un interogatoriu. Fără îndoială că guvernatorul orașului Caen, supus la cazne îndestul, avea a da la iveală secrete foarte interesante. Cum să cunoști toată încrengătura conspirației dacă nu oprești nici un prizonier?

- Da. Bine gândit, spuse regele. Friquet să fie cruțat.

Atunci, Audrehem deschise o fereastră și strigă către maimarele pedestrașilor, care se găsea în curte: "Ajung cinci cotigi!", întărindu-și spusa printr-un gest, adică deschizând larg o mână: cinci. Astfel că una dintre cotigi fu trimisă înapoi primarului.

- Dacă înțelept este să-l mai ținem pe Fricamps, ar fi și mai bine să facem același lucru cu stăpânul său, interveni atunci Delfinul.

După înfrângerea primelor clipe de tulburare, își reluase calmul și aerul său cugetat. Propria onoare îi era angajată în afacerea asta. Căuta prin toate mijloacele să-și salveze cumnatul. Spre învătarea de minte a tuturor, Jean al II-lea îi ceruse lui Jean d'Artois să repete tot ceea ce știa despre complot. Dar "vărul meu Jean" se arătă mai puțin sigur de sine în fața consiliului decât în fața regelui singur. Mai multă siguranță ai când îi șoptești cuiva o defăimare la ureche. Repetată cu glas tare, pentru zece persoane, își pierde parcă din putere. La urma urmei nu era vorba decât despre acel... se spune că... Un vechi slujitor văzuse... un altul auzise...

Chiar dacă, în tainița sufletului, ducele de Normandia nu se putea împiedica să acorde credit acuzațiilor aduse, prezumțiile nu i se păreau îndeștate de temeinice.

"În ce-l privește pe nemernicul meu de ginere, cred că știm destule", spuse regele. "Nu, tată, nu știm nimic, răspunse Delfinul". "Ești oare atât de îngust la minte, Charles?" se mânie regele. "Nu ai auzit că ruda această infectă, animalul acesta dăunător, voia să ne vină de hac - întâi mie, pe urmă ție? Căci și pe tine avea gând să te ucidă. Crezi că după mine ai fi fost o piedică mare în cele ce-ar fi întreprins bunul tău frate care, nu demult, voise să te tragă cu el în Germania împotriva mea? La locul și la tronul nostru râunește dumnealui, nici mai mult, nici mai puțin. Ori tot așa de orbește ții la el, încât nimic nu urei să înțelegi?"

Atunci, Delfinul, care între timp își recăpătase siguranța de sine și redevenea hotărât, spuse: "Am auzit prea bine, tată, dar nu există nici dovadă, nici mărturie."; "Și ce dovadă urei, Charles? Cuvântul unui văr loial nu-ți ajunge? Aștepti să zaci, neputincios, în propriu-ți sânge și străpuns de sabie, că bietul meu Carol de Spania, pentru a avea dovadă?"

Delfinul se îndărătnicea. "Există supoziții foarte serioase, tată, nu zic nu; dar, deocamdată, nimic mai mult. Supoziția nu înseamnă crimă."; "Supoziția înseamnă crimă pentru un rege care este dator să se păzească, spuse Jean al II-lea, roșu de mânie. Nu grăiești ca un rege, Charles, ci ca un cărturar de universitate ghemuit îndărătul cărților sale groase".

Dar tânărul Charles se ținea tare. "Dacă regească-i datoria de a ne păzi, atunci să nu ne descăpățânam între noi regii. Charles d'Évreux a fost uns pentru Navara. Îți este ginere - trădător, desigur - dar ginere. Cine va mai respecta persoanele regești,

dacă regii se trimit unul pe altul în mâinile călăului?"; "Nu avea decât să nu înceapă! strigă regele".

Atunci interveni, spre a-și spune părerea, mareșalul d'Audrehem. "În situația dată, sire, lumea ar putea spune că măria voastră păreți a da tonul".

Un mareșal, dragă Archambaud, ca și un conetabil, este o ființă greu de mânuit. Îl instalezi într-o anume funcție și, dintr-o dată, se folosește de ea pentru a ți se așeza împotriva. Audrehem este un bătrân războinic... nu chiar atât de bătrân, de fapt; are mai puțini ani decât mine... În fine, este un om care s-a supus multă vreme în tăcere, care a văzut făptuindu-se destule nerozii, fără a putea spune un cuvânt. Așa că voia să-și scoată oarecum pârla.

"Măcar de-am fi prins toate vulpile cu aceeași capcană! continuă el. Dar Filip de Navara este liber, da și tare înverșunat. Chiar dacă scapi de fratele mai mare, mezinul îl înlocuiește; el va ridica la fel de bine gruparea sa împotriva noastră și va ști să trateze tot atât de bine cu englezul, cu atât mai mult cu cât este mai strașnic călăreț și mai vijelios în bătălie.

Louis d'Orléans veni atunci în sprijinul Delfinului și al mareșalului, arătând regelui că în tot timpul cât îl va ține pe Navara în temniță, înrâurirea lui asupra vasalilor se va menține".

"Intentează-i, sire, un proces îndelungat, scoate-i la lumină mișelia, trimite-l în judecata pairilor regatului; nimeni nu va mai putea tăgădui atunci sentința. Când tatăl vărului nostru Jean a săvârșit toate cele pe care le știm, regele - tatăl nostru - nu a purces la altceva decât la o judecată publică și solemnă. Iar când marele nostru unchi Filip cel Frumos a descoperit purtarea imorală a nurorilor sale, oricât de rapidă ar fi fost judecarea, ea s-

a îndeplinit pe temeiul interogatoriului și a fost pronunțată în mare audiență".

Toate acestea nu se dovediră a fi deloc pe gustul regelui, care se înfurie din nou: "Cu strașnice și avantajoase pilde îmi vii. Frate al meu! Marea judecată de la Maubuisson a adus dezonoare și dezordine în familia regală. În ce-l privește pe Robert d'Artois, nu-i fie cu supărare vărului Jean, el ne-a adus războiul cu Anglia, tocmai fiindcă nu am făcut decât să-l îndepărtăm în loc să-l arestăm și să-l ucidem".

Se pare că monseniorul d'Orléans care nu-l prea iubește pe mai vârstnicul său și îi place să-i țină piept, ar fi răspuns... am fost asigurat că lucrurile s-au spus întocmai... - "Sire, frate al meu, să mai fiu nevoit a reaminti aici că Maubuisson ne-a slujit îndestul? Fără abația Maubuisson, prefăcută în temniță, unde bunicul nostru, un de Valois, Domnul aibă-l în pază, și-a jucat rolul, nu mai încapе nici o îndoială că vărul nostru de Navara s-ar afla în clipa aceasta pe tron în locul măriei tale. Cât privește războiul cu Anglia, contele Robert a avut poate un anume rol, dar nu i-a adus decât o lance, pe a sa. Or, războiul cu Anglia ține de optsprezece ani..."

Se zice că atacat astfel, brutal, regele se înmuie. Întorcându-se spre Delfin și privindu-l cu asprime, spuse: "Adevărat este, da, optsprezece ani; chiar vârsta ta, Charles", de parcă l-ar fi învinuit pentru asemenea coincidență.

La care Audrehem mormăi: "Mai ușor ne-ar fi să-l scoatem pe englez din țară dacă nu ne-am pierde mereu vremea bătându-ne între noi francezii".

O clipă, regele rămase ca și mut, mâniat peste măsură. Tare sigur trebuie să fii pe tine ca să te poți menține într-o anumită hotărâre când nici unul dintre cei care te slujesc nu îți țin parte.

După un asemenea lucru poți judeca un principe. Dar regele Jean nu este hotărât; este un încăpățânat.

Nicolas Braque, care a învățat în consilii arta de a trage foloase de pe urma tăcerilor, îi prilejui regelui o porțiță de scăpare, cruțându-i totodată orgoliul și pornirea pizmașă.

"Sire, nu vi se pare că a muri dintr-o singură lovitură înseamnă a muri prea ușor? Iată că se împlinesc doi ani de când monseniorul de Navara vă face să suferiți. Și atunci, merită să-i acordați atât de scurtă pedeapsă? Ținut în temniță, puteți face în așa fel încât să simtă că moare în fiecare zi. În afară de aceasta, pun rămășag că partizanii săi nu se vor lăsa și vor pune, la cale cine știe ce tentativă de a-l scoate de acolo. În felul acesta îi veți putea captura și pe cei care, astăzi, au sfidat lațul ce le-a fost întins. Și veți avea bun pretext de a vă exercita justiția în fața unei rebeliuni atât de înrăite..."

Regele acceptă sfatul, zicând că, într-adevăr, trădătorul ginere merita să sfârșească în chinuri mai prelungite. "Amân executarea lui. Sper să nu am a regreta. Dar, acum, grăbiți pedepsirea celorlalți. Destulă vorbărie, destulă vreme am pierdut!" Părea că se teme că nu cumva încă un cap să scape de pedeapsă.

Audrehem îl strigă din nou, de la fereastră, pe mai-marele pedestrașilor și îi arată patru degete. Și întrucât nu era prea sigur că celălalt îl înțelese, trimise fuga la el un arcaș care să-i spună să mai renunțe la o cotigă.

"Grăbiți-vă! repeta regele. Descătușați-i pe trădătorii aceia".

A descătușa... cuvânt straniu, care îi poate pune în mirare pe cei ce nu-l cunosc îndeaproape pe ciudatul principe! Este obișnuita lui formulă când ordonă o execuție. El nu spune: "Descătușați-mă de trădătorii aceștia", ceea ce ar avea un tâlc,

ci, descătușați-i pe trădătorii aceștia"... Ce înseamnă asta pentru el? Dați-i pe mâna călăului? Descătușați-i de viață? Ori nu-i decât o scăpare în care se îndărătnicește, fiindcă la mânia mintea-i nelimpede nu mai alege cuvintele?

Îți istorisesc toate acestea, Archambaud, ca și cum aș fi fost de față. Fiindcă toate mi-au fost relatate în iulie - la trei luni doar după întâmplare, când amintirea lor era încă proaspătă - de către Audrehem, de către monseniorul d'Orléans și de către Delfin însuși; de asemenea, de către Nicolas Braque. Fiecare își amintea, desigur, cele spuse de el însuși. În felul acesta am reconstituit destul de exact, cred și chiar amănunțit toată afacerea aceasta și i-am scris despre ea Papei la urechile căruia ajunseseră versiuni mai scurte și oarecum diferite. În asemenea treburi amănuntele prezintă mai mult interes decât ne-am putea închipui, pentru că ele ne dezvăluie caracterul oamenilor. Lorris și Braque sunt amândoi setoși de bani și necinstiți în crâncenia cu care îi adună; dar Lorris este un om mediocru, în timp ce Braque este un cap politic socotit...

Plouă, plouă întruna... Pe unde am ajuns, Brunet? La Fontenoy... A, da.. Îmi amintesc; făcea parte din dioceza mea. S-a dat aici o bătălie vestită, care a avut urmări serioase pentru Franța; *Fontanetum*, așa i s-a spus la început. Prin anii 840 sau 841, Carol și Ludovic Germanicul l-au înfrânt pe fratele lor Lothar, după care au semnat tratatul de la Verdun. De atunci s-a despărțit, pentru totdeauna regatul Franței de imperiu... Cu ploaia asta nu mai vezi nimic afară. De altfel nici nu ai ce vedea. Când și când, țăranii găsesc, în timp ce ară, câte un mâner de spadă, câte un coif mâncat de rugină, vechi de cinci sute de ani... Să ne continuăm drumul, Brunet, să ni-l continuăm...

CÂMPUL IERTĂRII

REGELE, DIN NOU ÎNCOIFAT, era singur călare dimpreună cu mareșalul care nu-și pusese pe cap decât o simplă apărătoare din zale. Doar nu avea să întâmpine atât de mari primejdii, încât să fie nevoie să-și pună ueșmânt de bătălie. Audrehem nu era dintre aceia care să manifeste ostentație războinică fără să fie nevoie. De-i plăcea regelui să-și arboreze coiful cu coroană, pentru a asista la patru decapitări, asta era treaba lui.

Tot restul celor care îl însoțeau, de la seniorul cel mai mare până la ultimul arcaș, avea să meargă pe jos până la locul supliciului, Regele hotărâse astfel, căci este omul care pierde multă vreme cu orânduirea de către el însuși a parăzilor până în cele mai mici amănunte, plăcându-i a veni cu câte un detaliu nou, în loc să lase lucrurile să meargă pe făgașul lor din totdeauna.

Lângă el se găsea Guillaume... ei bine, nu, nu-i vorba de Guillaume la Cauche; am făcut confuzie. Guillaume à la Cauche este doar valet; dar uite că li se aseamănă numele... la Gauche, le Gauche, la Tanche, la Planche... Nici nu știu dacă prenumele lui este Guillaume; de fapt asta nici nu are ureo importanță... Prin urmare, lângă rege se aflau pedestrași și călăul improvizat, alb ca un nap de atâta ședere în temniță, un slăbănog mi s-a spus, și deloc așa cum toată lumea s-ar fi așteptat, adică un păcătos făptaș a patru crime; după ei venea capucinel care își tot frământa, după cum le este obiceiul, cingătoarea de cânepă.

Condamnații ieșiră din donjon cu capul gol și mâinile legate la spate. Contele d'Harcourt era primul, în îmbrăcămintea-i albă

sfâșiată de către rege, ca și cămașa, la răscoială mânecii. Își arăta astfel umărul uriaș, trandafiriu ca șoriciul și pieptul gras. Tocmai atunci terminaseră oamenii de ascuțit toporiștile, pe o piatră de moară, într-un ungher al curții.

Nimeni nu se uita la condamnați, nimeni nu îndrăznea să o facă. Fiecare aținea cu privirea un petec de caldarâm sau de perete. Cine ar fi cutezat, sub ochiul regelui, să îndrepte spre cei patru care aveau să piară, fie și o singură privire de prietenie sau chiar de compasiune? Până și cei care se găseau mai în spate își țineau capul plecat, de teamă că nu cumva cei de lângă ei să poată spune că au văzut pe fața lor... Mulți îl blamau pe rege. Dar de aici și până la a o arăta... Nu puțini erau cei care îl cunoșteau pe contele d'Harcourt de multă vreme, vânasera cu el, se întrecuseră în lance, cinaseră la masa lui întotdeauna copioasă, dar în momentul acela nici unul nu părea să-și mai amintească de toate acestea; acoperișurile castelului și norii lui aprilie păreau a fi lucruri mult mai atrăgătoare. Astfel că Jean d'Harcourt nu găsea, oricât de mult și-ar fi întors pleoapele plisate de grăsime în toate părțile, nici un chip de care să-și agațe nefericirea. Nici măcar de cel al fratelui, mai ales de cel al fratelui! Bine, bine, dar după ce mai vârstnicul va fi scurtat de cap, oare ce hotărâri va lua regele în privința titlurilor și a bunurilor sale?

În prima cotigă fu îndemnat să urce omul care, pentru o clipă, mai era contele d'Harcourt. Nu fără greutate. Un chintal și jumătate și, pe deasupra, mâinile legate. De patru sergenți a fost nevoie ca să-l împingă, să-l salte. Pe fundul cotigii fuseseră așternute paie; tot acolo se afla și butucul.

După ce Jean d'Harcourt fu urcat, el se întoarse așa cum era, cu pieptul dezgolit, spre rege, de parcă ar fi urut să-i vorbească. Regele, încremenit în șa, implătoșat, încoronat cu oțel și aur,

regele justițiar voia să arate limpede că orice viață din regat era supusă hotărârii sale și că cel mai bogat senior al unei provincii putea, într-o singură clipă, să nu mai fie nimic dacă asta îi era urerea. Și d'Harcourt nu rosti nici un cuvânt.

Seniorul de Graville fu urcat în cea de a doua căruță, iar într-a treia fură împinși împreună Maubué de Mainemares și Colin Doublel, scutierul care își ridicase pumnul asupra regelui. Acesta părea să spună fiecăruia dintre ei: "Amintește-ți de uciderea Monseniorului de Spania, amintește-ți de hanul Scroafei-care-toarce". Căci întreaga asistență înțelegea un lucru; dacă nu pentru d'Harcourt, în orice caz pentru ceilalți trei, doar răzbunarea era cea care comanda asemenea scurtă și foarte strâmba dreptate. Să pedepsești niște oameni cărora le-ai acordat, public, grațierea... Ca să poți acționa în felul acesta trebuie să aduci învinuiri noi, întru totul evidente. Asemenea faptă ar fi meritat dojana Papei. Și încă dintre cele mai severe, dacă Papa nu ar fi fost atât de slab...

În donjon regele Navarei fusese împins, cu răutate, foarte aproape de o fereastră, astfel încât să nu piardă nimic din spectacol.

Guillaume, dar nu la Cauche, se întoarce spre mareșalul de Audrehem... totul este gata. Mareșalul se întoarce spre rege... totul este gata. Regele face un gest cu mâna. Și cortegiul pornește.

În frunte, o ceată de arcași, cu coifuri de fier și uestă din piele, cu pas îngreunat de jambierele groase. După ei, mareșalul călare, vădit fără nici o plăcere. Și din nou arcași. Apoi cele trei cotigi. Iar la urmă regele pedestrașilor, slăbănogul călău și soiosul capucin.

La urmă, regele. Drept, pe calul său de luptă, flancat de sergenții din garda personală și, în sfârșit, o întreagă procesiune

de seniori cu scufe sau pălării de vânătoare, în haine îmblănite sau tunică.

Orașul este tăcut și pustiu. Locuitorii Rouen-ului s-au supus prudenți ordinului de a se fereca în case. Dar capetele lor se adună îndărătul geamurilor groase și uerzui bombate ca niște funduri de sticle; privirile lor se preling pe la deschizătura ferestrelor cadrilate cu plumb. Ei nu pot crede că în cotigă se află contele d'Harcourt, pe care adesea l-au văzut trecând pe străzile lor și chiar în dimineața aceea, cu echipajul său minunat... Oricum, trupul său atât de împlinit li-l dezuăluie îndestul... "El este; ți-am spus eu că-i el". În privința regelui, al cărui coif ajunge aproape până la primul câț al caselor, nu au nici o îndoială. Le-a fost multă vreme duce... "El este, el... regele". Dar nici că ar fi încercat spaimă mai mare dacă ar fi zărit, pe sub vizieră, un cap de mort. Erau nemulțumiți locuitorii Rouen-ului, îngroziți dar nemulțumiți. Căci contele d'Harcourt îi sprijinise din totdeauna și îl iubeau mult. Așa că șopteau: "Nu, asta nu-i dreptate bună. Pe noi ne lovește".

Cotigile se hurducăiau. Paiele lunecau pe sub picioarele condamnaților care cu greu își țineau cumpătul. Mi s-a spus că, tot drumul, capul lui Jean d'Harcourt se răsturnase pe spate și că părul i se depărtase de ceafă - toată numai cute. Oare la ce gândea un om ca el, care se îndrepta spre supliciu, privind cum se perindă bucăți de cer printre acoperișurile caselor? Mereu mă întreb cam ce poate să treacă prin mintea condamnaților la moarte în ultimele lor clipe de viață... Să se fi muștrat oare pentru că nu admirase toate lucrurile frumoase pe care bunul Dumnezeu le oferă, zi de zi, privirii noastre? Ori se gândea la nerozia care ne împiedică să ne bucurăm de toate binefacerile sale? În ajun discutase despre impozit și gabelă... Sau poate își spunea că în

toată afacerea asta a lui era și destulă neghiobie? Căci fusese prevenit, unchiul său Godefroy îi trimisese vorbă... "Înturnați-vă pe dată..." Simțise din vreme cursa Godefroy d'Harcourt... "Banchetul ăsta dinaintea postului miroase a capcană"... Dacă mesagerul ar fi ajuns puțin mai devreme, dacă la piciorul scării nu s-ar fi aflat Robert de Lorris... dacă... dacă... Dar nu destinul era vinovat, ci el însuși. Destul ar fi fost să nu se ducă la întâlnirea cu Delfinul, destul ar fi fost să nu-și caute singur temeiuri spre a ceda propriei sale lăcomii. "O să plec după banchet; e același lucru..."

Vezi, Archambaud, cel mai adesea marile nenorociri vin pe capul oamenilor din lucruri mărunte, dintr-o judecată ori dintr-o hotărâre greșită, într-o împrejurare ce li se pare neînsemnată și în care ei nu fac decât să-și asculte firea... Aleg te miri ce și gata catastrofa.

O, cât ar urea atunci să aibă dreptul să-și revadă faptele! Să se întoarcă la răscrucea de la care au pornit-o prost! Jean d'Harcourt ar fi trebuit, atunci, să-l îmbrâncească pe Robert de Lorris, să-i strige: "Adio, seniore", să-și încalece trupeșul cal și firește că altfel ar fi fost acum toate. Și-ar fi regăsit unchiul, castelul, nevasta, cei nouă copii și toată viața s-ar fi putut făli că a știut să scape de urâta lovitură a regelui... Doar dacă, doar dacă nu ar fi fost cumva aceea zi cu semn și, deci, întorcându-se și-ar fi frânt gâtul lovindu-se de ureo creangă din pădure. Poți ști voința Domnului?! Și oricum nu trebuie să uităm - ceea ce dreptatea cea rea izbutește prin a șterge - că d'Harcourt complota cu adevărat împotriva coroanei. Ei bine, nu era ziua regelui Jean, iar Dumnezeu rezerva Franței alte nenorociri al căror instrument avea să fie chiar regele.

Cortegiul sui costișa care ducea spre spânzurătoare, dar se opri la jumătatea drumului, într-o piață mare, mărginită de case joase,

unde în fiecare toamnă se ține târgul de cai și denumită Câmpul Iertării. Da, acesta îi este numele, înarmații se aliniază la dreapta și la stânga drumului care tăia piața, lăsând între rânduri spațiul a trei lungimi de lăncii.

Regele, tot călare, se ținea în chiar mijlocul șoselei, la o aruncătură de piatră de butucul pe care sergenții îl rostogoliseră din prima căruță și pentru care se căuta un loc mai drept.

Mareșalul d'Audrehem coborî din șa, iar suita regală în care proeminente erau capetele celor doi frați d'Artois – oare ce gândeau ei? Vârstnicul era primul răspunzător de execuțiile acestea. O, nu gândeau nimic... "vărul meu Jean, vărul meu Jean"... Suita se rândui în jumătate de cerc. Cu toții se uitară atent la Louis d'Harcourt în timp ce fratele său era ajutat să coboare; nici nu crâcni.

Și nici că se mai sfârșeau pregătirile privind această justiție încropită în mijlocul unui câmp de târg. Și mulți erau ochii pânditori pe ia ferestrele din jurul pieței.

Delfinul-duce, cu capul plecat sub capișonul țintat cu perle, bătea pasul pe loc, în compania tânărului său unchi d'Orléans; făcea câțiva pași, se întorcea, iarăși pleca, de parcă ar fi urut să scape de o neliniște. Și, deodată, trupeșul conte d'Harcourt i se adresează, lui și lui Audrehem, strigând din răspuțuri:

"Ah, sire duce și dumneata drăguțule mareșal, ajutați-mă, pentru Dumnezeu, să-i vorbesc regelui; voi ști prea bine să mă disculp și îi voi spune lucruri din care va trage folos – și el și regatul său".

Toți cei care l-au auzit își amintesc că și-au simțit inima sfâșiată la sunetul glasului acela – strigăt de ultimă deznădejde și de blestem totodată.

Dintr-o singură mișcare, ducele și mareșalul se îndreaptă spre rege, care îl putuse auzi la fel de bine ea și ei. Aproape că-i ating calul. "Sire tată, în numele Cerului, lasă-l să vorbească!"; "Da, sire, lasă-l să vorbească și mai bine îți va fi", stăruie mareșalul.

Dar acest Jean al II-lea este un imitator - în toate treburile privind cavalerii îl copiază pe bunicul său, Charles de Valois sau pe regele Arthur din legende - a aflat că Filip cel Frumos era neînduplecat ori de câte ori ordona o execuție așa că el copiază, crede că îl copiază pe Regele de Fier. Dar Filip cel Frumos nu-și pune coif când nu era nevoie. Și nu osândeai aiurea, întemeindu-și dreptatea doar pe rumegarea tulpure a unei uri.

"Eliberați-i pe trădătorii aceștia!" repetă Jean al II-lea prin deschizătura chiverei.

O, ce mare trebuie să se simtă! Într-adevăr atotputernic! Regatul și secolele își vor aminti de asprimea lui. Dar acum a pierdut, mai cu seamă, o frumoasă ocazie de a reflecta.

"Fie! Să ne spovedim", spune atunci contele d'Harcourt întorcându-se spre capușinul cel soios. Iar regele strigă: - Nu, fără spovedanie pentru trădători!

În asta nu mai copiază, ci inventează. Tratează crima drept... dar, de fapt, ce crimă? Crima de a fi bănuț, crima de a fi roșit cuvinte veninoase care au fost apoi repetate... să zicem crima de lesmajestate ca a ereticilor sau a recăzuților în erezie. Căci Jean al II-lea a fost uns, nu-i așa? *Tu es sacerdos în aeternum...* Și atunci el se socoate Dumnezeu în persoană și hotărăște locul sufletelor după moarte. Pentru asta, de asemenea, Sfântul Părinte ar fi trebuit să-l mustre cu asprime.

"Numai pe acela, pe scutier...", adaugă el arătând spre Colin Doublel.

Mai poți înțelege ce se petrece într-un asemenea creier găurit ca o brânză? Pentru ce această discriminare? Pentru ce acordă dreptul la spovedanie scutierului care tăia carnea în farfuriile seniorilor și care cutezase a ridica asupra-i cuțitul? Și astăzi, cei ce au fost de față se întreabă, când vorbesc între ei despre ceasul acela cumplit, cărui fapt i se datorează această ciudățenie a regelui? Voia oare să arate că gradul de vinovăție într-o greșală urmează ierarhia feudală, însemnând că scutierul care și-a călcat jurământul este mai puțin vinovat decât cavalerul? Sau pentru că sabia cea scurtă ridicată spre pieptul lui l-a făcut să uite că Doublel se număra și printre asasinii lui Carol de Spania, precum Mainemares și Graville – acel Mainemares, un deșirat slăbănog care se zbate în legături și își plimbă în jur privirile furioase și Graville, care nu-și poate face semnul crucii dar care, vizibil, murmură rugi... dacă Domnul urea să-i audă căința, o să i-o audă și fără intermediar.

Capucinel, care începea să se întrebe ce căuta acolo, înșfacă repede sufletul ce i se dă și șușotește în latinește la urechea lui Colin Doublel.

Regele pedestrașilor îl împinge pe contele d'Harcourt în fața butucului.

– Îngenuncheați, sire.

Mătăhălosul bărbat se moaie ca o vită. Își mișcă genunchii, pesemne că are sub ei niscaiva pietriș care îl supără. Regele pedestrașilor, trecându-i pe la spate, îl leagă la ochi prin surprindere, nemailăsându-l să vadă nodurile din butuc, ultimul lucru din lumea aceasta care i se va fi înfățișat privirii.

Mai degrabă celorlalți ar fi trebuit să li se lege ochii, spre a-i scuti de spectacolul care avea să urmeze.

Regele pedestrașilor... mi se pare totuși ciudat că nu-mi mai amintesc numele lui; l-am văzut în mai multe păduri pe lângă rege; și-i revăd limpede chipul, un ins bine legat, înalt și uiguros, cu barbă neagră, deasă... regele pedestrașilor luă între cele două mâini ale sale capul condamnatului, ca pe un obiect, pentru a-l așeza așa cum trebuia, dându-i la o parte părul, spre a-i degaja ceafa.

Contele d'Harcourt își tot frământa genunchii din pricina pietrișului...

- Haide, retează! făcu regele pedestrașilor.

Și văzu, toată lumea văzu tremurul călăului. Își tot cumpănea toporul cel mare, își tot muta mâinile pe coada acestuia, tot căuta distanța cea mai potrivită față de butuc, îi era frică. O, mai sigur pe sine s-ar fi simțit cu un pumnal, undeva într-un ungher întunecat. Dar un topor, pentru un slăbănog ca acela și încă în fața regelui, a atâtor seniori și a atâtor soldați! După mai multe luni de temniță nu-și mai simțea pesemne mușchii prea vânjoși, chiar dacă i se dăduse înainte o supă bună și un pahar de vin, pentru dobândire de puteri. Și-apoi nu i se pusese glugă, cum se face de obicei, fiindcă nu avuseseră una la îndemână. Așa că toată lumea avea să știe de-aci înainte că el a fost călăul. Să îngrozești cu așa ceva pe oricine, vorba ceea. Cine să știe ce-i mai umbla prin cap și ăluia, lui Bétrouve, care avea să-și recâștige libertatea săvârșind un act asemănător cu cel care îl aruncase chiar pe el în temniță. Udea capul pe care trebuia să-l taie pe locul unde ar fi trebuit să stea al lui, ceva mai târziu, dacă regele nu ar fi trecut prin Rouen. Poate că în sufletul acestui netrebnic sălășluia mai multă milă, un mai profund sentiment de comuniune cu aproapele decât în cel al regelui.

- Retează! fu nevoit să repete regele pedestrașilor.

Bétrouve își ridică toporul, nu drept deasupra capului său ca un călău, ci într-o parte, ca un pădurar gata să doboare un arbore și lăsa unealta să cadă de la sine. Și căzu prost.

Există călăi care descăpățânează scurt, dintr-o singură lovitură dată cum trebuie. Țsta însă nu; o, nu! Contele d'Harcourt era probabil lovit de moarte, căci nu-și mai frământa genunchii; dar ucis nu era, deoarece toporul își amortizase căderea în stratul de grăsime ce-i învelea ceafa.

Călăul se văzu nevoit să o ia de la capăt. De data asta, a fost și mai rău. Fierul nu intră decât într-o parte a gâtului. Sângele țâșni printr-o rană mare, deschisă, care lăsa să se vadă cât de gros era stratul de grăsime galbenă.

Bétrouve se lupta cu toporul, tăișul i se înfipsea în lemnul butucului și nu-l mai putea smulge de acolo. Sudoarea îi șiroia pe față.

Regele pedestrașilor se întoarse spre rege, cu un aer de scuză, urând parcă a spune: "Nu-i vina mea".

Bétrouve se enervează, nu mai aude ce îi spun sergenții, lovește iarăși; ai fi zis că fierul se adâncea într-un bulgăre de unt. Apoi iarăși, iarăși! Sângele curge șiroaie de pe butuc, țâșnește de sub tăișul toporului, constelează tunica sfâșiată a osânditului. Dintre cei de față unii întorc capul, îngrețoși. Chipul Delfinului exprimă groază și mânie; strânge pumnii și asta îi învinețește mâna dreaptă. Louis d'Harcourt, alb ca varul se silește să stea în primele rânduri, în fața acestei măcelăriri a fratelui său. Mareșalul se mută din loc, pentru a nu călca în rigola de sânge care șerpuiește spre el.

În sfârșit, la cea de-a șasea reluare a gestului, capul cel mare al contelui d'Harcourt se desparte de trunchi și, încins cu neagră legătură, se prăvălește la piciorul butucului.

Regele sta neclintit. Contemplă, prin fereastra-i plumbuită, fără a arăta nici o urmă de stânjeneală, de dezgust ori tulburare, terciul acela însângerat între umerii mari, din chiar fața lui și capul însingurat, mânjit, căzut într-o băltoacă năclăită. Dacă ceva a răzbătut, totuși, pe chipul său încadrat de metal, acela a fost un zâmbet. Un arcaș se prăbuși într-un uruit de fiare. Abia atunci se hotărî regele să-și întoarcă privirile. Plăpândul oștean nu avea să-și păstreze multă vreme locul în gardă. Perrinet Taurul se întinse ridicându-l în sus pe arcaș, apucându-l de uestă și pălmuiindu-l zdravăn. Dar, prin leșinul său, oșteanul cel plăpând aduse un folos. Lumea se dezmetici puțin; se auziră chiar câteva râsete sarcastice.

Trei bărbați – cu mai puțini nu s-ar fi putut – traseră de-acolo trupul decapitatului. "La zuântare, la zuântare", striga regele pedestrașilor. Să nu uităm că lui îi reveneau, de drept, hainele condamnatului. Destul că erau sfâșiate; dacă, pe deasupra, mai erau și prea mânjite, nu avea să se aleagă cu mare lucru. Și așa avea acum doi condamnați mai puțin decât știuse la început...

Apoi își îmboldea călăul, asudat tot și abia mai suflând, cu sfaturi întocmai așa cum ai face cu un luptător epuizat:

"Ridici toporul drept în fața ta și nu-l privești, te uiți doar unde trebuie să lovești, la jumătatea gâtului. Și... zbang!" S-au pornit apoi să aștearnă paie la piciorul butucului, ca să se zbicească locul și să-l lege pe seniorul de Graville la ochi, un normand de treabă destul de plinuț, să-l pună să îngenuncheze, să-i așeze fața în năclăială aceea de carne. "Retează!" Și, miracol! Dintr-o singură lovitură Bétrouue îl trunchiază; capul cade spre înainte, în timp ce trupul se rostogolește într-o parte, revărsând un val roșu în colbul drumului. Lumea simte parcă o ușurare. Puțin ar mai lipsi

să-l și felicite pe Bétrouve care privește în jur, uluit, ai zice că se întreabă cum de-a izbutit.

Vine rândul deșelatului Maubué de Mainemares, care îi aruncă regelui o privire sfidătoare. "Știe oricine, știe oricine...", exclamă el. Dar cum bărbosul îi stă în față și îi pune la ochi legătura, vorba i se înăbușă și nimeni nu sesizează ce anume a urut să spună.

Mareșalul d'Audrehem se mută iarăși din loc, pentru că sângele înaintează spre cizmele sale... "Retează!" Și din nou o lovitură de topor, una singură, dată cu precizie. Ajunge.

Trupul lui Mainemares e tras în spate, lângă ceilalți doi. Li se dezleagă cadaurelor mâinile, spre a putea fi mai lesne apucate de cele patru membre, sunt balansate o clipă și sus cu ele în prima cotigă care le duce până la locul spânzurătorii pentru a fi atârinate de racla cu oase. Acolo sunt despuiate. Regele pedestrașilor face semn să fie ridicate și capetele.

Sprijinindu-se în coada toporului, Bétrouve își trage sufletul. Îl dor șalele; nu mai poate! Aproape că stârnește mila. O, da, își va fi câștigat cu prisosință scrisorile de iertare! Iar dacă până la sfârșitul zilelor sale va uita urât și va țipa în somn, să nu să mire nimeni.

Colin Doublel, viteazul scutier, era nervos deși iertat de pedeapsă. Auu o mișcare prin care voia să se desprindă din mâinile ce-l împingeau spre butuc; voia să meargă singur într-acolo. Dar legătura pentru ochi are tocmai rostul de a evita asemenea lucru, gesturile dezordonate ale osândiților.

Totuși nu l-au putut împiedica pe Doublel să ridice capul exact în clipa cea rea, astfel că Bétrouve – de data aceasta, într-adevăr, nu mai era vina lui – îi despică țeasta într-o parte. Haide, încă o lovitură. Gata, s-a făcut!

Aveau, de-acı înainte, ce povesti locuitorii Rouen-ului aflați la ferestrele din jur, lucruri care urmau să fie iuta repetate din orășel în orășel până în străfundurile ducatului. Iar lumea avea să vină de pretutindeni să contemple piața aceasta care sorbise atâta sânge. Să nu-ți vină a crede că patru trupuri omenești pot conține așa de mult sânge, încât urma lui pe pământ să rămână așa de mare.

Regele Jean își privea supușii cu o ciudată satisfacție. S-ar fi zis că groaza pe care o inspira în clipa aceasta, până și celor mai credincioși slujitori ai săi, nu părea să-i displacă; era îndestul de mândru de sine. Își privea cu stăruință fiul mai vârstnic... "Iată, băiete, cum trebuie să conduci când ești rege..."

Cine-ar fi îndrăznit să-i spună că greșise cedând firii sale răzbunătoare? Și pentru el ziua aceea era ziua răspântiei. Un drum la stânga, altul la dreapta. O pornise pe cel prost, ca și contele d'Harcourt când se aflase la piciorul scării. După șase ani de anevoioasă domnie, plină de tulburări, de greutate și de încercări, el dădea regatului, foarte pregătit să-l urmeze, pilda urii și a violenței, în mai puțin de șase luni avea să coboare pe făgașul adevăratelor nenorociri. Și, odată cu el, Franța.

PRIMĂVARA PIERDUTĂ

CÂINELE ȘI PUIUL DE VULPE

SUNT FOARTE MULȚUMIT, într-adevăr foarte mulțumit, că am revăzut Auxerre. Nu mă gândeam că Domnul o să-mi mai dea bucuria aceasta, nici că o voi resimți atât de puternic. Revederea locurilor care ți-au adăpostit un moment al tinereții este un lucru care te mișcă întotdeauna. Vei cunoaște simțământul acesta; Archambaud, când ți se vor aduna anii. Dacă se va întâmpla să treci prin Auxerre, când vei avea vârsta mea de-acum – fie ca Domnul să te țină în viață până atunci – vei spune: "Am fost pe-aici cu unchiul meu cardinalul, episcop al acestui loc, a doua diocază a sa, înainte de a primi pălăria de cardinal... Îl însoțeam spre Metz, unde se ducea să-l vadă pe împărat..."

Trei ani am avut aici reședință, trei ani... O, să nu-ți închipui cumva că plâng după timpul acela și că mai tare iubeam viața când eram episcop de Auxerre decât acum. Ba chiar eram nerăbdător să plec de acolo, sincer îți mărturisesc. Trăgeam cu ochiul spre Avignon, știind totuși că eram încă prea tânăr; oricum, simțeam că Dumnezeu mă înzestrăse cu caracterul și cu harurile spirituale menite a-l sluji la curtea pontificală. Astfel că, pentru a mă învăța cu răbdarea, am adâncit știința astrologiei: or, tocmai desăvârșirea mea într-aceasta știință l-a hotărât pe binefăcătorul meu Jean al XXII-lea să-mi dăruiască pălăria de cardinal când nu aveam decât treizeci de ani. Dar asta ți-am mai spus-o. Ce urei, nepoate, când stai de vorbă cu un om care a trăit mult, trebuie să te obișnuiești să auzi de mai multe ori aceleași lucruri. Nu că ne-ar fi mintea mai moleșită când suntem bătrâni, dar ne este plină de amintiri ce reapar în tot felul de împrejurări. Tinerețea își

umple viitorul cu închipuiri; bătrânețea reînvie trecutul cu ajutorul memoriei. Totul se cumpănește... Nu, păreri de rău nu am. Când fac o comparație între ceea ce am fost și ceea ce sunt, nu am decât temeieri de a-l lăuda pe Domnul și de a mă lăuda puțin și pe mine, cu modestă cinste. Este pur și simplu un timp care a curs din mâna cerească și care nu va mai exista când voi înceta să mi-l reamintesc. În afară de ziua învierii, când cu toții ne vom aduna trăirile. Dar asta îmi depășește puterea de înțelegere. Cred în înviere, îi învăț și pe alții să creadă în ea, dar nu încerc să mi-o conturez într-o imagine și susțin că sunt mult prea trufași cei care pun la îndoială învierea... ba da, ba da, mult mai mulți decât ai crede se îndoiesc de ea... pentru că nu sunt în stare să și-o închipuie. Omul este asemenea orbului care ar nega lumina fiindcă nu o vede. Lumina rămâne, pentru orb, o taină mare!

la te uită... da, aș putea ține duminică, la Sens, o predică despre asta. Căci predica va trebui să o țin eu. Doar sunt arhidiaconul catedralei. Acesta este și motivul pentru care mi-am impus ocolul pe care îl fac. Mai scurt ar fi fost drumul dacă am fi luat-o prin Troyes, dar trebuie să controlez consiliul de canonici din Sens.

Asta nu înseamnă că nu mi-ar fi plăcut să prelungesc puțin șederea la Auxerre. Prea au trecut repede două zile... Saint-Etienne, Saint-Germain, Saint-Eusebe - toate bisericile acestea frumoase în care am oficiat slujbe, căsătorii și împărtășanii... Știi că Auxerre, *Autissidurum*, este una dintre cele mai vechi cetăți creștine ale regatului, că a fost sediu episcopal cu două sute de ani înainte de Clovis care, de altfel, l-a pustiit aproape cât și Atila și că tot aici s-a ținut, înainte de anul 600, un conciliu... Cea mai mare grijă a mea, cât am stat în fruntea acestei dioceze, a fost să verific și să închei cu datoriile lăsate de către predecesorul meu,

episcopul Pierre. Și nu puteam să-i cer nimic; fusese numit cardinal! Da, da, un scaun bun care face anticameră la curia papală... Diversele mele beneficii, precum și averea familiei noastre m-au ajutat să astup găurile. Succesorii mei au găsit deci o situație mai bună. Iar cel de astăzi ne însoțește acum. Este un prelat foarte bun acest nou monsenior de Auxerre... Dar l-am trimis înapoi pe monseniorul de Bourges... la Bourges. Iarăși venea să mă tragă de mânecă să-i dau și un al treilea notar.

Dar l-am pus repede la punct. l-am spus: "Monsenior, dacă ai nevoie de atâția notari înseamnă că treburile dumitale episcopale sunt destul de încurcate. Te poftesc să te întorci acolo imediat, să ți le descurci singur. Ai binecuvântarea mea". Ne vom lipsi de slujba lui la Metz, episcopul de Auxerre îl va înlocui cu succes... De altfel l-am și avertizat pe Delfin. Călărețul pe care i l-am trimis ieri ar trebui să se întoarcă mâine, cel mai târziu poimâine. Vom avea, așadar, vești din Paris înainte de a pleca din Sens... Nu cedează el, Delfinul; în pofida tuturor manevrelor și a presiunilor exercitate asupra lui, îl ține pe regele Navarei în temniță...

Ce au făcut oamenii noștri din Franța după afacerea de la Rouen? Mai întâi, regele a stat pe loc câteva zile și a locuit în Donjonul Caldărașului în timp ce pe fiul său l-a trimis să locuiască într-un alt turn al castelului; pe Navara îl ținea, de asemenea, în alt turn. Socotea că are a grăbi anumite treburi. În primul rând să-l supună pe Fricamps interogatoriului. "O să-l frece pe Fricamps"! spunea lumea. Distracția asta a fost născocită, cred eu, da către Mitton Nebunul. Nu a fost nevoie de foc prea tare, nici de clești prea mari. De îndată ce Perrinet Taurul și alți patru sergenți îl târâră într-o piuniță, mânuind pe dinaintea ochilor lui câteva unelte, guvernatorul orașului Caen a dovedit o bunăvoință extremă. A vorbit, a vorbit, a vorbit, răsturnând tot sacul, până la

ultima firimitură. Cel puțin așa s-ar părea. Dar cum să te mai îndoiești că a spus absolut totul, când atât de tare îi clănțăneau dinții, când atât de mult zel arăta întru dezuăluirea adevărului?

Și, de fapt, ce a mărturisit? Numele participanților la uciderea lui Carol de Spania? Erau demult cunoscute și nu a mai adăugat nici un vinovat în afara celor care primiseră, după tratatul de la Mantes, scrisori de grațiere. Dar istorisirile lui au ținut o dimineață întreagă. Să fi vorbit despre înțelegerile secrete, din Flandra și Avignon, între Carol de Navara și ducele de Lancaster? Nici o Curte din Europa nu le mai ignora; iar faptul că, poate chiar el, Fricamps, participase la ele, nu adăuga mare lucru conținutului lor. Ori poate despre asistența în război pe care regele Angliei și cel al Navarei și-o făgăduiseră reciproc? Până și oamenii mai puțin ascuțiți la minte o bănuiseră, în vara precedentă, văzându-i debarcând, aproape în același timp, pe Carol cel Rău în Cotentin și pe prințul de Gales în Bordelais. A, desigur, exista tainicul tratat prin care Navara îl recunoștea pe regele Eduard drept rege al Franței și în care își împărțeau regatul! Fricamps mărturisi într-adevăr că fusese pregătit un asemenea acord, ceea ce întărea acuzațiile aduse de Jean d'Artois. Dar tratatul nu fusese semnat; numai preliminariile lui. Când i se raportă această parte a depoziției lui Friquet, regele Jean strigă: "Trădătorul, trădătorul! N-aveam eu dreptate?"

Delfinul îi atrase însă atenția: "Tată, proiectul acesta a fost anterior tratatului de la Valognes, încheiat de Carol cu noi și care zice exact contrariul. Cel pe care Carol l-a trădat este mai degrabă regele Angliei, nu dumneata".

Și întrucât regele Jean urla cum că ginerele său trăda pe toată lumea, Delfinul îi răspunse: "Așa este, tată și încep a mă convinge.

Dar ai greși dacă l-ai acuza că a trădat anume ca să tragă un profit de pe urma ta".

În ce privește aventura din Germania, care nu fusese săvârșită de Navara și de Delfin, Friquet de Fricamps nu mai contenea înșirând numele conjuraților, locul în care trebuiau să se întâlnească, cine vorbise cu cine, ce trebuia să facă unul sau altul... Dar pe toate acestea Delfinul i le spusese tatălui său.

Un nou complot urzit de monseniorul de Navara, cu gândul de a-l prinde pe regele Franței și a-l ucide? A, nu! Friquet nu auzise despre așa ceva nici un cuvânt și nu descoperise nici cel mai mărunț indiciu. Într-adevăr, contele d'Harcourt – bănuitul nu riscă nimic dacă dă vina pe un mort, lucrul este bine știut în justiție – da, contele d'Harcourt părea tare mânios în ultima vreme și chiar rostise vorbe amenințătoare; dar numai el și pentru el.

Cum să nu dai crezare unui om, îți repet, atât de binevoitor cu anchetatorii, în stare să vorbească șase ore în șir, fără a lăsa secretarilor nici măcar timpul să-și ascută penele de scris? Mare coțcar Friquet asta, plămădit la școala stăpânului său, înecându-i pe cei din jur într-un potop de cuvinte și făcând-o pe flecarul pentru a tăinui mai ușor cele ce voia să rămână neștiute! Oricum, pentru a i se putea folosi spusele într-un proces, interogatoriul său ar trebui reînceput la Paris, în fața unei comisii de anchetă constituite așa cum se cuvine, căci cea cu care avusese el treabă nu îndeplinea asemenea condiție. În fapt, fusese aruncat un năvod mare, pentru a se scoate pește puțin.

În aceleași zile, regele Jean, ocupat cu confiscarea proprietăților și bunurilor învinuiților, îl trimitea pe viconte de Rouen, Thomas Coupeverge, să pună mâna pe posesiunile familiei d'Harcourt, în timp ce mareșalul d'Audrehem primea poruncă să încercuiască Évreux-ul. Dar pretutindeni Coupeverge

dădea peste stăpâni prea puțin binevoitori, astfel că arestările erau doar nominale. I-ar fi trebuit să poată lăsa câte o garnizoană în fiecare castel, dar nu luase cu sine destui oșteni. În schimb, trupul mare și decapitat al lui Jean d'Harcourt nu rămase multă vreme expus la spânzurătoare din Rouen. În cea de-a doua noapte, fu coborât în taină de către niște normanzi de treabă care îl înhumară creștinește, oferindu-și în același timp distracția de a-l sfida pe rege.

În ce privește orașul Évreux, acesta trebui să fie asediat, dar nu constituia singurul fief al familiei Évreux-Navara. O tainică amenințare se făcea simțită prin orășele, de la Valognes la Meulan, de la Longueville la Conches, de la Pontoise la Coutances, iar de-a lungul drumurilor tufișurile fremătau.

Regele Jean nu se simțea în siguranță la Rouen. Venise cu o trupă destul de puternică spre a lua cu asalt un banchet, nu pentru a se împotrivi unei răscoale. Evită să iasă din castel. Slujitorii săi cei mai de credință, printre care și Jean d'Artois însuși, îl sfătuiau să se îndepărteze. Prezența lui stârnea mânie.

Un rege care ajunge să se teamă de poporul său este o căpetenie jalnică a cărei domnie cade în primejdia de a fi scurtată.

Jean al II-lea hotărî deci să se întoarcă la Paris; dar uru ca Delfinul să-l însoțească. "Nu vei putea face față. Charles, de va fi mișcare în ducatul tău". Dar, mai ales, el se temea ca fiul său să nu se arate prea împăciuitor față de partidul navarez.

Delfinul se supuse, cerând însă îngăduința de a călători pe calea apei. "Am obiceiul, tată, să o iau pe Sena, ca să ajung de la Rouen la Paris. Dacă aș face altfel, s-ar putea crede că dau bir cu fugiții. În afară de aceasta, îndepărtându-ne încet, veștile ne vor

ajunge mai ușor, iar dacă ele ar cere să mă reîntorc, mi-ar fi mult mai lesne".

Iată-l așadar pe rege ambarcat pe vasul cel mare, comandat anume pentru sine de către ducele de Normandia, căci, după cum ți-am spus, nu-i place să călărească. O ambarcație mare cu fundul plat, înzorzonată cu podoabe și aurită, arborând flamurile Normandiei și ale Dauphiné-ului și care este pilotată cu ajutorul velelor și al vâslelor. Cabina este amenajată ca o adevărată locuință, cu o cameră frumoasă, mobilată cu covoare și cufere. Delfinului îi place să tăifăsuiască acolo cu sfetnicii săi, să joace șah sau cărți (joc de dame), să contemple ținutul francez care este bogat în frumuseți de-a lungul acestui mare râu. Dar regele fierbea, nu alta, de atâta încetineală. Ce idee neroadă să urmezi așa toate cotiturile Senei, ceea ce lungește drumul de trei ori, când există alte drumuri care o taie mai drept! Nu se putea suferi în spațiul acela mic, pe care îl măsura în sus și în jos dictând o scrisoare – una singură, mereu aceeași, neîncetat reluată și refăcută. Și să tot acosteze așa, în fiecare clipă, să calce prin mâlul debarcaderelor, să-și șteargă jambierele prin iarba înflorită cu părăluțe, să ceară să-i fie adus calul, care îi urmă escorta de-a lungul taluzului, pentru a se duce să viziteze, fără nici o noimă, cine știe ce castel zărit printre ploi. "Și să fie copiată scrisoarea până mă întorc", zicea. Adică scrisoarea către Papă, prin care încerca să explica cauzele și motivele arestării regelui de Navara. Mai erau și alte treburi în regat? Nu s-ar fi zis. În orice caz, nici una care să fi făcut necesară prezența sa. Slaba încasare a ajutoarelor, necesitatea de a micșora din nou cursul monedei, taxa asupra postăurilor care stârnea mânie în activitatea comercială, repararea fortărețelor amenințate de englezi... Dar el dădea la o parte grijile. Doar avea un cancelar, un guvernator al

Băncii, un șef al casei regale, un raportor la Consiliul de Stat și președinți în Parlament, care să se îngrijească de toate acestea... Să-și uadă de treburi și Nicolas Braque, care se înapoiase la Paris și Simon de Bucy sau Robert de Lorris. Își vedeau, într-adevăr, de ele; adică își măreau avuția pe seama cursului oscilant al monedei, de pe urma căruia trăgeau foloase, înăbușind procesul neplăcut al cine știe cărei rubedenii, favorizând câte un prieten, nemulțumind pe vecie cutare sau cutare companie comercială, oraș sau diocază care nu aveau să i-o ierte regelui niciodată.

Un suveran care aci veghează la toate, până la cele mai mărunte rânduieli în ceremonii, aci nu se mai sinchisește de nimic, nici chiar de cele mai importante treburi, nu este omul merit a-și conduce poporul spre înalte destine.

Corabia Delfinului se afla legată de mal la Pont-de-l'Arche, în cea de a doua zi, când regele îl văzu venind pe starostele neguțătorilor din Paris, pe jupân Etienne Marcel; călărea în fruntea unei companii alcătuită din cincizeci până la o sută de lăncieri, deasupra cărora flutura flamura roșie-albastră a orașului. Burghezii aceștia erau mai bine echipați decât mulți cavaleri.

Regele nu coborî de pe navă și nu-l invită pe șef să urce. Își vorbiră de la punte la mal, la fel de uluiți amândoi că se găseau astfel față în față. Starostele nu se aștepta, era limpede, să-l întâlnească pe rege în locul acesta, iar regele se întreba ce căuta, oare, starostele în Normandia, însoțit de un asemenea echipaj. Fără îndoială că, pe dedesubt, mocnea ureo intrigă navareză. Să fi fost cumva o tentativă de a-l elibera pe Carol cel Rău? Cam repede, la numai o săptămână după arestare. În sfârșit, era posibil... Ori poate că starostele era și el un pion în complotul denunțat de Jean d'Artois? Mașinația ar dobândi astfel veridicitate.

"Am venit să vă salutăm, sire", spuse starostele și atât. Spre a nu-l lăsa să vorbească, fie și puțin, regele îi răspunse pripit, pe un ton amenințător, că fusese nevoit să-l aresteze pe regele Navarei împotriva căruia deținea puternice acuzații și că totul avea să fie dat în vileag și clar explicat în scrisoarea pe care o trimitea Papei. Regele Jean adăugă că dorea, la înapoiere, să găsească orașul Paris în bună ordine, în pace și plin de elan în muncă...

"Iar acum, jupân staroste, poți să te întorci acasă", i-a spus regele.

Drum lung pentru o spusă mică. Etienne Marcel se înturnă, iar smocul bărbii sale negre se mai înfoiase parcă. De cum văzu steagul Parisului îndepărtându-se printre sălcii, regele își chemă secretarul, pentru a modifica încă o dată scrisoarea către Papă...

- Apropo, Brunet! Brunet! Cheamă-l pe don Calvo până la perdeluța mea... da, fii bun... Și, cum îți spun, i-a dictat mai departe ceva care suna cam așa: "Și mai am dovadă sigură, Preasfinte Părinte, că monseniorul rege de Navara a încercat să ridice împotriva mea pe negustorii din Paris, în bună înțelegere cu starostele lor, care a venit fără nici un ordin spre ținutul normand, însoțit de atâția oameni înarmați, că nici nu-i puteai număra, spre a-i ajuta pe netrebnicii din partidul navarez să-și desăvârșească trădarea, prinzându-mă pe mine și pe Delfin, fiul meu cel mare..."

Gloata de călăreți a lui Marcel avea, de altfel, să tot crească, clipă de clipă, în mintea regelui, alcătuindu-se curând din cinci sute de lăncieri.

Apoi hotărî să se îndepărteze grabnic de la priponirea aceea la mal și, scoțându-i pe Navara și pe Fricamps din castelul Pont-de-l'Arche, porunci luntrașilor să o pornească spre Les Andelys. Căci regele Navarei îi urmă călare, popas de popas, înconjurat de o escortă densă de sergenți, care se țineau foarte aproape de el,

având ordin să-l înjunghie dacă ar fi încercat să fugă ori dacă s-ar fi ivit ureo tentativă de eliberare a sa. Trebuia încontinuu, să fie văzut de pe navă. Seara era ferecat în turnul cel mai apropiat. A fost închis la Elbeuf, de asemenea la Pont-de-l'Arche. Urma să fie închis la Château-Gaillard... da, la Château-Gaillard, unde bunică-sa din Bourgundia își încheiase repede viața... cam pe la aceeași vârstă.

Cum suporta monseniorul de Navara toate acestea? La drept vorbind, destul de rău. Probabil că acum s-a mai învățat cu situația sa de captiv, mai cu seamă de când îl știe și pe regele Franței prizonier al regelui Angliei, situație care îl face să nu se mai teamă pentru viața sa. Dar la început...

Bine că ai venit, don Calvo. Amintește-mi dacă în evanghelia de duminică viitoare se află cuvântul "lumină" sau un altul pe aceeași idee... da, a doua duminică din Advent. Ar fi mirare să nu-l găsești... sau poate în epistolă... Cea de duminica trecută, firește... *Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis...* Să îndepărtăm așadar faptele întunecate și să ne înveșmântăm actele în lumină... Dar asta a fost chiar duminica trecută. Nici dumneata nu mai știi. Nu-i nimica, o să-mi spui îndată; îți rămân îndatorat...

Un pui de vulpe prins în capcană, zbatându-se înnebunit în cușcă, cu ochii aprinși, cu botul parcă altul, cu trupul slăbit și chițâind, chițâind – cam așa arăta monseniorul de Navara. Dar trebuie să spun că se făcea absolut totul pentru a-l înfricoșa.

Nicolas Braque obținuse amânarea execuției, zicând că regele Navarei trebuia să se simtă murind câte puțin în fiecare zi; sămânța căzuse în pământ roditor.

Nu numai că regele Jean poruncise ca el să fie închis anume în camera în care murise doamna Margareta de Burgundia,

atrăgându-i-se bine atenția asupra acestui lucru... "numai haita de câini a ticăloasei sale de bunici a dat naștere acestei rase; el este loaza unei loaze de târfă; să-și uâre bine în cap că tot ca ea o să sfârșească..." dar în cele câteva zile în care l-a ținut acolo i-a dat de știre în mai multe rânduri, chiar și noaptea, că sfârșitul îi este aproape.

Carol de Navara vedea pătrunzând în tristul său lăcaș fie pe mai-marele pedestrașilor, fie Taurul ori alt sergent care îi spunea: "Pregătiți-vă, monseniore. Regele a poruncit ridicarea eșafodului dumneavoastră în curtea castelului. Peste puțin, venim să vă luăm". După câteva clipe apărea sergentul Lalemant, care îl găsea pe Navara gâfâind și cu priviri îngrozite. "Regele a hotărât o amânare; mai deureme decât mâine nu veți fi executat". Atunci Navara își revenea și se prăbușea pe un scăunel. Peste o oră, două se reîntorcea Perrinet Taurul. "Regele nu vă va decapita, monseniore. Nu... Urea să fiți spânzurat. A poruncit ridicarea spânzurătorii". Apoi, la ceasul vecerniilor, era rândul guvernatorului castelului, Gautier de Riveau. "Ai venit să mă iei, domnule guvernator?"; "Nu, monseniore, am venit să vă aduc cina."; "Spânzurătoarea este gata?"; "Ce spânzurătoare?... Nu, monseniore, nu a fost pregătită nici o spânzurătoare."; "Nici eșafod?"; "Nu, monseniore, nu am văzut așa ceva".

De șase ori, până atunci, monseniorul de Navara fusese decapitat și tot de atâtea ori spânzurat ori sfârtecat de patru cai. Cel mai cumplit a fost, cred, când într-o seară i s-a adus în cameră un sac de cânepă și i s-a spus că noaptea o să fie uârât în el, pentru a fi aruncat apoi în Sena. În dimineața următoare mai-marele pedestrașilor a venit să ia sacul, l-a întors pe dos și, văzând că monseniorul de Navara făcuse în el o gaură, a ieșit surâzând.

Regele Jean cerea, neîntrerupt, să i se dea vești despre prizonier. Asta îl făcea mai răbdător în timp ce i se șlefua scrisoarea către Papă. Oare regele de Navara mânca? Nu, abia se atingea de mesele care i se aduceau și, adesea, ele erau înapoiate așa cum veniseră. Se temea, cu siguranță, de otravă. "Va să zică slăbește? Bună treabă, bună treabă. Faceți în așa fel încât mâncărurile lui să fie amare și rău mirositoare, să-și închipuie că urem să-l înveninăm", zicea regele. Oare dormea? Prost. În timpul zilei era găsit uneori prăbușit pe masă, cu capul pe brațe și tresărind ca unul ce ar fi fost trezit din somn. Dar noaptea putea fi auzit mergând fără de istov, dând ocol camerei rotunde... "ca un pui de vulpe, sire, ca un pui de vulpe", i se raporta regelui. Se temea, desigur, că cineva o să vină să-l gătuie, așa cum făcuseră cu bunica lui, în aceeași încăpere. În unele dimineți se vedea că plânsese. "Bun, bun, zicea regele. Dar de vorbit cu voi, vorbește?". O, firește că vorbea! Încerca să stea puțin de vorbă cu toți cei care veneau la el. Și încerca să abordeze pe fiecare, atacându-i punctul sensibil. Mai-marelui pedestrașilor, de pildă, îi făgăduia un munte de aur dacă-l ajuta să evadeze sau dacă se învoia să-i ducă doar câteva scrisori peste hotare. Sergentului Perrinet îi propunea să-l ia cu el și să-l facă, în Éureux și în Navara, căpetenie a pedestrașilor, căci băgase el de seamă că Taurul îl pizmuia pe celălalt. Cu guvernatorul fortăreței, pe care îl socotise un soldat loial, discuta despre nevinovăție și nedreptate. "Nu știu ce învinuire mi se aduce, căci jur a nu fi nutrit nici un gând rău împotriva regelui, dragă părinte, jur că nu am întreprins nimic care să-i dăuneze. L-au înșelat asupra-mi oameni vicleni. Au urut să nu mă mai vadă cu ochi buni; dar îndur orice caznă la care dorește să mă supună, întrucât știu bine că nu vine cu adevărat de la el. Există anumite lucruri pe care i le-aș putea spune cu folos,

întru bună lui ferire, anumite servicii pe care nu i le voi mai putea face dacă mă trimite la pieire. Mergeți la el, seniore guvernator, mergeți și spuneți-i că i-ar fi mare câștigul dacă ar urea să-mi asculte spusele. Iar dacă Domnul va voi să-mi recapăt bunurile, fiți sigur că mă voi îngriji de ale dumneavoastră, căci văd că înțelegerea pe care mi-o arătați este pe măsura grijii ce o purtați stăpânului domniei voastre".

Bineînțeles, toate acestea erau raportate regelui care lătra: "Vedeți mișelul! Vedeți trădătorul!" de parcă nu orice prizonier ar fi încercat dintotdeauna să-și înduioșeze temnicerii ori să-i tocmească. Poate că sergenții scoteau chiar prea mult în lumină ofertele regelui Navarei, pentru a-și arăta îndestul de tare meritele. Regele Jean le azvârlea o pungă de galbeni, drept recunoștință pentru loialitatea lor. "În seara aceasta vă veți preface că am poruncit să-i fie încălzită temnița și veți da foc la paie și lemne ude, înfundând coșul, astfel încât să se afume zdruvăn!"

Da, un pui de vulpe prins în laț era micul rege de Navara. În schimb regele Franței era asemenea unui dulău furios care dă târcoale cuștii, un dulău flocos, cu spinarea zbârlită, mârâind, urlând, arătându-și colții, răscolind țarina fără să-și poată atinge prada printre gratii.

Toate acestea au mers astfel până către douăzeci aprilie când au apărut la Andelys doi călăreți normanzi, destul de serios escortați, care arborau, la triumghiularul steguleț de lance stemele de Navara și Évreux. Aduceau regelui Jean o scrisoare de la Filip de Navara, datată din Conches. Foarte fermă scrisoarea. Filip se arăta peste măsură de mânios din pricina învinuirilor și a insultelor ce i se aduceau seniorului și fratelui său mai vârstnic... "pe care l-ai dus fără de judecată, fără drept ori temei. Dar află că

nu ai deloc nevoie să te gândești la moștenirea lui sau la a noastră, pentru a-l face să moară prin cruzimea ta, căci nu vei avea parte niciodată de ureo palmă de pământ. De azi înainte noi te sfidăm, pe tine și întreaga-ți putere și îți vom declara război de moarte, un război aprig, cât mai aprig cu putință". Chiar dacă nu acestea sunt întocmai cuvintele, oricum le-am respectat înțelesul. Chestiunile purtau amprenta durității; iar intenția sfidării era limpede. Ceea ce făcea că scrisoarea să fie și mai dură încă era faptul că ea se adresa "lui Jean de Valois, care semnează rege al Franței..."

Cei doi călăreți salutară și, fără multă vorbă, întoarseră caii și se duseră așa cum veniseră.

Bineînțeles, regele nu a răspuns la scrisoare. Era de neprimut, prin însăși adresarea de pe plic. Dar războiul fusese deci declarat, iar unul dintre marii vasali nu îl mai recunoștea pe regele Jean drept suveran legitim, ceea ce însemna că nu peste mult timp avea să-l recunoască pe englez.

Toată lumea se aștepta ca după o jignire atât de mare să-l vadă pe rege înfuriindu-se cumplit. Dar îi surprinse pe cei din jur prin râsul în care izbucni, un râs puțin cam silnic. Și tatăl său râsese, cu mai multă poftă încă, în urmă cu douăzeci de ani, când episcopul Burghersh, cancelar al Angliei, îi adusese provocarea tânărului Eduard al III-lea...

Regele Jean porunci că scrisoarea sa să fie expediată imediat Papei; da, așa cum se găsea. Dar după atâtea schimbări, înțelesul ei nu mai era prea clar și nu dovedea nimic. În același timp, porunci scoaterea din fortăreață a ginerelui său. "Îl voi întemnița la Louvre". Și lăsându-l pe Delfin să urce Sena pe minunata-i corabie aurită, o porni în galop spre Paris. Unde nu făcu mare lucru, în timp ce clanul Navara se dovedea foarte activ.

A, don Calvo, nici nu mi-am dat seama că te-ai întors... la spune-mi, ai găsit... În evanghelie... *Iisus le-a răspuns... oare ce? Mergeți și-i istorisiți lui Ioan ceea ce ați auzit și văzut. Vorbește mai tare, don Calvo. Cu tropăitul ăsta al cailor... Orbii văd, ologii umblă... Da, da, acum știu. E din sfântul Matei. Caeci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, mortui resurgunt et caetera... Orbii văd. Nu-i prea mult, dar o să-mi ajungă. Totul este să-mi pot începe predica. Știi cum lucrez eu.*

NAȚIUNEA ANGLIEI

ÎȚI SPUNEAM MAI ADINEAURI, Archambaud, că partidul navarez se dovedea foarte activ. Chiar a doua zi după banchetul de la Rouen, fuseseră trimiși mesageri în toate direcțiile. Mai întâi la mătușă și soră, doamnele Jeanne și Blanche; castelul reginelor vădane începu a fremăta că fabrica unui țesător. Apoi la cumnatul Phoebus... O să trebuiască să-ți vorbesc despre el, este un prinț foarte original, dar deloc neglijabil. Și cum Périgord-ul nostru este la urma urmei mai puțin depărtat de Béarn-ul său decât Parisul, nu ar fi rău ca într-o bună zi... Despre asta vom mai vorbi. După aceea Filip d'Éureux, care luase în mâinile sale chestiunea, substituindu-se bine fratelui său, expedie în Navara porunca de a aduna trupe și de a le trece pe mare cât mai repede cu putință, în timp ce Godefroy d'Harcourt îi organiza pe oamenii din partida lor, în Normandia. Tot Filip trimise degrabă în Anglia pe seniorii de Morbecque și de Brévand, care participaseră la recente negocieri, spre a cere ajutor.

Regele Eduard îi primi cu inimă deschisă. "Apreciez loialitatea în acorduri, comportarea noastră trebuie să fie în armonie cu ceea ce rostim. Fără încredere între regii care fac alianță, nimic nu poate fi dus la bun sfârșit. Anul trecut mi-am deschis porțile pentru vasalii monseniorului de Navara; am echipat trupe, care să treacă sub ordinele ducelui de Lancaster și care le-au sprijinit pe ale sale, Eram foarte avansați în pregătirea unui tratat ce trebuia încheiat între noi; urma să ne înțelegem asupra unei alianțe veșnice și să ne angajăm a nu hotărî niciodată, unul fără celălalt, pace, armistițiu sau acord. Da îndată ce monseniorul de Navara a

debarcat în Cotentin, el a acceptat să trateze cu regele Jean, i-a jurat dragoste adâncă și i-a adus omagii. Dacă acum se află în temniță, dacă socrul său l-a prins în plasă după trădare, nu a mea este vina. Și înainte de a-i da ajutor, mi-ar place să știu dacă rudele mele d'Éureux nu vin la mine decât în clipe de deznădejde, spre a-și îndrepta apoi spre alții privirile, după de i-am scos din belea".

Totuși, el luă anumite dispoziții, îl chemă pe ducele de Lancaster și rândui pregătirile pentru o nouă expediție, în timp ce dădea instrucțiuni prințului de Galles la Bordeaux. Și întrucât aflase, prin trimișii navarezi, că Jean al II-lea îl amesteca în acuzațiile aduse împotriva ginerelui său, el adresă scrisori Sfântului Părinte, împăratului și anumitor prinți creștini, scrisori în care nega orice înțelegere cu Carol de Navara, dar în care – pe de altă parte – îl blama foarte tare pe Jean al II-lea pentru lipsa lui de credință și pentru purtările sale ce i-ar fi plăcut a nu le vedea niciodată la un rege, "întru onoarea cavalerilor".

Scrisoarea sa către Papă îi ceruse mai puțin timp decât cea a regelui Jean și cu totul altfel era adusă din condei, crede-mă.

Regele Eduard și cu mine nu ne iubim deloc; mă socoate întotdeauna sprijinitor al intereselor Franței, iar eu consider că respectă prea puțin întâietatea bisericii. Ori de câte ori ne-am văzut, ne-am ciocnit. Ar urea să aibă un Papă englez sau – de preferat – deloc. Recunosc însă că pentru națiunea sa el este un prinț excelent, abil, prudent când este nevoie, îndrăzneț când poate. Anglia îi datorează foarte mult. Și-apoi, cu toate că nu are decât patruzeci și patru de ani, se bucură de respectul cu care este înconjurat un rege bătrân, când a fost un rege bun. Vârsta suveranilor nu se măsoară după data nașterii lor, ci după durata domniei.

Din acest punct de vedere, regele Eduard ne apare ca un străbun printre toți principii occidentului. Papa Inocențiu nu este pontif suprem decât de patru ani; împăratul Carol, ales în urmă cu zece ani, a fost încoronat doar de doi. Jean de Valois abia și-a celebrat - tristă celebrare în captivitate - cea de a șasea aniversare a ungerii sale. Eduard al III-lea însă își ocupă tronul de douăzeci și nouă de ani, aproape treizeci.

Este un bărbat cu o statură frumoasă și cu multă prestanță, destul de corpulent. Are păr lung și blond, o barbă mătăsoasă îngrijită, ochi albaștri ușor bulbucați; un adevărat Capet. Seamănă foarte mult cu Filip cel Frumos, bunicul său, de la care a moștenit nu puține calități. Păcat că sângele regilor noștri a dat un produs atât de bun în Anglia și altul atât de jalnic în Franța! Cu cât înaintează în viață devine mai tăcut, ca și bunicul său. Ce urei! De treizeci de ani îi vede pe oameni plecându-se în fața lui. Știe după mersul, după privirea, după tonul lor cât anume speră de la el, ce urmează să-i ceară, ce ambiții îi frământă și cât prețuiesc ei pentru Stat. Este concis în ordinele pe care le dă. După cum bine spune: "Cu cât rostim mai puține cuvinte, cu atât ele nu sunt repetate de alții și nici răstălmăcite".

Se știe aureolat, în ochii Europei, de o mare faimă. Bătălia de la Ecluse, asediul de la Calais, victoria de la Crécy... Este cel dintâi, de un secol și mai bine, care a învins Franța sau mai degrabă pe rivalul său francez de vreme ce nu a pornit acest război, zice el, decât pentru a-și afirma drepturile la coroana lui Ludovic cel Sfânt. Dar și pentru a pune mâna pe provincii prospere.

Nu trece an să nu debarce trupe pe continent, când în Boulonnais, când în Bretania; sau să nu poruncească, așa cum a

făcut în ultimele două veri, o cavalcadă pornită din ducatul său Guyenne.

Odinioară trecea el însuși în fruntea armatelor sale; frumoasă reputație de războinic a știut să-și câștige. Acum nu-și mai însoțește trupele. Le-a orânduit căpetenii destoinice, călite de-a lungul campaniilor; dar eu gândesc că își datorează succesele mai cu seamă faptului că întreține o armată permanentă alcătuită, în mare parte, din pedestrași; o armată care, disponibilă în orice clipă, nu-l costă în cele din urmă mai mult decât oștile acelea greoaie pe care le mobilizezi cu mare cheltuială, apoi le desființezi sau le rechemi, care nu se adună niciodată la timp, care sunt echipate la nimereală și ale cărei părți componente nu știu să se articuleze bine, pentru a executa în bătălie manevrele necesare.

Sună foarte frumos când spui: "Patria este în primejdie. Regele ne cheamă. Să fim la datorie!" Cu ce? Cu bâte? Ua veni uremea în care fiecare monarh îl va lua drept model pe cel al Angliei și va face război cu oameni de meserie, plătiți cu solde bune, care merg acolo unde li se poruncește, fără să umble aiurea și fără să crâcnească.

Vezi dumneata, Archambaud, un regat nu are nevoie să fie nici foarte întins, nici cu populație numeroasă, pentru a deveni puternic. Trebuie doar să aibă un popor în stare de mândrie și efort și să fie destul de multă vreme cârmuit de către un șef priceput care să știe să-i pună în față ambiții mari.

Dintr-o țară care număra abia șase milioane de suflete, inclusiv Țara Galilor, înainte de ciumă și numai patru milioane după flagel, Eduard al III-lea a făcut o națiune prosperă și de temut care vorbește cu Franța și cu Imperiul de la egal la egal. Comerțul cu lână, traficul pe mări, stăpânirea Irlandei, o bună

exploatare a roditoarei Aquitanii, puterea regală pretutindeni exercitată și pretutindeni respectată, o armată mereu bine pregătită și mereu ocupată cu treburi – iată de ce este Anglia atât de puternică și bogată.

Însuși regele posedă bunuri nenumărate; se spune că nu mai știe de rosturile averii sale, dar eu sunt convins că știe, altfel nu ar mai avea-o. A început-o în urmă cu treizeci de ani, când a găsit drept moștenire o vistierie golită și datorii în toată Europa. Astăzi alții vin să împrumute de la el. A reclădit palatul Windsor; a înfrumusețat Westminster-ul – mă rog, Westminster, dacă urei; tot ducându-mă pe acolo, am început a pronunța englezește, căci, lucru curios, pe măsură ce englezii se străduiesc să ocupe Franța, ei vorbesc din ce în ce mai mult limba lor saxonă, chiar și la curte și din ce în ce mai puțin franceza... În fiecare dintre reședințele sale, regele Eduard îngrămădește minunății. Cumpără mult de la negustorii lombarzi și de la navigatorii ciprioți, nu numai mirodenii orientale, ci și tot felul de obiecte de artizanat, menite să devină modele în anumite ramuri ale industriei sale.

Și fiindcă a venit vorba de mirodenii, va trebui să-ți vorbesc despre piper, nepoate. Bun plasament. Piperul nu se alterează; valoarea sa comercială a crescut întruna în ultimii ani și totul te face să crezi că la fel va fi și mai departe. Am piper în valoare de zece mii de florini într-un antrepozit din Montpellier; l-am luat cu prețul jumătate, din ceea ce îmi datora un negustor de acolo, Pierre de Rambert, care nu-și putea lichida marfa în Cipru. Iar cum eu sunt canonic al Nicosiei – fără să mă fi dus încă acolo; o, da, fără să mă fi dus și cât de mare este faima frumuseții sale! – mi-am putut aranja astfel treaba... Dar să revenim la senior Eduard.

Nu-i vorbă goală când se spune că la el poți vedea adevărata masă regească și cine se așază la ea pentru întâia oară își simte răsuflarea tăiată în fața bogăției de aur ce i se desfășoară în față. Un cerb de aur, aproape tot atât de mare cât unul adevărat, împodobește centrul mesei. Cupe, ceainice, platouri, linguri, cuțite, solnițe – totul este de aur. Maiștri bucătari aduc, la fiecare rând de mâncăruri, aur cât să poată fi bătută monedă pentru un comitat întreg. "Dacă, din întâmplare, ne-am afla în nevoie, am putea vinde toate acestea", zice el. Dar în momentele de jenă financiară – ce visterie nu le cunoaște? – Eduard este întotdeauna sigur că găsește credite, fiindcă toată lumea știe ce bogății posedă. El însuși nu apare în fața supușilor decât gătit într-un chip minunat, acoperit de blănuri scumpe și de ueșminte brodate, sclipitor de giuvaericele și cu piteni de aur.

Chiar în această desfășurare de splendori Dumnezeu nu este dat uitării. Singura capelă din Westminster este deservită de paisprezece vicari, cărora li se adaugă clericii coriști și toți slujitorii sacristiei. Pentru a juca un renghi Papei, despre care spune că se află sub papucul francezilor, el înmulțește funcțiile bisericești și urea ca acestea să fie încredințate doar englezilor, fără împărțire de beneficii cu Sfântul-Scaun, lucru care întotdeauna a iscat ciocniri între noi.

Odată Domnul slujit, el se ocupă de familie. Eduard al III-lea are zece copii în viață. Cel mai vârstnic, prinț de Galles și duce de Aquitania, este, ceea ce știi; are douăzeci și șase de ani. Cel mai mic, contele de Buckingham, a fost întărcat abia acum.

Tuturor fiilor săi, Eduard le ridică palate impunătoare; fiicelor, le caută rosturi înalte care să-i poată servi în planurile sale.

Pun rămășag că tare mult l-ar fi plictisit viața pe regele Eduard, dacă Providența nu l-ar fi rânduit pentru ceea ce i se

potrivește cel mai bine: guvernarea. Da, prea puțin l-ar fi interesat să dureze, să îmbătrânească, să aștepte moartea, dacă nu ar fi avut de arbitrat patimile altora, arătându-le țelurile care îi ajută să-și uite de sine. Căci oamenii nu dau preț și cinstire vieții decât dacă își încredințează faptele și gândurile unei acțiuni mari cu care să se poată contopi.

Asta l-a și inspirat să creeze la Calais Ordinul Jartierei, un Ordin care prosperă și după care sărmanul Jean al II-lea, cu Steaua lui, nu a reușit să facă decât o copie, la început pompoasă, dar apoi tare jalnică...

Aceleiași dorințe de măreție îi răspunde regele Eduard când își urmează proiectul, încă nemărturisit dar vizibil, al realizării unei Europe engleze. Nu că ar urea să așeze Occidentul direct sub mână sa, nici că ar urea să cucerească toate regatele și să le aservească. Nu, el se gândește mai degrabă la o liberă grupare a regilor sau guvernelor în cuprinsul căreia să aibă întâietate și putere de comandă; o antantă în care să domnească pacea și în care să nu mai aibă a se teme dinspre partea Imperiului, dacă nu cumva l-ar și îngloba. Și nici să nu mai aibă a datora ceva Sfântului-Scaun; îl suspectez că nutrește, în taină, asemenea gând... A și izbutit, de altfel, cu Flandrele pe care le-a desprins de Franța; intervine în treburile Spaniei; strecoară antene în Mediterana. A, dacă ar avea Franța, îi închipui ce-ar putea face începând chiar cu ea! De altfel, ideea lui nu este cu totul nouă. Regele Filip cel Frumos, bunicul său, avusese și el un proiect de pace perpetuă menit să unească Europa.

Lui Eduard îi place să vorbească franceza cu francezii, engleza cu englezii. Flamanzilor li se poate adresa în limba lor, ceea ce îi măgulește și a făcut să dobândească de la ei anumite lucruri. Cu ceilalți vorbește latina.

Atunci, spune-mi, cum să nu te înțelegi și cum să nu-i favorizezi unui rege atât de înzestrat, atât de capabil, pe care și norocul îl însoțește, pretențiile sale asupra Franței? Pentru ce atâta strădanie ca să menții pe tron un nătărău ca acesta – arogant, născut într-o zodie proastă – cu care ne-a ploconit Providența, pesemne într-o punere la încercare a regatului acestuia nenorocit?

O, nepoate, antanta această frumoasă dintre regatele apusului o dorim mult, desigur, dar o dorim franceză, ureau să spun cu orientare și preeminență franceză. Avem convingerea că Anglia, dacă ar deveni prea puternică, s-ar îndepărta foarte repede de legile bisericii. Franța este regatul ales de Domnul. Iar regele Jean nu va fi veșnic.

Totodată înțelegi însă, Archambaud, pentru ce regele Eduard îl susține cu atâta perseverență pe acest Carol cel Rău care l-a înșelat foarte mult. Fiindcă mica Navara și marele comitat d'Évreux sunt piese de mutat nu numai în afacerea cu Franța, dar și în jocul de asamblare a regatelor, joc care își face drum în creierul său. Le trebuie și regilor ceva la care să viseze!

După ce și-au încheiat misiunea oamenii noștri, adică Morbecque și Brévand, a fost rândul monseniorului Filip d'Évreux-Navara, conte de Longueville, să vină în Anglia.

Pe cât de loial este Filip de Navara – blond, talie frumoasă, fire semeață – pe atât este fratele său de viclean; și atunci, din loialitate față de acest frate el își însușește, convins, toate vicleniile lui. Nu are talentul de bun vorbitor al mai vârstnicului său, dar cucerește prin căldura sufletului. El fu pe placul reginei Philippa, care mărturisi că semăna în toate cu soțul ei când avusese vârsta aceasta. Nici nu era de mirare, sunt veri de mai multe ori.

Buna regină Philippa! Ca domnișoară era rotofeie și trandafirie; promitea să devină grasă asemenea celor mai multe femei din Hainaut. S-a ținut de făgăduială.

Regele a iubit-o cu dragoste curată. Dar, cu vârsta, inima lui a mai avut și alte porniri; rare, însă puternice. La un moment dat, a fost în cauză contesa de Salisbury, iar acum este Doamna Alice Perreres sau Perrieres, din suita reginei. Ca să-și înece necazul, Philippa mănâncă și se face din ce în ce mai grasă.

Regina Isabelle? Da, da, trăiește și acum; cel puțin așa știu că luna trecută mai trăia... La Castle Rising, un castel mare și mohorât în care a ferecat-o fiul ei, după ce i-a trimis la moarte ibounicul, pe lordul Mortimer, în urmă cu douăzeci și opt de ani. Dacă ar fi lăsat-o liberă, i-ar fi pricinuit prea multe griji. Leoaica Franței... Vine să o vadă o dată pe an, de Crăciun. De fapt, ea a fost pricina crizei dinastice, dând în vileag adulterul Margaretei de Burgundia și aducând astfel bun temei pentru îndepărtarea de la succesiunea la tron a descendenței lui Louis Hutin. Mărturisește că ai de ce râde când îi vezi, după patruzeci de ani, pe nepotul Margaretei de Burgundia și pe fiul Isabellei făcând alianță. O, cât trăiești îți este dat să vezi de toate!

Iată-l, așadar, pe Filip de Navara la Windsor, repunând pe tapet tratatul acela întrerupt, ale cărui baze dintâi fuseseră puse în cadrul tratativelor de la Avignon. Tot secret rămânea tratatul. În formele lui de redactare pregătitoare, nu trebuiau să figureze în clar numele principilor semnatori. Regele Angliei este denumit *Uârstnicul*, iar regele de Navara *Mezinul*. De parcă asta ar fi fost de ajuns pentru a-i ascunde, de parcă însuși cuprinsul notelor nu i-ar fi dezuăluit! Sunt acestea precauții de cancelarie deloc amăgitoare pentru cei de care te temi. Când urei ca o taină să fie păstrată, ei bine, nu trebuie să o scrii; atâta tot.

Mezinul îl recunoștea pe Vârstnic drept regele legitim al Franței. Mereu-mereu același lucru; este începutul și esențialul; este cheia de boltă a acordului. Vârstnicul îi recunoaște Mezinului ducatul de Normandia, comitatele Champagne și Bric, vicecomitatul Chartres și întreg Languedoc-ul, dimpreună cu Toulouse, Béziers, Montpellier. Se pare că Eduard nu a cedat în privința comitatului Angoulême... probabil fiindcă este prea aproape de Guyenne; adică nu l-ar lăsa pe Navara – în cazul în care tratatul ar prinde viață, – deie Domnul – să se instaleze între Aquitania și Poitou. În schimb, se pare că a dat Bigorre, ceea ce lui Phoebus – dacă a auzit – nu-i este desigur pe plac. După cum vezi, toate acestea la un loc alcătuiesc o bună bucată de Franță, o foarte bună bucată. Și te poate într-adevăr cuprinde mirarea când vezi că un om care pretinde să domnească în această parte a locului cedează totul unui singur vasal. Dar, pe de o parte, soiul acesta de vice-regalitate pe care i-o conferă lui Navara corespunde foarte bine ideii de nou imperiu la care visează; iar pe de alta, cu cât sporește posesiunile principelui care îl recunoaște drept rege, cu atât lărgeste baza teritorială a legitimității sale. În loc să se străduiască să câștige alianțe treptate și bucată cu bucată, el poate susține că este recunoscut de toate aceste provincii dintr-o singură dată.

În ce privește restul – împărțirea cheltuielilor de război, angajamentul de a nu încheia armistiții separate – cuprinde clauze obișnuite și preluate din proiectul precedent. Dar alianța este anunțată ca "alianță perpetuă".

Nu am scăpat să-ți spun că a existat și un moment amuzant între Eduard și Filip de Navara, întrucât acesta cerea să fie înscrisă în tratat vărsarea celor o sută de mii de scuzi, niciodată plătiți,

care figurau în contractul de căsătorie dintre Carol de Navara și Jeanne de Valois.

Regele Eduard se arată mirat: "Pentru ce-aș plăti datoriile regelui Jean?"; "Pentru că îi ții locul la tron; ca atare îi ții locul și în obligațiile pe care le are". Tânărul Filip nu era lipsit de tupeu. Numai la vârsta lui îndrăznești asemenea treburile. Răspunsul a stârnit râsul lui Eduard al III-lea, care nu prea râde. "Fie, a spus. Dar numai după ce voi fi fost uns la Reims. Nu înainte".

Și Filip de Navara s-a întors în Normandia. Atât cât să aștearnă pe hârtie cele convenite, să discute articol cu articol, să transmită notele dintr-o parte în alta a Mânecii... "*Vârstnicul... Mezinul*" și apoi grijile războiului, toate acestea au făcut ca tratatul, în continuare secret și în continuare cunoscut - cel puțin de către cei interesați - să nu fie semnat în cele din urmă decât la începutul lui septembrie, la castelul Clarendon, în urmă cu trei luni, cu foarte puțin timp înainte de bătălia de la Portiera. Semnat de cine? De Filip de Navara care, în acest scop, a făcut o a doua călătorie în Anglia.

Acum înțelegi, Archambaud, pentru ce Delfinul, care ai văzut cât de tare se opusese la arestarea regelui Navarei, îl ținea cu atâta îndărătnicie în temniță, deși în calitate de actual comandant al regatului nimic nu l-ar împiedica să-l elibereze, cum de altfel din atâtea părți este îmboldit să o facă. Atâta vreme cât tratatul nu este semnat decât de către Filip de Navara, el poate fi socotit nul. Din clipa în care va fi ratificat de către Carol, alta va fi socoteala.

La ora actuală, regele de Navara - întrucât regele Franței îl ține prizonier, în Picardia - nu știe încă, este desigur singurul în situația aceasta, că l-a recunoscut pe regele Angliei drept rege al

Franței; dar recunoașterea lui nu are nici o putere, de vreme ce nu o poate semna.

Iată o treabă care încâlcește și mai tare nodul de belele – în care nimeni nu mai știe de nimeni – nod pe care vrem să-l descâlcim la Metz! Pun rămașag că peste patruzeci de ani nimeni nu va mai înțelege nimic, în afară de dumneata, poate, sau de fiul dumitale, fiindcă îi vei fi istorisit totul..

PAPA ȘI OMENIREA

NU-ȚI SPUSESEM EU că o să avem vești, la Sens? Și încă bune. Delfinul, lăsând baltă vijelioasele sale State Generale, în care Marcel cerea destituirea Marelui Consiliu și în care episcopul Le Coq, în timp ce pledează pentru eliberarea lui Carol cel Rău își iese din fire și pomenește despre înlăturarea regelui Jean – da, da, nepoate, la asta am ajuns – încât cel de lângă episcop a trebuit să-i strivească piciorul ca să-l facă să-și revină și să precizeze că nu Statele Generale au căderea să îndepărteze un rege, ei bine, Delfinul i-a tras pe toți pe sfoară și a plecat și el ieri, luni, la Metz. Cu două mii de cai. A pretextat că anumite mesaje primite de la împărat îl obligă să se ducă la dieta sa, întru binele țării. Da... mai cu seamă mesajul meu. M-a înțeles. În felul acesta, Statele Generale au rămas în vânt și se vor dispersa, fără a fi putut ajunge la nici o concluzie. În cazul în care orașul s-ar fi arătat prea turbulent, nu avea decât să se întoarcă cu trupele sale. Îl ține sub amenințare...

Și încă o veste bună: Capocci nu vine la Metz. Refuză să mă întâlnească. Fericit refuz. Greșește astfel față de Sfântul Părinte, iar eu am scăpat de el. Îl trimit pe arhiepiscopul de Sens să-l escorteze pe Delfin, care este deja însoțit de arhiepiscopul cancelar Pierre de la Forêt; asta înseamnă că are, spre a-l sfătui, doi oameni înțelepți. În ce mă privește, am doisprezece prelați în suita mea. Ajunge. Nici un alt emisar papal n-a avut atâția. Și fără Capocci. Într-adevăr, nu pot înțelege pentru ce Sfântul Părinte s-a îndărătnicit să mi-l asocieze și de ce se îndărătnicește în

continuare să nu-l recheme. Mai întâi, dacă nu ar fi fost el, aş fi plecat mai deureme. Zău așa, a fost o primăvară pierdută.

De îndată ce aflarăm despre afacerea de la Rouen și primirăm scrisorile de la regele Jean și de la regele Eduard, de cum aflarăm că ducele de Lancaster pregătea o nouă expediție, în timp ce oastea Franței era convocată pentru întâi iunie, am bănuir că totul avea să meargă prost. I-am spus Sfântului Părinte că trebuia trimis un emisar, lucru asupra căruia a căzut de acord. Se plângea de starea în care se afla creștinătatea. Eram gata să plec în cursul săptămânii. A fost nevoie de trei pentru redactarea instrucțiunilor, îi spuneam: "Dar ce instrucțiuni, *sanctissimus pater*? Nu aveți decât să le recopiați pe cele primite de la predecesorul dumneavoastră, veneratul Clement al VI-lea, pentru o misiune cu totul asemănătoare, sunt de-atunci zece ani. Erau foarte bune. Instrucțiunile mele urmăresc să se acționeze cu toată puterea pentru a împiedica pornirea generală a războiului.

Poate că în adâncul inimii sale, fără să-și dea seama, căci nu-i în stare, asta-i sigur, de ureun voit gând rău, nu dorea chiar foarte tare să izbândească acolo unde el eșuase de curând, înainte de bătălia de la Crécy. De altfel o și mărturisea: "M-a bruftuluit zdravăn Eduard al III-lea și mă tem să nu se întâmple la fel. Este un om tare hotărât acest Eduard al III-lea; nu-l poți minți ușor. În plus, crede că toți cardinalii francezi au împotriva lui o părere preconcepută. Voi trimite cu dumneata pe-al nostru *venerabilis frater Capocci*". Aceasta îi era ideea.

Venerabilis frater! Fiecare Papă trebuie să comită în timpul pontificatului său o greșeală, altfel ar fi Dumnezeu în persoană. Ei bine, eroarea lui Clement al VI-lea a fost de a-i da lui Capocci pălăria de cardinal.

"Și-apoi, mi-a spus Inocențiu, dacă unul dintre voi doi se îmbolnăvește... Ferească Domnul... celălalt ar putea continua misiunea". Întrucât Sfântul nostru Părinte se simte, bietul, bolnav întruna, el îi urea și pe ceilalți la fel și chiar ar fi în stare să te supună miruirii din urmă la cel mai mic strănut.

M-ai văzut cumva bolnav de când am pornit la drum, Archambaud? Dar lui Capocci zdruncinăturile îi frâng șalele; din două leghe în două leghe este nevoit să se oprească, spre a-și deșerta bășica. Într-o zi nădușește din pricina febrei, în alta îl doare burta. A urut să-mi ia medicul, pe jupân Vigier, care știi și dumneata că nu prea e copleșit de treburi, iar eu nici atât nu-l stânjenesc. După mine, doctorul cel mai bun este cel care, în fiecare dimineață, mă palpează, mă ascultă, îmi cercetează ochii și limba, îmi examinează urina, nu-mi impune prea multe renunțări, îmi ia sânge doar o dată pe lună și mă ține bine, sănătos... Și-apoi, în ce privește pregătirile, Capocci... este dintre oamenii care bagă fitile și insistă să-i încarci cu misiuni și care, de îndată ce le-au obținut, nu mai încetează cu pretențiile. Nu-i ajungea un secretar papal, îi trebuiau doi. Oare de ce anume, ne întrebăm, de vreme ce toate scrisorile pentru parohie, înainte de a ne fi despărțit, au fost dictate și corectate de mine... Toate acestea au făcut să nu putem pleca decât la vremea solstițiului, la 21 iunie. Prea târziu. Nu poți opri războaiele când oștile sunt în drum. Le stăvilești în mintea regilor, doar când hotărârea este încă șovăitoare. Îți spun eu, Archambaud, o primăvară pierdută, nu altceva.

În ajunul plecării, Sfântul Părinte m-a primit, singur. Regretă, poate, întrucâtva, că-mi impusese un tovarăș atât de nefolositor. M-am dus să-l văd la Villeneuve la reședința lui. Căci refuză să locuiască în marele palat clădit de predecesorii săi. După părerea

lui, acolo e prea mult lux și pompă, prea numeros personalul. Inocențiu a urut să facă pe placul mulțimii, care îi reproșa papalității că trăiește în prea mare fast. Mulțimea! Niscaiva zmângălitori de hârtie, probabil, pentru care fierea este cerneală naturală; niscaiua predicatori trimiși de diavol în biserică, pentru a semăna discordie. Celor dintâi li s-ar fi cuvenit și ar fi fost de-ajuns, o excomunicare zdravă; celorlalți, ureun venit canonicesc, ureun beneficiu, însoțite de cine știe ce prioritate, căci adesea veninul le este stimulat de invidie; ceea ce vor ei să îndrepte în lume este prea-puținul loc pe care – după propria părere – îl ocupă în ea. Privește, de pildă, la Petrarca, despre care m-ai auzit vorbind deunăzi cu monseniorul din Auxerre. Este un om uricios din fire, dar foarte învățat și de o mare valoare, trebuie să o recunoaștem, foarte ascultat și de o parte și de cealaltă a Alpilor. A fost prietenul lui Dante Aligheri care l-a adus la Avignon; și i-au fost încredințate anumite misiuni pe lângă principii. Ei bine, el scria că cetatea Avignon ar fi cloaca cea mai mare cu putință, că acolo prosperă toate viciile, că în ea mișună aventurierii, că acolo se vine pentru cumpărarea cardinalilor, că Papă ține dugheană de eparhii și mănăstiri, că prelații au țiitoare, iar țiitoarele lor, codoși... ce mai, un nou Babilon.

Și despre mine răspândea lucruri foarte răutăcioase. Dar fiindcă era om ce trebuia luat în considerație, m-am văzut cu el, l-am ascultat – ceea ce i-a dat satisfacție – i-am aranjat ceva treburi (se vorbea că s-ar deda artelor oculte, magiei etc...), i-am redat unele beneficii ce-i fuseseră luate; am corespondat cu el, cerându-i să copieze pentru mine, în fiecare dintre scrisorile sale, câteva versuri ori maxime ale marilor poeți din antichitate – pe care îi știe atât de bine – spre a-mi împodobi predicile, întrucât eu, sunt foarte conștient de asta, am un stil de jurist; la un moment

dat, chiar l-am propus pentru o funcție de secretar papal și perfectarea chestiunii nu a depins decât de el. Află că răspândește acum mult mai puține răutăți despre Curtea de la Avignon și despre mine scrie chiar lucruri minunate. Sunt un adevărat astru pe cerul bisericii, o putere în spatele tronului papal; egalez sau depășesc în cunoștințe pe orice jurist al timpului nostru; am fost binecuvântat de natură și rafinat de studiu; și oricine poate recunoaște în mine capacitatea de a vorbi despre orice lucru din univers, capacitate pe care Iulius Cezar o atribuia lui Plinius cel Bătrân. Da, nepoate – nici mai mult, nici mai puțin! Și nu am redus câtuși de puțin nici felul de trai, nici personalul casei, lucruri care nu demult îl stârniseră să scrie pamfletul... S-a întors în Italia prietenul meu Petrarca. Ceva, în ființa lui, îl face să nu poată sta locului nicăieri, precum amicul său Dante, după care s-a modelat chiar foarte mult. Și-a născocit o iubire nemăsurată pentru o doamnă care nu i-a fost ibounică și care a murit. Din punctul acesta de vedere are partea lui de sublim... Îl iubesc mult pe omul acesta rău. Îmi lipsește. Dacă ar fi locuit în Avignon, ar fi stat acum, fără îndoială, în locul dumatăle, căci l-aș fi luat cu mine...

Dar să te iei după simțămintele mulțimii, ca bunul nostru Inocențiu, înseamnă a dovedi slăbiciune, a da apă la moară criticii și a-ți îndepărta pe mulți dintre cei care te susțineau, fără a-ți atrage totuși nici un nemulțumit.

Așadar, pentru a oferi imaginea umilinței, Sfântul nostru Părinte s-a dus să locuiască în micuțul său palat cardinalicesc, la Villeneuve, de cealaltă parte a Ronului. Oricum, chiar ducând un trai modest, așezământul s-a dovedit într-adevăr prea mic. Atunci a fost nevoie de o lărgire a lui, pentru a-i putea adăposti pe oamenii indispensabili. Tot ce înseamnă secretariat funcționează

prost din lipsă de spațiu; clericii schimbă neîncetat încăperile, pe măsură ce lucrările înaintează. Bulele papale sunt scrise în colb. Și cum destule servicii au rămas în Avignon, neîncetat trebuie traversat fluviul, înfruntând vântul iabraș care suflă ades pe acolo și care iarna te pătrunde până în măduva oaselor.. Treburile întârzie, așadar, toate... În afară de aceasta, întrucât a fost alesul preferat al lui Jean Birel, mai-marele călugărilor din Ordinul Sfântului Bruno, care se bucura de o reputație de sfințenie desăvârșită – mă întreb, la urma urmei dacă am făcut bine că l-am îndepărtat, nu ar fi fost deloc mai neplăcut – Sfântul Părinte a făcut jurământ că va ridica o mănăstire pentru acest Ordin. Ea se clădește în momentul de față între locuința pontificală și un nou dispozitiv de apărare, fortul Saint-André, care tot acum se construiește. Dar aici ofițerii regelui sunt cei care ordonă lucrările. Astfel că, pentru moment, creștinătatea se găsește comandată din mijlocul unui șantier.

Sfântul Părinte m-a primit în capela sa, de unde nu iese deloc, alăturată camerei mari destinată audiențelor – fiindcă, oricum, are nevoie de o sală de audiențe, după cum și-a dat el seama – împodobită de un pictor venit de la Viterbo, unul Mateo Giova sau Giovanotto, Giovanelli, Giovanetti, mă rog, așa ceva... este vopsită în albastru palid, ceea ce s-ar potrivi mai bine unei mănăstiri de călugărițe; mie nu-mi place; nu are destul roșu, destul aur; culorile vii nu costă mai scump decât celelalte... Și ce zgomot, nepoate! Se pare că este locul cel mai calm din tot palatul, de aceea se retrage acolo Sfântul Părinte! Fierăstraiele scrâșnesc în piatră, ciocanele zăngăne în ciocnirile lor cu dalta, scripeții scârțâie, căruțele uruie, bârnele saltă, lucrătorii se strigă și se ciorovăiesc... A trata subiecte grave într-un asemenea vacarm înseamnă a te găsi în purgatoriu. Înțeleg de ce suferă de cap

Sfântul Părinte! "Uezi prea bine, venerabile frate", îmi spune el, "că trebuie să cheltuiesc bani mulți și că am mare bătaie de cap cu construirea în jurul meu a unor aparențe de sărăcie. Și-apoi, trebuie totuși să întretin palatul cel mare din față. Nu-l pot lăsa să cadă în paragină..."

Mă înduioșează Papa Aubert, când își râde astfel de sine, cu tristețe, părând a-și recunoaște greșelile, pentru a-mi face plăcere.

Stătea așezat pe un fotoliu prăpădit pe care nu l-aș fi acceptat nici în primul meu episcopat; ca de obicei, în tot timpul discuției, trupul îi era aplecat. Cum arată? Nas mare, coroiat, în prelungirea frunții, nări de asemenea mari, sprâncene mult arcuite, urechi mari al căror lob iese de sub boneta albă, colțurile gurii lăsate în jos în barba creată. Trup de altfel bine clădit și de aceea ne miră sănătatea sa atât de șubredă. Un sculptor în piatră lucrează la dăltuirea imaginii sale, pentru piatra de mormânt cu gisant. Fiindcă nu urea statuie în picioare, i se pare ostentativă... Dar acceptă să aibă un mormânt.

Era într-o zi de văicăreală. A continuat: "Fiecare Papă trebuie să trăiască în felul său, fratele meu drag, pătimirea Domnului nostru Iisus Hristos. A mea stă în neizbânda a tot ceea ce întreprind. De când voința Cerului m-a înălțat pe cea mai înaltă treaptă a bisericii, mă simt cu mâinile ca și legate. Oare ce am făcut, ce reușită am avut în acești trei ani și jumătate?"

Voința Cerului, desigur, desigur; dar să recunoaștem că ea și-a căutat cumva exprimarea prin modesta mea persoană. Ceea ce îmi îngăduie unele mici libertăți cu Sfântul Părinte. Există însă lucruri pe care; orice-ar fi, nu i le pot spune. Nu pot să-i spun, de pildă, că oamenii investiți cu o autoritate supremă nu trebuie să caute a schimba prea mult lumea pentru a-și justifica elevarea.

Există în umilii cei mari o formă ascunsă de orgoliu, care este adesea și cauza eșecurilor lor.

Cunosc bine proiectele Papei Inocențiu, înaltele sale întreprinderi. Sunt trei la număr și ele se întrepătrund: cea mai ambițioasă - unirea bisericii latine cu cea grecească, sub autoritatea celei catolice, bineînțeles; o sudare între Orient și Occident, restabilirea unității în lumea creștină. Este visul oricărui Papă de zece mii de ani încoace. Iar cu Clement al VI-lea împinsesem mult lucrurile, chiar mai departe decât fuseseră ureodată și, în orice caz, decât sunt acum. Inocențiu a reluat pe seama să proiectul, dar ca și cum ideea i-ar fi venit lui, pentru întâia oară, prin luminarea Sfântului Duh. Să nu mai discutăm.

Pentru a ajunge la aceasta - altă acțiune, deci, prealabilă celei dintâi: reinstalarea papalității la Roma, pentru că autoritatea Papei asupra creștinilor din Orient nu ar putea fi acceptată decât dacă este exprimată din înaltul tronului Sfântului Petru. Constantinopole, actualmente în decădere, s-ar putea înclina, fără a-și pierde onoarea, în fața Romei, dar nu în fața Avignon-ului. În privința aceasta, o știi prea bine, opinia îmi este cu totul diferită. Raționamentul ar fi bun, cu condiția ca Papă să nu se expună el însuși în a deveni și mai slab la Roma decât este în Provence...

Dar, pentru a intra la Roma trebuie mai întâi - acesta era cel de-al treilea țel - să se împace cu împăratul. Ceea ce s-a avut în vedere cu prioritate. Să vedem în ce stadiu ne aflăm cu aceste frumoase proiecte... S-au grăbit, contrariu sfatului meu, să-l încoroneze pe împăratul Carol, ales de opt ani, pe care l-am avut în mână atâta timp cât îi țineam foarte sus momeala ungerii sale. În prezent nu mai avem asupra lui nici o putere. Ne-a mulțumit prin Bula sa de aur, pe care a trebuit să o înghițim, pierzându-ne

autoritatea nu numai asupra chestiunilor privind alegerea în imperiu, dar și asupra finanțelor bisericii în imperiu. Prin urmare, nu este o reconciliere, ci o capitulare. Fapt pentru care împăratul ne-a dat, cu generozitate, mâna liberă, în Italia, adică ne-a făcut hatârul de a ne îngădui să ne-o vâram într-un cuib de viespi.

În Italia Sfântul Părinte l-a trimis pe cardinalul Alvarez d'Albornoz, care este mai mult căpitan decât cardinal, spre a pregăti întoarcerea la Roma. Albornoz a început prin a și-l alătura pe Cola di Rienzi, care a dominat Roma la un moment dat. Născut într-o tavernă din Trastevere, era unul dintre acei oameni din popor cu chip de Cezar, cum se întâmpla să se ivească din când în când pe meleagurile acelea și care îi cuceresc pe romani, reamintindu-le că strămoșii lor au poruncit cândua universului întreg. De altfel se și dădea drept fiu de împărat, descoperind că ar fi un bastard de-al lui Henric al VII-lea de Luxemburg; dar a rămas singurul cu părerea aceasta. Își alesese titlul de tribun, purta togă de purpură și locuia în Capitoliu, pe ruinele templului lui Jupiter. Prietenul meu Petrarca îl salută ca pe restauratorul anticelor măreții ale Italiei. Ar fi putut fi un pion pe tabla noastră de șah, dar unul care ar fi trebuit împins cu discernământ și nu mizând pe el tot jocul nostru. A fost asasinat, în urmă cu doi ani, de către un Colonna, pentru că Albornoz întârzia cu ajutorul făgăduit. Acum totul trebuie luat de la început; și nicicând nu am fost mai departe de posibilitatea unei intrări în Roma, unde anarhia este și mai mare decât în trecut. Roma – să visezi mereu la ea dar să nu te întorci acolo niciodată.

Cât privește Constantinopole... O, cu vorbele stăm bine de tot. Împăratul Paleologu este gata să ne recunoască; și-a luat acest angajament solemn; ar veni chiar să îngenuncheze înaintea noastră, de-ar putea ieși din strâmtul lui imperiu. Nu pune decât o

singură condiție: să i se trimită o armată, pentru a putea scăpa de urămași. În situația în care a ajuns, ar fi capabil să recunoască și un preot de țară în schimbul a cinci sute de cavaleri și a o mie de pedestrași...

A, va să zică și dumneata te miri! Dacă unirea creștinilor, dacă unificarea bisericilor nu ține decât de atâta lucru, de ce nu este trimisă pe marea grecească această mică armată? Ei bine, nu! Nu se poate, bunul meu Archambaud. Pentru că nu avem cu ce o echipa, nu putem plăti solde. Pentru că frumoasa noastră politică și-a arătat roadele; spre a-i dezarma pe calomniatorii noștri, am hotărât să revenim la puritatea bisericii dintru începuturi...

Care începuturi? Prea cutezător s-ar dovedi cel în stare să afirme că le cunoaște cu adevărat! Puritate!? De cum au existat doisprezece apostoli, s-a și ivit printre ei un trădător!

Și-atunci, li s-a suprimat unor abații uzufructul și beneficiile care nu au a face cu izbăvirea sufletelor... "oile trebuie păstorite de un cioban, nu de un mercenar"... și s-a poruncit îndepărtarea de cele sfinte a celor care adună bogății... "să devenim semenii sărmanilor"... și au fost interzise orice tributuri provenite de la prostituate și de la jocurile cu zaruri... da, am coborât până la asemenea detalii... ah! Fiindcă jocurile cu zaruri te împing la rostirea de blesteme; nici un ban necurat; să nu ne îngrășăm de pe urma păcatului care, devenind mai ieftin, nu face decât să crească și să se lăfăie.

Rezultatul tuturor acestor reforme este că vistieriile sunt goale, căci banii curați nu curg decât sub forma unor firaue râulețe; nemulțumiții s-au înzecit și există totdeauna niște iluminați care să predice cum că Papa este un eretic.

Ei, dacă e-adevărat că infernul este pavat cu bune intenții, dragul Sfânt Părinte își va fi pardosit o bucată de drum bunișoară l

"Venerabile frate, deschide-mi-te cu toate gândurile, nu-mi ascunde nimic, chiar dacă ai a-mi aduce dojeni".

Pot oare să-i spun că, de-ar citi cu puțin mai multă atenție ceea ce Creatorul scrie pentru noi în ceruri, ar vedea că aștrii alcătuiesc conjuncturi proaste și cadrane întristătoare aproape asupra tuturor tronurilor, inclusiv al său, cel pe care stă așezat tocmai fiindcă respectiva configurație este nefastă? Căci bună de-ar fi fost, probabil că m-aș găsi în locul său... Pot oare să-i spun că, aflându-te într-o atât de jalnică poziție siderală, nu-i deloc potrivit să te apuci de reînnoirea casei de jos până sus, că ar trebui doar să o menții cât poți mai bine, așa cum ne-a fost încredințată, că nu ajunge să vii din satul Pompadour în Limousin, cu obiceiuri simple de țăran, pentru a te face înțeles de regi și a îndrepta nedreptățile oamenilor?... Uremurile nenorocite de acum vor ca cele mai mari tronuri să nu fie stăpânite de oameni pe măsura misiunii lor. O, da, sarcina urmașilor nu va fi deloc ușoară!

Și mi-a mai spus în același ajun de plecare: "Să fiu eu oare Papa care ar fi putut realiza unitatea creștinească și care să nu fi reușit? Aflu că regele Angliei strânge la Southampton cincizeci de nave pentru a trece pe continent aproape patru sute de călăreți și arcași dimpreună cu peste o mie de cai". Cred și eu că aflase; eu făcusem în așa fel încât să-i parvină știrea. "Este jumătate din cât mi-ar trebui pentru a-l mulțumi pe împăratul Paleologu. Nu ai putea cumva, cu ajutorul fratelui nostru cardinalul Capocci, despre care știu bine că nu are toate virtuțile dumitale și la care nu reușesc să țin cât țin la dumneata..." - basme, basme bune de adormit copiii... - "dar care se bucură de trecere pe lângă regele Eduard, nu ai putea să-l convingi, în loc să recurgă la expediția aceasta împotriva Franței... Da, înțeleg foarte bine ce gândești... Și regele Jean și-a convocat oastea; dar el este sensibil la

simțământul cavaleresc și creștinesc de onoare. Ai putere asupra lui. Câtă glorie nu ar dobândi el dacă cei doi regi ar renunța să se bată, pentru a trimite împreună forțele lor spre Constantinople, astfel încât să poată împlini unirea în sânul unei singure biserici! Încearcă să le arăți lucrul acesta, venerabile frate; arată-le că, în loc să-și însângereze regatele, adunând suferințe asupra popoarelor lor creștine, mai bine s-ar dovedi urednici de cei viteji și cucernici..."

I-am răspuns: "Preasfinte Părinte, ceea ce doriți va fi cel mai lesne lucru din lume, de îndată ce vor fi fost îndeplinite două condiții: în privința regelui Eduard, să fie recunoscut rege al Franței și uns la Reims; în privința regelui Jean, să renunțe regele Eduard la pretențiile sale și să-i prezinte omagiul. Odată acestea îndeplinite, nu mai uăd alte obstacole..."; "Îți râzi de mine, venerabile frate, nu ai credință."; "Am credință, Preasfinte Părinte, dar nu mă simt în stare a face soarele să strălucească în puterea nopții. Acestea fiind spuse, cred din răspuseri că de urea Domnul o minune, o va putea face fără noi".

Am tăcut apoi câteva clipe, fiindcă în curtea învecinată răsturnau o căruță de moloz, iar o echipă de dulgheri se luaseră la hartă cu niște cărauși. Papa își lăsase în jos nasul cel mare, nările pe potruva acestuia, barbă bogată. În sfârșit îmi spuse: "Obține cel puțin de la ei să semneze un nou armistițiu. Spune-le cât mai limpede că le interzic să reia ostilitățile. Dacă ureun prelat sau cleric se opune eforturilor dumitale întru pace, lipsește-l de toate beneficiile sale eclesiastice. Și reamintește-ți că în cazul în care cei doi regi persistă în a se război, poți merge până la excomunicare; stau scrise acestea în instrucțiunile dumitale. Excomunicarea și interdicția".

După această reamintire a împuternicirilor mele, aveam mare nevoie de binecuvântarea pe care mi-a dat-o. Căci mă vezi cumva, Archambaud, excomunicându-i pe regii Franței și Angliei în situația de-acum a Europei? Eduard și-ar fi eliberat pe dată biserica de orice supunere față de Sfântul-Scaun, iar Jean și-ar fi trimis conetabilul să asedieze Avignon-ul. Pe de altă parte, ce crezi că ar fi făcut, după părerea dumitale, Inocențiu? Îți spun eu. M-ar fi dezavuat și ar fi anulat excomunicările. Toate astea nu erau decât vorbe.

Așadar, a doua zi am plecat.

Cu trei zile înainte, în ziua de 18 iunie, trupele ducelui de Lancaster debarcaseră la Haga.

VARA DEZASTRELOR

CAVALCADA NORMANDĂ

NU TOTUL POATE FI ÎNTRUNA NEFAST... A, ții minte, Archambaud, că era această una dintre sentințele mele favorite... Ei da, ni se întâmpla ca în chiar toiul unor nenorociri, necazuri sau decepții să fim răsplătiți cu un anumit bine care vine să ne întărească. Este destul să-l știm prețui. Dumnezeu nu așteaptă decât recunoștința noastră pentru a ne dovedi și mai mult bunătatea sa.

Vezi doar că după vara aceasta dezastruoasă pentru Franța și dezamăgitoare pentru misiunea mea – o mărturisesc – vezi doar cât de mult ne favorizează anotimpul și vremea frumoasă de care ne bucurăm pentru a ne continua călătoria! Este o încurajare cerească.

După ploile de care am avut parte în Berry, mă temeam să nu întâlnim – pe măsură ce înaintam spre nord vreme rea, vijelie și frig. De aceea mă și pregăteam să mă cuibăresc în lectica mea, să mă încotoșmănez în blănuri și să am grijă a ne susține cu vin cald. Iată însă că, dimpotrivă, văzduhul s-a îmblânzit, soarele strălucește, iar decembrie acesta arată ca o primăvară. În Provence se mai întâmplă să fie uneori așa; dar nu mă așteptam să văd câmpia însorită de atâta lumină, nici să fim întâmpinați la intrarea în Champagne de un aer atât de calduț încât să asude cail pe sub valtrapuri.

Mai puțin cald a fost, te asigur, când am ajuns la Breteuil în Normandia, la începutul lui iulie, ca să mă întâlnesc cu regele.

Căci plecat din Avignon la 21 iunie, la 12 iulie eram... a, da, îți amintești, ți-am mai spus... iar Capocci era bolnav... exact... cred și eu, în ritmul în care l-am dus...

Ce făcea regele Jean la Breteuil? Asedia, asedia castelul, după o scurtă cavalcadă normandă care nu fusese deloc pentru el un triumf, asta-i tot ce se poate spune.

Îți reamintesc că ducele de Lancaster debarcă în Cotentin la 18 iunie. Fii atent la date; au importanță în împrejurarea dată... Aștrii? A, nu... Nu am studiat în mod deosebit aștrii din ziua aceea. Ceea ce voiam să spun este că în război timpul și rapiditatea valorează, uneori, tot atât de mult cât efectivul trupelor.

Peste trei zile va face joncțiune, la mănăstirea Montebourg, cu detașamentele de pe continent - cu cel pe care Robert Knolles, un căpitan bun, îl aduce din Bretania și cu cel organizat de Filip de Navara. Ce efective pot însuma cei trei? Filip de Navara și Godefroy d'Harcourt nu au mai mult de o sută de cavaleri. Knolles vine cu cel mai puternic contingent: trei sute de militari, cinci sute de arcași, de altfel nu toți englezi; printre ei există și bretoni aduși de Jean de Montfort, pretendent la ducat împotriva contelui de Blois, care este omul ramurii de Valois. În sfârșit, Lancaster numără abia o sută cincizeci de armuri și două sute de arcași, dar are o puternică remontă² de cai.

Când regele Jean al II-lea află cifrele acestea, râse de tresaltă carnea pe el, de la pânțec până la creștet. Oare gândeau că-l sperie cu asemenea jalnică armată? Dacă doar atâta putea strânge vărul său din Anglia, atunci nu prea avea de ce să se sperie. "Vezi, Charles, fiule, vezi că aveam dreptate, Audrehem, când nu mi-a fost teamă să-mi vâr ginerele în temniță; da, mare dreptate aveam când îmi băteam joc de sfidările acestor mici navarezi, de vreme ce doar de aliați așa de slabi își pot face rost".

Și se împăuna cum că de la începutul lunii chemase oaste la Chartres. "Oare nu a fost asta o măsură bună de prevedere? Ce zici, Audrehem, ce zici Charles, fiule?" Uedeți prea bine că

ajungea doar convocarea vasalilor și nu și a natului întreg. N-au decât să dea năvală drăguții de englezi, să se afunde cât mai departe pe pământul țării. Ne vom năpusti asupra lor și îi vom arunca în gura Senei.

Mi s-a spus că rareori l-au văzut atât de vesel și ureau să cred că așa era. Căci acest veșnic învins iubește războiul; cel puțin în vis. Să plece, să împartă ordine înfipt în șaua armăsarului, să fie – în sfârșit! – ascultat, căci în război oamenii sunt supuși... măcar la plecare; să lase grijile finanțelor sau ale guvernării lui Nicolas Braque, lui Lorris, lui Bucy și altora; să trăiască printre bărbați, fără femei prin preajmă; să se miște, să se foiască neîncetat, să mănânce în șa, cu îmbucături mari, sau pe taluzul drumului, sub un copac încărcat de fructe mici, verzi, să primească raportul cercetașilor, să rostească vorbe mari pe care fiecare se va duce apoi să le repete... "dacă dușmanului îi este sete, să-și bea sângele"... să-și odihnească mâna pe umărul câte unui arcaș care să roșească de plăcere... "nu ești niciodată ostenit, Boucicaut... vajnica ta sabie pișcă bine, Coucy!"...

Și, cu toate acestea, a câștigat el fie și o singură victorie? Niciodată. La douăzeci și doi de ani, numit de către tatăl său căpetenie războinică în Hainaut... – a, ce frumos sună: căpetenie războinică!... – s-a lăsat snopit în bătăie de englezi. La douăzeci și cinci de ani, purtând un titlu încă și mai frumos, – de-ți vine a crede că le născocеște – "senior al izbânzii", a adus mari pagube populației din Languedoc, fără să izbutească, în patru luni de asediu, să cucerească Aiguillon-ul, aflat la confluența râurilor Lot și Garonne. Dar dacă stai să-l ascuți, toate luptele acestei au însemnat vitejii, oricât de trist le-ar fi fost sfârșitul. Nicicând nu și-a dobândit vreun bărbat atâta siguranță în experiența înfrângerilor.

De data aceasta își prelungea plăcerea.

Doar cât s-a dus să ia de la Saint-Denis flamura, trecând negrăbit apoi la Chartres, că ducele de Lancaster, care o luase pe la sud de Caen, trecea râul Dives și venea să doarmă la Lisieux. Amintirea cavalcadei lui Eduard al III-lea, în urmă cu zece ani și mai ales jefuirea de la Caen nu se ștersese încă. Sute de burghezi uciși pe străzi, patruzeci de mii de bucăți de postav furate, toate obiectele prețioase luate pentru a fi duse dincolo de Canalul Mânecii și incendierea orașului evitată la timp... firește că populația normandă nu uitase nimic din toate acestea și parcă ar fi arătat oarecare interes în a-i lăsa pe arcașii englezi să treacă. Cu atât mai mult cu cât Philippe d'Éureux-Navara și jupân Godefroy d'Harcourt spuneau deschis că englezii aceștia erau prieteni. Untul, laptele, brânzeturile se găseau din belșug, cidrul curgea gărlă; în pășunile acelea grase caii nu duceau lipsă de furaje. La urma urmei, să hrănești o mie de englezi, într-o seară, costa mai puțin decât să-i plătești regelui, pe un an întreg, gabela, fumăritul și impozitul de opt dinari pe livra⁸ la mărfuri.

La Chartres, Jean al II-lea găsi oastea mai puțin adunată și mai puțin pregătită decât își închipuise. Conta pe o armată de patruzeci de mii de oameni. Abia de număra o treime. Dar nu era destul, nu era chiar prea mult față de adversarul pe care urma să-l înfrunte? "Ei, da, nu-i voi plăti pe cei care nu s-au prezentat; va fi și acesta un avantaj. Dar ureau să li se dea muștrări".

Dar iată că în timp ce expedia muștrările... "când regele voiește, cavalerul trebuie"... ducele de Lancaster ajunsese la Pont-Audemer, un fief al regelui Navarei. Eliberă un castel pe care o grupare franceză îl asedia zadarnic de mai multe săptămâni și întări puțin garnizoana navareză, căreia îi lăsă

provizii pentru un an întreg; apoi, pornind spre sud, se ducea să jefuiască mănăstirea Bec-Hellouim.

Exact timpul necesar, conetabilului, duce de Atena, pentru a pune puțină ordine în gloata de la Chartres – căci cei care se prezentaseră cam bătătoreau grâul cel nou de ureo trei săptămâni, începând să se arate nerăbdători – și, mai ales, să domolească discordia dintre cei doi mareșali, Audrehem și Jean de Clermont, care se urau din răspuțeri... În același timp însă ducele de Lancaster ajunsese în fața castelului de Conches din care scosese pe toată lumea, în numele regelui. Apoi îi dădu foc. Astfel că amintirile lui Robert d'Artois și cele mai recente ale lui Charles cel Rău se spulberară. Nu aduce noroc castelul acela... Iar Lancaster se îndrepta spre Breteuil. În afară de Évreux, toate locurile pe care monarhul voise a le cuprinde în fieful ginerelui său erau luate înapoi, unul câte unul.

"Îi vom strivi pe răii aceia la Breteuil", zise cu mândrie Jean al II-lea, când armata sa putu în sfârșit să se urnească. De la Chartres la Breteuil sunt șaptesprezece leghe. Regele uru ca ele să fie străbătute într-o singură etapă. Încă de la prânz se pare că începuseră să rămână ostași de căruță. Când oamenii ajunseră, frânți, la Breteuil, Lancaster nu se mai găsea acolo. Cucerise cetatea, luase garnizoana franceză și instalase în locul ei o trupă de nădejde, comandată de un căpitan bavarez destoinic, Sancho Lopez, căruia de asemenea îi lăsa provizii pe un an.

Mângâindu-se repede, regele Jean exclamă: "Îi facem noi praf la Verneuil, nu-i așa, băietți?" Delfinul nu îndrăzneă să spună ceea ce mi-a mărturisit după aceea, anume că i se părea absurd să urmărești o mie de oameni cu aproape cincisprezece mii. Nu voia să pară mai puțin liniștit decât frații săi mai tineri care, cu toții, se

luau după tatăl lor și o făceau pe înflăcărații, inclusiv mezinul Philippe, care nu are decât paisprezece ani.

Verneuil, pe malul râului Aure, este una dintre porțile Normandiei. Cavalcada engleză trecuse pe acolo în ajun, asemenea unui torent pustiitor. Locuitorii văzură sosind armata franceză ca un fluviu în revărsare.

Știind prea bine ce forțe se năpusteau spre el Lancaster a avut grijă să nu se îndrepte spre Paris. Luând cu sine toată prada bună strânsă în cale, precum și un număr frumușel de prizonieri, reluă, prudent, drumul spre vest... "La Aigle, la Aigle, au plecat spre Aigle", dezvăluiră oamenii cei răi. Auzind acestea, regele Jean simți asupra-i semnul ocrotirii divine. Înțelege de ce... Nu, Archambaud, nu din cauza păsării... A, văd că acum îți dai seama... Din cauza Scroafei-care-toarce.. uciderea Domnului de Spania... Regele venea să pedepsească exact în locul în care fusese înfăptuită crima. Nu îngădui armatei sale să doarmă mai mult de patru ceasuri. La Aigle avea să-i întâlnească pe englezi și pe navarezi, ceea ce însemna că sosea, în sfârșit, clipa răzbunării sale.

Astfel, la nouă iulie, făcând haltă în fața pragului Scroafei-care-toarce, nu avu decât timpul să-și îndoiaie genunchiera de fier – ciudat spectacol pentru o armată un rege rugându-se și plângând în ușa unui han – că și zări lăncierii lui Lancaster, la două leghe de Aigle, în marginea pădurii Tuboeuf... Când mi-au fost istorisite toate acestea, abia trecuseră trei zile.

"Închideți-vă coifurile, în linie de luptă!", strigă regele.

Atunci, conetabilul și cei doi mareșali, căzând măcar o dată de acord, se împotriviră. "Sire, declară cu asprime Audrehem, întotdeauna m-ai văzut înflăcărat în a te sluji..."; "Și pe mine la fel", spuse Clermont, "... dar ar fi curată nebunie să intrăm imediat

în luptă. Nici un pas nu trebuie să mai ceri trupelor tale. De patru zile nu le-ai dat nici un răgaz, iar astăzi le-ai mânat cu o grabă mai mare ca oricând. Oamenii nici nu-și mai pot trage sufletul, uită-te la ei; arcașii au picioarele însângerate și de nu ar avea sulitele care să-i susțină, s-ar prăbuși în drum."; "Of, pedestrimea asta care încetinește mereu totul!", zise Jean al II-lea iritat. "Nici călăreții nu fac mai multe parale", i-o întoarse Audrehem, "unii cai au căpătat răni la greabăn din pricina poverii, alții șchioapătă, de nu mai pot fi potcoviți. Oamenii în armuri au fesele însângerate de atâta mers prin căldură. Nu mai aștepta nimic de la banierile tale, sire, înainte ca ele să se fi odihnit."; "În afară de aceasta, sire", adăugă și Clermont, "trebuie să vedem și în ce teritoriu urmează să atacăm. Avem în față o pădure deasă, în care s-a retras seniorul Lancaster. Îi va fi ușor să-și scape oamenii în timp ce arcașii noștri se vor împletici prin hățișuri, iar lăncierii vor trage în trunchiurile arborilor".

Regele Jean avu un moment de foarte proastă dispoziție – tună și fulgeră împotriva oamenilor și a împrejurărilor care se împotriveau voinței sale. Apoi luă una dintre hotărârile acelea uimitoare, pentru care curtenii săi îl supranumesc cel Bun, special pentru ca lingușirea lor să-i fie repetată.

Îi trimise pe cei doi primi scutieri, pe Pluyan du Val și pe Jean de Corquilleray, la ducele de Lancaster, spre a-l provoca și a-i cere să se lupte. Lancaster stătea într-un luminiș, cu arcașii rânduiți în linie în fața lui, în timp ce cercetașii observau pretutindeni armata franceză și reperau căile de repliere. Ducele cu ochi albaștri văzu așadar, sosind spre el, escortați de câțiva oameni de arme, pe cei doi scutieri regești care arborau la coada lăncilor stegulețe cu însemnul florilor de crin pe ele și care suflau în trâmbițe precum niște crainici de turnir. Avându-i alături pe

Filip de Navara, pe Jean de Montfort și pe Godefroy d'Harcourt, el ascultă următorul discurs ținut de Pluyan du Val.

Regele Franței sosea în fruntea unei armate imense, în timp ce ducele nu avea decât una mică. De aceea îi și propunea zisului duce să se lupte a doua zi, cu același număr de cavaleri dintr-o parte și din alta – o sută, ori cincizeci, ori chiar treizeci – într-un loc ce ar urma să fie stabilit și potrivit tuturor regulilor onoarei.

Lancaster primi politicos propunerile regelui "care își zicea al Franței" și care se făcuse vestit, pretutindeni, pentru cavaleria sa. Dădu asigurări că va analiza chestiunea dimpreună cu aliații săi, pe care îi arătă cu mâna, întrucât era prea serioasă astfel încât să poată decide singur. Din cuvintele acestea, cei doi scutieri înțeleseseră că Lancaster avea să dea răspuns a doua zi.

Auând asigurarea aceasta, regele porunci să i se ridice cortul și se cufundă în somn. Iar noaptea francezilor fu cea a unei armate sfărâitoare.

Dimineața pădurea Tuboeuf era goală. Se vedeau niște urme de trecere, dar nici picior de englez sau de navarez. Lancaster se retrăsese, prudent, spre Argentan.

Regele Jean al II-lea își exprimă tot disprețul față de inamicii aceștia neleali, buni doar să prade când nu le stătea nimeni în cale, dar care o ștergeau de îndată ce li se propunea o luptă deschisă. "Noi purtăm Steaua în inimi, pe când Jarteaua le bate pulpele. Asta ne deosebește. Sunt cavaleri ai fugii".

Dar se gândi el oare să-i urmărească? Mareșalii propuseră să fie trimise pe drumul lui Lancaster banierile cele mai proaspete; spre surprinderea lor, Jean al II-lea respinse ideea. S-ar fi zis că socotea bătălia câștigată de ureme ce adversarul nu-i dăduse satisfacție.

Hotărî deci să se întoarcă la Chartres, pentru a dizolva armata. În trecere avea să recucerească Breteuil.

Audrehem îi arată din nou că garnizoana lăsată la Breteuil de către Lancaster era numeroasă, bine comandată și bine camuflată. "Cunosc locul, sire; nu poate fi cucerit ușor."; "Atunci pentru ce ai noștri s-au lăsat scoși de acolo? îi răspunse regele Jean. Voi conduce eu însumi asediul".

Acolo m-am întâlnit cu el, nepoate dragă, însoțit de Capocci, la 12 iulie.

ASEDIUL DE LA BRETEUIL

REGELE JEAN NE-A PRIMIT în ținută de luptă, de parcă urma să dea asaltul peste o jumătate de oră. Ne-a sărutat inelul, ne-a întrebat de Sfântul Părinte și, fără să asculte răspunsul puțin cam lung, amănunțit și înflorit, în care Nicola Capocci se angajase, îmi spuse: "Monsenior de Périgord, ajungi tocmai la timp spre a asista la un asediu frumos. Știu cât curaj există în familia dumată, că există în ea buni cunoscători ai artei războiului. Toți cei din sorgintea dumată au slujit cu cinste regatul și dacă nu ai fi principe de biserică, ai fi negreșit mareșal în oastea mea. Pun rămășag că îți va plăcea tot ceea ce vei vedea".

Felul acesta de a nu mi se adresa decât mie și încă pentru a mă complimenta asupra rubedeniilor, îi displăcu lui Capocci, care nu este de obârșie prea înaltă și care crezu nimerit să spună că ne aflam acolo nu pentru a ne minuna de fapte vitejești, ci pentru a vorbi despre o pace creștinească.

Mi-am dat imediat seama că nu o să fie înțelegere între colegul meu și regele Franței, mai cu seamă când acesta îl văzu pe nepotul meu Robert de Durazzo, căruia îi arătă multă prietenie, punându-i întrebări despre Curtea de la Neapole și despre mătușa sa, regina Jeanne. Trebuie să spun că era tare chipeș Robert al meu – o siluetă minunată, un obraz trandafiriu, păr mătăsos, o îngemănare de grație și forță. Și am văzut aprinzându-se în ochii regelui scânteia aceea care strălucește de obicei în privirea bărbaților ori de câte ori trece pe lângă ei o femeie frumoasă.

"Unde aveți de gând să vă cartiruiți?" a întrebat el. I-am răspuns că ne vom aciuă într-o mănăstire învecinată.

L-am privit cu atenție și l-am găsit destul de îmbătrânit, îngrășat, îngreunat, cu bărbia mai atârânădă pe sub perii cam rari de un galben pișăcios. Și își luase obiceiul să-și tot clatine capul, de parcă cine știe ce pilitură l-ar fi stângenit în cămașa-i de oțel, pe la gât și umăr.

Uru să ne arate tabăra, în care sosirea noastră stârnise oarecare agitație născută din curiozitate. "Iată-l pe sfânta sa eminență monseniorul de Périgord care a venit să ne vadă", zicea el seniorilor săi de baniere, de parcă venisem anume spre a-i aduce ajutor ceresc. Am împărțit binecuvântări. Nasul lui Capocci se lungea parcă tot mai mult.

Regele ținea nespus să-l cunosc pe șeful "mașinărilor", căruia părea să-i acorde mai multă importanță decât mareșalilor și conetabilului său. "Unde este Arhipăstorul?... Nu l-a văzut nimeni?... Bourbon, adu-l aici..." Și mă tot întrebam pentru ce fusese poreclit astfel căpitanul care comanda mașinăriile, minele și artileria cu pulbere.

Straniu era omul acela care se îndrepta spre noi, cu picioarele sale lungi și arcuite, vârate în jambiere și cuirase pentru coapse făcute din oțel; ai fi zis că pășește pe fulgere. Centura, foarte strânsă peste uesta de piele, îi dădea o înfățișare de viespe. Măinile mari, cu unghii negre și le ținea depărtate de trup, din cauza mânecarelor de metal care îi protejau brațele. O mutră cam dubioasă, uscată, cu pomeți proeminenți, cu ochi codați și cu expresia zeflemitoare a insului mereu pus pe hartă. Și pentru a pune vârf la toate, o pălărie de Montauban, cu boruri mari, toată din fier, mai ascuțită spre nas și cu două fente spre a putea privi prin ele când își plecă fruntea. "Unde erai, arhipăstorule? Te căutam.", spuse regele, precizând anume pentru mine: "Arnaud de Cervole, senior de Vélines."; "Arhipăstor, întru slujirea luminăției

voastre, monseniore cardinal...", adaugă celălalt pe un ton batjocoritor care nu-mi plăcea defel.

A... și dintr-o dată îmi amintesc... Uélines este de prin partea locurilor noastre, Archambaud... Fără îndoială, este aproape de Sainte-Foy-la-Grande, la marginea Périgord-ului și a Guyennei. Și omul fusese într-adevăr arhipăstor, fără latinească, nici tonsură, desigur, dar - oricum - arhipăstor. Și de unde? Bineînțeles din Uélines, micul său fief, a cărei parohie făcuse el ce făcuse ca să-i fie atribuită; în felul acesta încasa și rentele senioriale și veniturile eclesiastice. Pe el îl costa doar retribuirea - cu mai puțin, bineînțeles - a unui cleric adevărat, menit să asigure bunul mers al bisericii... până ce Papa Inocențiu îi va suprima beneficiul, ca oricare uzufruct de acest fel, la începutul pontificatului. "Oile trebuie păstorite de un păstor..."; știi, ce-ți spuneam deunăzi. Așa că s-a zis cu arhipăstoria din Uélines! Îmi fusese dat să am idee de afacerea aceasta, între altele o sută de același soi și știam că afurisitul ăsta de om nu prea avea la inimă Curtea de la Avignon. De data aceasta, trebuie să o spun, împărtășeam deplin părerile Sfântului Părinte. Și îmi dădeam bine seama că acest Cervole nu avea - nici el - să-mi faciliteze treburile.

"Și Arhipăstorul mi-a făcut treabă frumoasă la Éureux, orașul este din nou al nostru", îmi spuse regele, pentru a-și pune în valoare artificierul. "Este chiar singurul oraș pe care l-ați reluat de la navarez, sire", îi răspunse Cervole cu un admirabil aplomb. "Același lucru îl vom face cu Breteuil. Ureau un asediu frumos, ca de pildă cel de la Aiguillon."; "Numai că nu ați cucerit niciodată Aiguillon-ul, sire".

Drace, mi-am zis atunci, omul nostru are poziție solidă, altfel nu ar vorbi cu atâta franchețe.

"Fiindcă, vai, nu mi s-a lăsat destul timp pentru asta", observă cu tristețe regele.

Trebuia să fii arhipăstor – am început și eu să-i zic așa, ca toată lumea – trebuia să fii un om ca acela, pentru a murmura în fața suveranului, bălângănindu-ți pălăria de fier:

– Timp, timp... totuși șase luni...

Și trebuia să fii regele Jean pentru a te încăpățâna să crezi că asediul de la Aiguillon, pe care îl condusesse în același an în care tatăl său fusese biruit la Crécy, reprezenta un model de artă militară. A fost o acțiune ruinătoare, nesfârșită: un pod, a cărui construire o poruncise pentru a se apropia de fortăreață, suferise șase distrugeri la rând – din partea asediatorilor –, tocmai fiindcă locul fusese ales greșit; mașinării complicate ce trebuiseră urnite cu mare cheltuială și la fel de mare încetineală, pornindu-se de la Toulouse... pentru un rezultat cu totul și cu totul nul.

Ei bine, pe o asemenea situație își întemeia regele Jean gloria; și vorbea despre experiență... Într-adevăr, în înverșunarea sa de a-și reglementa în fața destinului toate simțămintele de ură, voia să se răzbune, după un răstimp de zece ani, cucerind Aiguillon-ul și dovedind că metodele sale erau cele bune; voia să lase în memoria națiunilor amintirea unui mare asediu.

Acesta era motivul pentru care, neglijând urmărirea unui dușman pe care l-ar fi putut birui fără prea mare bătaie de cap, își înfipsese cortul în fața Breteuil-ului. Mai mult decât atât, adresându-se arhipăstorului atât de versat în noile metode de distrugere prin praful de pușcă, ai fi putut crede că hotărâse minarea zidurilor castelului, așa cum se procedase la Évreux. Dar nu. Ceea ce îi cerea el maistrului său întru mașinării războinice era să înalțe construcții de asalt care să permită trecerea peste ziduri. Iar mareșalii și căpitani ascultau, pătrunși de respect,

ordinele regelui și se zoreau să le îndeplinească. Atâta timp cât un om comandă, chiar dacă este cel mai mare nerod, există destui care să creadă că el o face bine.

În ce privește arhipăstorul... Am avut impresia că își bătea joc de toate. Regele voia rampe, schelării, turnuri de lemn pe roate; ei bine, i se construiau, cerându-se în consecință plată. Dacă aparatele de altădată, mașinăriile acelea existente înainte de armele de foc, nu aduceau rezultatul scontat, regele nu avea a se muștra decât pe sine. Iar arhipăstorul nu lăsa pe seama nimănui grijă de a i-o spune; avea asupra regelui Jean ascendentul acela pe care îl au câteodată cătanele asupra principilor și nu se sfia să se folosească de el, de vreme ce vistiernicul îi plătise solda – lui și tovarășilor săi.

Orășelul normand se transformă într-un imens șantier. În jurul castelului se săpau linii de apărare. Pământul scos din șanțuri servea la ridicarea de platforme și pante de asalt. Pretutindeni numai zgomot de lopeți și căruțe, scrâșnet de osii, șuierat de bice și sudalme. Îmi venea să cred că m-am întors la Villeneuve.

În pădurile învecinate răsunau loviturile de topoare. Unii săteni de prin împrejurimi își făceau treaba vânzând băutură. Alții însă se pomeneau cu surpriză neplăcută de a vedea dintr-o dată șase hojmalăi dezbinându-le hambarul pentru a lua bârnele. "În serviciul regelui!" spuneau și atât. Iar târnăcoapele mușcau din pereții de chirpici frânghiile trăgeau de lemnul paiantelor și, curând, totul se prăbușea într-un trosnet uriaș. "Mai bine s-ar fi dus aiurea regele decât să ne trimită pe răufăcătorii ăștia care ne iau și acoperișurile", ziceau oamenii din popor. Începea să li se pară că regele de Navara era un stăpân mai bun și că însăși prezența englezilor era mai puțin apăsătoare decât cea a regelui Franței.

Am rămas aşadar la Breteuil o parte din iulie, spre ciuda lui Capocci care ar fi preferat să stea la Paris – şi eu aş fi preferat! – şi care trimitea la Avignon mesaje pline de arţag prin care dădea a se înţelege, în chip veninos, că mai tare îmi plăcea să contemplan războiul decât să intervin pentru pace. Dar, te întreb, cum să interviu pentru pace dacă nu vorbind regelui şi unde i-aş fi putut vorbi dacă nu la asediul de care părea că nu urea să se îndepărteze?

Îşi petrecea zilele dând târcoale lucrărilor, în compania arhipăstorului; îşi irosea timpul verificând un unghi de atac sau îngrijorându-se pentru un parapet, dar mai ales privind la înălţarea turnului de lemn, imens şi pe roate, în care putea intra un număr mare de arcaşi, cu un întreg armament de arbalete şi suliti, o maşinărie cum nu se mai văzuse alta din antichitate. Nu era destul să-i construieşti etajele; mai trebuiau găsite şi destule piei de vită spre a acoperi acest uriaş eşafod; apoi mai era nevoie şi de un drum tare şi neted pe care să poată fi împins. Dar când avea să fie gata turnul, ce uimitoare lucruri se vor întâmpla!

Regele mă poftea deseori la cină şi atunci puteam sta de vorbă cu el. "Pacea?", îmi spunea el, "Dar asta e şi dorinţa mea. Vezi, sunt pe cale să-mi dizolv oastea, păstrând pentru mine doar ce îmi trebuie pentru asediul acesta. Aşteaptă să cuceresc Breteuil-ul, şi imediat după aceea voi încheia pace, pentru a fi pe placul Sfântului Părinte. Să-mi aducă urăjmaşii propunerile lor."; "Sire", ziceam eu, "trebuie să se ştie ce anume propuneri aţi fi gata să luaţi în seamă..."; "Pe cele nepotrivnice onoarei mele".

Nu era deloc uşoară sarcina mea! Eu am fost acela care, din păcate, a trebuit să-i aduc la cunoştinţă – căci eram mai bine informat decât el – că prinţul de Galles strângea trupe la Libourne şi la La Réole, pentru o nouă cavalcadă.

"Și-atunci îmi vorbești despre pace, monseniorule de Périgord?"; "Tocmai de aceea, sire, spre a evita alte nenorociri..."; "De data aceasta nu voi permite ca prințul Angliei să zburde în Languedoc, așa cum a făcut anul trecut. Voi convoca oastea din nou, în ziua de 1 august, la Chartres".

Mă cam miram că își lăsa banierele să plece, pentru a le rechema peste o săptămână. Mi-am deschis inima cu discreție ducelui de Atena, lui Audrehem, căci cu toții veneau să mă vadă și să mi se destăinuie. Nu, regele se îndărătnicea, dintr-un spirit de economie care nu i se potrivea, să trimită acasă întâi pe vasalii chemați cu o lună mai înainte, spre a-i rechema dimpreună cu tot natul. Cineva trebuie să-i fi spus – poate că Jean d'Artois ori cine știe ce altă minte ascuțită – că în felul acesta ar scuti câteva zile de soldă. Dar ar fi avut o lună de întârziere față de prințul de Galles. Ei, da! Trebuia să facă pace; și cu cât aștepta mai mult, cu atât mai puțin avea să fie negociabilă întru satisfacția sa.

L-am cunoscut apoi mai bine pe Arhipăstor și trebuie să spun că persoana lui mă amuză. Périgord-ul mi-l apropia; a venit la mine să-mi ceară a-i înapoia beneficiul. Și cu ce vocabular! "Inocențiu acesta al dumitale..."; "Sfântul Părinte, prietene, Sfântul Părinte...", îi ziceam eu. "Mă rog, Sfântul Părinte, dacă ureți, mi-a suprimat beneficiul, spre bunul mers al bisericii... În fine, asta mi-a spus episcopul. Și ce? Își închipuie că nu era ordine în Uélines până la venirea lui? Îngrijirea sufletului, monseniore cardinal, gândești că nu o aplicăm? Nu a existat suflet de muribund care să nu fi trecut de pragul vieții fără a fi primit cele sfinte. La cea mai mică îmbolnăvire îl trimiteam pe tonsurat. Dar împărtășaniile se plătesc, iar celor care îmi nesocoteau dreptatea le dădeam amendă și-i trimiteam apoi la spovedanie cu taxă de penitență. În privința adulterelor, același lucru. Știu eu cum

trebuie cârmuiți bunii creștini". Eu îi spuneam: "Biserica a pierdut un arhipăstor, dar regele a câștigat un cavalier bun".

Căci Jean al II-lea îl numise cavalier cu un an în urmă.

Nu chiar totul este rău în acest Cervole. Ori de câte ori vorbește despre malurile râului nostru Dordogne, are accente duioase care te surprind. Știe vorbe despre apa verde a marelui râu în care ni se oglindesc conacele, seara, printre plopi și frasini; despre pășunile grase primăvara, despre căldura uscată a verilor care pârguiește orzul galben; despre serile care aromesc a mentă; despre strugurii de septembrie când, copiii fiind, mușcam din ciorchinii calzi... Dacă toți bărbații Franței și-ar iubi pământul cum îl iubește bărbatul acesta, țara ar fi mai bine apărată.

Încep a înțelege temeiul favoarei de care se bucură. Mai întâi se dusesse după rege în cavalcada de la Saintonge, în 51, o escapadă mică, ce-i drept, dar care îi îngăduise lui Jean al II-lea să-și închipuie că va fi un rege victorios. Arhipăstorul îi adusesse trupa sa, douăzeci de armuri și șaiszeci de sergenți pedestrași. Cum de putuse să-i adune, la Vélines? Oricum, asta alcătuia o companie. O mie de scuizi de aur, reglementați de către vistiernicul războaielor, pentru serviciul de un an... Aceasta îi permitea regelui să spună: "Suntem de multă vreme tovarăși, nu-i așa arhipăstorule?"

Apoi servise sub ordinele Domnului de Spania și, abil, nu uita niciodată să reamintească lucrul acesta în fața regelui. Ba chiar sub ordinele lui Carol de Spania, în campania din 53, îi alungase pe englezi din propriul castel din Vélines și de pe pământurile învecinate – Montcarret, Montaigne, Montravel... Englezii ocupau Libourne unde mențineau o garnizoană mare de arcași. Dar el, Arnaud de Cervole, ocupa Sainte-Foy și nu era dispus să lase pe nimeni să i-l ia... "Sunt împotriva Papei, fiindcă mi-a luat

arhipăstoria; sunt împotriva englezului, fiindcă mi-a devastat castelul; sunt împotriva navarezului, fiindcă mi-a ucis conetabilul. O, de ce nu am fost eu la Aigle, lângă el ca să-l apăr!"... Toate acestea erau un adevărat balsam pentru urechile regelui.

În sfârșit, arhipăstorul excelează în mânuirea noilor mașinării de foc. Le iubește, le îmblânzește, îl distrează. Nimic nu-i place mai mult, mi-a spus el, decât să aprindă un fitil, după pregătiri subterane și să vadă cum turnul unui castel se deschide asemenea unei flori, unui buchet, proiectând în văzduh oameni și pietre, sulitași și țigle. Din această cauză este înconjurat, dacă nu de stimă, cel puțin de un anume respect; căci multora dintre cei mai curajoși cavaleri le repugnă să se apropie de aceste arme ale diavolului pe care el le mânuiește parcă în joacă. Există asemenea oameni ori de câte ori apar noi mijloace de luptă, oameni care le știu imediat rostul și își fac o reputație din știința de a le folosi. În timp ce oștenii de rând, astupându-și urechile cu palmele, aleargă să se pună la adăpost și chiar baronii și mareșalii se dau îndărăt cu prudență, Cervole, în ai cărui ochi s-a aprins o luminiță jucăușă, privește cum se rostogolesc butoaiele cu praf de pușcă, împarte ordine precise, sare peste minele camuflate, se strecoară în șanțurile-tranșee târându-se pe mânecarele sale de fier, iese din nou, își aprinde liniștit amnarul, o pornește încet spre un unghi mort sau la fel de încet se chircește pe după un ziduleț, în timp ce văzduhul se umple de tunete, pământul se cutremură, zidurile se crapă.

Asemenea treburi cer echipe solide. Cervole și-a alcătuit-o pe a sa; niște brute îndemânatice, amatori de masacrări, încântați că pot răspândi teroarea, că pot sfărâma, distruge. Îi plătește bine; căci riscul merită simbria. Și umblă însoțit de cei doi locotenenți ai

săi pe care îți vine a crede că i-a ales pentru numele lor: Gaston Paradă și Bernard Trufașul. Între noi fie spus, mai bine i-ar fi folosit regele Jean numai pe artificierii ăștia trei – Breteuil-ul ar fi căzut într-o săptămână. Dar nu! Voia neapărat turn pe roate.

În timp ce turnul acela se înălța, don Sancho Lopez, navarezii și englezii săi, închiși în castel, aveau emoțiile lor. Gărzile se schimbau la ore fixe, pe drumurile rondului. Asediații, bine aprovizionați cu hrană, păreau rotofei. Când și când, trimiteau câte un stol de săgeți asupra terasierilor, dar cu măsură, pentru a nu-și prăpădi muniția de pomană. Tirurile acestea, care se produceau uneori la trecerea regelui, îi dădeau lui Cervole iluzia actului vitejesc... "Ați văzut? Un adevărat stol de săgeți s-a îndreptat asupra lui și nici că a crâcnit sirele nostru; ah, ce rege de treabă!..." Iar întâmplările de acest fel îngăduie Arhipăstorului, Trufașului și lui Paradă să strige: "Păziți-vă, sire, sunteți țintă!..." alcătuind totodată, cu trupurile lor, un zid de apărare împotriva săgeților care cădeau în iarbă, ta picioarele lor.

Nu mirosea prea bine Arhipăstorul. Drept este însă că toată lumea răspândea duhori, toată tabăra; Breteuil-ul era asediat mai cu seamă de asemenea duhori! Briza cărașea mirosuri de excremente, căci toți oamenii aceia care săpau, cărau, mânuiau fierăstraie, băteau cuie se ușurau cât mai aproape de locul în care munceau. Nimeni nu se spăla, iar regele însuși nu-și mai lepăda cuirasa...

Folosind cât mai multe parfumuri cu putință, am avut timpul să observ bine slăbiciunile regelui Jean. O, e chiar uluitoare atâta inconștiență!

Avea acolo doi cardinali trimiși de Sfântul Părinte, spre a încerca o mare pace generală; primea curieri din partea tuturor principilor Europei care blamau comportarea sa față de regele

Navarei și îl sfătuiau să-i redea libertatea; afla că ajutoarele soseau greu pretutindeni și că nu numai în Normandia, nu numai la Paris, dar în tot regatul starea morală a oamenilor era proastă, că erau gata de răzmeriță; știa mai ales că două armate engleze se pregăteau să-l înfrunte, cea a lui Lancaster în Cotentin, care primea întăriri și cea din Aquitania... Dar pentru el nimic nu avea importanță în afară de asediarea unei mici fortificații normande și nimic nu-l putea smulge din gândul acesta. A te încapățâna să nu vezi decât un detaliu și a pierde din vedere ansamblul este un viciu mare în comportamentul unui principe.

Ureme de o lună încheiată, Jean al II-lea nu s-a dus decât o dată la Paris, patru zile, și atunci pentru a săvârși prostia despre care îți voi vorbi. Și singurul decret pe care l-a dat el însuși, fără să mai apeleze la sfetnicii săi, a fost acela de a anunța pe toate drumurile burgurilor și circumscriptiilor judecătorești, la șase leghe jur împrejur de Breteuil, ca orice fel de zidari, dulgheri, fochiști, puitori de mine, săpători, tăietori de lemne sau alți muncitori să i se înfățișeze, fie zi, fie noapte, aducând cu ei instrumentele și uneltele necesare meseriei lor, spre a lucra la piesele asediului.

Numai privindu-și marele turn mobil, acel foișor cum îi zicea el, se simțea plin de încântare. Trei caturi; fiecare platformă era destul de lată încât să poată cuprinde două sute de oameni pregătiți să lupte. Asta însuma deci șase sute de oșteni în total, în stare să ocupe această mașină extraordinară, după ce vor fi fost aduse destule ureascuri și fascine, după ce vor fi fost cărate destule pietre și îndesat destul pământ pentru a-i croi drumul pe care să-și poată rostogoli cele patru roți imense.

Regele Jean era atât de mândru de turnul său, că invitase și pe alții să asiste la montarea și punerea lui în funcțiune. Astfel

veniseră bastardul de Castilia, Henri de Trastamare, precum și contele de Douglas.

"Seniorul Eduard îl are pe navarezul său, eu îl am pe scoțianul meu", zicea regele, răsfățându-se. Cu deosebirea că Filip de Navara aducea englezilor jumătate din Normandia, în timp ce jupân Douglas nu aducea regelui Franței altceva decât spada-i destoinică.

Îl mai aud și acum pe rege explicându-ne: "Vedeți, seniorii mei: mașinăria asta poate fi împinsă spre metereze până la punctul dorit; ea stă înclinată peste ele, îngăduie asediatorilor să arunce tot soiul de săgeți de arbaletă și proiectile, să atace chiar la înălțimea drumurilor pe care trece rondul. Pielea bătută în ținte, care învelește turnul, are drept scop să amortizeze pătrunderea săgeților..." Și eu care, mă tot sileam să-i vorbesc despre condițiile de pace!

Spaniolul și scoțianul nu erau singurii care contemplau uriașul turn de lemn. Oamenii seniorului Sancho Lopez îl priveau și ei, cu prudență, căci Arhipăstorul montase alte mașinării care stropeau copios garnizoana cu proiectile de piatră și cu săgeți cu praf de pușcă. Castelul era, ca să zicem așa, descăpățânat. Dar oamenii lui Lopez nu păreau prea speriați. Își croiau orificii în propriile ziduri, la jumătate-înălțime. "Pentru a o putea șterge mai bine", zicea regele.

În sfârșit, veni și ziua cea mare. Am fost și eu acolo, retras puțin, pe o moviliță, căci treaba mă interesa. Sfântul Scaun are trupe și orașe pe care trebuie să știm să le apărăm... Regele Jean al II-lea apare, cu chivăra lui cu creastă în flori de aur. Cu spada-i sclipitoare dă semnalul atacului, în timp ce goarnele au prins glas. În vârful turnului învelit cu piele flutură stindardul cu flori de crin și, mai jos, se văd steagurile trupelor care ocupă cele trei

caturi. Un adevărat buchet de flancuri era turnul acela! Și iată-l că se urnește din loc. La el sunt înhămați oameni și cai, în ciorchine, iar Arhipăstorul scandează opintirile cu glas ridicat... Mi s-a spus că au fost folosite frânghii de cânepă de o mie de livre. Mașinăria înaintează foarte încet, oscilând puțin, în timp ce lemnăria geme; dar a pornit. Uitându-te la el cum înaintează, clătinându-se ușor și înțesat de stindarde, ai zice că este o navă care vine la abordaj... Și, într-adevăr, abordează într-un mare tumult. Lupta a și început pe creneluri, la înălțimea celei de a treia platforme. Spadele se încrucișează, săgețile pornesc în zboruri strânse. Armata care împresoară castelul stă, întreagă, cu privirile înălțate și cu răsuflarea tăiată. Frumoase fapte de arme se săvârșesc acolo sus. Regele, cu viziera întredeschisă, asistă, semet, la lupta aceasta care s-a încins în văzduh.

Apoi, deodată, un vacarm uriaș aruncă trupele în uimire; un jet de fum învăluie banierile spre creștetul turnului mobil.

Senior Lancaster lăsase guri de tun lui don Sancho Lopez, nefolosite încă de acesta. Și iată că gurile acestea trag de la distanță mică, prin orificiile croite în zid, în turnul rulant, găurind pieile de vită care îl îmbracă, secerând rândurile de oameni aflați pe platforme, frângând bucăți de șarpantă.

Balistele și catapultele Arhipăstorului intră zadarnic în acțiune, ele nu pot împiedica pornirea unei a doua, apoi unei a treia salve. Turnul nu mai este lovit doar de ghiulele de fontă, dar și de niște oale în flăcări, un fel de proiectile incendiare. Oamenii cad urlând, ori dau buzna să coboare scările... Alții se aruncă în gol, groaznic de arși. Flăcările încep să tășnească din acoperișul preafrumoasei mașinării. Și iată că, într-un pârâit infernal, catul cel mai de sus se prăbușește strivindu-și ocupanții sub o uatră de jăratec... Nu am auzit în viața mea, dragă Archambaud, mai

cumplit vaier de suferință. Și încă nu eram chiar foarte aproape. Arcașii s-au pomenit prinși într-o încrengătura de bârne incandescente. Piepturile lor erau strivite, iar brațele și picioarele li se pârjoleau. Arzând, pieile de bou răspândeau o duhoare cumplită. Turnul porni să se încline, să se încline și când toată lumea credea că o să se prăbușească, el încremeni, dar tot înclinat și în flăcări. Apă multă s-a aruncat asupra lui, cât a fost cu putință. S-a încercat scoaterea trupurilor arse ori strivite; în timpul acesta, apărătorii castelului dănțuiau de bucurie pe ziduri strigând: "Sfântul Gheorghe loialitate! Navara loialitate!"

În fața dezastrului, regele Jean părea să caute în juru-i un vinovat, deși altul decât el însuși nu exista. Dar Arhipăstorul era de față, cu pălăria sa de fier, astfel că mânia cea mare ce-ar fi trebuit să izbucnească rămase în chivăra regească. Căci Cervole era fără îndoială singurul om din toată armata în stare să-i spună regelui: "Uedeți, sire, ce neghiobie ați făcut. Uă sfătuisem să deschideți mai degrabă mine decât să clădiți asemenea eșafoduri uriașe care nu-și mai au rostul de aproape cincizeci de ani. Nu mai suntem în vremea Templierilor, iar Breteuil nu este un Ierusalim".

Regele întrebă doar atât: "Poate fi reparat turnul?"; "Nu, sire."; "Atunci sfărâmați ce a mai rămas din el. Cu rămășițele acestea vor fi umplute șanțurile".

Am găsit că în seara aceea ar fi oportun să-i vorbesc serios despre iminența unui tratat de pace. Necazurile deschid de obicei urechile unui rege, îl îndrumă spre înțelegere și înțelepciune. Groaznica întâmplare căreia îi fusesem martori îmi îngăduia să fac apel la sentimentele sale creștinești. Iar dacă ardoarea sa de cavaler era însetată de fapte vitejești, Papa îi oferea - lui și principilor Europei - altele mult mai meritorii și mai glorioase

înspre Constantinopol. Dar m-a repezit, ceea ce îl umplu pe Capocci de satisfacție.

"Am în regat două cavalcade engleze care mă amenință și trebuie să mă pregătesc a le înfrunta, nu pot să mai amân. În prezent, aceasta îmi este singură grijă. O să mai vorbim la Chartres, dacă nu vă este cu supărare".

Primejdiile pe care în ajun le ignoră i se păreau a fi, dintr-o dată, de primă urgență.

Iar Breteuil? Oare ce avea să hotărască în privința lui? Pregătirea unui nou asalt ar fi cerut asediatorilor încă o lună. Cât privește asediații, chiar dacă nu-și epuizaseră încă nici hrana, nici munițiile, fuseseră tare greu încercați. Aveau răniți, turnurile rămăseseră fără acoperișuri. Cineva pomeni despre negociere, despre nevoia de a oferi garnizoanei o predare onorabilă. Regele se întoarce spre mine: "Ei bine, monseniore cardinal..."

Îmi venise rândul să-mi arăt semeția. Venisem de la Avignon pentru a pregăti o pace generală și nu pentru a-mi spune părerea în predarea cine știe cărei fortărețe, își înțelese greșeala și uru să arate că se ține tare, venind cu o replică hazlie: "Dacă nu poate cardinalul, îl avem pe Arhipăstor".

Astfel că a doua zi, în timp ce turnul de lemn mai fumega, iar lucrătorii trecuseră din nou la treabă, dar de data aceasta pentru a îngropa morții, seniorul nostru de Véline, vârat în jambierele sale de oțel și precedat de goarne sunătoare, se duse să discute cu don Sancho Lopez. Multă vreme meraseră prin fața podului mobil al castelului, priviți de soldații ambelor tabere.

Și unul și celălalt erau oameni de meserie și nu-și puteau turna gogoși... "Dar dacă v-aș fi atacat cu mine cu praf de pușcă, chiar sub zidurile dumneavoastră, seniore?"; "O, sire, cred că ne-ați fi venit de hac."; "Cât timp mai puteți rezista?"; "Mai puțin decât am

dori-o, dar mai mult decât o sperați. Avem suficientă apă, hrană, săgeți și ghiulele".

Peste un ceas Arhipăstorul se înfățișă regelui: "Don Sancho consimte a vă înapoia castelul, dacă îi asigurați libertatea de plecare și dacă îi dați bani."; "Fie! Să i se dea și să terminăm!"

Peste două zile, oamenii garnizoanei ieșeau cu capul sus și cu buzunarele pline, spre a se reîntâlni cu ducele de Lancaster. Regelui Jean îi revenea obligația de a repara Breteuil-ul pe cheltuiala sa. Astfel se încheia asediul acesta pe care și-l dorise memorabil. Și încă a avut neobrăzarea să susțină că, fără turnul lui de asalt, s-ar fi ajuns mai greu la o învoială.

OMAGIUL LUI PHOEBUS

UEZI CUM RĂMÂNE TROYES în urma noastră? Frumoasă cetate, nu-i așa, nepoate? Mai cu seamă în dimineața aceasta luminată de atâta soare. Mare noroc pentru un oraș să dea naștere unui Papă. Căci toate palatele și casele frumoase pe care le-ai văzut în jurul primăriei, precum și biserica Saint-Urbain, care în arta nouă este un giuvaer cu abundența ei de vitralii, ca și multe alte clădiri a căror întocmire ai admirat-o se datorează faptului că Urbain al IV-lea, care a ocupat tronul Sfântului Petru în urmă cu aproape un secol – și doar pentru trei ani – a văzut lumina zilei la Troyes, într-o dugheană, în același loc pe care astăzi se înalță biserica. Lucrul acesta i-a și adus orașului glorie și un fel de avânt în prosperitate. O, de-ar fi avut și dragul nostru Périgueux asemenea noroc!... În sfârșit, nu ureau să mai vorbesc despre asta, întrucât ai putea crede că altceva nu mai am în capul meu...

Acum cunosc drumul Delfinului. Ne urmează. Mâine va fi la Troyes. Dar va ajunge la Metz luând-o prin Saint-Dizier și Saint-Mihiel, în timp ce noi vom trece prin Châlons și Verdun. Mai întâi, fiindcă am treabă la Verdun... sunt canonicul catedralei... apoi, nu ureau să se creadă că încerc să mă întâlnesc cu Delfinul. Dar aproape cum suntem unul de celălalt, vom putea schimba în orice clipă mesageri, în timpul zilei sau aproape; și-apoi, legăturile noastre devin astfel mai lesnicioase și mai rapide, cu Avignonul...

Ce anume? Ce îți făgăduisem că îți voi istorisi și am uitat? A... ce a făcut regele Jean la Paris, în cele patru zile cât a lipsit de la asediul din Breteuil?...

Se ducea să primească omagiul lui Gaston Phoebus. Un succes, un triumf pentru regele Jean sau mai degrabă pentru cancelarul Pierre de la Forêt, care pregătise treaba cu răbdare și abilitate. Căci Phoebus este cumnatul regelui de Navara, iar domeniile lor se învecinează la poalele Pirineilor. Or, omagiul acesta era mereu amânat încă de la începutul domniei. A-l dobândi într-un moment în care Carol de Navara se găsea în temniță, iată o situație care putea aduce mari schimbări, modificând totodată părerile mai multor Curți din Europa.

Faima lui Phoebus a ajuns, bineînțeles, până la dumneata... O, el nu-i numai un as în vânătoarea cu copoi, dar și un strașnic luptător cu lancea, un bun cititor, un vestit constructor și un mare seducător. Aș zice: un mare prinț a cărui mâhnire stă în aceea că nu stăpânește decât un stat foarte mic. Se spune că este cel mai chipeș bărbat al timpurilor noastre și subscriu cu plăcere acestei păreri. Este foarte înalt și atât de puternic, încât s-ar putea lupta cu un urs... la propriu, nepoate, cu un urs! De altfel a și făcut-o!... Piciorul îi este croit frumos, soldul îngust, umerii lați, chipul luminos, dinții foarte albi în deschiderea surâsului. Și are, mai ales, părul acela bogat de un aur arămit, un păr strălucitor, ondulat, frumos rotunjit în dreptul gulerului, coroana aceea naturală, sclipitoare, care l-a făcut să ia soarele drept emblemă, precum și porecla de Phoebus, și-l scrie cu un F și un é... Fébus... fiindcă a trebuit să-l aleagă înainte de a ști puțină greacă. Nu poartă niciodată glugă, umblă cu capul gol precum vechii romani, ceea ce este unic în obiceiurile noastre.

Am fost la el de curând. Căci a făcut ce a făcut pentru ca orice personaj de vază din lumea creștină să aibă a trece prin mica sa Curte de la Orthez, din care a reușit să facă o mare Curte. În timp ce mă aflam acolo, am întâlnit un conte palatin, un prelat al

regelui Eduard, un prim șambelan al regelui Castiliei, fără să-i mai pun la socoteală pe niște medici renumiți, un pictor celebru și mari doctori în drept. Toată lumea aceasta era deosebit de frumos primită.

După câte știu, doar regele Lusignan al Ciprului mai are o Curte atât de strălucitoare și de influentă, pe un teritoriu așa de restrâns; dar dispune, de pe urma comerțului, de o bogăție mult mai mare.

Phoebus are un fel plăcut și rapid de a-ți arăta ce anume îi aparține: "Iată câinii mei de haită... caii mei... metresa mea... bastarzii mei... Doamna de Foix este sănătoasă, Domnul fie laudat. O ueți vedea diseară".

Seara, în galeria lungă pe care a deschis-o într-o aripă a castelului său și de unde ți se desfășoară în fața ochilor un peisaj muntos, întreaga Curte se adună și se preumblă, destul de multă vreme, în ueșminte superbe, în timp ce o umbră albastră cade asupra Béarnului. Din loc în loc se văd coșuri imense care fumegă, iar între coșuri, zidul este acoperit de fresce reprezentând scene de vânătoare, opere ale unor artiști veniți din Italia. Invitatul care nu și-a adus toate bijuteriile sau cele mai alese rochii, închipuindu-și că va petrece un sejur într-un mic castel de munte, nu face deloc impresie bună. Te avertizez, în cazul în care ți s-ar întâmpla într-o bună zi să te duci acolo... Doamna Agnès de Foix care este o Navara, sora reginei Blanche și aproape tot atât de frumoasă ca și ea, este toată acoperită de aur și perle. Vorbește puțin sau mai degrabă – așa se bănuiește – se teme să vorbească, îi ascultă pe trubadurii care cântă *Aqueres mountanes*, compusă de soțul ei și pe care bearnezii au plăcerea să o reia în cor.

Phoebus trece de la un grup la altul, salută în dreapta și în stânga, întâmpina un senior, complimentează un poet, se întreține

cu un ambasador, se informează din mers despre întâmplările din lume, aruncă o părere, dă câte un ordin cu glas scăzut și guvernează discutând. Până ce douăsprezece făclii mari, purtate de către vaeți înveșmântați în livreaua casei, îl însoțesc dimpreună cu toți oaspeții săi până în sala supeului. Uneori nu se așază la masă decât la miezul nopții.

Într-o seară l-am surprins suspinând - în timp ce stă sprijinit de o arcadă a galeriei deschise - în fața râului său argintiu și a orizontului cu munți albaștri: "Prea mic prea mic... S-ar zice, monseniore, că dând de-a dura zarurile Providența are malițioasa plăcere de a le potrivi pe dos..."

Tocmai vorbisem amândoi despre Franța, despre regele ei și am înțeles ce anume voise să-mi spună. Adesea un om mare nu primește spre a-l cârmui decât o bucată prea mică de pământ, în timp ce unuia slab îi. Pică un regat mare. Și a adăugat: "Dar oricât de mic ar fi Béarnul meu, doresc să nu aparțină nimănui în afară de lui însuși".

Scrisorile sale sunt o minunăție. Nu uită niciodată să-și treacă toate titlurile: "Noi, Gaston al III-lea. Conte de Foix, viconte de Béarn, viconte de Lautrec, de Marsan și de Castillon..." și mai ce încă... ah, da: "senior de Montesquieu și de Montpezat..." apoi, apoi auzi puțin cum sună asta: "judecător de Andorre și de Capsire..." și semnează doar "Fébus"... cu F-ul și é-ul său, firește, poate și pentru a se deosebi de Apolo... Întocmai ca pe castelele și monumentele pe care le construiește sau înfrumusețează, unde vedem gravat sus, cu litere mari "Fébus l-a făcut".

Există în personajul său destul exces, firește; dar să nu uităm că nu are decât douăzeci și cinci de ani. A arătat până acum, pentru vârsta lui, suficientă pricepere și curaj nu mai puțin; la Crécy a fost unul dintre cei mai viteji. Avea cincisprezece ani. A,

uite că omiteam să-ți spun, dacă nu cumva chiar știi: este un strănepot de-al lui Robert d'Artois. Bunicul său s-a căsătorit cu Jeanne d'Artois, sora lui Robert, care imediat după văduvie a dovedit mult prea mare patimă pentru bărbați, ducând o viață scandaloasă și pricinuind destule încurcături... ar mai putea fi și-acum cauza altora... da, da, trăiește încă; are puțin peste șaiszeci de ani și-i foarte sănătoasă... Încât nepotul ei, Phoebus al nostru, a fost nevoit să o claustreze într-un turn al castelului de Foix, unde are el grijă să fie strașnic de bine păzită. E cam îngroșat sângele neamului d'Artois!

Iată deci omul pe care La Forêt, arhiepiscop cancelar, îl face să-și aducă omagiul, într-un moment în care totul devine potrivnic regelui Jean. O, nu te teme. Phoebus și-a cântărit bine hotărârea și nu acționează - asta e sigur - decât pentru a ocroti independența micului său Béarn. Aquitania învecinându-se cu Navara și el însuși învecinându-se cu amândouă, alianța lor, în prezent certificată, nu-i surâde nicidecum; situația aceasta îi primejduiește greu scurtele frontiere. Ar urea să se asigure mai tare din partea Languedoc-ului în privința căruia a avut destule de împărțit cu contele d'Armagnac, guvernator al regelui. Și-atunci, mai bine să se apropie de Franța, să termine cu vechea neînțelegere și, în acest scop, să aducă omagiul cuvenit comitatului nostru de Foix. Bineînțeles că Phoebus va pleda pentru eliberarea cumnatului său Navara, suntem convingși de asta, dar numai de formă, chiar numai de formă, de parcă acesta ar fi pretextul apropierei. Fin joc. Phoebus va putea oricum să-i spună lui Navara: "Nu mi-am prezentat omagiul decât în intenția de a vă servi".

Într-o singură săptămână Phoebus cuceri Parisul. Venise cu o escortă numeroasă de gentilomi, cu mulțime de slujitori, cu

douăzeci de care menite a-i transporta garderoba și mobilierul, cu o haită de câini splendidă și cu o parte din menajeria sa de animale sălbatice. Tot cortegiul acesta se întindea pe un sfert de leghe. Până și cel mai neînsemnat valet era înveșmântat cum nu se poate mai frumos, arborând liureaua de Béarn; caii purtau valtrapuri de mătase, ca ai mei. Mare cheltuială, desigur, dar făcută pentru a ului mulțimea. Și Phoebus a reușit.

Seniorii cei mari își disputau onoarea de a-l primi. Tot ce însemna notorietate în oraș - oameni din Parlament sau de finanțe, universitari și chiar fețe bisericești căutau câte un prilej spre a veni să-l salute în palatul pe care sora sa Blanche, regina văduvă, îl deschisese anume pentru timpul cât el avea să șadă în Paris. Femeile voiau să-l contemple, să-i audă glasul, să-i atingă mâna. Când în oraș, toți gură-cască îl recunoșteau după aurul părului și se îmbulzeau la ușile prăvăliilor cu argintărie sau postă varie în care intră. Lesne de recunoscut era și scutierul care îl însoțea totdeauna, un uriaș pe nume Ernauton d'Espagne, poate ureun frate vitreg adulterin; tot așa după cum erau recunoscuți îndată cei doi câini pirineeni enormi, care îl urmau fără greș, ținuți în lesă de către un paj. Pe spinarea unuia dintre câini sta așezată o maimuțică... În capitală se afla, așadar, un senior de vază, neobișnuit, mai fastuos decât toți fastuoșii. Și toată lumea vorbea despre el.

Îți istorisesc toate acestea cu de-amănuntul; dar în acel iulie urâcios, ne aflam pe scara dramelor; și fiecare treaptă are însemnătatea ei.

Veai avea de guvernat un comitat mare, Archambaud, în vremuri deloc mai ușoare decât acestea, așa putea pune rămășag. Fiindcă nu te ridici în doar câțiva ani dintr-o asemenea decădere.

Întipărește-ți bine în minte un lucru: de îndată ce un principe este hărăzit cu un temperament mediocru sau vârsta ori ureo suferință l-au slăbit, el nu mai este în stare să mențină unitatea în rândul sfetnicilor săi. Anturajul lui se divide, căci fiecare ajunge să-și însușească firimiturile unei autorități care nu se mai poate exersa, sau se exersează prost în orice caz; fiecare vorbește în numele unui stăpân care nu mai comandă; fiecare clădește pentru sine, cu ochiul îndreptat spre viitor. Atunci se formează coteriile, după afinități de ambiție sau temperament. Rivalitățile se ascut. De o parte se grupează cei loiali, de alta trădătorii, care se cred, în felul lor, loiali.

Eu îi numesc trădători pe cei care trădează interesele superioare ale regatului. Adesea nici nu sunt în stare să le vadă; nu văd decât interesul persoanelor; or, îndeobște, ei sunt cei care, din păcate, izbândesc.

Două partide existau în jurul regelui Jean, așa cum există astăzi în jurul Delfinului, de vreme ce oamenii sunt aceiași.

De o parte, partidul cancelarului Pierre de La Forêt, arhiepiscop de Rouen, secondat de Enguerrand du Petit-Cellier; sunt bărbați pe care îi socot cei mai pricepuți și cei mai grijulii față de bunul mers al regatului. De cealaltă parte, Nicolas Braque, Lorris și, mai ales, mai ales, Simon de Bucy.

Poate că îl vei vedea la Metz. O, ferește-te totdeauna de el și de oamenii care i se aseamănă... Un om cu cap prea mare pe un trup prea scund este deja un semn rău; semeț ca un cocoș, destul de necioplit și violent de îndată ce încetează a fi taciturn și plin de o imensă trufie, ascunsă totuși. Savurează puterea exercitată din umbră și nimic nu-i place mai mult decât să-i umilească - dacă nu chiar să-i piardă - pe toți cei care câștiga prea multă importanță la Curte sau prea mare influență asupra prințului. El își

închipuie că a guverna înseamnă doar a umbla cu șiretlicuri, a minți, a țese intrigi. Nu are nici o idee mare, doar planuri mediocre, întotdeauna negre, pe care le urmărește însă cu multă încăpățănare. Mărunt notar al regelui Filip, s-a cățarat până în locul în care se află acum – prim președinte în Parlament și membru în Marele Consiliu – dobândind reputație de credință, fiindcă este autoritar și brutal. În timpul judecăților, omul acesta a fost văzut obligându-i pe reclamantii nemulțumiți să îngenunche în plin tribunal pentru a-i cere iertare ori trimițând la moarte douăzeci și trei de burghezi din Rouen; dar tot atât de lesne acordă achitări arbitrare sau amână la nesfârșit afaceri grave, spre a-i putea ține pe oameni la discreția lui. Știe să nu-și negligeze averea; a obținut de la abatele de Saint-Germain-des-Prés concesiunea porții Saint-Germain. Denumită apoi imediat poarta Bucy și în felul acesta încasează vama pentru o bună parte din toate mărfurile care circulă prin Paris.

De îndată ce La Forêt pusese în discuție omagiul lui Phoebus, Bucy își exprimase opoziția, arătându-se hotărât în a face să eșueze acordul. El este cel care a ieșit întru întâmpinarea regelui, care venea de la Breteuil, strecurându-i: "Phoebus vă sfidează în tot Parisul printr-o nemaipomenită etalare de bogăție... Phoebus l-a primit în două rânduri pe starostele Marcel... Am o bănuială cum că Phoebus complotază cu nevastă-sa și cu regina Blanche evadarea lui Carol cel Rău... Trebuie să-i cereți lui Phoebus omagiul pentru Béarn... Phoebus vă ponegrește... Fiți cu băgare de seamă, căci primindu-l cu prea mare amabilitate pe Phoebus, l-ați putea jigni pe contele d'Armagnac, de care aveți mare nevoie în Languedoc. Cancelarul La Forêt a crezut, firește, că face bine ceea ce face; dar La Forêt este mult prea culant cu prietenii urâșmașilor măriei-tale... Și-apoi, se poate să-ți zici *Phoebus*?" Și

pentru a-l mohoři și mai tare pe rege, îi furniza o veste proastă. Friquet de Fricamps evadase din Châtelet, datorită ingeniozității a doi dintre servitorii săi. Navarezii sfidau așadar puterea regală și regăseau un om foarte priceput și foarte primejdios...

Toate acestea făcură ca la supeul oferit în ajunul primirii omagiului, regele Jean să se arate iritat și agresiv, adresându-i-se lui Phoebus cu: "Seniore, vasal al meu" și întrebându-l: "Au mai rămas ceva oameni în felul dumatăle, în afară de cei care vă escortează acum în orașul meu?"

Și i-a mai spus: "Aș urea că trupele dumneavoastră să nu mai între pe pământurile comandate de monseniorul d'Armagnac".

Foarte surprins, întrucât se înțelesese cu Pietre de La Forêt ca aceste incidente să fie trecute cu vederea, Phoebus replică: "Banierăle mele, sire vărul meu, nu ar fi pătruns în Armagnac, dacă nu ar fi avut de respins pe cele care au venit să mă atace. Dar de vreme ce ați poruncit să înceteze incursiunile oamenilor care țin de monseniorul d'Armagnac, cavalerii mei vor sta cuminți la frontierele lor". Atunci, regele continuă: "Aș dori să stea ceva mai aproape de mine. Am convocat oaste la Chartres, pentru a porni împotriva englezilor. Sunt încredințat că vă veți uni cu ea la timp, dimpreună cu banierăle din Foix și Béarn."; "Banierăle din Foix", răspunse Phoebus, "vor fi pe picior de luptă așa cum se cuvine a face un vasal, de îndată ce vă voi fi prezentat omagiul, sire vărul meu. Laicele din Béarn vor urma și ele, după voia mea".

Pentru o cină de împăcare, era nemaipomenit! Arhiepiscopul-cancelar, surprins și nemulțumit, se străduia zadarnic să pună puțin balsam pe rană. Bucy arboră un chip impenetrabil. Dar în adâncul său, triumfa. Se simțea adevăratul stăpân.

Numele regelui de Navara nici nu a fost măcar rostit, deși se aflau de față regina Jeanne și regina Blanche.

În timp ce ieșeau din palat, Ernauton de Spania, scutierul cel uriaș, îi spuse contelui de Foix... nu mi-a fost urechea acolo, dar reproduc sensul celor ce mi-au fost raportate: "U-am admirat mult răbdarea. Să fiu în locul lui Phoebus, nu aș mai aștepta un nou ultragiu și m-aș întoarce pe dată în Béarnul meu". La aceasta, Phoebus a răspuns: "Iar eu, să fiu în locul lui Ernauton, i-aș da exact același sfat lui Phoebus. Dar sunt Phoebus și, înainte de toate, trebuie să am în vedere viitorul supușilor mei. Nu ureau să fiu eu cel care rupe alianța, să par cel vinovat. Voi epuiza, mai întâi, toate șansele unei bune înțelegeri – până la limitele onoarei. Dar mă tem că La Forêt m-a vârat într-o capcană. Doar dacă nu cumva vreun anume fapt, neștiut nici de mine, nici de el, să-l fi întors pe rege cu spatele la noi. Vedea-vom mâine".

Iar a doua zi, după slujbă, Phoebus intră în marea sală a palatului. Șase scutieri țineau trena mantiei sale și, lucru rar, nu era cu capul gol; fiindcă purta coroană – aur peste aurul părului său. Încăperea era înțesată – șambelani, consilieri, prelați, capelani, personalități din Parlament și ofițeri superiori. Dar primul pe care îl zări Phoebus fu contele d'Armagnac, Jean de Forez, în picioare, foarte aproape de rege și parcă sprijinindu-se de tron, iar pe chip cu o expresie de aroganță. De cealaltă parte, Bucy se prefăcea a-și pune rânduială în sulurile sale de pergament. Luă unul dintre ele și citi, de parcă ar fi fost vorba de un decret obișnuit: "Regele Franței, seniorul meu, vă primește pentru comitatul de Foix și vicecomitatul de Béarn pe care le aveți de la măria-sa și deveniți omul său în calitate de conte de Foix și viconte de Béarn, potrivit formelor întocmite între înaintașii săi, regi ai Franței și ai senioriei voastre. Îngenuncheați".

Câteva clipe de tăcere. Apoi Phoebus răspunse cu glas nespus de ferm: "Nu pot".

Cei de față își arătară uimirea – sinceră la majoritatea, prefăcută la alții, care păreau și ușor amuzați. Un incident survine rar într-o ceremonie de omagiere.

Phoebus repetă: "Nu pot". Și adăugă cu și mai multă claritate: "Un genunchi mi se îndoaie: cel de Foix. Dar cel de Béarn nu se poate îndoi".

Atunci regele Jean grăi, dar în glasul lui se simțea mânia: "Te primesc și ca Foix și ca Béarn". Asistența fremăta de curiozitate. Iar din dezbateri au rezultat cam acestea... Phoebus: "Sire, Béarnul este pământ alodial⁹, liber de orice servitute și nu aveți cum mă primi pentru ceva ce nu aparține suzeranității voastre". Regele: "Este minciună ceea ce invoci, un lucru care prea mulți ani a fost pricină de neînțelegeri între părinții dumitale și ai mei". Phoebus: "Este adevărat, sire și nu va rămâne pricină de zavistie decât dacă o voiți. Îți sunt supus, fidel și loial pentru Foix, fapt întotdeauna contestat de către străbunii mei, dar nu mă pot declara omul măriei-voastre, întrucât nu sunt decât al Domnului". Apoi regele: "Ești un vasal rău! Îți croiești drumuri viclene, pentru a te sustrage slujirii pe care mi-o datorezi. În anul ce a trecut nu i-ai adus banierile dumitale contelui d'Armagnac, locotenentul meu în Languedoc, pe care iată-l aici de față și care, din pricina acestei lipse, nu a putut respinge cavalcada engleză!" Phoebus răspunse cu mândrie: "Dacă soarta Languedoc-ului nu depinde decât de ajutorul meu și dacă seniorul d'Armagnac se dovedește neputincios în a păzi provincia aceasta, atunci nu lui trebuie să-i încredințați locotenența, sire, ci mie".

Furia regelui crescuse, bărbia îi tremura. "Mă înfrunți, fălosule senior, dar nu o vei mai face multă vreme. Îngenunchează!"; "Scoateți Béarnul din omagiu și pe loc pun genunchiul în

pământ."; "Îl vei pune în temniță, trădător nerușinat!", strigă regele, "Arestați-l!"

Piesa fusese bine montată, gândită, rânduită; cel puțin de către Bucy, care nu avu de făcut decât un gest pentru ca Perrinet Bivolul și alți șase sergenți din gardă să și răsară în jurul lui Phoebus. Știau dinainte că trebuie să-l ducă la Luuru.

În aceeași zi, starostele Marcel pleca răspândind prin oraș: "Regele Jean mai avea să-și facă un singur dușman; s-a îndeplinit și asta. Dacă toți pungașii care îl înconjoară pe rege nu se clintesc din loc, curând nu va mai exista un singur om cinstit care să poată respira în afara temniței".

TABĂRA DE LA CHARTRES

SĂ-ȚI SPUN UNA BUNĂ DE TOT, cea mai bună dintre toate! Știi ce mi-a scris Papa într-o scrisoare din 28 noiembrie, a cărei expediere a fost probabil puțin amânată, ori poate m-a căutat ștafeta pe unde nu eram, de vreme ce am primit-o abia aseară, la Arcis? Ghicește... Ei bine, Sfântul Părinte deplânge neînțelegerea pe care am avut-o cu Niccola Capocci, îmi reproșează "lipsa de bunăvoință dintre noi". Aș urea să știu cum i-aș putea arăta bunăvoință lui Capocci? Nu l-am mai revăzut de la Breteuil, unde a șters-o englezește, ca să meargă să se instaleze la Paris. Și oare cine este vinovat de un asemenea dezacord dacă nu cel care a urut cu orice chip să-mi asocieze acest prelat egoist, mărginit, grijuliu doar cu tabieturile sale și ale cărui demersuri nu au altă țintă decât de a le contracara pe ale mele? De pacea generală nici că-i pasă! Tot ceea ce îl interesează este ca nu eu să fiu cel care izbutește să o încheie. Auzi, lipsă de bunăvoință; frumoasă treabă!

Lipsă de bunăvoință... Am eu motivele mele să cred că acest Capocci uneltește cu Simon de Bucy și că a avut un rol în întemnițarea lui Phoebus căruia, te asigur – da, o știai – i s-a dat drumul în august. Datorită cui? Mie – asta nu o mai știai... – dar cu promisiunea că avea să ajungă în oastea regelui.

În sfârșit, Sfântul Părinte ține să mă asigure că sunt lăudat pentru eforturile făcute și că activitățile mele au nu numai încuviințarea sa, dar și cea a întregului colegiu de cardinali. Nu cred că-i scrie și celuilalt același lucru... Dar revine – cum o mai făcuse în octombrie – asupra sfatului său de a-l include pe Carol

de Navara în pacea generală. Ghicesc cu ușurință cine îi suflă asemenea lucru.

După evadarea lui Friquet de Fricamps regele Jean a hotărât să-l transfere pe ginerele său la Arleux, o fortăreață din Picardia înconjurată de oameni foarte devotați spiței d'Artois. Se temea că nu cumva, aflându-se la Paris, Carol de Navara să beneficieze de prea multe înțelegeri secrete. Nu voia să-i lase – pe el și pe Phoebus – în aceeași temniță, nici chiar în același oraș...

Apoi, încheind afacerea de la Breteuil așa cum a încheiat – ți-am istorisit ieri – s-a întors la Chartres. Îmi spusese: "O să vorbim la Chartres". Ei bine, eu am fost acolo, în timp ce Capocci făcea pe vanitosul la Paris...

Cam pe unde am ajuns? Brunet... care-i numele orașului ăstaia?... Dar Poiures, am trecut de el? Ah, nu! E mai înainte... Mi s-a spus că biserica de acolo merită să fie văzută. De altfel, toate bisericile acestea din Champagne sunt tare frumoase. Un ținut al credinței...

O, nu regret deloc că am văzut tabăra de la Chartres și tare mult aș fi urut să o fi văzut și dumneata... Știu; ai fost scutit de armată ca să-l poți înlocui pe tatăl bolnav, spre a-i ține pe englezi, cât de cât, departe de Périgord... Poate că asta te-a scăpat să nu zaci acum sub o lespede în mănăstirea din Poitiers. Parcă poți ști? Providența este cea care hotărăște.

Așa că, imaginează-ți Chartres: șaiszeci de mii de oameni, pe puțin, aflați în campament pe vastul șes peste care stăpânesc fleșele catedralei. Una dintre cele mai mari armate, dacă nu chiar cea mai mare, ce s-a reunit ureodată. Despărțită însă în două părți foarte distincte.

De o parte, aliniată în frumoase șiruri de sute și sute, corturile de mătase sau pânză ale seniorilor căpetenii de paniere și ale

cavalerilor. Frământul oamenilor, al căilor, al căruțelor isca sub soare, cât vedeai cu ochii, o mare forfotă de culori și sclipit metalic; înspre partea aceasta veneau să-și instaleze taberele portative neguțătorii de arme, de hamuri, de vin, de crăpelniță, precum și patronii ele bordeluri care aduceau căruțe cu fete, sub supraveghearea regelui pedestrașilor... al cărui nume tot nu mi-l amintesc.

Apoi, la o distanță bună, bine despărțiți, ca în imaginile înfățișând Judecata din urmă – de o parte paradisul, de alta infernul – pedestrașii răspândiți peste grâul secerat și neavând alt adăpost decât o pânză susținută de un țăruș, dacă bineînțeles le aveau cu ei; o plebe imensă răsfirată la întâmplare, obosită, murdară, pierzându-și vremea, grupată pe regiuni și care anevoie se supunea unor căpetenii improvizate. De altfel, nici nu avea la ce să se supună, nu i se comandă nici un fel de manevră. Singura îndeletnicire a oamenilor acestora era să-și caute hrană. Șmecherii se duceau să șterpelească de pe la cavaleri, alții dădeau iama prin curțile de păsări ale cătunelor învecinate sau braconau. Pe după creasta fiecărui taluz puteai vedea câte trei sărântoci, ghemuiți pe vine, în jurul unui iepure pe cale de a se rumeni deasupra jarului. Îmbulzeli neașteptate se produceau în jurul căruțelor care împărțeau pâine de orz, la ceasuri nu întotdeauna aceleași. Același era însă ceasul trecerii regelui, zilnic, printre șirurile de pedestrași, îi inspecta pe ultimii sosiți – într-o zi pe cei din Beauvais, azi pe cei din Soissons, a treia venea rândul celor din Orléans și Jargeau.

Și fii atent, era însoțit de cei patru fii ai săi, de frate, de conetabil, de cei doi mareșali, de Jean d'Artois, de Tancarville și mai știu eu de cine... precum și de o droaie de scutieri.

O dată, care s-a dovedit a fi și ultima, ai să vezi de ce... m-a invitat și pe mine, de parcă mi-ar fi făcut cu asta ureo mare cinste. "Monsenior de Périgord, mâine vă rog să mă urmați, vă iau cu mine la trecerea în revistă". Eu așteptam, în continuare, să mă înțeleg cu el în privința unor propuneri fie și vagi, menite a fi transmise englezilor, spre a putea începe cât de cât o negociere de pace. Propusesem ca amândoi regii să numească deputați care să întocmească lista tuturor litigiilor dintre cele două regate. Numai despre atât și s-ar fi putut discuta vreme de patru ani.

Sau căutam un alt făgaș de vorbă, cu totul diferit. Ne prefăceam a ignora litigiile și angajam preliminarii privind pregătirile pentru o expediție comună spre Constantinople. Important era să începem a vorbi...

M-am dus, așadar, să-mi târâi mantia roșie prin vasta păducherniță ce-și făcuse tabără pe râul Beauce. Zic bine, să știi: păducherniță, căci la înapoiere Brunet a fost nevoit să mă despăducheze. Totuși nu-i puteam respinge pe amărății aceia care veneau să-mi sărute poala mantiei! Duhorile erau și mai grele decât la Breteuil. Cu o noapte înainte plouase zdruvăn, iar pedestrașii dormiseră direct pe pământul îmbibat de apă. Zdrențele de pe ei fumegau sub soarele dimineții și puteau nu glumă. Arhipăstorul, care pășea în fața regelui, se opri. Fără doar și poate, important loc deținea omul ăsta! Și regele se opri, dimpreună cu toți însoțitorii săi.

"Sire, iată-i pe cei din detașamentul de jandarmi din Bracieux aflat în circumscripția seniorală Blois; au sosit ieri. Vai de ei!... Arhipăstorul arăta, în masa aceea a armatei, spre ureo patruzeci de zdrențăroși, înnoroiți, hirsuți... Nu se mai bărbieriseră de zece zile, de spălat să nu mai vorbim. Felurimea hainelor se contopea într-o culoare devenită cenușie din pricina jegului și a glodului.

Unii aveau în picioare încălțăminte spartă; alții își înfășuraseră pulpele doar în fâșii de pânză proastă, iar alții mergeau desculți. Se ridicau, se îndreptau de spate, pentru a arăta cât de cât mai bine; dar privirile lor erau neliniștite. Nici că s-ar fi așteptat să-l vadă apărând în fața lor chiar pe rege, înconjurat de escorta-i sclipitoare. Iar amărății din Bracieux se îndesau unii într-alții. Lamele curbe și sulitele cu dinți ale unor halebarde sau cângi se sumeteau pe deasupra lor asemenea unor spini ieșind dintr-o legătură de ureascuri înnorioate.

"Sire, reluă Arhipăstorul, sunt treizeci și nouă la număr, deși ar fi trebuit să fie cincizeci. Opt au cângi, nouă sunt înzestrați cu o spadă, dintre care una foarte proastă.

Unul singur posedă și o spadă și o cange. Unul are un topor, trei au bâte cu capăt de fier, iar un altul nu are drept armă decât un cuțit cu vârful ascuțit; ceilalți, absolut nimic".

Aș fi avut poftă să râd dacă nu m-aș fi întrebat ce anume îl împingea pe rege să-și piardă astfel timpul și pe cel al mareșalilor săi numărând niște spade ruginite. Că voise a se arăta o dată, fie, mai mergea. Dar zilnic, dimineață de dimineață? Și pentru ce oare mă poftise la o atât de jalnică trecere în revistă?

Am avut atunci surpriza să-l aud pe cel mai tânăr dintre fiii săi, pe Filip, exclamând cu tonul acela nefiresc al băiețandrilor când vor să pară maturi: "Fără îndoială că nu cu asemenea înrolați vom câștiga bătălia mari". Nu are decât paisprezece ani, vocea în schimbare și cam largă pe el cămașa de zale. Tatăl său îl mângâie pe frunte, de parcă s-ar fi felicitat că dăduse viață unui războinic atât de isteț. Apoi, adresându-se oamenilor din Bracieux, întreabă: "De ce nu sunteți înarmați mai bine? Spuneți, de ce? Astfel se prezintă cineva în oastea mea? Nu ați primit anumite ordine de la căpetenia voastră?"

Atunci, un ulăjgan mai puțin fricos decât ceilalți, poate cel ce singur avea topor, făcu câțiva pași înainte și răspunse: "Sire, stăpâne, starostele ne-a poruncit să ne înarmăm fiecare după starea pe care o avem. Ne-am înzestrat și noi cum am putut. Înseamnă că situația nu a permis celor care nu au nimic să se înfățișeze alt fel".

Regele Jean se întoarse spre conetabil și mareșali, arborând aerul acela al oamenilor mulțumiți când, chiar fiind în detrimentul lor, starea de lucruri le dă dreptate. "Încă un staroste care nu și-a făcut datoria... Trimiteți-i acasă, ca pe cei din Saint-Fargeau, ca pe cei din Soissons. Vor plăti amendă. Lorris, notează..."

Căci, așa după cum mi-a explicat după aceea, cei care nu se prezentau la trecerea în revistă sau veneau fără arme și nu puteau lupta, erau buni să plătească o răscumpărare. "Amenzile acestea ale pedestrașilor mi-au adus banii trebuitori pentru a plăti solde cavalerilor mei".

Era și aceasta o idee frumoasă – strecurată, pesemne, de către Simon de Bucy – pe care și-o însușise. Iată pentru ce îi chemase pe toți vasalii, iată pentru ce număra, cu un soi de rapacitate, detașamentele pe care le trimitea înapoi în vatră. "Ce folos am putea trage de pe urma acestei pedestrimi?", îmi mai spuse el. "Din cauza trupelor ce mășăluiau pe jos a fost bătut tatăl meu la Crécy. Pedestrimea încetinește totul și te împiedică să călărești cum se cuvine".

Și cu toții îi încuviințau spusele în afară de Delfin – se cade să o spun – căruia părea să-i fluture pe vârful buzelor o reflecție; dar și-o păstră pentru sine.

Oare de cealaltă parte a taberei, unde se aflau banierile, caii, armurile, totul mergea strună? În ciuda repetatelor convocări, în

ciuda frumoaselor regulamente care cereau căpitanilor de baniere să inspecteze de două ori pe lună, pe neașteptate, armele și caii, astfel încât să fie oricând gata să treacă la acțiune – regulamentele acestea interziceau schimbarea șefului sau retragerea fără aprobare, cu prețul "pierderii soldei și cu riscul de a primi necruțătoare pedeapsă" – în ciuda tuturor acestor lucruri o treime dintre cavaleri nu se prezentaseră la datorie. Alții, constrânși să amenajeze un drum sau să echipeze o companie de cel puțin douăzeci și cinci de lăncieri, nu puteau prezenta decât zece. Cămășile din zale erau rupte, chivărele de fier deformate, iar harnașamentele prea uscate plesneau întruna... "Ei, seniore, cum să mai fac față? Nu am fost pus în drepturi de soldă și cu greu îmi întrețin și propria armură"... Năvală mare era la repotcovirea cailor. Unele căpetenii rătăceau prin tabără în căutarea trupei pierdute, iar cei rămași în urmă își căutau, mai mult sau mai puțin, comandanții. Se șterpelea, de la o trupă la alta, câte o bucată de lemn, câte un capăt de piele, sula sau ciocanul necesare. Mareșalii erau asaltați de reclamații, iar capul le vuia de asprele cuvinte pe care și le aruncau mâniații seniori, căpetenii de baniere. Regele Jean nu voia să aibă habar de nimic. Număra pedestrașii buni de plătit răscumpărare...

Tocmai se îndrepta spre gruparea celor din Saint-Aignan, spre a-i inspecta, când văzu șase războinici brăzdând în tropot mare tabăra, cu caii în spume, ei înșiși lucind de sudoare și cu armura împrăfoșată. Unul dintre ei puse genunchiul jos, greoi și ceru să vorbească pe dată conetabilului; apropiindu-se de acesta, îi spuse: "Sunt al seniorului Boucicaut, de la care vă aduc vești".

Făcând un semn, ducele de Alena îl pofti pe mesager să raporteze regelui. Mesagerul schiță încercarea de a pune

genunchiul în pământ, dar piesele armurii îl stinghereau; regele îl scuti de orice ceremonie și îl zori să vorbească.

"Sire, seniorul de Boucicaut se află închis în Romorantin".

Romorantin! Escorta regală amuți, pentru o clipă, de uimire și lovită ca de un trăsnet. Romorantin - la numai treizeci de kilometri de Chartres, dincolo de Blois! Nimeni nu-și închipuia că englezii s-ar fi putut afla atât de aproape.

Pentru că, în timp ce se încheia asediul de la Breteuil, în timp ce Gaston Phoebus era trimis la închisoare, iar oștirea de vasali, tot satul se aduna încetinel la Chartres, prințul de Galles - o știi mai bine ca oricine, întrucât ocroteai Périgueux-ul - își pornise cavalcada, începând cu Saint-Foy și Bergerac, unde pătrunsese în teritoriul regesc și o continuase către nord, pe drumul urmat de noi: Château-l'Évêque, Brantôme, Rochechouart, La Péruse, devastând totul, după cum am văzut. Aflasem de înaintarea sa și trebuie să mărturisesc că eram destul de uimit văzând că regele se complăcea să stea la Chartres, în timp ce principele Eduard pustia țara. După ultimele știri primite, îl mai credeam pe acesta undeva între La Châtre și Bourges. Gândeam că se va îndrepta spre Orléans; acolo, își zicea sigur pe sine, se vor lupta, tăind principelui calea spre Paris. În vederea acestui fapt și inspirat de prudență, conetabilul trimisese o grupare de trei sute de lăncieri, sub comanda seniorilor de Boucicaut, de Craon și de Caumont, spre a efectua o îndelungă recunoaștere de cealaltă parte a Loarei și a-i aduce informații. Nu primise, de altfel, decât foarte puține. Și pe urmă, dintr-o dată, Romorantin! Prințul de Galles își schimbase așadar direcția luând-o spre vest...

Regele îl îndemnă pe mesager să continue.

"Mai întâi, sire, s-a întâmplat că seniorul de Chambly, pe care seniorul de Boucicaut îl numise să execute cercetarea, să fie prins

înspre d'Aubigny-sur-Nère..."; "Ah! Oaie-Sură a fost prins...", zise regele, căci așa era poreclit de Chambly.

Mesagerul lui Boucicaut reluă: "Dar seniorul de Boucicaut nu a aflat la timp lucrul acesta și de aceea am nimerit noi, dintr-o dată, în avangarda englezilor. I-am atacat cu atâta forță, încât s-au retras imediat..."; "Ca de obicei", observă regele Jean. "... dar au coborât spre forțele lor de întărite, mult mai numeroase decât noi și ne-au asaltat din toate părțile, astfel că seniorii de Boucicaut, de Craon și de Caumont ne-au dus degrabă spre Romorantin, unde s-au închis, urmăriți de toată armata prințului Eduard care își începea asediul exact la ora la care m-a trimis seniorul de Boucicaut. Iată, sire, ceea ce trebuie să vă spun".

Și din nou se făcu liniște. Apoi mareșalul de Clermont avu un gest de mânie. "De ce naiba s-a dat atacul? Nu asta am hotărât noi."; "Îi dojenești pentru curajul lor?", i-o întoarse mareșalul d'Audrehem. "Au scos inamicul din poziție și l-au atacat cu impetuozitate."; "Strașnic curaj", zise Clermont, "Erau trei sute de lăncieri, zăresc douăzeci și se năpustesc asupra lor fără să mai aștepte nici o clipă, închipuindu-și că fac mare vitejie. Dar pe urmă au țâșnit o mie și iată-i ștergând-o la rândul lor, oploșindu-se la primul castel ieșit în cale. Acum nu ne mai slujesc la nimic. Țsta nu-i curaj, e prostie".

Cei doi mareșali se luau la harță ca de obicei, iar conetabilul îl lăsa să vorbească pentru că nu-i plăcea să se arate a fi de partea cuiva. Era un bărbat mai curajos trupește decât sufletește. Prefera să i se spună "de Atena" decât "de Brienne", din cauza fostului conetabil, vărul său decapitat. Totuși, Brienne era fieful său, în timp ce Atena nu era decât o veche amintire de familie, fără nici un temei real, în afară de o cruciadă... Sau poate că pur și simplu devenise mai indiferent odată cu înaintarea în vârstă. Comandase

multă vreme și foarte bine, armatele regelui din Neapole. Regreta Italia, fiindcă își regreta tinerețea. Arhipăstorul, care sta mai deoparte, observa cu aer zeflemitor harta mareșalilor. Regele fu cel care puse capăt discuției.

"Iar eu gândesc, zise el, că eșecul lor ne servește. Căci iată-l pe englez ținut locului de un asediu. Și acum știm unde să-l găsim, câtă vreme este reținut acolo". Atunci se adresă conetabilului: "Gautier, pornește oastea la drum, mâine în zori. Împarte-o în mai multe corpuri, care vor trece Loara în diverse puncte, acolo unde se găsesc poduri, pentru a nu ne încetini înaintarea, dar ținând o strânsă legătură între ele, spre a le putea reuni în locul hotărât, dincolo de fluviu. În ce mă privește, voi trece la Blois. Și ne vom duce să atacăm armata engleză pe la spate la Romorantin sau, dacă-i vine să plece de acolo, o să-i tăiem calea oriunde. Păziți Loara până departe după Tours, până la Angers, pentru că niciodată ducele de Lancaster, care vine dinspre ținutul normand, să nu se poată uni cu prințul de Gales".

Uimea lumea acest Jean al II-lea! Dintr-o dată calm și stăpân pe sine, iată-l împărțind ordine clare și stabilind direcții pentru armata sa, de parcă avea în față și o vedea, întreaga Franță. Să faci Loara inaccesibilă în partea dinspre Anjou, să treci în Touraine, să fii gata ori să coborî spre Berry, ori să tai drumul în Poitou și Angoumois... apoi, la capătul tuturor acestor acțiuni, să te duci să recucerești Bordeaux și Aquitania... "Să ne caracterizeze promptitudinea, iar factorul surpriză să ne fie în avantaj". Fiecare ins se împieptoșa, gata să treacă la fapte. Frumoasă cavalcadă se uestea...

"Să fie trimisă acasă toată pedestrimea", mai ordonă Jean al II-lea. "Să nu dăm de un alt Crécy. Chiar dacă nu punem la

socoteală decât oștenii, tot vom fi de cinci ori mai numeroși decât urâcioșii ăștia de englezi".

Astfel, pentru că în urmă cu zece ani arcașii și arbaletierii, nerânduți cum se cuvine, au stânjenit mișcarea cavaleriei și au făcut să fie pierdută o luptă, regele Jean renunța de data aceasta, cu desăvârșire, la infanterie. Iar căpeteniile banierelor sale îl încuviințau, căci cu toții fuseseră la Crécy, cu toții îi mai sufereau și acum urmările. Marea lor grijă era, acum, să nu mai comită aceeași greșeală.

Numai Delfinul cuteză a spune: "Va să zică, tată, nu vom avea deloc arcași..."

Dar regele nici măcar nu se sinchisi să-i răspundă. Iar Delfinul, care se afla aproape de mine, îmi spuse, ca și cum ar fi cerut sprijin sau ca și cum ar fi urut să nu-l iau drept un prostănac: "Englezii își suie arcașii pe cai. Dar nimeni nu ar aproba, la noi, să se dea cai unor oameni din popor".

Ia te uită, asta îmi reamintește... Brunet!... Dacă timpul se menține și mâine la fel de blând, voi petrece popasul, care va fi foarte scurt, pe calul meu de paradă. Trebuie să-mi vin puțin în fire înainte de a ajunge la Metz. Și-apoi, ureau să arăt celor din Châlons, când intru în orașul lor, că pot călări la fel de bine ca nebunul lor de episcop Chauveau... care încă nu a fost înlocuit.

PRINȚUL DE AQUITANIA

MĂ GĂSEȘTI TARE FURIOS, Archambaud, pentru capătul ăsta de drum care o să ne ducă până la Sainte-Menehould. Parcă-i un făcut să nu mă pot opri în nici un oraș mare fără să mi se dea o veste care să-mi pună sângele în fierbere. La Troyes, a fost scrisoarea Papei. La Châlons, corespondența din Paris. Și ce am aflat? Că Delfinul, cu ureo cincisprezece zile înainte de a porni la drum, a semnat o dispoziție pentru a schimba încă o dată cursul monedei, în sensul de a-i slăbi puterea, bineînțeles. Dar de teamă ca lucrul acesta să nu fie privit cu ochi răi – pentru a prevedea așa ceva nu trebuia deloc să fii cine știe ce mare ghicitor – a tot împins promulgarea legii până după plecarea sa, când avea să fie destul de departe, la cinci zile de drum, astfel că abia la 10 ale lunii acesteia a fost publicată ordonanța. În fapt, s-a temut să țină piept burghezilor săi și de aceea s-a distanțat asemenea unui cerb. Într-adevăr, fuga este prea adesea singura lui scăpare! Nu știu cine i-o fi inspirat asemenea șiretlic deloc onorabil, poate Braque, poate Bucy; dar fructul unor asemenea îndemnuri a rodit repede. Starostele Marcel și cel mai mare dintre negustori s-au dus mânioși să îndruge verzi și uscate ducelui de Anjou, pe care Delfinul îl instalase la Luuru în locul său; iar cel de-al doilea fiu al regelui, care nu are decât optsprezece ani și nu prea multă minte, s-a lăsat convins, pentru a evita răzmerița care îl primejduia și a amânat aplicarea măsurii până la întoarcerea Delfinului.

Însă, ori nu ar fi trebuit luată măsura, aș fi înclinat pentru asta, întrucât – încă o dată – ea nu înseamnă decât un expedient ieftin, ori ar fi trebuit luată și impusă imediat. Tare întărit mai ajunge

Delfinul nostru Charles în fața unchiului său, împăratul - cu o capitală în care consiliul orașului refuză să se supună ordonanțelor regale!

Oare cine comandă astăzi în regatul Franței? suntem în drept să ne întrebăm. Faptul va avea, de ce să ne amăgim, urmări grave. Căci iată-l pe Marcel sigur de el, întrucât știe că a putut face voința coroanei să se plece și întrucât - prin forța împrejurărilor - se simte susținut de mulțimea burghezilor, de vreme ce le apără punga. Delfinul jucase un renghi bun Statelor sale Generale, lăsându-le descumpănite prin plecarea sa; cu lovitura aceasta pierde mult. Recunoaște că este dezamăgitor, într-adevăr, să-ți dai atâta osteneală alergând pe toate drumurile - cum fac eu de o jumătate de an - pentru a încerca să îmbunătățești soarta unor prinți atât de îndărătnici în a-și dăuna lor înșile!

Adio Châlons... O, nu... O, nu! Nu ureau să am nici un amestec în numirea unui nou episcop. Contele-episcop de Châlons este unul dintre cei șase pairi ecleziaști. Asta-i treaba regelui Jean sau a Delfinului. Să o reglementeze, discret, cu Sfântul Părinte... ori să i-o dea pe cap lui Niccola Capocci; măcar o dată să facă și el ceva...

Să nu-l ponegrim totuși prea mult pe Delfin; nu-i vine ușor. Marele vinovat este regele Jean și nicicând fiul nu va putea comite atât de multe greșeli câte și-a adunat în cârcă tatăl.

Ca să-mi mai ies din mânie... sau, poate, ca să intru și mai adânc în ea - mă ierte Domnul că păcătuiesc - o să-ți istorisesc aventura regelui Jean. Și vei vedea cum un rege pierde Franța!

După cum îți spuneam, la Chartres redevenise stăpân pe sine. Încetase a mai vorbi despre treburile cavalerilor când ar fi trebuit să vadă de finanțe, ori să vadă de finanțe, când ar fi trebuit să se

ocupe de război; încetase să se țină de fleacuri într-un moment în care se afla în joc soarta regatului său. De data aceasta părea să iasă, în sfârșit, din lăuntricul său haos și din funesta-i înclinare de a se afla mereu în contratimp; măcar o dată era și el la unison cu clipa istoriei. Adoptase adevărate dispoziții de campanie. Și cum starea morală a unui șef este contagioasă, dispozițiile acestea fură puse în practică întocmai și cu rapiditate.

Mai întâi, să le fie interzisă englezilor trecerea Loarei. Detașamente puternice, comandate de către căpitani cărora ținuturile acestea le erau bine cunoscute, fură trimise pentru a ține în stăpânire toate podurile și trecerile dintre Orléans și Angers. Apoi, ordin către șefi de a păstra legătura cu vecinii lor și de a trimite deseori mesaje armatei regelui. Cavalcada prințului de Galles, care vine dinspre Sologne, să fie împiedicată cu orice preț să facă joncțiune cu cea a ducelui de Lancaster care sosește din Bretania. Vor fi bătute separat. Și mai întâi prințul de Galles. Împărțită în patru coloane, pentru a i se înlesni curgerea, armata va trece fluviul pe podurile de la Meung, de la Blois, de la Amboise și de la Tours. Să fie evitate orice hărțuieli, orice intrări în luptă, indiferent de prilejurile ivite, înainte ca toate grupările de luptă să se fi adunat dincolo de Loara. Nici un fel de vitejii individuale, oricât de ademenitoare ar putea să pară. Vitejia cea mai mare va fi aceea de a-l strivi cu toții pe englez și de a curăța regatul Franței de mizeria și rușinea prea multă vreme îndurată. Acestea erau instrucțiunile pe care conetabilul duce de Atena le dădu căpeteniilor de baniere ce se reuniseră înainte de pornire. "Mergeți, seniori și fiecare să-și facă datoria. Regele își ține privirile ațintite asupra voastră".

Nori mari și negri împovărau cerul, spintecați de fulgere; și se sparseră dintr-o dată, într-un ropot de ploaie, în toate zilele

acelea regiunile Vendomois și Touraine fură bătute de ploi furtunoase, repezi, dar dese; ele pătrundeau prin cămășile de zale, udau tunicile și harnașamentele, îngreunau tot ce era din piele. Ai fi zis că trăsnetul era atras de tot oțelul acela în defilare; trei oșteni care se adăpostiseră sub un copac mare fură loviți de trăsnet. Dar, în ansamblu, armata suporta bine intemperiiile, ades îmbărbătată de uralele poporului. Căci atât burghezii din orașele, cât și sătenii erau foarte neliniștiți de înaintarea prințului de Aquitania despre care se spuneau lucruri îngrozitoare. Defilarea aceasta de armuri grăbite, în șiruri de câte patru, le aducea anume liniște, de îndată ce înțelegeau că luptele nu aveau să se desfășoare chiar prin partea locului. "Trăiască bunul nostru rege! Rupeți-i în bătaie pe urăjmașii lui. Domnul să vă aibă în pază, seniori curajoși!" Ceea ce voia, de fapt, să spună: "Domnul să ne aibă în pază, mulțumită vouă... dintre care mulți veți cădea morți cine știe pe unde... și astfel să nu avem a ne vedea casele și sărmanele noastre zdrențe arse, turmele risipite, recoltele pierdute, fiicele batjocorite. Ferească-ne Domnul de războiul pe care o să-l faceți în altă parte". Și nu se zgârceau cu vinul lor, un vin rece și auriu. Îl ofereau cavalerilor care îl beau ridicând cănila și fără să-și mai oprească din drum caii.

Am văzut și eu toate acestea, căci luasem hotărârea să-l urmez pe rege la Blois. El se grăbea să meargă la război, iar eu aveam misiunea să fac pace. Mă încăpățânam. Aveam planul meu. Iar lectica mea înainta, în spatele grosului armatei, dar urmată de detașamente care nu mai ajunseseră la timp în tabăra de la Chartres. Au mai sosit, câteva zile de-a rândul, și alții, precum conții de Joigny, d'Auxerre și Châtillon, trei băieți de viață, care se duceau într-acolo fără a se grăbi, urmați de toți lăncierii comitatelor lor, luând războiul dinspre latura sa veselă. "Oameni

buni, ați văzut cumva trecând armata regelui?"; "Armata? Am văzut-o alaltăieri, tare mulți la număr, mulți, nu glumă! Treaba a durat două ore și mai bine. Iar alții au mai trecut chiar azi-dimineață. Dacă dați de englez, nu-l cruțați."; "Fără doar și poate, oameni buni, fără doar și poate... iar dacă punem mâna pe prințul Eduard, nu o să uităm să vă trimitem o bucățică din el".

O să mă întrebi ce făcea prințul Eduard între timp... Fusesse ținut locului în fața castelului Romorantin. Mai puțin decât crezuse regele Jean, dar destul totuși pentru a-l lăsa să-și desfășoare manevra. Cinci zile - căci seniorii de Boucicaut, de Craon și de Caumont se apăraseră cu înverșunare. Numai în ziua de 31 august au fost asaltați de dușman de trei ori și tot de atâtea ori l-au respins. Fortăreața a căzut abia în ziua de 3 septembrie. Prințul o incendie ca de obicei; dar a doua zi, duminică, a fost nevoit să-și lase trupa să se odihnească. Arcașii, care pierduseră mulți dintr-ai lor, erau istoviți. Fusesse prima ciocnire mai serioasă de la începutul campaniei iar prințul, mai puțin surâzător ca altădată, aflând de la iscoadele sale - căci avea întotdeauna asemenea minți în avangardă - cum că regele Franței se pregătește, dimpreună cu întreaga sa oaste, să coboare spre el, se întreabă dacă nu cumva greșise înverșunându-se să cucerească fortăreața și dacă nu ar fi făcut mai bine să-i lase pe cei trei sute de lăncieri ai lui de Boucicaut închiși la Romorantin.

Nu cunoaște exact efectivul armatei lui Jean, dar o știe mai puternică decât a sa, mult mai puternică, armata aceasta care se duce să caute trecerea pe patru poduri deodată... Dacă nu urea să aibă a suferi de diferența aceasta, într-adevăr strivitoare, trebuie să înfăptuiască negreșit joncțiunea cu trupele ducelui de Lancaster. Gata cu agreabila cavalcadă, gata cu distracția prilejuită de țărânoii căutând adăpost prin păduri și cu

acoperișurile de mănăstire mușcate de flăcări. Seniorii săi de Chandos și de Grailly, cei mai buni căpitani ai săi, nu sunt mai puțin neliniștiți și chiar ei – bătrâni cu experiență, deprinși cu hazardul războaielor – sunt cei care îl îndeamnă să se grăbească. El coboară valea râului Cher, traversând localitățile Saint-Aignan, Thésée, Montrichard fără a zăboui prea mult cu jefuirea lor, fără a mai contempla râul cel frumos cu ape liniștite, nici insulele lui cu plop străbătuți de soare, nici costișele cretoase pe care se coc, la căldura soarelui, viitoarele culesuri de vie. Se îndreaptă spre apus, spre ajutoare și întăriri.

La 7 septembrie ajunge la Montlouis, unde află că o mare grupare de luptă, comandată de contele de Poitiers – cel de-al treilea fiu al regelui – și mareșalul de Clermont se află la Tours.

Atunci, șouăie. Patru zile așteaptă pe înălțimile de la Montlouis, să vină Lancaster, după ce va fi trecut fluviul; așteaptă în fapt, miracolul. Iar dacă miracolul nu se produce, poziția lui este, în orice caz, bună. Patru zile așteaptă ca francezii, care știu prea bine unde se află el, să-l atace. Prințul de Galles își zice că poate ține piept și chiar învinge corpul Poitiers-Clermont. Și-a ales ca teren de luptă un loc brăzdat de foarte dese tufișuri spinoase. Pe arcași îi pune să consolideze liniile sale de apărare. El însuși, precum și mareșalii și scutierii săi se instalează în niște căsuțe din împrejurimi.

Patru zile, dis-de-dimineată, scrutează orizontul în direcția Tours. Revărsatul zorilor așterne în imensa vale neguri aurii; fluviul, îngroșat de ploile din ultima vreme, rostogolește unde gălbui între maluri verzi. Arcașii continuă să fasoneze taluzurile.

Patru nopți se întreabă prințul, privind cerul, ce anume îi vor rezerva zorile următoare. Foarte frumoase au fost nopțile atunci, iar Jupiter strălucea nespus, întrecând în mărime toți ceilalți aștri.

"Oare ce vor face francezii? Se întreba prințul. Oare ce vor face?"

Dar francezii, respectând de data aceasta ordinul ce le fusese dat, nu atacă. În ziua de 10 septembrie, regele Jean se află la Blois, dimpreună cu grupa sa de luptă. În ziua de 11, se urnește spre frumoasa cetate Amboise, aproape să atingă Montlouis. Adio întăriri, adio Lancaster; prințul de Galles trebuie să se retragă spre Aquitania, cât mai repede cu putință, dacă urea să nu se închidă capcana între Tours și Amboise; nu poate înfrunta două grupări de luptă, în aceeași zi părăsește Montlouis și se duce să doarmă la Montbazon.

Iar acolo, în dimineața de 12 septembrie, ce îi este dat să vadă? Două sute de lăncieri, precedați de o flamură alb-galbenă, iar în mijlocul lăncierilor o lectică mare, roșie din care iese un cardinal... I-am învățat - ai văzut - pe sergenți și valeți să îngenuncheze ori de câte ori cobor. Asta face totdeauna impresie asupra celor la care vin. Mulți alții îngenunchează și ei îndată, închinându-se. Apariția mea a stârnit emoție în tabăra engleză, te rog să mă crezi.

De regele Jean mă despărțisem în ajun, la Amboise. Știam că nu avea să atace chiar imediat, dar că mult nu va mai întârzia să o facă. Astfel că intrăm în rol. Trecusem prin Bléré. Unde am dormit foarte puțin. Avându-i la dreapta și la stânga pe nepotul meu de Durazzo și pe seniorul de Hérédia și urmat de prelații și clericii mei, m-am îndreptat spre Prinț și i-am cerut să vorbim între patru ochi.

Mi s-a părut grăbit, zicându-mi că peste o oră pune tabăra în mișcare. L-am asigurat că un moment tot mai avea la dispoziție și că puținele mele cuvinte, care erau ale Papei, meritau ascultare. Aflând de la mine că nu avea să fie atacat în chiar ziua aceea, a

înțeles că se poate bucura de un mic răgaz; dar în tot timpul cât am stat de vorbă, deși voia să se arate stăpân pe sine, a continuat să manifeste nerăbdare, ceea ce mi s-a părut a fi un lucru bun.

Este semeț din fire prințul, ca și mine; asta nu ne-a prea înlesnit începutul convorbirii. Dar eu am de partea mea vârsta... care mă slujește...

Bărbat chipeș, talie frumoasă... Chiar așa, chiar așa, este adevărat, nepoate, încă nu ți l-am descris pe prințul de Gales!... Are douăzeci și șase de ani. De altfel, este vârsta întregii generații noi care poate deveni stăpână pe treburile statului. Regele de Navara are douăzeci și cinci de ani, iar Phoebus tot pe atât; doar Delfinul este mai tânăr... Gales are un surâs plăcut pe care nici un dinte stricat nu-l slujește încă. În ce privește partea de jos a feței și carnația, se aseamănă cu maică-sa, regina Philippa. Este vesel ca ea și tot ca ea se va îngrășa. Partea de sus a feței o are mai degrabă de la străbunicul său, Filip cel Frumos. O frunte netedă, ochi albaștri, depărtați și mari, de răceala fierului. Te privește țintă, într-un fel care dezmente blândețea surâsului. Cele două părți ale figurii, atât de diferite ca expresie, sunt despărțite de mustăți frumoase, blonde, tăiate după moda saxonă, care îi încadrează buza și bărbia... Fondul firii sale este cea a unui dominator. Nu vede decât de la înălțimea calului care îl poartă.

Îi cunoști titlurile? Eduard de Woodstock, prinț de Gales, prinț de Aquitania, duce de Cornouailles, conte de Chester, senior de Biscaia... Doar Papa și regii încoronați sunt persoane la care se uită ca la niște superiori. Toate celelalte creaturi nu stau, în ochii lui, decât pe diferite trepte ale inferiorității. Are darul de a porunci, asta-i sigur, precum și puterea de a disprețui riscul. Și este rezistent; în primejdie își păstrează mintea limpede. Fastuos în succes, își acoperă cu daruri amicii.

A și căpătat o poreclă – Prințul Negru – pe care și-o datorează armurii sale de oțel brunat, la care ține mult și care îi dă un aer semeț, mai ales cu cele trei pene albe ale coifului, în mijlocul strălucitoarelor cămăși de zale și ale tunicilor militare multicolore aparținând cavalerilor care îl înconjoară. A intrat în glorie de timpuriu. La Crécy – avea deci șaisprezece ani – tatăl său i-a încredințat comanda unei grupări, cea a arcașilor galezi, înconjurându-l, firește, de căpitani încercați care trebuiau să-l povățuiască și chiar să-l conducă. Or, gruparea aceasta a fost atât de aprig atacată de către cavalerii francezi, încât la un moment dat, socotindu-l pe prinț în primejdie, cei care aveau sarcina să-l secundeze au trimis degrabă vorbă regelui, pentru a-i cere să vină în ajutorul fiului său. Regele Eduard al III-lea, care privea lupta de pe o colină unde se afla o moară, răspunse mesagerului: "Fiul meu este mort, doborât ori atât de rănit încât nu se poate ajuta singur? Nu?... Atunci întoarce-te la el sau la cei care te-au trimis și spune-le să nu mă mai cheme în ajutor, orice i s-ar întâmpla, câtă vreme va fi în viață. Le ordon să lase copilul să-și câștige pintenii; căci ureau, dacă Domnul a rânduit astfel, ca ziua să fie a lui și onoarea să-i rămână".

Iată deci tânărul în fața căruia mă aflu pentru întâia oară.

I-am spus că regele Franței... "În fața mea nu este rege al Franței", făcu prințul. "În fața sfintei biserici este rege uns și încoronat", i-am întors-o; îți dai seama de tonul meu... i-am spus că, prin urmare, regele Franței venea la el cu oastea sa care număra aproape treizeci de mii de oameni. Am forțat puțin nota cu anume scop, și pentru a fi crezut, am adăugat: "Alții u-ar spune șaizeci de mii, eu vă spun cifra adevărată, fiindcă nu includ și pedestrimea care a rămas în urmă". M-am ferit să-i spun că fusese trimisă acasă dar am avut impresia că era un lucru pe care îl știa.

Asta nu avea însă nici o importanță; șaiszeci sau treizeci, ori chiar douăzeci și cinci, cifră care se apropia și mai mult de adevăr – prințul nu avea cu el decât șase mii de oameni, arcași, inclusiv postăvării. I-am explicat că astfel stând lucrurile, nu mai era vorba de vitejie, ci de număr.

Mi-a spus atunci că avea să se unească, dintr-o clipă într-alta, cu armata lui Lancaster. I-am răspuns că doream din toată inima să se întâmple acest lucru, întru binele său.

Și-a dat seama că jucând cu mine cartea marei siguranțe de sine, nu-mi putea fi superior, astfel că, după un răstimp de tăcere, îmi spuse fără ocol că mă știa mai apropiat de regele Jean – îi redă, acum titlul de rege – decât fusesem de tatăl său. "Nu sunt «aproape» decât de pacea dintre două regate, i-am răspuns și pace am venit să vă propun".

Atunci a început să-mi arate, cu multă trufie, că în anul ce trecuse el a traversat întreg Languedoc-ul, ducându-și cavalerii până la marea latină, fără ca regele să-i poată ține piept: că și în anotimpul în care ne aflam abia în făptuise o cavalcadă de la Guyenne până la Loara; că Bretania se găsea ca și sub legea engleză; că o bună parte din Normandia, adusă de monseniorul Filip de Navara, era gata-gata să facă același lucru; că numeroși seniori din Angoumois, din Poitou, din Saintonge și chiar din Limousin îi erau aliați – a avut bunul simț să nu pomenească de Périgord; și, în același timp, se uita pe fereastră, urând parcă să privească drumul soarelui pe cer – pentru ca în cele din urmă să mă întrebe totuși: "După atâtea succese repurtate de armata noastră și după toată autoritatea pe care o avem, de drept și de fapt, în regatul Franței, care sunt ofertele pe care ni le face regele Jean în legătură cu pacea?"

O, dacă ar fi urut regele să mă asculte la Breteuil, la Chartres... Ce puteam răspunde, pe ce puteam fi stăpân? I-am replicat prințului că nu-i aduceam nici o ofertă din partea regelui Franței, întrucât acesta - puternic cum era - nu se putea gândi la pace înainte de a repurta victoria pe care conta; dar că-i aduceam porunca Papei, care voia să încetăm a mai însângera țările Apusului și care îi ruga imperios pe regi am - insistat eu - să se înțeleagă, pentru a sări în ajutorul fraților noștri de la Constantinopole. Și l-am întrebat în ce condiții Anglia...

Tot la urcușul soarelui se uita; apoi, întrerupând convorbirea, spuse: "Tatăl meu, regele, hotărăște pacea, nu eu. Nu am primit de la el nici un ordin care să mă autorizeze să tratez". După aceea mă rugă să binevoiesc a-l scuza pentru faptul că voia să o ia înaintea mea pe drum. Nu avea în cap decât un gând: să se distanțeze de armata urmăritoare. "Lăsați-mă să vă binecuvântez, monseniore, i-am spus. Și vă voi sta pe-aproape, clacă veți avea cumva nevoie de mine".

O să-mi spui, nepoate, că duceam prea puțin pește în plasă întorcându-mă de la Montbazon în urma armatei engleze. Dar nu eram chiar atât de nemulțumit pe cât ți-ar veni a crede. După cum cântăream eu situația, vârașem cârligul în pește și îi lăsam ața. Totul depindea de contra-curenții râului. Dar trebuia să am grijă să nu mă depărtez de mal.

Prințul o pornise spre miazăzi, spre Chatellerault. Drumurile care străbăteau regiunile Touraine și Poitou văzură trecând, în zilele acelea, ciudate cortegii. Mai întâi, armata prințului de Galles - compactă, rapidă, șase mii de oameni. Neconținut în mare ordine, totuși puțin găfâind-o și nemaipierzându-și uremea cu incendierea hambarelor. Se pare mai degrabă că pământul arde pe sub copitele cailor lor. La o zi de marș distanță, pornită pe

urmele acestor oameni, armata formidabilă a regelui Jean, care a regrupat, după voia sa, toate banierile, sau aproape, douăzeci și cinci de mii de oameni, dar pe care le zorește prea tare, le obosește și care încep să se articuleze mai puțin bine, lăsând în urmă soldați sleiți de puteri.

Apoi, între englezi și francezi, urmându-i pe cei dintâi, precedându-i pe ceilalți, micul meu cortegiu, care pune un punct de purpură și aur în câmpie. Un cardinal între două armate - așa ceva nu s-a văzut prea des! Toate banierile se grăbesc să intre în luptă, iar eu, cu mica mea escortă, mă îndărătnicesc să cer pacea. Nepotul meu de Durazzo tropăie sâcâit; îl simt parcă rușinat că însoțește pe cineva a cărui unică vitejie ar consta în a-i face pe ceilalți să nu mai lupte. Și ceilalți cavaleri ai mei, Hérédia, La Rue, toți gândesc la fel. Durazzo îmi spune: "Lasă-l pe regele Jean să-i snopească pe englezi în bătaie și să terminăm odată. De altfel, ce speri să împiedici?"

În sinea mea sunt aproape de părerea lor, dar nu ureau să mă las bătut. Îmi dau prea bine seama că, ajungându-l din urmă pe regele Eduard - și îl va ajunge - regele Jean o să-l strivească. Dacă nu în Poitou, atunci în Angoumois.

Aparent, Jean ar putea fi învingătorul. Dar zilele acestea aștrii săi nu-i sunt favorabili; chiar deloc. Știu asta. Și mă întreb cum, într-o situație care îl avantajează atât de tare, va avea de îndurat o situație totuși funestă, îmi spun că, poate, se va angaja într-o bătălie victorioasă, dar că va fi ucis. Ori că ureo boală îl va loui între timp...

Pe aceleași drumuri înaintează și cavalerii rămași în urmă, conții de Joigny, d'Auxerre și de Châtillon, bunii fârtați, mereu voioși și negrăbiți, dar umplând încetul cu încetul distanțarea lor cu grosul armatei franceze. "Oameni buni, l-ați văzut cumva" pe

rege?" Regele? A plecat dimineața de la Haga. Iar englezul? A dormit acolo în ajun...

Jean al II-lea, de vreme ce merge pe urmele vărului său englez, este foarte bine informat asupra drumurilor pe care a pornit adversarul. Acesta, simțindu-se urmărit, se duce la Chatellerault, iar acolo, ca să-i fie mai ușor și să degajeze podul, își pune convoiul personal să treacă râul Vienne noaptea, dimpreună cu toate căruțele care transportă mobilă, harnașamente de paradă, ca și toată pradă sa - mătăsuri, văsărie de argint, obiecte de fildeș, comori bisericești, pe care le-a șterpelit în timpul cavalcadei sale. Și dă bice spre Poitiers. El însuși, oștenii și arcașii săi, încă de cu zori, o iau pentru moment pe același drum; apoi, pentru mai multă prudentă. Își îndrumă oamenii pe scurtături. Și-a făcut un calcul: să înconjoare pe la răsărit Poitiers-ul, unde regele va fi totuși silit să-și lase armata cea grea în repaus, fie și numai pentru câteva ceasuri, sporindu-și în felul acesta avansul.

Dar ceea ce nu știe el este că regele nu a luat-o pe drumul spre Chatellerault. Cu toți cavalerii pe care îi duce în pas de vânătoare, s-a îndreptat spre Chauvigny și mai la răsărit, pentru a încerca să-și depășească urăjmașul și să-i taie retragerea. Merge în frunte, drept în șa, cu bărbia înainte, fără să mai ia seamă la nimic, așa cum s-a dus și la banchetul de la Rouen. O etapă în plus, de douăsprezece leghe, fără oprire.

Și tot alergându-i pe urme, cei trei seniori burgunzi, Joigny, Auxerre și Châtillon întrebau: "Regele?..."; "Spre Chauvigny."; "Așadar, spre Chauvigny!" Sunt mulțumiți, au ajuns aproape de oaste; vor fi deci acolo când se va da strigătul de încolțire a dușmanului.

Ajung, prin urmare, la Chauvigny, dominat de castelul său cel mare ce se găsește într-un cot al râului Vienne. În seara care se lasă - o uriașă grupare de trupe, o nemaipomenită încâlceală de căruțe și de cuirase. Joigny, Auxerre și Avallon țin la tabieturile lor. Doar nu o să se avânte, după un drum greu, într-un asemenea talmeș-balmeș. La ce-ar sluji să ne grăbim? Să luăm întâi o cină bună, în timp ce pajii noștri vor țesăla caii. După ce și-au scos chivăra și și-au desfăcut șireturile de la jambiere, iată-i întinzându-se, trosnindu-și oasele, frecându-și șalele și pulpele; apoi s-au așezat cu toții la o masă, într-un han nu departe de râu. Scutierii lor, care le știu lăcomia, le-au găsit pește - era într-o zi de vineri. Apoi, se duc să se culce - toate acestea mi-au fost istorisite cu de-amănuntul, după aceea - iar în dimineața următoare se trezesc târziu, într-un târg gol și liniștit. "Oameni buni... regele?" Li se indică direcția Poitiers.. "Drumul cel mai scurt?"; "Prin Chaboterie".

Iată-i, așadar, pe Châtillon, pe Joigny și Auxerre, dimpreună cu lăncierii lor, pornind-o întins prin câmpii cu iarbă-neagră. Frumoasă dimineață; soarele se strecoară printre crengi, dar fără să ardă prea tare. Trei leghe sunt străbătute cu ușurință. Vor ajunge la Poitiers în mai puțin de o jumătate de oră. Și dintr-o dată, la încrucișarea a două poteci croite într-un hățiș, dau cu nasul de cercetași englezi, ureo șaizeci la număr. Iar ei sunt trei sute și mai bine. Adevărată pomană! Să închidem deschizăturile coifurilor, să coborâm lăncile. Cercetașii englezi, care de fapt sunt oameni din Hainaut comandați de seniorii Ghistelles și d'Auberchicourt, fac cale-întoarsă și o pornesc la galop. "Ah, lașii! Ah, fricoșii! După ei, după ei!"

Urmărirea nu ține mult, căci după ce au trecut de prima pădure, Joigny, Auxerre și Châtillon nimeresc în grosul coloanei

engleze care-i prinde ca într-un cerc. Ureme de câteva clipe, spadele și lăncile. se ciocnesc. Se bat bine burgunzii! Dar marele număr îi înăbușă. "Dați fuga la rege, fuga la rege, dacă puteți!" strigă Auxerre și Joigny către scutierii lor, înainte de a fi dați jos de pe cai și a trebui să se predea.

Regele Jean se și află în foburgurile orașului Poitiers când câțiva oameni de-ai contelui de Joigny, care putuseră scăpa dintr-o urmărire furibundă, veniră într-un suflet să-i istorisească tărășenia. Îi felicită foarte tare. Era nespus de vesel. Pentru că pierduse trei mari baroni și banierile lor? Nu, firește; dar, față de vestea cea bună, prețul nu era prea mare. Prințul de Galles pe care îl mai credea în fața lui era, de fapt, în spate. Deci reușiseră: îi tăiasse calea. Așadar, cale-întoarsă spre Chaboterie. Conduceți-mă, bravii mei! Uraaa... Uraaa... Bună zi pentru regele Jean!

... Ce făceam eu, nepoate? Ah, eu urmasem drumul dinspre Chatellerault. Soseam la Poitiers, pentru a trage la episcopat, unde, în timpul serii, mi s-au adus toate la cunoștință.

DEMERSURILE CARDINALULUI

ARCHAMBAUD, SĂ NU TE MIRI că la Metz Delfinul i-a prezentat unchiului său, împăratul, omagiul. Ei bine, da, pentru regiunea Dauphiné aflată în dependență imperială... L-am îndemnat chiar foarte tare să facă acest lucru; de altfel, este unul dintre pretextele călătoriei! Aceasta nu scade nicidecum prestigiul Franței; dimpotrivă, îi stabilește drepturi. Asupra regatului Arles, dacă acesta s-ar reface, cumva, de ureme ce odinioară el cuprindea și ținutul Viennois. Și-apoi, un lucru ca acesta este și o pildă bună pentru englezi, căroro li se arată, astfel, că un rege ori fiu de rege poate să consimtă la omagierea unui alt suveran, fără să se înjosească nicidecum, când anumite părți din statele sale au aparținut celuilalt, adică suzeranului...

Este pentru întâia oară când, de multă vreme, împăratul pare hotărât să încline puțin de partea Franței. Căci până acum, deși sora sa doamnă Bonne a fost prima soție a regelui Jean, se apropiase mai degrabă de englezi. Oare nu el îl numise pe regele Eduard, care știuse să-i cânte în strună, vicar, imperial? Marile victorii ale Angliei și decăderea Franței i-au dat, pesemne, de gândit. Un imperiu englez, alături de imperiul său, nu-i surâdea absolut deloc. Așa se întâmplă totdeauna cu principii germani: se străduie din răspuț să coboare puterea Franței, dar pe urmă își dau seama că din treaba aceasta nu au avut nimic de câștigat, ba chiar dimpotrivă...

Te sfătuiesc să nu prea stărui asupra bătăliei de la Crécy, dacă va fi pomenită cumva, când ne vom afla în fața împăratului. În orice caz să nu fii primul care îi rostește numele întrucât, spre

deosebire de tatăl său, Jean cel Orb, împăratul – care pe atunci nu era încă împărat – nu prea a fost la înălțime... Ce să ne mai ascundem după deget, a luat-o la sănătoasa și gata... Dar nici de Poitiers să nu vorbești prea mult, un nume pe care prin forța lucrurilor toată lumea îl are în cap și să nu crezi că ar fi necesar să preamărești curajul nefericit al cavalerilor francezi – asta din considerație pentru Delfin... deoarece nici el nu s-a distins prin ureun exces de vitejie. Este chiar unul dintre motivele pentru care destul de greu își impune autoritatea. Ei, da, nu o să fie o întrunire de eroi... În fine, Delfinul are scuze; și chiar dacă nu este un războinic, el nu ar fi pierdut în nici un caz șansa pe care i-am oferit-o eu tatălui său...

Dar să-ți istorisesc mai departe cele petrecute la Poitiers; nimeni nu ți le-ar putea spune mai bine și vei înțelege de ce. Rămăsesem, așadar, la o zi de sâmbătă seara, când cele două armate se știu foarte aproape una de cealaltă, cât pe ce să se atingă și când prințul de Galles înțelege că nu se mai poate mișca...

Duminică, dis-de-dimineată, regele asistă la slujbă, în plin câmp. O slujbă de război. Cel care oficiază poartă mitră și patrafir peste zale; este vorba de Regnault Chauveau, contele-episcop de Châlons, unul dintre prelații care mai degrabă ar fi trebuit să urmeze calea armelor decât cea a bisericii... Te văd zâmbind, nepoate... da, îți spui, probabil, că aparțin acestei specii; dar eu, cel puțin, am învățat să mă înfrânez, de vreme ce Domnul mi-a arătat calea pe care se cuvine să pășesc.

În ce-l privește pe Chauveau; armata aceea ingenuncheată în câmpul umezit de rouă, din fața târgului Nouaille, îi oferă pesemne viziunea legiunilor celeste. Clopotele mănăstirii Mauperthuis își fac auzit dangătul în marea clopotniță pătrată. Iar

englezii, pe înălțime, ascunși în spatele crângurilor, aud puternicul strigăt de Gloria slobozit de cavalerii Franței.

Regele se împărtășește, înconjurat de cei patru fii ai săi și de fratele său d'Orléans, cu toții în alai de luptă. Mareșalii privesc cu anume dezorientare la tinerii prinți cărora au fost nevoiți să le dea pe mâna comanda unor unități, cu toate că nu au încă nici un fel de experiență războinică. Da, prinții aceștia sunt o grijă pentru ei. Nu au fost aduși chiar copii? Micul Filip, fiul preferat al regelui și vărul său Charles d'Alençon? Paisprezece, treisprezece ani; ce pacoste cu asemenea cuirase pitice! Tânărul Filip va sta lângă tatăl său, care ține să vegheze el însuși asupra lui, iar Arhipăstorul a fost desemnat cu protecția micuțului d'Alençon.

Conetabilul a împărțit armata în trei grupări mari. Prima, alcătuită din treizeci și două de baniere, se află sub ordinele ducelui d'Orléans. A doua, sub cele ale Delfinului, duce de Normandia, secundat de frații săi, Louis d'Anjou și Jean de Berry. Dar, în realitate, comanda aparține lui Jean de Landas, lui Thibaut de Vodenay și seniorului de Saint-Venant, trei luptători care au sarcina să-l țină sub observație pe moștenitorul tronului și să-l îndrume. Regele avea să ia conducerea celei de-a treia grupări.

Este urcat în șa, pe calul său de luptă alb. Dintr-o privire își îmbrățișează armata și se minunează că o vede atât de multă și frumoasă. Ce de coifuri, ce de lăncii înfrățite în șiruri lungi! Câți cai vâjnoși care în legănarea capului își sună zăbalele. De șei atârna spadele, ghioagele, topoarele cu două tășuri. Legate de lăncii se văd fluturând stegulețe triumphiulare și banderole. În cât de multe culori sunt zugrăvite scuturile mari și mici, câte nuanțe în broderiile de pe tunicile cavalerilor și de pe valtrapurile cailor! Toate acestea scânteiau și luceau în soarele dimineții, acoperite parcă de o pulbere aurie.

Atunci regele trece în față și strigă: "Preaurednicii mei seniori, când erați cu toții la Paris, la Chartres, la Rouen sau la Orléans îi amenințați pe englezi și doreați să vă găsiți încoifați în fața lor; acum sunteți, vi-i arăt. De aceea, binevoiți a le arăta la rândul-vă virtuțile și răzbunați necazurile și supărările pe care ni le-au adus; căci îi vom bate negreșit!" Apoi, după unanimitate-puternic răspuns al mulțimii: "Domnul fie cu noi. Așa va fi!", el așteaptă. Așteaptă, ca să dea ordinul de atac, întoarcerea lui Eustache de Ribemont, judecător-reprezentant regal al orașelor Lille și Douai, pe care l-a trimis în recunoaștere, cu un mic detașament, ca să afle exact poziția englezilor.

Întreaga armată așteaptă într-o profundă liniște. Grea clipă aceea în care urmează să ataci, iar ordinul întârzie. Întrucât, atunci, fiecare își spune: "Poate că astăzi o să-mi vină rândul și mie... Poate că văd pământul pentru ultima oară". Iar sub apărătoarea de oțel a bărbiei, un tremur ușor, al emoției care îi face pe toți să-și înghită lacrimile; și fiecare își încredințează Cerului sufletul, mai fierbinte decât în timpul slujbei. Jocul războiului devine, dintr-o dată, solemn și îngrozitor.

Seniorul Geoffroy de Charny ducea stindardul Franței, pe care regele îi făcuse cinstea să i-l încredințeze; și mi s-a spus că era transfigurat.

Ducele de Atena părea cel mai liniștit. Știa din experiență că, în mare, asigurase dinainte munca sa de conetabil. Imediat după începerea luptei, nu va mai vedea la o distanță mai mare de două sute de pași și nici auzit nu va putea fi la mai mult de cincizeci; din diverse puncte ale câmpului de bătălie i se vor trimite scutieri care vor ajunge până la el sau nu; iar celor care vor ajunge le va striga un ordin care va fi sau nu executat. Faptul că avea să fie prezent, astfel încât oricine să-i poată transmite vești, că făcea

un gest său încuviința cu glas tare o măsură, dădea tuturor siguranță. Putea fi vorba de luarea unei decizii într-un moment de cumpănă... Dar în învâlmășagul acela de lovituri și strigăte, nu el ar mai fi cel care comandă cu adevărat, ci voința Domnului. Și dat fiind numărul mare al francezilor, se părea că Domnul s-ar fi și pronunțat.

Regele Jean începu să manifeste iritare pentru că Eustache de Ribemont nu se mai întorcea. Să fi fost cumva prins, ca Auxerre și Joigny cu o zi înainte? Înțelept ar fi să mai trimită pe cineva în recunoaștere. Dar regele Jean nu suportă așteptarea. Este cuprins de acea mâniașă nerăbdare ce-l stăpânește ori de câte ori un anume eveniment nu se supune imediat voinței sale, o nerăbdare care îl face neputincios în a mai judeca sănătos lucrurile. Este cât pe ce să dea ordinul de atac – la urma urmei, ce-o fi o fi – când iată că se întorc seniorul Ribemont cu cercetașii săi.

"Ei, Eustache, ce vești?"; "Foarte bune, sire; veți repurta, de va voi Cerul, frumoasă victorie asupra vrăjmașilor măriei-voastre."; "Câți sunt?"; "Sire, i-am văzut și cântărit. Estimăm că englezii ar putea fi cam așa: două mii de oșteni, patru mii de arcași și o mie cinci sute de pedestrași".

Regele, pe calul său de luptă alb, surâde biruitor. Îmbrățișează cu privirea cei douăzeci și cinci de mii de oameni – sau aproape – rânduți în jurul său. "Și cum este poziția lor?"; "A, sire, ocupă un loc întărit. Putem fi ca și siguri că nu vor putea să ofere alor noștri mai mult decât o bătălie și aceea mică, dar s-au organizat bine".

Și a urmat descrierea felului în care se instalaseră englezii pe înălțime, de o parte și de alta a unui drum în urcuș, mărginit de tufe și boschete în spatele cărora și-au aliniat arcașii. Pentru a-i ataca, alt drum decât acesta nu există, un drum pe care doar patru cai încap pe-un rând. În rest, numai vii și păduri de pini, pe

unde nu s-ar putea călări. Războinicii englezi își țin caii de o parte, sunt jos, nu călări, în spatele arcașilor care alcătuiesc astfel pentru ei un fel de gard de fier mobil. Iar arcașii aceștia nu vor fi prea ușor zdrobiți.

"Și cum ne sfătuiești, seniore Eustache, să ajungem acolo?"

Toată armata avea privirile ațintite spre consfătuirea ce reunea în jurul regelui pe conetabil, mareșalii și principalele căpetenii de baniere. Printre ei se afla și contele de Douglas care nu-l mai părăsise pe rege de când plecaseră din Breteuil. Uneori există invitați care costă scump.

Guillaume de Douglas spuse: "Noi, cei din Brabant, i-am bătut întotdeauna pe jos pe englezi..." Iar Ribemont întări și el spusele acestea, pomenind despre corpurile de armată auxiliare flamande. Și iată cum, la ceasul în care trebuia angajată lupta, se făceau disertații de artă militară. Ribemont are de făcut o propunere cu privire la dispunerea trupelor pentru atac, iar Guillaume de Douglas îl aprobă și regele îi invită să se supună întocmai, de vreme ce Ribemont este singurul care a explorat terenul, iar Douglas este invitatul care atât de bine îi cunoaște pe englezi.

Deodată, se dă un ordin care este transmis și repetat. "Jos de pe cai!" Cum?! După clipa aceea mare de încordare și neliniște, în care fiecare se pregătea lăuntric să înfrunte moartea, nu vor mai porni la luptă? Aripa dezamăgirii pare să fâlfâie deasupra tuturor. Ba da, ba da, lupta se va deschide, însă pe jos. Nu aveau să rămâie călări decât trei sute de armuri, cu menirea de a croi – sub comanda celor doi mareșali – o breșă în liniile arcașilor englezi. Și, prin breșa aceasta, vor năboi pe dată oștenii, pentru a-i birui în lupte corp la corp pe oamenii prințului de Gales. Caii vor fi ținuți deoparte, dar foarte aproape pentru urmărirea de după aceea.

Audrehem și Clermont trec în revistă linia întâi a banierelor, pentru a alege trei sute de cavaleri, dintre cei mai vigoși, mai cutezători și mai bine înarmați care să alcătuiască șarja.

Nu par mulțumiți mareșalii, fiindcă nici măcar nu li s-a cerut părerea. Clermont a încercat destul să i se dea ascultare, să se mai cugete puțin. Dar regele l-a repezit. "Senior Eustache a văzut, iar senior de Douglas știe. Ce ne-ar putea aduce în plus vorbirea dumitale?" Astfel că planul cercetașului și cel al invitatului devin planul regelui. "Nu ar mai lipsi decât să-l numească pe Ribemont mareșal și pe Douglas conetabil", mormăie Audrehem.

Toți cei care nu fac parte din șarjă vor lupta pe jos... "Scoateți-vă pintenii și tăiați-vă lăncile până la lungimea de cinci picioare!"

Iritare și mârâit de nemulțumire în șirurile de luptători. Doar nu pentru așa ceva veniseră. Atunci de ce se descotorosise de infanterie la Chartres, dacă acum trebuiau să-i facă treaba? Și-apoi... să-și scurteze lăncile... asta frângea inima cavalerilor. Mânere frumoase de frasin, anume alese pentru a fi ținute orizontal, strâns lipite de scutul cel mic și... Înainte! Acum însă aveau să meargă la plimbare, îngreunați de fierărie, în mână cu niște bețe. "Să nu uităm că la Crécy..." ziceau cei care voiau să-i dea, cu orice preț, dreptate regelui. "Crécy, mereu-mereu Crécy", răspundeau ceilalți.

Oamenii aceștia care cu o jumătate de oră mai deureme își simțeau sufletul înaripat de onoare, mormăiau acum asemenea unor țărani care și-au rupt osia de la căruță. Dar regele însuși, pentru a fi pildă, își trimisese albul său cal de luptă și acum tropăia în iarbă, fără piteni, trecându-și armele dintr-o mână în alta.

În chiar mijlocul acestei armate preocupate să-și taie lăncile. cu toporiștile de la șei, am dat eu năvală, sosind din Poitiers, acoperit de flamura Sfântului-Scaun și escortat doar de cavalerii și de cei mai buni învâțăcei ai mei, Guillermis, Cunhac, Elie d'Aimery, Hélie de Raymond - cei cu care călătorim. Nici ei nu au uitat încă! Ți-au povestit... nu-i așa?

Cobor deci de pe cal, aruncându-i lui La Rue hățurile; îmi pun iarăși pe cap pălăria, care în goana calului îmi lunecase pe spate; Brunet îmi netezește sutana, înaintez spre rege cu mâinile împreunate. Îi spun încă de la bun început, cu fermitate și respect în același timp: "Sire, vă rog și vă implor, în numele credinței, să amânați puțin lupta. O fac din ordinul și voința Sfântului nostru Părinte. Veți voi să mă ascultați?"

Oricât ar fi fost de surprins, într-o clipă ca aceea, de o asemenea stingheritoare persoană bisericească, ce putea totuși face regele Jean decât să-mi răspundă pe același ton ceremonios: "Cu plăcere, monseniore cardinal. Ce doriți a-mi spune?"

Am stat, o clipă, cu ochii ridicați la cer, ca și cum i-aș fi cerut să mă inspire. Și, într-adevăr, mă rugam; dar în același timp așteptam ca ducele de Atena, mareșalii, ducele de Bourbon, episcopul Chauveau, în care gândeam că aș găsi un aliat, Jean de Landas, Saint-Venant, Tancarville și alți câțiva, printre care și Arhipăstorul, să se apropie puțin. Întrucât acum nu mai era vorba de cuvinte rostite între patru ochi sau de o conversație purtată la o cină, ca la Breteuil sau Chartres. Voiam să fiu auzit nu numai de regele Franței, ci și de cei mai de seamă oameni ai ei, care să fie adevărați martori ai demersului meu.

"Sire foarte drag, am reluat eu, ai în față toată floarea cavalerilor din regatul tău, în mare număr, împotriva unui pumn de oameni cât sunt englezii în raport cu voi toți. Ei nu pot rezista

forței voastre; și mai onorabil ar fi pentru măria-ta ca ei să se predea fără luptă, decât să primejduiești toată această cavalerime, ducând la pieire buni creștini și dintr-o parte și din alta. Îți spun aceasta din porunca Preasfântului nostru părinte Papa, care m-a trimis în calitate de nunțiu al său, investit cu toată autoritatea sa, spre a veni în ajutorul păcii, potrivit poruncii Domnului care o voiește înstăpânită între toate popoarele creștine. De aceea te rog să îngădui, în numele Cerului, să alerg până la prințul de Galles, spre a-i arăta în ce mare primejdie îl ții și să-l readuc la realitate".

Dacă regele Jean m-ar fi putut mușca, cred că ar fi făcut-o. Dar prezența unui cardinal pe un câmp de bătălie impresionează oricum. Ducele de Atena clătina din cap, iar mareșalul de Clermont și monseniorul de Bourbon făceau la fel. Am adăugat: "Sire foarte drag, astăzi este duminică, ziua Domnului și ai asistat la slujbă. Oare nu ai urea să suspenzi lucrarea morții într-o zi închinată Domnului? Așteaptă, măcar, să-i vorbesc prințului".

Regele Jean își privi, în jur, seniorii și înțelese că el, regele-foarte-creștin, nu-mi putea nesocoti rugămintea. Dacă ar fi intervenit mai apoi cine știe ce funestă întâmplare, cu toții l-ar fi făcut răspunzător de ea, iar pedeapsa Domnului...

"Fie, monseniore, îmi spuse. Binevoim a-ți încuviința rugămintea dar întoarce-te degrabă".

M-a năpădit atunci un val de orgoliu... Ierte-mă Cel de Sus... Am încercat supremația omului bisericii, al prințului dumnezeiesc, asupra regilor trecători. De-aș fi fost conte de Périgord, în locul părintelui tău, nu aș fi fost nicicând investit cu asemenea putere. Și mi-am spus atunci că îndeplineam chemarea vieții mele.

Escortat de aceiași câțiva lăncieri ai mei, purtând semnul aceleiași flamuri a papalității, am țâșnit pe drumul de urcuș, cel

pe care îl deslușise Ribemont, în direcția păduricii unde își făcuse tabără prințul de Galles.

"Printe, fiule..." căci, de data aceasta, când m-am aflat în fața, lui, nu i-am mai spus "monsenaire", pentru a-l lăsa să-și simtă și mai tare slăbiciunea... "dacă ai fi putut cântări cum se cuvine puterea regelui Franței, așa cum am cântărit-o eu mai adineauri, m-ai lăsa să încerc încheierea unei convenții între voi, să vă împac, dacă îmi este cu putință". Și i-am dezvăluit efectivul armatei franceze pe care o putusem contempla în fața orașelului Nouaillé. "Privește bine unde vă aflați și câți sunteți la număr... Crezi că vei putea rezista îndelungă vreme?"

Ei da, mult nu ar fi putut rezista și o știa prea bine. Singurul său avantaj – terenul; poziția aleasă era, într-adevăr, cea mai bună din câte s-ar fi putut găsi. Dar oamenii începeau să sufere de sete, căci apă nu exista pe dealul acela; ar fi trebuit adusă de la râu, de la Miosson care curgea în vale; dar râul era în mâna francezilor. Alimente nu aveau decât pentru o singură zi. Prințul-pustiitor își pierduse frumosu-i surâs alb de sub mustățile potrivite după moda saxonă! Dacă nu era cine era, în mijlocul cavalerilor săi, Chandos, Grailly, Warwick, Suffolk – care nu-l slăbeau din priviri – ar fi căzut de acord asupra aceluiași lucru pe care și ei îl gândeau și anume că situația lor nu le îngăduia nici o speranță. Numai un miracol... iar miracolul i-l aduceam, poate eu. Totuși, din trufie, încercă să mai discute puțin: "U-am spus la Montbazon, monseniore de Périgord, că nu am căderea să duc tratative fără ordinul regelui, tatăl meu..."; "Preafrumosule print, deasupra poruncii regilor se află cea a Domnului. Nici tatăl dumitale, regele Eduard, pe tronul său din Londra, nici Dumnezeu pe cel ceresc, nu te-ar ierta dacă ai pierde viața atâtor oameni buni și bravi pe care îi ai în grijă, atâta vreme cât poți acționa și în alt fel. Accepti să

discut eu condițiile în care ai putea, fără a-ți pierde onoarea, să eviți o luptă foarte crudă și foarte îndoielnică?"

Armură neagră și sutană roșie față în față. Coiful cel cu trei pene albe interoga, parcă, pălăria mea roșie și s-ar fi zis că-i numără ciucurii de mătase. În sfârșit, coiful schiță un semn de încuviințare.

După ce am coborât într-o goană drumul lui Eustache, unde am zărit arcașii englezi, rânduiți în șiruri dese de după țăruii plantați în chip de gard, iată-mă din nou în fața regelui Jean. Am picat în plină trăncăneală; și am înțeles, după unele priviri care m-au întâmpinat, că nu toată lumea mă vorbea de bine. Arhipăstorul se legăna, deșirat, zeflemitor pe sub pălăria-i de Montauban.

"Sire, am spus, i-am văzut într-adevăr pe englezi. Nu ai de ce te grăbi să-i înfrunți și nici de pierdut nu ai avea dacă te odihnești puțin. Întrucât așa cum se găsesc ei acum, nu pot fugi, nu-ți pot scăpa. Cred că, într-adevăr, îi vei putea înhăța fără luptă. De aceea te rog să le acorzi un răgaz până mâine la răsăritul soarelui".

Fără luptă... l-am văzut pe mai mulți, cum ar fi contele Jean d'Artois, Douglas, însuși Tancarville, care la cuvintele acestea crâcniră și dădură din cap a nemulțumire. Aveau poftă să lupte. Am stăruit: "Sire, nu acorda nimic dușmanului, dacă asta ți-e voia, dar acordă-i Domnului ziua sa".

Conetabilul și mareșalul de Clermont înclinau pentru acest răgaz înaintea luptei... "Să vedem, Sire, ce propune englezul și ce-i putem cere noi; nu pierdem nimic..." În schimb, Audrehem - o, numai pentru că Clermont avea o părere, iar el alta - spuse destul de tare, astfel încât să-l pot auzi: "Ne aflăm aici ca să luptăm sau ca să ascultăm predici?" Eustache de Ribemont, al cărui plan de

luptă fusese adoptat de rege și care ardea de nerăbdare să-l vadă aplicat, susținea – și numai din această cauză – angajarea în luptă imediată.

Și iată că, deodată, Chauveau, contele-episcop de Châlons, care purta coif în formă de mitră, vopsit în violet, începu să se agite, ba chiar să se înfurie.

"Oare se cuvine, monseniore cardinal, ca biserica să-i lase pe jefuitori și pe sperjuri să plece fără a fi pedepsiți?" Atunci, eu mă supăr puțin: "Oare se cuvine, seniore episcop, ca un slujitor al bisericii să-i refuze Domnului răgazul? Binevoiește să afli, de nu știi, că am puterea să ridic atât încuviințarea de a oficia, cât și beneficiile oricărui ecleziast care ar înclina să-mi zădărnicească eforturile pe care le fac pentru pace... Providența îi pedepsește pe prezumțioși, seniore. Lasă-i regelui onoarea să-și arate măreția, dacă urea... Sire, ții totul în mâinile tale; Domnul hotărăște prin tine".

Lăuda își atinse ținta. Regele mai tergiversă puțin, în timp ce eu continuam să pledez, condimentându-mi vorbirea cu măguliri cât Alpii de mari. Care alt principe, de la Ludovic cel Sfânt încoace mai dăduse un asemenea exemplu? Întreaga creștinătate avea să admire un gest de om viteaz, înfățișându-se doar lui de-acum înainte, pentru a cere înțelepciunii sale arbitraj sau puterii sale ajutor!

"Înălțați pavilionul", spuse regele către scutierii săi. "Fie, monseniore cardinal, voi rămâne aici până mâine la răsăritul soarelui, din iubire pentru luminăția voastră."; "Din iubire pentru Domnul, sire, numai din iubire pentru Domnul".

Și iarăși am plecat. De șase ori într-o zi am făcut naveta, mergând să-i sugerez unuia condițiile unui acord, apoi aducându-le la cunoștința celuilalt; și ori de câte ori treceam

printre gardurile vii de arcași din Țara Galilor, cu uestoanele lor jumătate albe-jumătate verzi, îmi ziceam că de-ar fi greșit ureunul dintre ei să-mi trimită o ploaie de săgeți, tare bine m-ar mai fi... aranjat!

În cortul său de pânză stacojie, regele Jean juca zaruri, ca să-și mai treacă vremea. Jur împrejur, armata își puneă întrebări. Se va da ori nu bătălia? Și se purtau discuții aprinse, până și în fața regelui. Printre ei se aflau și înțelepți și fanfaroni și timorați și colerici... Fiecare se socotea dator să-și dea cu părerea. În realitate, regele Jean era încă nehotărât. Nu cred să-și fi pus, nici măcar o singură clipă, problema binelui general. Nu-și puneă decât problema gloriei personale pe care o confundă cu binele poporului său. După atâtea neazuri și dezamăgiri, oare ce anume i-ar fi aureolat cel mai tare chipul? O victorie pe calea armelor sau una pe calea negocierilor? Căci gândul unei înfrângerii nu-l bătea nicidecum – nici pe el, nici pe sfetnicii săi.

Oricum, ofertele pe care i le prezentăm, după fiecare drum, nu erau deloc neglijabile. În primul rând, prințul de Galles consimțea să dea înapoi toată pradă luată în timpul cavalcadei sale, precum și toți prizonierii, fără să ceară nici o răscumpărare. În al doilea rând, accepta să înapoieze toate orașele fortificate și toate castelele cucerite și considera nule omagiile și alianțele. La cea de a treia navetă, a fost vorba de o sumă în aur, drept despăgubire pentru ceea ce distrusese nu numai în timpul verii, dar și cu un an înainte în ținutul Languedoc-ului. Altfel spus, din cele două expediții ale sale, prințul Eduard nu rămânea cu nici un profit.

Regele Jean cerea oare și mai mult? Fie. Am obținut de la prinț să-și retragă toate garnizoanele plasate în afara Aquitaniei – era acesta un succes, nu glumă – și angajamentul de a nu mai trata

niciodată, pe viitor, nici cu contele de Foix (trebuie să-ți spun că Phoebus se afla în armata regelui, dar nu l-am văzut; se ținea mult deoparte), nici cu ureo altă rudă a regelui, vizat fiind, desigur, Navara. Prințul ceda multe; cât nu mi-aș fi putut închipui. Cu toate acestea, simțeam că în adâncul sufletului său nu credea că va fi scutit de luptă.

Un armistițiu nu-ți interzice să lucrezi. De aceea, în tot timpul zilei și-a pus oamenii să-și fortifice poziția. Arcașii căptușeau gardurile vii cu țaruși ascuțiți la ambele capete, spre a-și făuri astfel un soi de garduri mobile de fier, garduri, de apărare. Doborau copaci și îi așezau apoi de-a curmezișul drumului pe care ar fi putut veni adversarul. Contele de Suffolk, mareșal al armatei, engleze, inspecta fiecare trupă, una după alta. Conții de Warwick și de Salisbury, sir d'Audley participau la întrevederile noastre și mă escortau prin tabăra lor.

Ziua se sfârșea când i-am adus regelui Jean o ultimă propunere care pornise chiar de la mine. Prințul era gata să jure și să semneze cum că, de-a lungul a șapte ani încheiați, nu avea să se mai înarmeze și nici nu avea să întreprindă ureo acțiune împotriva regatului Franței. Ne aflam, așadar, chiar la hotarul unei păci generale.

"O, îi știm noi pe englezi, spuse episcopul Chauveau. Jură și pe urmă își calcă vorba".

Am răspuns că mai greu le-ar fi să renege un angajament luat în fața trimisului papal – urma să semnez și eu convenția.

"Vă voi da răspuns în zorii zilei", a spus regele.

Și m-am dus să mă odihnesc în mănăstirea Maupertuis. Nici când nu mai călărisem atâta într-o singură zi, nici când nu purtasem atâtea discuții. Oricât de răzbit aș fi fost de oboseală, am închinat timp rugii, unei rugi fierbinți. Am cerut să fiu trezit la

revărsatul zorilor. Soarele începuse tocmai a se arăta, când din nou m-am prezentat în fața regelui Jean. În zorii zilei, spusese el. Mai punctual ca mine nici că s-ar fi putut. Dar m-a cuprins îndată o impresie proastă. Toată armata Franței era pregătită pentru începerea bătăliei, în majoritate pedestră, în afara celor trei sute de oameni destinați șarjei și care nu așteptau decât semnalul de atac.

"Monsenior cardinal, mi-a declarat atunci răspicat regele, nu voi accepta să renunț la luptă decât dacă prințul Eduard și o sută dintre cavalerii săi, aleși de mine, vor intra în temnița mea."; "Sire, condiția este prea grea și potrivnică onoarei; ea zădărnicește toate tratativele noastre de ieri. Am ajuns să-l cunosc destul de bine pe prințul de Galles, pentru a-mi da seama că nici nu o va lua în considerare. Nu este omul care să capituleze fără a lupta și care să se predea în mâinile măriei-tale, dimpreună cu floarea cavaleriei engleze, chiar de-ar fi ziua aceasta ultimă din viața lui. Ai face-o, sire, sau ureun alt cavaler al Stelei, dacă ați fi în locul lui?"; "Firește că nu!"; "Atunci, sire, stearpă îmi pare încercarea de a mă duce să-i cer un lucru doar pentru a-l udea respins."; "Monsenior cardinal, îți sunt îndatorat pentru serviciile aduse dar soarele a urcat sus pe cer. Binevoiește a te retrage din tabără".

În spatele regelui, privindu-se prin deschizătura chiverei, schimbau surâsuri și ocheade episcopul Chauveau, Jean d'Artois, Douglas Eustache de Ribemont, chiar și Audrehem și... bineînțeles, Arhipăstorul, mulțumiți de înfrângerea mediatorului papal, de parcă i-ar fi venit de hac englezului.

O clipă m-am gândit să spun că sunt investit cu puterea de a excomunica, într-atât îmi sărise muștarul. Dar pentru ce? Care ar fi fost efectul? Francezii ar fi plecat oricum la atac și nu aș fi făcut decât să pun și mai tare în lumină neputința bisericii, Am adăugat

doar atât: "Domnul va judeca, sire, care dintre voi doi se va fi arătat mai urednic creștin".

Astfel că am urcat, pentru ultima oară, spre crânguri. Turbam, "N-au decât să crape toți nebunii ăștia! îmi ziceam galopând. Domnul nu va mai avea nevoie să-i trieze; buni sunt cu toții numai de flăcările iadului".

Ajuns în fața prințului de Galles, i-am spus: "Fiule, fă ce poți; va trebui să lupți. Nu am putut găsi nici o cale de înțelegere cu regele Franței."; "A lupta este și intenția noastră, mi-a răspuns prințul, Domnul să ne ajute!"

Acestea fiind zise, am plecat, plin de amărăciune și înciudare, spre Poitiers. Dar iată că acesta a fost și momentul ales de nepotul meu Durazzo pentru a-mi spune: "Te rog să mă eliberezi din funcție, unchiule. Ureau să lupt."; "Cu cine?", am strigat. "Alături de francezi, firește!"; "Găsești că nu-s destul de numeroși?"; "Unchiule, înțelege că bătălia se va da și că nu este urednic din partea unui cavaler să stea deoparte. Senior Hérédia vă roagă același lucru..."

Ar fi trebuit să-l dojenesc foarte tare, să-i spun că fusese numit de Sfântul-Scaun să mă escorteze în misiunea mea de pace și că, în loc de a fi privit ca un act de noblețe, ralierea la unul dintre cele două partide ar putea trece drept o încălcare a datoriei. Ar fi trebuit să-i ordon, pur și simplu să rămână... Dar eram obosit, iritat. Și, într-un fel, îl înțelegeam. Îmi venea să iau și eu o lance și să țintesc nu prea știu nici eu în cine... poate în episcopul de Chauveau... Atunci i-am strigat în obraz: "Duceți-vă la dracu amândoi! Și să vă fie de bine!" A fost ultimul cuvânt pe care i l-am spus nepotului meu Robert. Dar îmi fac reproșuri pentru acest cuvânt, chiar foarte mari...

MÂNA PROVIDENȚEI

ANEVOIOASĂ TREABĂ ESTE să reconstitui o bătălie, când nu ai luat parte la ea și chiar dacă ai luat... Mai cu seamă când că se desfășoară atât de nelimpede, ca la Maupertuis... Mi-a fost istorisită la câteva ore după aceea, în fel și chip, fiecare judecând-o din punctul său de vedere și nesocotind important decât ceea ce el însuși făcuse. Îndeosebi biruiții, care nu ar fi fost niciodată în situația aceasta – ziceau ei – dacă cei din preajma lor nu ar fi greșit, iar aceștia spuneau același lucru.

Ceea ce nu mai poate fi pus la îndoială este faptul că, imediat după plecarea mea din tabăra franceză, cei doi mareșali s-au luat la hartă. Conetabilul, duce de Atena, întrebându-l pe rege dacă binevoia a-i asculta sfatul, spuse cam așa: "Sire, dacă într-adevăr ureți să-i aveți la mână pe englezi, de ce nu-i lăsați să piară din lipsă de hrană? Căci poziția lor este puternică, dar nu vor mai putea să și-o apere când trupul le va fi slăbit. Sunt încercuiți de pretutindeni, iar dacă încearcă să treacă prin singură ieșire pe unde noi înșine îi putem sili a o face, îi vom strivi foarte lesne. De vreme ce am așteptat o zi, de ce nu am putea aștepta încă două, trei, cu atât mai mult cu cât, clipă de clipă, efectivele noastre se măresc prin venirea întârziatelor?" Iar mareșalul de Clermont îl sprijini pe dată: "Zice bine conetabilul. Puțină așteptare ne-ar aduce mare câștig și nimic de pierdut".

Atunci se înfurie mareșalul d'Audrehem. Tărăgănări peste trăgănări! Trebuia să se fi terminat cu toate încă din ajun, seara. "Tot amânând așa, o să sfârșiți prin a-i lăsa să vă scape, cum s-a mai întâmplat deseori. Priviți-i, se agită. Coboară spre noi, pentru

a se fortifica mai jos și a-și pregăti o nouă retragere. S-ar zice, Clermont, că nu te grăbești prea mult să te bați și că îți pare rău să-i vezi pe englezi atât de aproape".

Gâlceava mareșalilor trebuia să izbucnească odată. Dar oare momentul ales era și cel mai bun? Clermont nu era omul făcut să primească în față ocară atât de mare. Și i-o întoarse, ca într-un joc cu mingea. "Nu ai să fii astăzi atât de cutezător încât botul calului tău să atingă crupa calului meu".

Zicând acestea, se alătură cavalerilor pe care trebuie să-i ducă la asalt, urcă în șa și dă el însuși ordin de atac. Audrehem îl imită îndată și, înainte ca regele să fi scos o vorbă ori conetabilul să fi dat poruncă. Iată atacul pornit, nu grupat cum se hotărâse, ci în două escadroane separate cărora mai puțin pare să le pese de frângerea inamicului cât de a se distanța sau urmări. La rândul său, conetabilul își cere calul de luptă și se avânta, încercând să-i stimuleze.

Atunci regele ordonă banierelor să atace; astfel că toți oștenii o pornesc pe jos, greoi, împovărați de cincizeci sau șaiszeci de livre de fier purtate pe spinare și încep a înainta pe câmpuri spre drumul în urcuș pe care s-a și năpustit cavaleria. Cinci sute de pași sunt de străbătut...

Când prințul, de Galles a văzut, de acolo de sus, șarja franceză urnindu-se, a strigat: "Falnicii mei seniori, suntem puțini la număr, dar nu vă înfricoșați. Nici virtutea, nici victoria nu aleg numărul, ci locul unde Domnul voiește a le trimite. De vom fi zdrobiți, nimeni nu ne va blama, iar dacă ziua fi-va a noastră, vom fi și cei mai preamăriți din lume".

Pământul se și cutremura la poalele colinei; arcașii englezi puseseră genunchiul în pământ, îndărătul țăruișilor ascuțiți. Și cele dintâi săgeți începură a şuiera...

Mareșalul de Clermont se repezi primul asupra banierii lui Salisbury, năpustindu-se în gardul viu pentru a-și croi o breșă. O ploaie de săgeți i-a stăvilit atacul. Cumplită a fost – după spusele supraviețuitorilor – secerarea. Caii încă nelouiți sfârșeau prin a se trage singuri în țepii ascuțiți ai palisadei făurite de arcașii galezi. Din spatele palisadei, postăvarii și plevușca tâșneau cu cângile lor, aceste arme cumplite cu trei rosturi, a căror gheară îl apuca pe cavalier de cămașa de zale și uneori de carnea trupului, pentru a-l azvârli de pe cal... și al căror vârf desfăcea cuirasa la subsuoară de îndată ce omul cădea la pământ și a căror lamă curbă servea la spintecarea chiverei... Mareșalul de Clermont fu printre primii uciși și aproape că nimeni dintre ai săi nu putu ataca într-adevăr poziția engleză. Toți au fost înfrânți pe drumul acela de acces recomandat de Ribemont.

În loc să sară în ajutorul lui Clermont, Audrehem voise să-l lase în urmă, luând-o pe firul apei Miosson, spre a-i înconjura pe englezi. Dar a nimerit peste trupele contelui de Warwick, ai cărui arcași nu i-au făcut mai bună primire. De altfel, foarte repede s-a aflat că Audrehem era rănit și prizonier. Despre ducele de Atena nu se știa nimic. Dispăruse în vălmășag. În numai câteva clipe armata își pierduse cele trei căpetenii. Urât început. Dar asta nu însemna decât trei sute de oameni uciși sau respinși din douăzeci și cinci de mii care înaintau pas cu pas. Regele urcase din nou în șa, pentru a domina câmpul acesta de armuri care pășea încet-încet.

Atunci se născu o stranie tălăzuire. Supraviețuitorii din șarja Clermont, tâșnind de-a valma dintre cele două garduri vii ucigătoare, purtați de cai înnebuniți, ei înșiși ca scoși din minți și neînstare să-i mai stăpânească, nimeriră în primul batalion, cel al ducelui d'Orléans, răsturnându-și ca pe niște piese de șah

tovarășii care veneau pe jos, iavaș-iavaș... O, prea mulți nu au dat ei de-a rostogolul, poate doar ureo treizeci ori cincizeci, dar aceștia, în prăbușirea lor, au mai tras după ei încă pe atâția.

Astfel se iscă, brusc, panică în baniera d'Orléans. Cei din primele rânduri, urând să se ferească de lovituri, dau îndărăt în dezordine; cei din spate nu știu pentru ce se întâmpla asta, nici sub ce împinsoare și, în felul acesta, deruta pune stăpânire – în doar câteva momente – pe un batalion de șase mii de oameni. Nu sunt obișnuiți să lupte decât călări; pe jos nu o fac decât la loc închis, corp la corp. Dar acolo, greoi cum sunt, urnindu-se anevoie, cu vederea mult strâmtată din pricina coifului, se și socot pierduți, fără de scăpare. Și cu toții dau să fugă, deși sunt încă departe de dușman. Nemaipomenit lucru o armată care se respinge singură!

Trupele ducelui d'Orléans și ducele însuși cedară astfel un teren, nedisputat încă de nimeni, câteva batalioane căutându-și refugiul în spatele grupării armate a regelui, dar cei mai mulți alergând pe drum drept, dacă se poate spune alergând, dând caii pe mâna pajilor, când de fapt nimeni nu călca pe urmele acestor mândri bărbați, în afară de teama pe care singuri și-o făceau.

Unii dintre ei, cerând să fie urcați în șa pentru a o lua pe loc la sănătoasa, plecau îndoți peste spinarea cailor, precum niște pături, fiindcă nu reușiseră să se așeze de-a călare. Și duși erau în afundul zărilor... Mâna Domnului era la mijloc – nu ne putem împiedica să o gândim, nu-i așa, Archambaud?... Și doar necredincioșii ar cuteza să surâdă.

Gruparea armată a Delfinului se avântase la rândul ei... "Montjoie Saint-Denis!"... și neîntâmpinând nici respingere, nici contraatac, își urmă drumul. Primele rânduri, gâfâind din cauza marșului, pătrunseră între aceleași garduri vii care se dovediseră

atât de funeste lui Clermont, poticnindu-se de trupurile cailor și ale oamenilor căzuți acolo într-o clipită. Au fost întâmpinați de aceeași ploaie de săgeți trase dinapoia palisadelor. Se stârni mare vuiet de spade în ciocnire și se auziră strigăte de furie ori durere. Ieșindul fiind foarte strâmt, prea puțini înfruntau direct bătălia, ceilalți - înghesuiți în spatele acestora - nici nu se mai puteau mișca. Jean de Landas, Voudenay, Guichard se țineau, după cum primiseră poruncă, în preajma Delfinului, care - ca și frații săi de Poitiers și de Barry - s-ar fi găsit în imposibilitatea de a se urni sau comanda ureo mișcare. Și-apoi - o să mai spunem o dată - prin deschizăturile unor chivere, când nu ești călare și ai în față sute de cuirase, privirea îți este mult îngustată. Delfinul nu zărea mai departe de baniera sa ținută în frâu de cavalerul Tristan de Meignelay. Când cavalerii contelui de Warwick - cei care îl făcuseră prizonier pe Audrehem - se năpustiră călări în flancul grupării Delfinului, era prea târziu, nu se mai putea pregăti pentru susținerea unui atac.

Dar... lucru nemaipomenit, englezii, care cu atâta ușurință se luptau pe jos, câștigându-și chiar faimă pentru acest lucru, urcaseră din nou în șa de cum au văzut că inamicul vine la atac fără cai. Deși nu prea numeroși, ei stârniră în gruparea Delfinului aceeași învălmășeală, chiar mai mare, decât cea care se produsese de la sine printre oștenii ducelui d'Orléans. Cu și mai multă zăpăceală încă. "Păziți-vă, păziți-vă", li se strigă celor trei fii ai regelui. Cavalerii lui Warwick se îmbulzeau spre baniera Delfinului, care lăsase să-i cadă lancea cea scurtă și se chinuia, împins de-ai săi, să-și țină spada.

Voudenay sau poate Guichard - prea bine nu se mai știe - l-a apucat de braț, urlând: "Urmați-ne, monseniore, trebuie să vă retrageți!" Numai să și poată... Delfinul îl văzu pe sărmanul Tristan

de Meignelay în mare durere căzut la pământ – sângele îi tăşnea din gâtlee ca dintr-o oală spartă, peste stindardul cu armele Normandiei şi Dauphiné-ului. Mă tem că asta i-a dat aripi să o şteargă. Landas şi Voudenay îi deschideau drum în rândurile lor. Cei doi fraţi ai săi îl urmau, zoriţi de Saint-Venant.

Nu am avea nimic a spune că a urut să iasă din impas şi nu-i putem decât lauda pe cei care l-au ajutat să o facă. Primiseră misiunea să-l conducă şi să-l ocrotească. Aşa se şi cădea. Nu-i puteau lăsa pe fiii Franţei şi mai cu seamă pe primul, în mâinile duşmanului. Nu am avea nimic a spune că Delfinul s-a dus unde se aflau caii sau că i-a fost adus propriu] cal pe care a încălecat, după care şi tovarăşii săi au făcut la fel; şi asta e drept, de vreme ce cu toţii fuseseră hărţuiţi de oameni călări.

Dar să-l vezi pe Delfin că nu se mai uită înapoi, că o ia la galop întins, părăsind câmpul de luptă, întocmai ca unchiul său d'Orléans cu puţin mai înainte, mi se pare a nu fi o conduită onorabilă. Ei da, ziua aceea nu a fost deloc favorabilă cavalerilor Stelei.

Saint-Venant, vechi şi devotat slujitor al coroanei, va susţine totdeauna că el a fost cel care a hotărât îndepărtarea Delfinului, că îşi putuse da repede seama de situaţia proastă în care se afla armata regelui, că moştenitorul tronului încredinţat pazei sale trebuia, salvat cu orice preţ şi că a fost chiar nevoit să stăruie mult şi aproape să-i ordone Delfinului să plece de-acolo – lucru pe care îl va susţine şi în faţa Delfinului însuşi... Bravul Saint-Venant! Alţii au, din păcate, limba mai puţin discretă.

Oamenii din armata Delfinului, văzând că acesta se îndepărtează, nu mai statură mult pe gânduri şi, răzleţindu-se, o porniră şi ei în căutarea cailor, strigând retragere generală.

Delfinul alergă preț de o leghe bună. Atunci, socotindu-l în siguranță, Voudenay, Landas și Guichard îl vestiră că ei se duceau înapoi să se bată. Nu le-a răspuns. Și-apoi, ce le-ar fi putut răspunde? "Uă duceți să vă faceți datoria, eu m-am îndepărtat de ea; vă firitisesc și vă salut... Și Saint-Venant ar fi urut să se întoarcă pe câmpul de bătaie. Dar cineva trebuia să rămână cu Delfinul, iar ceilalți îi impuseră acest lucru, el fiind totodată și cel mai vârstnic, cel mai înțelept. Astfel, Saint-Venant, înconjurat de o escortă mică, ce spori totuși repede cu toți fugarii înnebuniți pe care-i întâlnea, îl duse pe Delfin în castelul cel mare de la Chauvigny. Iar după ce au ajuns acolo, se pare că și-a scos cu mare greutate mânușa, într-atât dotare i se umflase și i se învinețise mâna dreaptă. Și-atunci a fost văzut plângând.

GRUPAREA DE LUPTĂ A REGELUI

MAI RĂMÂNEA GRUPAREA REGELUI... Brunet, mai dă-ne puțin din vinul acela de Mosela... Cine? Arhipăstorul?... A, da, cel din Verdun, îl voi vedea mâine, este timp destul. Ne aflăm aici pentru trei zile. Într-atât de deureme am ajuns datorită primăverii acesteia prelungite care face că arborii să înmugurească acum, în decembrie...

Da, mai rămăsese, regele Jean pe câmpul de la Maupertuis... Maupertuis... Ia te uită, nu mă gândisem la asta. Când repeți niște nume, nu le mai pătrunzi sensul... Proastă ieșire, proastă trecere... Nimeni nu ar trebui să lupte într-un loc cu un asemenea nume.

Mai întâi, regele văzuse fugind în debandadă, chiar înainte de a-i întâmpina inamicul, banierile pe care le comanda fratele său. Apoi a văzut cum se destrămau și dispăreau, abia angajate în luptă, banierile fiului său. Se înciudase, firește, dar fără să-și închipuie că totul putea fi pierdut doar pentru atâta lucru. Numai gruparea lui depășea cu mult numărul tuturor englezilor laolaltă.

O căpetenie mai destoinică ar fi înțeles, fără îndoială, primejdia și ar fi schimbat pe loc tactica. Dar regele Jean lăsa cavalerilor englezi tot timpul să repete și pentru el, șarja care atât de bine le reușise. S-au năpustit asupra lui, cu lăncile. În jos și i-au rupt linia de bătaie.

Sărmanul Jean al II-lea! Tatăl său, regele Filip, fusese biruit la Crécy pentru că își lansase cavaleria odată cu pedestrimea, iar el se lăsa bătut măr, la Poitiers, exact pentru inversul acelei situații.

"Ce trebuie să faci când înfrunți oameni fără de onoare care folosesc întotdeauna alte arme decât ale tale?" Asta m-a întrebat

mai apoi, când l-am revăzut. De ureme ce el înainta pe jos, englezii ar fi trebuit și ei să descalece, dacă se numeau viteji. O, dar nu este singurul principe care își justifică eșecurile doar prin faptul că adversarul nu a binevoit să adopte regula jocului aleasă de el!

Mi-a mai spus că toate acestea îl mâniaseră atât de - mult, încât i se părea că, trupește, se simte mai puternic. Povara armurii nu-l mai apăsa. Își frânsese el ghioaga, dar mai înainte venise de hac multor urăjmași. De altfel mai tare îi plăcea să lovească decât să spintece; dar, întrucât nu-i rămăsese decât toporul cu două tășuri, îl tot flutura pe acesta, îl rotea în toate părțile și lovea cu el. Ai fi zis un tăietor de lemne smintit într-o pădure de oțel. Nimeni nu mai văzuse până atunci mai furioasă făptură pe-un câmp de bătaie. Nu mai simțea nimic - nici oboseală, nici groază, ci doar o turbare care îl orbea chiar mai tare decât sângele ce i se prelingea peste pleoapa stângă.

Cu foarte puțin timp înainte fusese sigur că va câștiga; că este stăpân pe victorie. Și iată că totul se prăbușise. Din ce cauză? Dintr-a cui vină? Dintr-a lui Clermont și a lui Audrehem, mareșalii aceștia proști, care-au pornit la atac prea deureme, dintr-a conetabilului, un nătărău! Să crape, să crape cu toții! În privința aceasta prea-bunul rege putea fi liniștit; dorința îi fusese împlinită. Ducele de Atena murise; curând avea să i se găsească, trupul spintecat de lovitura unei halebarde și călcat în picioare de o șarjă. Mareșalul de Clermont murise și el; atât de multe săgeți primise în trupul său, încât cadavrul i se asemana cu o coadă de păun. Audrehem se afla prizonier, rănit la pulpă.

Turbare și furie. Totul este pierdut, dar regele Jean nu caută decât să ucidă, să ucidă tot ce-i iese în cale. Și-apoi nu are decât să moară, cu inima făcută țandări! Albastra sa tunică de

războinic, brodată cu crinii Franței este, toată, sfâșiată. A văzut căzând flamura pe care bravul Geoffroy de Charny o strângea la piept; cinci postăvari se năpustiseră asupra lui; un soldătoi din Țara Galilor sau un țopârlan irlandez, înarmat cu un nu prea bun cuțit de măcelar, a luat cu el steagul Franței.

Regele îi cheamă pe ai săi. "Ueniți la mine, Artois, Bourbon!" Doar i se aflaseră prin preajmă nu cu mult timp înainte. Ei da, însă acum, fiul contelui Robert, denunțatorul regelui Navarei, uriașul cu creier mic - "vărul meu Jean, vărul meu Jean" - este prizonier; de asemenea fratele său Charles d'Artois și monseniorul de Bourbon, tatăl moștenitoarei tronului.

"Ueniți la mine, Regnault, episcopi! Fă-mă să-l aud pe Dumnezeu!" Dar dacă Regnault Chauveau îi vorbea în clipa aceea Domnului, o făcea față în față cu el. Trupul episcopului de Châlons zăcea undeva, ochii îi erau închiși sub mitra de fier. Nimeni nu-i mai răspundea regelui, în afară de un glas în schimbare, un glas care îi striga: "Tată, tată, păzește-te! La dreapta, tată, păzește-te!"

Văzându-i pe Landas, pe Voudenay și pe Guichard reapărînd în luptă, călări, regele trăi o clipă de speranță. Oare fugarii se întorceau? Banierile prinților veneau în galop pentru a-l despresura? "Unde sunt fiii, mei?"; "La adăpost, sire!"

Landas și Voudenay porniseră la atac. Singuri. Mai târziu avea să afle regele că pieriseră tocmai pentru că se întorseseră să lupte - nu voiseră să fie socotiți lași; o făcuseră după ce îi salvaseră pe prinții Franței. Dintre toți, unul singur îi rămâne regelui, cel mai tânăr, preferatul său, Filip, care continuă să-i strige ": "La stânga, tată, păzește-te! Tată, tată, păzește-te la dreapta..." și care - să o spunem deschis - mai mult îi încurcă decât îl ajută. Căci este prea grea spada în mâna copilului, pentru a putea deveni ofensivă, iar

regele Jean trebuie când și când să înlăture cu toporul său cel lung lama aceasta inutilă, spre a-i întâmpina pe asaltatori cu lovituri de stavilă. Dar cel puțin, micul Filip nu a dat bir cu fugiții.

Deodată, Jean al II-lea se vede înconjurat de zeci de urămași, pe jos, atât de grăbiți încât se stânenesc unii pe alții. Îi aude strigând: "Este regele, este regele, pe el!"

Iar în cercul acesta cumplit, nici o tunică de zale franceză. Pe spadele scurte, pe scuturi numai devize englezești sau gascone. "Predați-vă, predați-vă, altfel sunteți un om mort! I se strigă.

Dar regele nebun nu aude nimic. Continuă să despice văzduhul cu toporul. Fiindcă a fost recunoscut, ceilalți rămân la oarecare distanță; ei drace, vor să-l prindă viu! Iar el își tot vântura unealtă în dreapta și în stânga, mai mult în dreapta, fiindcă ochiul stâng i s-a lipit de sânge... "Tată, păzește-te..." O lovitură îl atinge pe rege la umăr. Un cavaler uriaș străbate atunci vălmășagul, croiește o breșă în zidul de oțel, dă din coate și ajunge în fața găfâindului rege care parcă râșnește întruna aerul. Nu, nu este Jean d'Artois; ți-am spus că era prizonier. Cu glas puternic, cavalerul strigă în franceză: "Sire, sire, predați-vă".

Atunci, regele Jean contenește să mai lovească în gol, îi ațintește cu privirea pe cei care îl împresoară, care îl închid ca într-un cerc și răspunde cavalerului: "Cui să mă predau? Cui? Unde este vărul meu, prințul de Galles? Cu el voi să stau de vorbă."; "Sire, nu este aici; dar vă puteți preda mie și vă voi conduce în fața lui", răspunse uriașul. "Cine ești dumneata?"; "Sunt Denis de Morbecque, cavaler, dar de cinci ani în regatul Angliei, de vreme ce nu pot rămâne într-al mării-tale".

Morbecque, condamnat pentru omucidere și delict de război privat, fratele celui Jean de Morbecque, care atât de bine lucrează pentru spița navareză, cel care a negociat tratatul

dintre Filip d'Évreux și Eduard al III-lea. Bine mai potrivea soarta lucrurile, strecurând mirodenii în nenorocire, pentru a o face și mai amară.

"Mă predau ție", zise regele.

Își aruncă toporul în iarbă, își scoase mănua și i-o dădu cavalerului. Apoi, ca și încremenit o clipă, cu ochii închiși, lăsă înfrângerea să-i umple ființa.

Dar iată că în juru-i vacarmul se porni iarăși – era îmbrâncit, tras, scuturat, sufocat. Mulțimea de ulăjgani strigau într-un glas: "L-am prins, l-am prins, eu l-am prins!" Mai tare decât toți, un gascon urla: "Al meu este. Am fost primul care l-am asaltat. Iar dumneata, Morbecque, vii când treaba e făcută". Morbecque însă răspunse: "Ce tot strigi acolo, Troy? Mie mi s-a predat, nu vouă".

Toate astea, pentru că prinderea regelui Franței aducea câștig bun – și ca onoare și ca bani! Și fiecare căuta să-l înșface, ca să-și asigure dreptul. Apucat de braț de către Bertrand de Troy, de guler de un altul, regele sfârși prin a se răsturna cu armură cu tot. L-ar fi sfâșiat în bucăți.

"Seniori, seniori! strigă el, respectați curtoazia, conduceți-mă, pe mine și pe fiul meu, în fața prințului, vărul meu. Nu vă mai bateți pentru mine. Sunt destul de puternic spre a vă face bogați pe toți".

Dar ei nu mai auzeau nimic. Continuau să urle: "Eu l-am prins. Al meu este!"

Și se băteau între ei cavalerii aceștia, răgușind și vânturându-și ghearele de fier, se băteau pentru un rege, precum câinii pentru un os.

Să trecem acum în tabăra prințului de Galles. Destoinicul său căpitan, Jean Chandos, tocmai venise lângă el pe dâmbul care domina o mare parte a câmpului de bătaie; stăteau locului. Caii

lor, cu nările însângerate, cu zăbalele înspumate de bale, erau lac de apă. Cei doi bărbați găfâiau. "Ne auzeam unul pe altul trăgând cu sete aer în piept", mi-a povestit Chandos. Fața prințului șiroia de sudoare, iar cămașa-i de oțel, fixată de coif și acoperindu-i capul și umerii, se sălta la fiecare dintre respirațiile acestea lacome.

În fața lor nu vedeai decât garduri vii bortite, arbuști frânți, vii pustiite. Pretutindeni cai și oameni doborâți. Ici un cal se chinuia să moară, frământându-și copitele. Dincolo se târa un om în cuirasă. În altă parte, trei scutieri trăgeau sub un copac trupul unui cavaler muribund. Pretutindeni arcași din Țara Galilor și postăvari irlandezi despuiau cadaurele. Se mai auzea, pe ici, pe colo, zăngănit de arme în luptă. Niște cavaleri englezi treceau pe câmpie, încolțindu-l pe unul dintre ultimii francezi care încerca să se retragă.

Chandos spuse: "Să-i mulțumim Domnului, ți-a fost bună ziua, monseniore". "Ei da, numai grație lui Dumnezeu am biruit!" i-a răspuns prințul. Iar Chandos a continuat: "Cred că ar fi bine să te oprești aici și să-ți înalți flamura pe tufișul acesta mai înalt. În felul acesta ți se vor aduna în jur și oamenii, care acum sunt foarte răspândiți. Și chiar măria-ta vei putea să-ți tragi puțin sufletul, căci te uăd cam încins. Nu mai avem de urmărit pe nimeni". "La fel gândesc și eu", zise prințul.

Și în timp ce flamura cu lei și crini era înfiptă într-un boschet, iar trâmbițașii sunau din corn adunarea în jurul prințului, Eduard ceru să i se scoată casca, își scutură părul bălai și își șterse mustața learcă de sudoare.

Ce zi! Trebuie să recunoaștem că făcuse eforturi mari galopând întruna pentru a trece de la o trupă la alta, încurajându-i pe arcași, îmbărbătându-i pe călăreți, hotărând în ce locuri anume

trebuiau trimise întăriri... În sfârșit, mai cu seamă Warwick și Suffolk, mareșalii săi, erau cei care hotărau; oricum, se afla mereu lângă ei, pentru a le spune: "Așa, faceți foarte bine...". În fapt, nu luase singur decât o hotărâre, dar capitală, care îi îndreptătea, cu adevărat, gloria acelei zile. Când a văzut debandada stârnită în baniera lui d'Orléans, datorată numai și numai refluxului șarjei franceze, el a ordonat imediat urcarea în șa a unei părți dintre oștenii săi, pentru a merge să producă același efect în gruparea ducelui de Normandia. El însuși se vârase în vâlmășagul acela de mai multe ori. Crease impresia că se afla peste tot. Și fiecare dintre cei care i se alăturau, îi spuneau. "Ziua este a măriei-tale... Zi mare, pe care poporul nu o va uita. Ziua este a măriei-tale, ai făcut minuni".

Gentilomii săi din gardă se grăbiră să-i ridice cortul, pe loc și să tragă mai în față căruța, bine adăpostită până atunci, în care se aflau toate cele necesare servirii meselor – scaune, măsuțe, tacâmuri, vin de mai multe soiuri.

Nu se putea hotărî să descalece, de parcă victoria nu ar fi fost cu adevărat câștigată.

"Unde este regele Franței, l-ați văzut?" îi întreba el pe scutierii săi.

Era ca și îmbătat de atâta luptă. Parcurgea dâmbul, gata pentru cine știe ce bătălie supremă.

Și deodată zări, culcată în ierburi, o cuirasă nemișcată. Cavalerul era mort, părăsit de către scutierii săi, în afară de un servitor bătrân și rănit, care se ascundea într-un desiș. Lângă cavaler, stegulețul său de lance: cu armele Franței încrucișate. Prințul ceru să i se scoată mortului casca. Ei da, Archambaud... gândești bine... era chiar nepotul meu, Robert de Durazzo.

Nu-mi este rușine de lacrimile mele... Onoarea lui l-a împins, firește, la o faptă pe care onoarea bisericii și a mea ar fi trebuit totuși să nu i-o îngăduie. Dar îl înțeleg. Și-apoi, a fost viteaz... Nu-i zi să nu-l rog pe Domnul pentru iertarea sa.

Prințul ordonă scutierilor săi: "Așezați-l pe cavalerul acesta pe o targă, duceți-l la Poitiers și înfățișați-l în numele meu cardinalului de Périgord; spuneți-i că îl salut".

În felul acesta am aflat că victoria era de partea englezilor. Și dacă te gândești că, dimineața, prințul era pregătit să trateze, să dea înapoi toate capturile, să încheie un armistițiu pe șapte ani! Mi-a reproșat-o îndestul a doua zi, când ne-am revăzut la Poitiers. Nu s-a sfiit câtuși de puțin... Că am urut să-i servesc pe francezi, că l-am înșelat în privința puterii lor, că am pus în balanță toată greutatea bisericii, spre a-l face să accepte acordul. Nu i-am putut spune decât atât: "Preafrumosule prinț, ai căutat până la sfârșit căile păcii, din dragoste pentru Domnul. Iar voința Domnului s-a arătat". Iată ce i-am spus...

Dar pe dâmb ajunseseră între timp Warwick și Suffolk, însoțiți de lordul Cobham. "Aveți vești de la regele Jean?", i-a întrebat prințul. "Noi... nu; dar credem că este mort ori prins, căci nu a plecat cu batalioanele sale".

Atunci prințul le spuse: "Mergeți, vă rog și cercetați, spre a-mi spune adevărul. Găsiți-l pe regele Jean".

Englezii se răspândiseră jur-împrejur pe o întindere de două leghe, urmărind adversari și încăierându-se. Acum că erau învingători, fiecare căuta să se aleagă cu un profit. Ce naiba! Nu biruitorului i se cuvine să-și însușească tot ce aparține unui cavaler prins? Adică armele, giuvaerurile... Și erau gătiți baronii regelui Jean. Mulți aveau centuri de aur. Fără să mai vorbim de răscumpărări, firește, care aveau să fie puse în discuție și fixate

potrivit cu rangul prizonierului. Francezii sunt destul de vanitoși încât să fie lăsați singuri să fixeze prețul la care se apreciază. Se putea avea încredere în trufia lor. Așa că... fiecare cu norocul lui! Cei care avuseseră norocul să pună mâna pe Jean d'Artois sau pe contele de Vendôme, sau pe contele de Tancarville erau îndreptățiți să se gândească la înălțarea de viitoare castele. Cei care nu înșăfacaseră decât un senioraș oarecare ori un învătăcel, nu aveau să-și poată schimba decât mobila din sala mare și să ofere niscaiva rochii doamnei lor. Apoi aveau să mai fie darurile prințului pentru cele mai mari și mai frumoase fapte de arme.

"Oamenii noștri urmăresc rămășițele armatei până la porțile Poitiers-ului", aduse vestea Jean de Grailly, senior de Buch. Un oștean din baniera sa, care se întorcea cu patru capturi serioase, neputând mâna mai multe, spuse că mare măcel de omenire avea loc pe-acolo, întrucât burghezii din Poitiers își închiseseră porțile, iar în fața acestora, pe șosea, lumea se omora groaznic; iar acum, francezii se predau de îndată ce zăreau în depărtare ureun englez. Arcași dintre cei mai de rând capturaseră câte cinci sau șase prizonieri. Nicicând nu se mai pomenise așa ceva.

"Dar regele Jean? întrebă prințul."; "Nu-i acolo, nu. Mi s-ar fi spus".

Apoi, la poalele colinei, Warwick și Cobham apărură; mergeau pe jos, cu frâul calului pe braț și încercau să împace zeci de cavaleri și scutieri care îi însoțeau. Oamenii aceștia se ciorovăiau în engleză, în franceză, în gasconă, mimând mișcările unui om care se luptă. În fața lor, târșându-și picioarele, pășea un bărbat istovit; se cam împleticea și ținea, cu mâna neînмănușată, mâna unui copil în armură. Un tată și un fiu care pășeau alături – amândoi aveau pe piept crini de mătase crestați.

"Înapoi; să nu se apropie nimeni de rege dacă nu o urea!" strigă Warwick celor ce se certau.

Abia atunci Eduard de Galles, prinț de Aquitania, duce de Cornouailles, cunoscu, înțelese, îmbrățișă imensitatea victoriei sale. Regele, regele Jean, conducătorul celui mai numeros și mai puternic regat din Europa... Bărbatul și copilul veneau spre el încet de tot... A, ce clipă, care va rămâne pe vecie în memoria oamenilor!... Prințul auu impresia că pământul întreg îl privește.

Făcu gentilomilor săi un semn – voia să fie ajutat să descalece. Își simțea pulpele înțepenite, șalele de asemenea.

Rămase în ușa cortului. Soarele, în asfințire, străpungea păduricea cu raze de aur. Foarte mirați ar fi fost toți oamenii aceia dacă li s-ar fi spus că ora vecerniilor trecuse.

Eduard întinse mâinile spre darul pe care i-l aduceau Warwick și Cobham, darul Providenței. Jean al Franței, chiar și astfel, încovoiat de un destin potrivnic, este mai înalt decât el. Regele răspunse gestului biruitorului – mâinile sale una doar înmănușată, cealaltă goală, se îndreptară spre ale celuilalt. Și au rămas astfel o clipă, nu îmbrățișându-se, ci doar strângându-și mâinile. Apoi Eduard auu un gest care merse la inima tuturor cavalerilor. Era fiu de rege; prizonierul său era un rege încoronat. Atunci, ținându-l mai departe de mână, își aplecă mult capul și schiță o genuflexiune. Onoare vitejiei nefericite... Tot ceea ce înnobilează pe învinsul nostru ne înnobilează și victoria. Oamenii aceia aspri simțiră cum îi îneacă emoția.

"Ia loc, sire văr al meu, spuse Eduard poftindu-l pe regele Jean în cort. Lasă-mă să te servesc eu însumi cu vin și mirodenii. Și iartă-mă dacă te omenesc cu atât de puțin. Dar vom trece curând la masă".

Cei din jur dădeau zor să ridice un cort mare pe dâmb. Gentilomii prințului își cunoșteau îndatoririle. Iar bucătarii au totdeauna ceva carne sau pateu în lăzile lor. Și fiindcă mai lipseau una-alta, s-au dus să caute cele trebuitoare în cămara călugărilor de la Maupertuis. Prințul mai spuse: "Rudele și baronii măriei-tale vor avea plăcerea să-ți stea alături. Voi pune să fie chemați. Și îngăduie să ți se panseze rana de la frunte, rană care grăiește despre marele curaj al măriei-tale".

CINA PRINȚULUI

ISTORISINDU-ȚI TOATE CELE de curând întâmplăte - lucruri care aduc mare schimbare și învârtire în regat, tocmai aici, dintre atâtea alte locuri, tocmai la Verdun - îmi vine a cugeta la destinul națiunilor... Pentru ce? Ei, nepoate, pentru că aici s-a născut regatul, pentru că ceea ce putem numi regatul Franței s-a născut din tratatul semnat chiar aici după bătălia de la Fontenoy, pe atunci Fontanetum - știi, pe unde am trecut - între cei trei fii ai lui Ludovic cel Sfânt. Partea lui Carol cel Pleșuu a fost cam cu zgârcenie decupată din întreg, de altfel fără a se avea în vedere anumite realități ale solului. Alpii, Rinul ar fi trebuit să fie hotare naturale ale Franței și nu-i deloc firesc ca Verdun și Metz să fie ținuturi ale imperiului. Oare ce se va întâmpla mâine cu Franța? Cum va fi ea hotărnicită? Poate că peste zece sau douăzeci de ani nici nu va mai exista o Franță... Întrebarea și-o pun unii foarte serios. Ei văd o bucată mare engleză și alta navareză întinzându-se de la o mare la altă mare, cu toată partea de *dialect "d'oc"* și un regat Arles, reclădit în raportul de dependență față de imperiu, cu Burgundia în plus... Fiecare visează să sfârtece slăbiciunea.

Dar, ca să fiu sincer, nu cred deloc în așa ceva, deoarece atâtea vreme cât eu și alți câțiva ca mine vom exista, biserica nu va îngădui o astfel de împărțire, de sfâșiere. Și-apoi, în mintea poporului dăinuie mult prea puternic ideea unei Franțe care a fost una și mare. Francezii își vor da foarte repede seama că nu sunt nimic dacă nu mai fac parte din regat, dacă nu mai sunt reuniți într-un singur stat. Vor fi însă vaduri greu de trecut. Poate fi-veți puși în fața nevoii, să faceți o alegere grea. Să alegeți, Archambaud,

să alegi totdeauna ceea ce poate sprijini regatul, chiar dacă este cârmuit de un rege slab – pentru că regele poate muri, poate fi alungat ori ținut în captivitate, dar regatul durează.

În seara bătăliei de la Poitiers, măreția Franței străbătea chiar în considerația cu care învingătorul – uluit de norocul său și aproape nevenindu-i a crede în el – îl trata pe învins. Stranie reunire de comeseni, aceea de după bătălie, încropită în inima unei păduri din Poitou, între niște pereți de pânză roșie. La loc de cinste, luminați de făclii – regele Franței, fiul său Filip, monseniorul Jacques de Bourbon, care devenea duce întrucât tatăl său fusese ucis în ziua aceea, contele Jean d'Artois, conții de Tancarville, d'Etampes, de Dammartin, precum și seniorii de Joinville și de Parthenay – serviți cu toții în tacâmuri de argint; iar la celelalte mese, răzlețiți printre cavaleri englezi și gasconi, cei mai puternici și cei mai bogați dintre ceilalți prizonieri.

Printul de Galles se grăbea să se ridice pentru a-l servi el însuși pe regele Franței și a-i turna vin din belșug.

"Servește-te, sire, te rog. Să nu ai păreri de rău. Deoarece chiar dacă Domnul nu ți-a împlinit urerea, chiar dacă lucrurile ți s-au întors împotriva, ai câștigat astăzi un renume de vitejie, iar faptele-ți înalte le-au depășit pe cele mai înalte. Fără îndoială că monsenior tatăl meu te va trata cu toată cinstea și te va înțelege cu atâta înțelepciune, încât veți rămâne buni prieteni. În fapt toată lumea îți recunoaște aici prețul bravurii, căci în această privință i-ai întrecut pe toți".

Tonul fusese dat. Regele Jean se destindea. Cu ochiul stâng atât de albastru, cu creștătura din fruntea-i joasă, răspundea politicos politetelor gazdei sale. Era rege-cavaler și numai astfel trebuia să apară în înfrângerea sa. La mesele celelalte, glasurile vibrau mai puternic. După ce se ciocniseră aspru în luptă, cu

spada sau toporul, seniorii celor două tabere se asaltau acum cu firitiseli.

Peripețiile din timpul bătăliei erau comentate cu glas tare. Nu mai conteneau cu laudele la adresa curajului tânărului prinț Filip care, după o zi atât de cumplită și cu stomacul greu de atâta mâncare, se cam legăna pe scaun, lunecând în somnie.

Și începeau a se face socoteli. În afară de seniorii cei mari, de duci, conți și viconți – ureo douăzeci la număr – căci putuseră fi numărați, printre prizonieri, peste șaizeci de baroni și căpitănași de baniere; simplii cavaleri, scutierii și învătăceii nici nu mai puteau fi numărați. Peste două mii, cu siguranță; totalul nu avea să fie știut decât a doua zi...

Morții? Trebuiau estimați cam la același număr. Prințul ordonă ca morții ridicați de pe câmpul de luptă să fie duși, încă din zori, la mănăstirea de călugări minoriți din Poitiers, în frunte cu trupurile ducelui de Atena, al ducelui de Bourbon, al contelui-episcop de Châlons, spre a fi înhumați cu toată pompa și onoarea meritată. Ce procesiune! Nici când nu a văzut ureo mănăstire sosindu-i într-o singură zi atâția oameni de vază și atât de bogați.

Ce plească, în slujbe și daruri, avea să se abată asupra fraților minoriți! Și tot atâtea asupra fraților predicatori.

Trebuie să-ți precizez imediat că a fost necesară scoaterea pavajului din naosul și incinta rezervată călugărilor a două mănăstiri, pentru a rânduï dedesubt, în două etaje pe: Geoffroy de Charny, Rochechouart, Eustache de Ribemont, Dance de Melon, Jean de Montmorillon, Seguin de Cloux, La Fayette, La Rochedragon, La Rochefoucault, La Roche Pierre de Bras, Olivier de Saint-Georges, Imbert de Saint-Saturnin – și tot ți-aș mai putea înșira cu zecile.

"Știe cineva ce s-a întâmplat cu Arhipăstorul?" întrebă regele.

Este rănit, prizonier al unui cavaler englez. Cât prețuia Arhipăstorul? Avea ureun castel mai mare, niscaiva pământuri? Învingătorul său cerea amănunte fără să se rușineze. Nu. Nu avea. Doar un conac mic la Uélines. Dar faptul că regele îl numise îi ridica prețul.

"Îl voi răscumpăra, spuse Jean al II-lea care, fără să știe deocamdată cât avea să coste Franța persoana lui, începea să facă pe grandomanul.

Atunci îi răspunse prințul Eduard: "Din dragoste pentru măria-ta, sire vărul meu, îl voi răscumpăra eu însumi pe acest arhipăstor și îi voi reda libertatea, dacă o dorești".

La mesele celelalte glasurile se înviorau tot mai mult. Vinul, cărnăria, totul înghițit cu lăcomie, li se urcase la cap acestor bărbați istoviți, care de dimineață nu băgaseră nimic în gură. Adunarea lor avea ceva din mesele date la Curte după câte un mare turnir, dar și ceva din atmosfera de la târgurile de vite.

Morbecque și Bertrand de Troy încă nu încheiaseră disputa în privința capturării regelui. "Eu sunt cel care l-am prins!"; "Nu-i adevărat; pusesem mâna pe el, dumneata m-ai dat la o parte!"; "Cui i-a dat mânușa?"

Oricum, nu ei aveau să primească răscumpărarea - enormă, fără îndoială, ci regele Angliei. Capturarea unui rege i se cuvine doar regelui. Ceea ce îi interesa pe ei era să știe cine avea să încaseze pensia pe care regele Eduard avea să o acorde negreșit. Te întrebi dacă nu le-ar fi fost de mai mare folos, dacă nu ca onoare, să captureze un baron bogat pe care apoi și l-ar fi putut împărți. Căci se făceau asemenea împărțeli, dacă se nimerea să fie doi sau trei pe același prizonier. Alteori se practica schimbul "Dă-mi-l pe seniorul de La Tour; îl cunosc, este rudă cu buna mea

soață. Ți-l dau în schimb pe Mauvinet. Ai de câștigat; este capul justiției din Touraine".

Și, deodată, regele Jean izbi cu palma în masă.

"Seniori, bunii mei seniori, nădăjduiesc că între voi și cei care ne-au făcut prizonieri totul va decurge în deplină onoare și noblete. Dumnezeu a urut să fim învinși, dar vedeți bine de câtă atenție suntem înconjurați. Să ne păstrăm onoarea de cavaleri. Nimeni să nu fugă sau să-și încalce cumva jurământul, căci altfel îl voi da de rușine în văzul tuturor".

S-ar fi zis că strivitul acesta comanda, că-și recăpăta semeția pentru a-și invita baronii să fie corecți în captivitate.

Printul de Galles, care tocmai îi turna vin de Saint-Emilion, îi mulțumi. Regele Jean găsea că tânărul era foarte îndatoritor. Cât era de atent, ce maniere frumoase avea... Regelui Jean i-ar fi plăcut ca fiii săi să-i semene! apoi nu rezistă - de vină erau și băutura și oboseală... - Simți nevoia să-l întrebe pe prinț: "L-ai cunoscut cumva pe Domnul de Spania?"; "Nu, dragă sire; l-am înfruntat doar pe mare..." Era curtenitor prințul; ar fi putut spune: "L-am biruit...". "Mi-a fost bun prieten, îmi reamintești chipul, silueta lui..." După aceea, pe neașteptate și cu răutate în glas: "Nu-mi cere să-i redau ginerelui meu de Navara libertatea; nu voi face aceasta în schimbul vieții mele".

O clipă doar regele Jean al II-lea fusese, cu adevărat mare; doar o clipă și anume în cea imediat următoare capturării sale. Dovedise atunci grandoarea nefericirii extreme. Dar iată că se întorcea la firea lui din totdeauna - purtări pe măsura imaginii exagerate pe care și-o făurea despre sine, o judecată slabă, griji mărunte, patimi rușinoase, porniri absurde și simțăminte de ură îndârjite.

Într-un fel, captivitatea nu avea să-i displacă, era o captivitate aurită, se înțelege, o captivitate regească.

Acest fals glorios se contopise cu adevăratul său destin, care era al unui învins. Gata, pentru o vreme, cu grijile cârmuirii, cu lupta împotriva tuturor adversităților din regat, cu neplăcerea de a împărți ordine ce nu sunt respectate. Acum, i se dădea pace; poate lua cerul drept mărturie, cerul acesta care i-a fost potrivnic, se poate învâli în nenorocul său, prefăcându-se a îndura cu noblețe durerea unei soarte care îi convine foarte tare. Să-și ia alții asupra lor povara de a conduce un popor îndărătnic! Vedea-vom de se vor descurca mai bine...

"Unde urmează să mă duci, vere?", întrebă el. "La Bordeaux, dragă sire, unde îți voi da palat frumos, toate cele trebuitoare și serbări pentru a te bucura, până ce te vei înțelege cu tatăl meu."; "Există oare ureo bucurie pentru un rege captiv?" răspunse Jean al II-lea, din nou preocupat doar de persoana sa.

O, de ce nu acceptase, în zorii acelei zile a bătăliei de la Poitiers, condițiile pe care i le prezentasem? S-a mai văzut oare un astfel de rege, în situația de a câștiga o luptă dimineța, fără să aibă a-și trage sabia din teacă, putându-și restabili puterea peste un sfert din regatul său prin simpla punere a semnăturii și sigiliului pe un tratat pe care inamicul său fugărit i-l oferă, s-a mai văzut un asemenea rege care să refuze toate acestea dimineța și care în seara aceleiași zile să ajungă prizonier?!

Un da în loc de un nu. Actul ireversibil. Ca și cel al contelui d'Harcourt care s-a întors din drum, a urcat adică din nou scara de la Rouen, în loc să iasă din castel. Jean d'Harcourt și-a lăsat acolo capul; de data aceasta, Franța întreagă risca să cunoască o agonie.

Lucrul cel mai uimitor – și nedrept – este că regele acesta absurd, încăpățânat în a-și pierde toate șansele, deloc iubit înainte de Poitiers, a devenit curând, pentru că era învins și captiv, obiect de admirație, de milă și dragoste din partea poporului său, a unei părți din popor. Jean cel Viteaz, Jean cel Bun...

Toate acestea au început încă de la cina prințului. Deși ar fi trebuit să reproșeze totul acestui rege care îi aruncase în nenorocire, baronii și cavalerii prizonieri îi preamăreau curajul, mărinimia și mai știu eu ce? Frumos mai simțeau și mai arătau învinșii aceștia! Când se vor întoarce acasă, după ce familiile lor se vor fi stors de bani, storcându-i și pe sărăntocii supuși lor, pentru o putea plăti răscumpărarea, baronii și cavalerii aceștia vor zice, fii sigur, cu trufie: "Nu ați fost ca mine alături de regele nostru Jean..." Și nici că se vor mai sătura povestind ziua aceea de la Poitiers!

Delfinul, aflat la Chauvigny, unde lua masa în mare tristețe, înconjurat doar de frații săi și de câțiva slujitori, fu avertizat că tatăl său trăia, dar că era captiv. "U-a venit rândul să guvernați, monseniore", i-a spus atunci Saint-Venant.

Din câte știu, nu a mai existat în trecut ureun prinț de optsprezece ani nevoit a lua cârma țării într-o situație atât de jalnică. Un tată prizonier, o nobilime decăzută prin înfrângere, două armate urăjmașe cu tabără în țară, căci Lancaster se afla tot dincolo de Loara... mai multe provincii pustiite, lipsă de finanțe, sfetnici lacomi, în urăjmășie și urâți, un cumnat întemnițat, ai cărui partizani își ridică mai mult ca oricând capetele, o capitală fremătătoare împinsă spre răzmeriță de către un pumn de burghezi ambițioși... Adaugă la toate acestea faptul că tânărul

are o sănătate șubredă și că purtarea sa în bătălie nu i-a înnobilat reputația.

În aceeași seară, tot la Chauvigny, după ce luase hotărârea să se întoarcă la Paris pe drumul cel mai scurt, Saint-Venant îl întreabă: "Ce calitate vor trebui să dea persoanei voastre, monseniore, cei care vor vorbi în numele ei?" La care Delfinul răspunde: "Calitatea pe care o am, Saint-Venant, cea desemnată de Domnul: locțiitor general al regatului". Înțeleaptă i-a fost vorba...

S-au scurs de atunci trei luni. Nimic nu este pierdut cu desăvârșire, dar nici semne de ameliorare nu sunt, dimpotrivă. Franța se destramă, iar în mai puțin de o săptămână ne vom afla la Metz de unde nu prea văd, îți mărturisesc, ce mare bine ar putea ieși, poate doar pentru împărat, nici ce operă grozavă s-ar putea făuri între un locțiitor de regat, care însă nu este rege și un legat pontifical, care însă nu este Papa.

Știi ce mi s-a spus acum? Că fiind dat anotimpul atât de frumos și zilele atât de calde la Metz - unde sunt așteptați mai mult de trei mii de prinți, de prelați și de seniori - împăratul ar fi hotărât, de se va menține vremea aceasta blândă, să dea ospățul de Crăciun în aer liber, într-o grădină împrejmuită.

Să iei cina afară de Crăciun, în Lorena, este și acesta un lucru nemaivăzut!

1 Dialectele "d'oïl" și "d'oc" sunt cele două dialecte dominante utilizate în Franța medievală, primul cu precădere în regiunile centrale și nordice, cel de-al doilea mai ales la sud de linia Bordeaux-Grenoble. Denumirile lor sunt date de pronunția cuvântului "da" – oïl (care a evoluat ulterior în oui), respectiv oc. Dialectul "d'oïl", cu particularitățile din regiunea pariziană, a surclasat în timp celelalte dialecte, reușind să se impună ca idiom standard și evoluând în franceza modernă. Dialectele "d'oïl" și "d'oc" au supraviețuit relativ neatinse în unele regiuni rurale ale Franței, fiind cunoscute sub denumirea generică de "patois" – vorbirea populară, provincială. (N.R.)

2 Impozit pe sare. (N.T.)

3 Departament din vestul Franței. (N.T.)

4 Măsură de greutate pentru cântărirea metalelor prețioase. (N.T.)

5 În text: "francs à la chaise" = monedă veche franceză înfățișându-l pe rege așezat pe tron. (N. T.)

6 Bavard = guraliv în lb. franceză. (N.T.)

7 Serviciu militar însărcinat cu procurarea cailor pentru armată (N.T.)

8 Unitate de greutate din vechime, variind între 380–550 grame. (N.T.)

9 Proprietate seniorală (în Evul mediu). Proprietate funciară liberă, scutită de orice sarcini de vasalitate. (N.T.)

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

NENOROCIRILE VIN DE DEPARTE

CARDINALUL DE PÉRIGORD ÎȘI ZICEA CĂ...

CARDINALUL DE PÉRIGORD VORBEȘTE

MOARTEA BATE LA TOATE PORTILE

CARDINALUL ȘI STELELE

ÎNCEPUTURILE DOMNIEI ACESTUI REGE ZIS CEL BUN

ÎNCEPUTURILE DOMNIEI ACESTUI REGE ZIS CEL RĂU

VEȘTI DIN PARIS

TRATATUL DE LA MANTES

CEL RĂU LA AVIGNON

ANUL CEL RĂU

REGATUL SE FISUREAZĂ

BANCHETUL DE LA ROUEN

DISPENSE ȘI BENEFICII

MÂNIA REȚELUI

SPRE ROUEN

BANCHETUL

ARESTAREA

PREGĂTIRILE

CÂMPUL IERTĂRII

PRIMĂVARA PIERDUTĂ

CÂINELE ȘI PUIUL DE VULPE

NAȚIUNEA ANGLIEI

PAPA ȘI OMENIREA

VARA DEZASTRELOR

CAVALCADA NORMANDĂ

ASEDIUL DE LA BRETEUIL

OMAGIUL LUI PHOEBUS

TABĂRA DE LA CHARTRES

PRINTUL DE AQUITANIA

DEMERSURILE CARDINALULUI

MÂNA PROVIDENTEI

GRUPAREA DE LUPTĂ A REȚELUI

CINA PRINTULUI